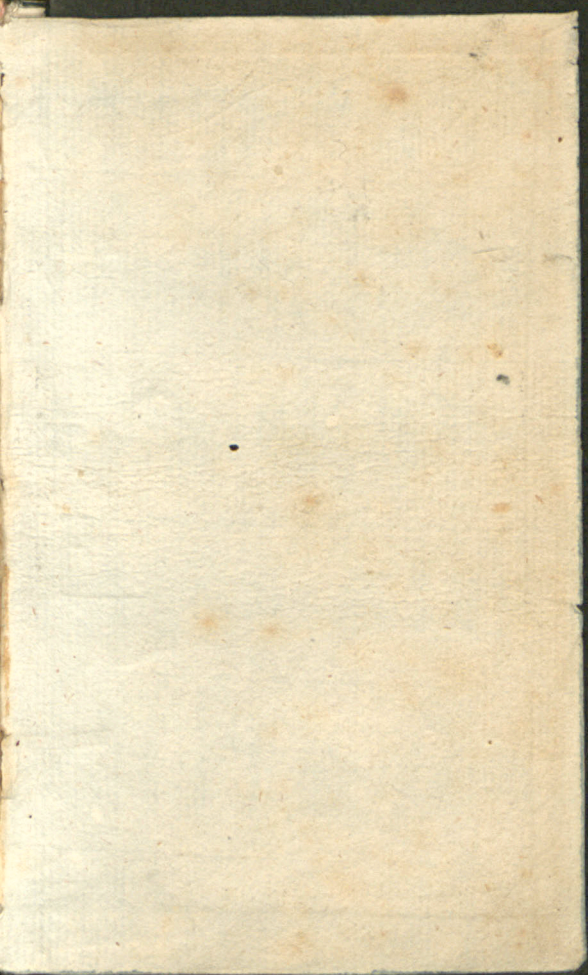

Nr 4237

8. J. 13.

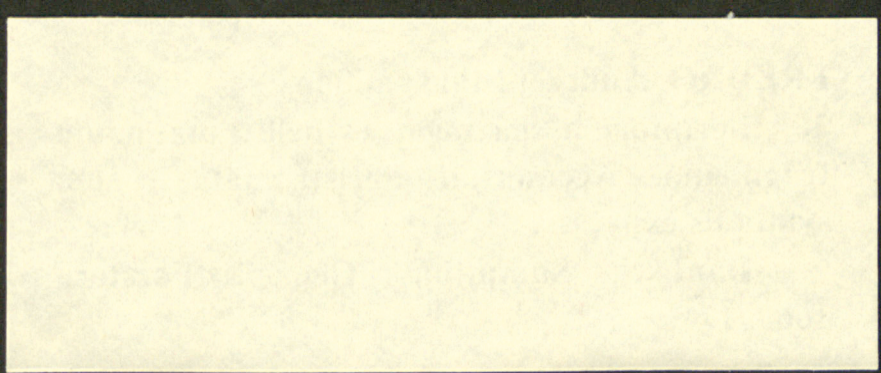
KUROPATNICKI
Kasztelan Bełzki.

FREDRO Andrzej Maksymilian

**36. Scriptorum seu togae et belli notationum
fragmenta. Acceserunt Peristromata regum
symbolis expressa.**

**Dantisci, Sumptibus Georgii Forsteri,
1660. 12° .**

vid. Büchmanni Cat. p. 123. 11. 15

Variant to 349a. 072
55149. (per. illustr.

• na str. 308, 318 i 347)

FOR

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher due to fading and bleed-through.

Liber rarus. Bunem
p. 123. Bibl. Feuerl.
p. 560. Baueri Bibl.
libr. rar. univers.
p. 315. Tom. 1.

du

ANDREÆ MAXIMILIANI FREDRO
Castellani Leopoldensis
SCRIPTORUM
Seu *Togæ & Belli Notationum*
Fragmenta. Accesserunt
Peristromata Regum Symbolis expressa

DANTISCI
Sumptibus Georgii Forsteri S.R.M.
Bibliopola, M D C L X
Cum Privilegio S.R.M. Polonice et
Suevicæ.

XVII-4678-II

AUTHOR
LECTORI
SALUTEM.

*Non diffiteor quidem
hæc mea concisa scri-
pta (quæ abruptum
suggessit otium) me
eo fine annotasse , ut aliquando
publicam viderent lucem , verun-
tamen non tam properè volui ,
quàm tibi Lector legenda ferun-
tur , aut enim iteratâ castigari
debuère limâ , vel quia plura non*

Author Lectori

contemnenda superaddenda erant, quæ sæpe à bono mihi occurrunt genio. Sed quoniam propter delicta nostra (fateri enim ingenuè licet) ea temporum & rerum vicissitudo post longam & raram populis felicitatem, charissimæ Nostræ Reipublicæ repente incubuit, ut non hominibus modò, verùm magnis urbibus & Provinciis adsit periculum, ab Oriente simul, Septentrione & ab Occidente, tum recentissimè à Meridie, quatuor potentissimis hostibus (si simul potentiam conferas) ducentis & quinquaginta amplius millibus armatorum, hac
illac-

Salutem.

illacve urgentibus ; & quod ultimum malorum , civium diffidentia rem distrabente , verebar justè ideò ne hunc quoq; meum qualemqualem laborem aliquis involveret casus , non levi (ut multi reban- tur) curiosorum Lectorum damno , non abnuendum ergo duxi , ut hæc mea publicæ luci donarentur. Quæ dum legis , multa variorum Scriptorum sapienter hîc occurrunt sparsim dicta. Nec verò mirêre Lector , quia cuique sententiæ suæ non appositus ad marginem liber & author ; non enim hoc in aliquo secessu natum , aut tristiori (ad censuram) Mu-

Author Lectori Salutem.

ſeo ſcriptum, verùm quantum à civili conuerſatione & publicæ rei curâ ſurreptum temporis, tumultuario datum labori. Ideoque prout aliquid alicubi ſparſim à me lectum, prout animus juſſit, mens dictavit, calamus rapuit, hîc ſcriptum habes; ſufficit, ſi ea, quæ non mea ſunt, ſuperbus mihi non vendico, ac de meis, ſi quæ bona, ambitioſus gloriari ſuperſedeo, ſatis ad gloriam ducens, ſi Deo & Patriæ Laborem, tantisque nominibus, nomen meum ſubſtravero.

P R I N -

I.

PRINCIPUM
CHRISTIANORUM
NORMA

Tribus & viginti monitis illustrata, ad quam se, suaque componere debeant, sed maximè usui Poloniæ Regum accommodata. Quam breve per otium Princeps legat & intimo recondat animo; reliquum pro Virtute sua adjecturus.

Adnexum Quartum & Vigessimum Monitum; *In re Bellica.*

PROLOQUIUM.

Ectè quærit ille, cujus rei inopiâ laborent summa fastigia; quid omnia habentibus desit? scilicet, *qui verum dicat.* Exinde Alphonfus Rex interrogatus, qui essent optimi consilarii? Mortui respondit; Libros scilicet, & hæc talia mo-

nimenta intelligens (*Lipsius in Præfat. Politicorum*) qui nihil blandientes, nihil celantes, puram, meramque propinant veritatem, sine respectu præsentis gratiæ, vel odii, quam si coràm loqui sit necessum. Nonnullorum enim Principum ita formatae sunt aures, *ut aspera quæ utilia, & nihil nisi jucundum aut lesurum accipiant.* Mihi itidem loqui scripto placuit. At quia dandum scivi aliquid venerationis (ex eo) summæ Majestati, quia brevibus agendum cum Principe; plura hac in Materia alii, ego idè scripsi pauciora, partim ex mea, partim ex mente aliorum. Cur enim me pudeat sapientum adferre dicta? aut cur ambitiosius immutata velut pro meis venditem. Da modicum otii quisquis es Princeps & lege, idque tui non mei causâ, imò mei etiam, aut univerforum, dum bene & ex virtute regis.

1. Principi gubernacula primùm capienti nihil utilius ad bonam famam, & boni regiminis spem in subditis excitandam, quàm ut ordines convocet, de publico bono in commune consulturus; Quid à se fieri subditi velint? inquirendo.

2. Periculosum & invidiosum Principi, unum aliquem supra cæterorum paritatem provehere, atque unius consilio inniti, multis idè consilium & gratia communicanda, ut unus alterum contineat

neat in officio, tum ut pluribus gratificetur Princeps.

3. Sapienter fecerit Princeps, qui primo Principatus sui anno (quoad securè potest) ab omni bello abstinuerit; ne si aliquid acciderit adversi, primordia Principatus, odio subditorum (sub titulo mali in futurum ominis) metiatur; unde *invisum semel Principem seu bene seu malè facta premunt.*

4. Plerique non eam publicè dicunt sententiam (ob metum offensæ aut invidiæ, vel alià quavis ex causâ) quam animo præconciipiunt. Ideò per alios privatim perquirat Princeps, quod quisque hac vel de illa re sentiat? Utilissimum verò fuerit rebus in arduis (togæ aut belli) in scripto exigere cujusvis sententiam, accuratior enim futura & explicatior, imò etiam liberior; plures enim scribere possunt quàm eloqui, imò majori cum ratione. In causis item & litibus potentium secretè animum cujusque & sententiam exploret Princeps, verius enim quisque & fidelius sensum suum aperit in privato.

5. Nihil agendum aggrediatur Princeps quod in rem status sit, nisi admoto communi consilio. Si verò de sua sententia omnia voluerit agere, superbum magis judicabo quàm sapientem; Nam ut propria in causâ amat sibi blandiri affectus, famâ,

famâ, spe, metu, amore, opinione, respectu, plerumque deteriora sequimur, quàm quod salubris consilii melior fors in arcano tenet, plures verò oculi plura vident quàm unus, neque unum posse hominem scientiâ suâ cuncta complecti. Jam si aliquis privatorum inconsultus erraverit! uti unius error etiam unius damnus est, Princeps nec errare nec ferre damnus potest, quàm totius populi incommodo, cujus bona malaque ad Rem publicam pertinent. Inibit Princeps agendorum consilium, ut faciliùs exequantur populi, quod non in privatam imperantis libidinem, sed publicam utilitatem à communi consilio profectum, sit verò illud sanctum & æquum, quod privato arbitrio imperatum fuerit? tamen quasi inconsultum sit, diffidenter & minore alacritate suscipient populi exequendum. Quatuor verò boni consilii præcepta Principem observare oportuerit. *Primò*, ut sublato offensæ metu libertatem cuique permittat pro arbitrio sentiendi quæ velit, ac proinde sensum suum ne prodat, quam in partem consilii inclinet ipse, sed rem pro sensu cujusque discutiendam in medio tacitus relinquat, ne causam ingerat assentiendi potius quàm censendi ex captatione gratiæ tuendorum Principis placitorum, præsertim si sit Princeps, naturâ nimium sibi

com-

complacens, qui in speciem consulendo, non tuum consilium quærit, sed magis suum probandum cupit, & nisi habeat, improbat iudicium alienum simul & offenditur. *Alterum*, ut consilium secretum sit, res enim magnæ ab eo sustineri non possunt, cui tacere grave est. *Deinde*, ut citò consultum exsequatur, neve agendi tempora cunctatione aut deliberando consumat, magna enim in Republica momenta sunt temporum. *Ultimum* est, ut eam sententiam exequendam sumat, non quæ doctior aut ornatior, sed quæ à majorum institutis & genio populi sumpta sit, vel (ut clariùs loquar) quæ cum natura Reipublicæ conveniat; Oraculi mihi instar dictum, *Ad consulendum de Republica caput est nosse Rempublicam*, sæpe ad hunc scopulum allisit sæpe suasoria ratis, cum multi tanquam in Platonis schola de Republica plenis buccis disputant & ferunt sententiam, ac de illa quidem quæ in idea sit, non quam vivimus aut cui consulere debemus. At ne medico quidem probato, iisdem licet in morbis eadem sunt remedia, sed pro diversitate naturæ hominum, formare alia atque alia opus habet, verùm qui tibi sola Hippocratis aut Galeni præcepta vocatus ferat, neque naturam tuam quid petat, aut quid ferat, sed librum de medicina speculativa consulat, medicum

fimul & Vespillonem accerſe. Falluntur
 ideò, qui *Italiae* conceptus, *Hiſpanorum* ar-
 cana, *Gallorum* activitatem & artes, *Belga-*
rum induſtriam, *Venetorum* ſcitam (pro re
 nata) temporum, rerumque librandi ar-
 tem, una in Polonia fimul quærun, ignari
 non eandem ineſſe unicuique populo na-
 turam, & rerum momenta, ut quod ali-
 cui genti ſaluti pro natura, alteri accom-
 modatum contra (ut ſic dicam) naturam,
 exitio fit neceſſe, ac ut ſecundum climata
 & nationes alia corpora hominum craſſio-
 ribus cibus accommodatiſſimè nutriuntur
 & ſubſiſtunt, mollioribus non debilitantur
 modò verùm deficiunt, ſic Rerumpubli-
 carum aliæ, ſubtilitatibus novorum Poli-
 ticorum firmantur, aliæ corrumpuntur
 & ruunt. Tenui, ſpectavi & laudavi ſi-
 mul minutiora horologia, ſubtiliſſimè ad
 magnitudinem nucis caſtanæ elaborata
 (quorum compoſituram & opus vix acu-
 tiori oculo dignoſcas) quàm pulchrè con-
 tiguò rotarum contactu ducuntur, & in
 minutiora momenta, quadrantes diviſi
 temporis nos commonent, ſed etiam ſæpe
 probavi, modò craſſior afflet ventus, hu-
 midior contingat aura, minutiffimus pul-
 viſculus aut plumula ſe ingerat, ne di-
 cam adhuc ſi aliqua rotarum aut junctura-
 rum parùm incurvata vel fracta fuerit?
 quàm derepentè totum pulcherrimum

opus turbetur, ut vix reparari possit, ipsâ sibi in reparando subtilitate obstante. Illa verò quæ sub crassiori malleo nascuntur, non subtilitate quidem, sed accommodatiori usu & certitudine commendantur nobis, difficiliora destructu, facilia reparatu, sic ferè facilius Rempublicam in melius reduxeris, quæ magis simpliciorum aut practicum ad regulam composita, illâ, quæ subtiliorem (velut harmoniarum) concordantiam, speculationem, arcana habeat, omnia quidem pulchra, verùm subtilia contactu, difficilia reductu. Non infrequenter itidem pro natura sua simplici, hæc nostra Respublica igneis subtilitatibus novorum Politicorum turbata, verius quàm firmata, quam non isti scioli in rectum reducant, verùm illi potius, qui simplicioris & candidi pectoris, qui rectâ & apertâ præceptorum incedunt viâ, fide & amore in Rempublicam incorrupti, suorum amatores, exoticorum incuriosi, scilicet ut detracto fuco, justè, simpliciter, & ex virtute totum regatur, agatur; Nescio verò, an non plus noxios bono publico censeam, qui multùm de inconsiderato habent zelo, parùm de recto iudicio, iis, qui & malitiosi ipsi, & studio bonis obstant; Hos enim uti apertè malitiosos facile agnoscas, statim etiam caveas, illi, quo magis speciosi conatus imagine

rebus imponunt, eò gravius nocent, licet non studiosè? quid inde? cùm tamen per imprudentiam nocent: Interest Principi consilium capienti, advertat diligenter, non quàm bona specie aliquis narret, sed quàm ad eventum proficuâ, ut ea potius sequatur. Is ergo mihi consiliariorum optimus, qui cum natura Reipublicæ loquitur, neque illud quod in idea optimum sit, infert, sed quod genio populi & rei naturæ convenit, fierive possit exequendo, suggerit. Qui aliter consuluerit? sciolus ille mihi, aut igneus sit, ventosi homo ingenii, speciem rationis, non vim habens, & sonum rerum captans non pondus, novandis potiùs quàm gerendis rebus aptior, qui tantum sapit ex ore suo, natus ut sententiis aliorum contradicat, adversus peritos pervicax, cujus vis tota in lingua sita est, proponendo non exequendo aptior, consilii quamvis egregii, quod non ipse adferat inimicus, ac ut aliquid sui videatur adferre, etiam recta commutans (præsertim si sit ex illis aulæ primoribus, quorum sententia pro magnitudine muneris & opinione personæ, multum apud omnes authoritatis habet, parùm nunquam à ratione adfert consilii, & quorum illatis non annuere, ferè sit offendisse, nec ratione illi vincunt, sed authoritate loci obruunt) demum cujus sententia

oratio

oratio est, non ratio; Consulat verò (sæpe suggero) naturam Reipublicæ prudens consultor, an illa capiat & ferat remedium? quàm ut ad præcepta Platonis, aut subtilitates Politicorum recurrat, quod si ex integro in melius rem reducere non possit, non desperet & desistat, sed curet prudenter quomodo ab exitio declinet. Etiam nautam probaverim, non qui (proximus naufragio) disputat, quomodo plenis velis dum ventus fiat à puppi, littus & portus petendus sit, sed eum, quomodo inter adversos fluctus (sin aliter fieri non possit) utcumque fluctuet, neque mergar tamen. Verùm (ne in ea consilii parte aliquid omittam) non in consulendo tantùm in præsens, sed in prævidendo antè quid accidere possit, boni Principis ac Regis cura requiritur, præsertim (ut alia omittantur) circa negotia exotica tractanda, in legatis aut mittendis aut recipiendis, circa fœdera aut paranda sibi, aut dissuenda ab adverso, tum circa inferendum aut sustinendum bellum, vel quidquid negotii cum externis in rem nostram venire potest agendum, seu parando, seu cavendo. In quam rem opportuni videbuntur quidam privati archivorum præfides, id est negotiorum, (præsertim ab externo) venientium, seu procuratores, seu indagatores, ad informatio-

nem.

nem Principis, tum consilii; Illi verò sint exoticæ Historiæ gnari, maturioris iudicii, tum ingenui Cives (non illi absit Vespillones bonæ libertatis & Reipublicæ, ab externo ignei, avari, suspecti advenæ) quibus singulis, aut pluribus in singulas partes Reipublicæ & confines nationes, rerum momenta providenda committantur, si aliis demandentur res *Septentrionales*, videlicet Suecorum, Moschorum, Danicæ item, Livonicæ, Pomeranicæ, Ducalis Prussiæ, & *Hanseatici fœderis*. Alii intenti sint rebus *Orientalium*, Turcarum, Scytharum, Valachorum, Moldavorum, Transylvanorum, ac versus Meridiem, Hungarorum. Reliqui observent momenta rerum à *Germanorum populis* Bohemia, item Belgio, Anglia, Gallia, Hispania, demum ab Italia, quæ Papam, Respublicas, Regna, Duces, majores aut minores continet, & à suo littore proximam sibi Siciliam prospicit, tum minores alias Insulas, ut horum omnium populorum non tantum genium, mores, consilia, consuetudines, fœdera, ac ipsius status momenta prudenter observent, tum insuper ipsorum Principum in præsens virtutes, vitia, consanguinitates pernoſcant, sed maximè cujusque (ab antiquo) gentis vernaculam Historiam revolvant, situm præterea terrarum advertant, com-

mo-

moditates portuum, marium, fluviorum, partim ab iis qui ea peragrando viderunt, partim à tabulis *Geographicis* perquirant, & quæ omnia in præsens (vel potiùs dicam in horas) in illis gentibus fiunt, per substitutos tabellarios & rumores indagaturi, ut sunt bella, fœdera, seditiones, accessio aut diminutio virium, tum quæ nobis cum illis gentibus intercesserunt ab antiquo negotia, aut quæ intercessura sint, quæ nobis obesse? quæ prodesse possint? Ut si aliquid negotii ab externo veniat tractandum, non difficulter aut discutiatur, aut caveatur, aut petatur à præcognita & benè prævisa prius ratione. Non sine causa verò, quaternos, quinquenosque in singulas partes gentium oportuerit substituentos prospiciendo, haud enim tantæ molis unius hominis studium, sedulitas, mens, & ingenium sufficiat in omnes partes, præsertim cùm non superficialiter libandas (ut ajunt) res, verùm penitiùs noscendas in rem profuerit; Optimos verò ei negotio putabo, qui aut linguas callent, aut magis in earum nationum mores proni, vel quibus facilius de his gentibus sciendi subest commoditas; fieri enim potest, ut aliquis res Germanicas probè noverit, Turcicarum verò aut Moschoviticarum ne minimam notitiam habeat, aut habere possit. Post exoticas res, jam domesticæ

sticæ majori sedulitate occurrunt tractandæ, præsertim circa armorum curam. Non obfuerit quosdam è minoribus substituire, qui privatim inquirant, ac de iis quæ meliora factu sint, referant Regi & Republicæ, circa præsidia (videlicet) fortalitorum, limitum securitatem, com meatum, arma, stipendia, disciplinam militum, quid in melius fieri? quid provideri possit, & quomodo? Supervacanea hæc dixeris quæ suggero? tibi non sequi licitum, me tamen circa optimum suadendi conatum quæso acerbus censor relinque: Veniet alius cui superbia non obstabit, quominus etiam hæc (tenua licet) placeant sequendo.

6. Errant plerique Regum, cum velata aut posthabita Majestate (quasi tum maximum se recreaturi) volunt sub privati persona esse (ut ajunt) incogniti. Prudenti verò Principi ne per jocum Majestas deponenda, etiam inter hilaria memor sit Majestatis, paritatem quandam familiaritas inducit, ideò vitandi Regibus leviores joci, lusus, & superflua comitas.

7. Augustus Cæsar populare credidit misceri aliquando voluptatibus vulgi. Prudenter tu quoque Princeps adhibe, & modicè adsis, medius inter gravitatem & comitatem, non effusus. Invitatus verò si abesse volueris? excusare ab-

absentiam potiùs, non studio effugere videaris, *seve & superba cogitationis indicium est, secreto suo satiari.*

8. Rectè ait Lipsius, *Modus est sal & anima virtutum*, ut enim nullæ sapiant dapes sine conditura salis, aut nauseam falsedinis moveant, si nimiùm condiantur; sic Regia virtus vitium redolebit; ni modus adhibeatur; Majestatem imperii salutis esse tutelam, hanc parandam Principi quis dubitat? Majestas enim Principem defendit, hæc est quod timeamus jussâ aliquando senis & invalidi; sed nisi modum Princeps teneat pro autoritate superbiam & fastum induet. Inde adhibendâ esse *Comitatem & Modestiam*, idque cum *Modo*, nimia enim comitas familiaritatem, familiaritas paritatem, ac proinde contemptum inducit; vel ut ait ille, *Continuus aspectus minùs verendos homines assidua satietate facit.* Jam de *Justitia* quid adferam? eam exequi omnino Princeps debet, nam si prohibita impune semel transcenderit, neque metus ultra, neque pudor est; neque idèò magnis esse parcendum, qui quò altiùs ceciderint, tantò plus formidinis in cæteros dispergatur, ne prout potens vel inops reus, infirmum sit aut validum; sed hîc quoque modum requiro, ne quoquomodo comperta aut objecta pro approbatis habeat, quis enim innocens erit, si accusasse sufficiet? sed cuique de-

defensionem tribuat, detve tempus quo crimina diluat, nam proprius metus validam quoque eloquentiam excutit, si de repente respondendum, ne damnatus sit antequam reus, inauditus atque indefensus tanquam innocens pereat, & reum se esse tantum poenâ experiatur, ne Princeps gravior remediis quàm delicta sint, neque utilitate publica, sed quasi in sui unius sævitiam (quanquam fontes) in supplicium trahat, inde loco justus severus & crudelis audiet. Severitas verò amittit assiduitate authoritatem, ut qui timere desierint, odisse incipiant; quis mihi Princeps ille? sub quo dies nullus vacuus à poena, & quo tempore à verbis profanis abstinere mos est, vincula & laqueus inducantur? aut quod mihi illud regnum? quam si feris leonibus, aut serpentibus imperium & nocendi potestas in nos concedatur, adhibenda ideo est omnino in temperamentum sævi rigoris *Clementia*, ut omnia sciat, non omnia exequatur, Princeps, non semper poenâ sed sæpius poenitentiam contentus sit, supplicium enim hominis oblivio sequitur, si castigatum incolumem servaveris, æternum exemplar severitatis & clementiæ futurum; *superfit quem peccasse poenitet*: poena igitur ad paucos perveniat, metus ad omnes. Neque tamen Clementiam voluerim sine modo; quæ enim authoritas

tas ejus Principis? apud quem conditum aut constrictum ferrum est, quàm ut in majus accendat illecebram peccandi inani spe impunitatis, unde verè dictum, pejorem esse Principem sub quo omnia licent, quàm sub quo nihil. Jam *Liberalitas* & *Munificentia* Regiarum virtutum non postrema, quæ mihi etiam *sine modo*? nisi ut omnino prodigalitas vocetur, si ea largiatur Princeps, quæ tuendæ Regiæ dignitatis & Reipublicæ impensis necessaria sint, aut si omnino absint, in exitium vertantur, si omnibus, si singulis det Princeps, quis finis? singuli nunquam exsatiabuntur, Respublica deficiet, unde si ærarium per largitiones exhaustum fuerit, per scelera supplendum erit. Falluntur Principes quibus luxuriâ speciem libertatis imponit, perdere multi sciunt, donare nesciunt, dant immeritis, dant obviis, dant primò petentibus, aut audaculis intrusoribus, imò non dant, sed quasi operis oculis & cæca forte projiciunt, dando verò Princeps accepit qui digno decit, det potiùs bellorum focis, periculorum consortibus, in toga de se Reque publica meritis, aliis præmia, cæteris exempla; temperabit verò prudenti discretionem, quid & cui dare debeat, vel an etiam dare: In quodidem modum tenebit, ne dum scrupulosiùs in censuram vocat cui dandum sit?

Pri-

Primò cunctationem dandi induat, deinde dare diffuescat, & vendere quàm donare malit, ex Principe factus nundinator; Quis verò pro illo Principe laborem & periculum sumat, apud quem aurum non virtus in occasionem præmii cedit. Teneat modum per omnia Princeps præfertim circa Majestatem & Justitiam, quæ maximè in lubrico sunt, ne aut superbus, aut crudelis audiat.

9. Principis aula sit per omnia honesta, morum & virtutis publica Schola; curet Princeps, ut è toto regno ternos denosve è singulis Provinciis, præcipuos indole juvenes, in aulam accersat, aut sponte det ipse veniendi occasionem, qui præter illud quod latus Principis honestâ cingent coronâ cum authoritate, verùm etiam certum obsidium fidei & amoris futuri, parentum, amicorum, præcipuorumve incolarum, quorum illi sanguis sunt; verùm hi non solum per honesta aulæ servitia, sed etiam exercitia adhibeantur, ut statis diebus sub oculis Palatii publico velut in theatro, arcu, sclopo, hastâ, ad metam in equis decurrant, adhibitis in eam rem peritioribus, qui sibi exercitio, cæteris exemplo sint boni, imperitorum correctores, & incitatores alacrium, inde æmulatio in virtutem, & incitamentorum maximum, à Principe videri & aspici;
jam

jam legionaria Prætorianorum cohortium exercitia videant, imò sumpto pilo & sclopo, Prætorianis intermisti rem militarem exequantur; tum publicis judiciis intersint & apertioribus consiliis, quasi inde seminarium ministrorum, consiliariorum, belli Ducum, Princeps habiturus sit. Prudenter verò fecerit quisque Regum, si in templo, in cubiculo, ad mensam, discurrendo aut venando, domi aut extrà, festis, profestisque diebus publicè agat; generosi enim Principis est & virtutis suæ conscii, non quærere latebras & secessum (quod ignavorum) sed potius in publico cupere morari, quo major detur omnibus inspiciendi sui occasio, ut cum singuli videri volunt, omni in parte diligentiam cum industria & virtute coràm probent, secus si non videantur, velut nullus sit suæ diligentiae usus, pauci primò, mox nulli Palatium adeunt, imò aulam Regis sequi dedignantur. Prodeat igitur quotidie in apertum Palatii Princeps, aliquam daturus horam quâ singulos videat, ac ipse videatur, alios nutu, modico alloquio alios, reliquos hilariori aspectu, omnes verò sui præsentiam dignaturus, crescet subinde incolarum amor ex confidentia, & ministrorum acuetur diligentia, quam non ut ignotam suo Principi, testatam ferent.

10. Publicarum Scholarum bono Principi maxima cura fit, ut doctos Magistros ferant, qui honestis artibus imbuant juventutem populi, unde consulendo Reipublicæ dignitati & commodo parantur ingenia, & induunt decoram morum humanitatem, imò aliunde viros doctos in suum regnum largioribus præmiis alliciat, qui suum populique nomen, non morituro calamo in æternitatem consecrabunt. Quæres subinde: an etiam honestum per otium Principem lectioni invigilare suadeam? certè proloqui haud expeditum, dicam tamen ut tabulis Geographicis Provinciarum immoretur pro accurata notitia regnorum, deinde (si tempus suppetat) Julium Cæsarem, Sallustium, Curtium, tum Livium, ac inter recentiores Philippum Cominæum legat, Famianum Stradam, Orichovii Annales ejusque Fidelem subditum de Institutione Regia, & per omnia domesticam probati Authoris Historiam, sæpe verò utrumque *Senecam*, præsertim alterum in moralibus. Demum pro ratione virtutis & formandæ in melius conscientiæ, vitas Sanctorum Principum, imò quorumvis Divorum. Quo enim monitorio in melius formetur Princeps quàm illo Sancto Divorum? aut quomodo non bonus fiat regendo, cui virtus & Deus versabuntur præ oculis;

reliquos auctores non requiro legendos, aliis enim implicari, ab aliis nolo depravari Principem, miraberis dictum qui Scholasticus es, certè non ille qui momenta rerum penetras, neque Regna & Rempubli- cam specularis, verùm agis intimè. Multi enim Historicorum dum incautius exprobrant imperantium vitia, peccare legentem docent, tum alia ex causa, quam reticere magni mihi loco arcani sit, vidit verò antiquus & recens orbis meliores Regum, non qui altum doctiores, sed qui mediocriter & magis practici fuère, nec fucatae virtutis.

II. Uti lætiori fortuna non intumescat Princeps, etiam mærore non frangatur, sunt enim quidam impotentes animi, ut si quid adversi accidat illis, infra fæminas se abjiciant, si modicum ex optato fluat, supra homines assurgant, magnum potius habeat in utraque fortuna robur, nec minus hominem se quàm hominibus præesse cogitet, cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus sit, tantò se magis in lubrico censeat, non barbara illa barba- ro ab ore vox ad Alexandrum? *An ignoras magnas arbores diu crescere, unâ horâ extir- pari. Leo quoque minimarum avium pabu- lum fit, & ferrum rubigo consumit, ut nihil omnino tam firmum sit, cui periculum non fiat etiam ab invalido.* *Fortunam ideo tuam*
B pressis

pressis manibus tene, nam lubrica est, impone felicitati tuæ frena, facilius illam reges. Jam verò secus quanquam inter adversa salvâ virtutis famâ & ex memoria prioris fortunæ agendum, non vultu demisso aut supplex, sed infra animum suum ducat quidquid acciderit, adversa infularum loco habiturus, concutietur sed non frangetur tamen, quidquid licet fortuna sibi ademerit, virtutem tamen non adimet, quâ cuique Regum par esse potes, magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ memoriâ retinens, si verò pertinacius fortuna & insurgentium potestas presserit, vel sub nomine tamen Principis, licebit honestè mori, frustra verò adversantium superbiam per obsequium & modestiam effugeris, neque aliud proficies, quàm ut acerbius contra te peccetur, velut ex facili toleraturo. Non imiteris *Vuellium*, quem ea torpedo animi invaserat, ut si Principem cum cæteri non meminissent, ipse oblivisceretur, nega te potiùs, minis terroreque fortunæ vinci, infractus animi.

12. In magno Rege & cujus imperia latè sparsa ad suorum animum conciliandum plurimùm prodest, si è singulis (quibus imperat) Provinciis, apud se delectos habeat, quos vitæ integritas, longaque suarum rerum cognitio commendat, qui publica privatis præponant & Provinciæ
suæ

suæ res ex fide agant, ut suas, non alienas,
 tum de potioribus incolis referant Regi,
 quoniam perarduum Principi nosse omnes,
 unde si per ignorantiam aliquos negligentius habeat, summam sibi in populo invidiam conciliat Princeps, ut eò plures sint inimici, quò plures sunt benemeriti. Annales nostri suggerunt, pulchro more & instituto Reges Polonorum, ex uno Palatinatu in alium commeasse, jusque Provinciis dixisse, inde in adventum Regis, incolæ animo & virtute erigebantur, verebantur nocentes, spes aderat obnoxiiis, cum facilè injuriæ præsentis Principi deferrentur, ille verò ab occasione suæ præsentis omnia in melius curabat, succrescebat tunc Regi majus studium publici boni, familiaritate populorum, & (quibus dominabantur) locorum, illa muniri, illa in melius mutari; occasiove deerat lasciviis aulæ, quæ plerumque ab otio amant provenire, cum aliàs unico inclusi Reges loco, paucis in familiaritatem secreti admotis, sibi suisque indulgent, quasi remoti ab arbitris & aspectu populi; si factum diligentius aliquis perpendat, videbit tunc bene crevisse rem Polonam, cum omnes suum Regem, omnes Rex ipse noscebat, neque ex falso obtrudebatur Principi, sciolus pro prudenti, temerarius pro forti & audaci, quacunque in

re trepidus pro considerato, audaculus intrusor pro diligenti & peritè sedulo, sed vera ex virtute quisque ad munia Reipublicæ vocabatur, vidit verò secus nostra ætas aliquos Reipublicæ ministros, vano ex respectu lectos, quàm quos forsan meliorum fortuna Reipublicæ in occulto tenuit.

13. Non Reges tantum aut Principes, sed æstimati quique in Orbe viri, caveant in mutuum exterorum prodire colloquium, major enim Regibus admiratio in absentes, contemptus in præsentis, cùm plerumque absentia miremur, laudemusque non visâ, & omne ignotum pro magnifico sit, in præsentia facilè occurret aliquid, non laudandum, non venerandum, non amandum, non timendum, ut verè dicatur: *Minuit præsentia famam*: De loco oritur certamen, unde si cedas? superiorem agnoscis, si capias locum prior? ferè offendas, tum ex comparatione parium personarum plura in contemptum trahi possunt. Non fortunatus Caroli Burgundiæ Ducis cum Friderico Imperatore congressus fuit & aliorum passim, quos longum foret recensere. Nisi fortè fiat congressus interjecto flumine & sepimento, tum eo apparatu quem suggerit *Philippus Comineus* (libro VI Commentar.) de congressu *Ludovici Gallie*

& *Eduardi Angliæ Regum*, veruntamen neque id suaferim, sed potius ut per delegatos utriusque partis Principes conferant inter se, quàm ut secum colloquantur.

14. Augustus Cæsar, detectas injurias non arguit ultra, quàm ut edicto ostenderet esse sibi notas, & acerbè loquentibus satis habuit pro concione insinuasse, *Ne perseverarent*, unde honoribus auxit aliquando, quos sibi adversari credidit, tum alter Cæsarum, duos Patricii generis convictos in affectatione imperii (seu quod sibi insidiarentur) nihil amplius quàm ut desisterent monuit, si quid præterea desiderarent? promittens se tributurum, nec solùm illos familiari cœnæ adhibuit, sed insequenti die, gladiatorum spectaculis circum se ex industria locavit; Crevit hinc illi nomen, ut humani generis amor & deliciae nominaretur, observatumque neminem exinde in illum insurrexisse; rectè Tiberius (teste *Cornelio Tacito*) *Accusatum Libonem ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior, cunctaque ejus dicta, factaque cum prohibere posset, scire malebat.*

15. Qui tibi in adipiscendo Principatu aut aliqua in re contrarii fuere, illos tibi parabis amicos, ingenui enim sunt, si enim sine metu offensæ pro virtute palam contraveniebant, etiam sine metu periculi,

* Scri-
banus in
Palsc.

omni in casu prote stabunt, si amicos paraveris. * Fallere hæc ingenia nesciunt, sanè non didicerunt, constantia enim & candor individuo nexu connectuntur, nec in forti pectore, stabulari simulatio solet, mollis hæc animi est & muliebris ingenii, constantia & robur plus de leone mutuantur, simulatio & dolus vulpem redolet & ignavum pectus, quod virtutis suæ diffidentia laboreat; Quare insidiæ illi & doli pro virtute sunt, Reipublicæ ergo functionibus hos admoventos censeo, fidem diligentiam probabunt, neque patientur se benevolentiam & fiduciam vinci, antè immoretur operi vir fortis, quàm ut beneficium maleficio compenset: Vtere ergo quicumque imperio potitus es, & paulatim etiam ad magna provehe, non uno saltu sed quasi per gradus, quo certior de fide & animo fias, benignis etiam verbis ulro compella, & non rogata maximè beneficia largire, quibus potentissimè hostilitas deponitur, amor provocatur. Adde, quia minutiori impensâ, hi trahentur in amicitiam, quàm illi (partium promotores) retinebuntur, licet enim plurima acceperint, majora sine satietate expectabunt, velut debitum præmium operæ præstitæ, secus illi cum parùm munificentiae tuæ senserint, velut in immeritos collatæ, erunt gratissimi, eoque facilius tibi ex virtute adhærebunt, quia moderati animi signum dabis, cum non vindicas injuriam.

juriam. Omnino dicam, hos primò ad-
 versantes fore constantissimos, ut ante
 fuere constantes adversarii, sic (si parave-
 ris) futuri constantes amici, illi verò, qui
 ad amicitiam tuam respiciebant, fecere
 plerumque tuæ illustris fortunæ, & sui
 proventuri emolumenti respectu, quo
 cessante (aut saltem si non ex voto cadat)
 non solùm in pejus mutabuntur, verùm
 etiam quàm facilè aliunde illustrior allu-
 ceat spes accepti, tam facilè deserturi Prin-
 cipem; miraris? Tuam fortunam non te
 sectabuntur majoris semper amici.

16. Sit licèt pientissimus & sanctus
 Princeps suo in angulo & privato secessu,
 nisi tamen pius publicè videri velit, pec-
 cat in populum exemplo, *persona verò*
Principis non solùm animis, verùm etiam ocu-
lis servire debet civium. Nemo scit qualis
 sit privata Principis vita & interior seces-
 sus, ni oculis spectantium subjaceat, ple-
 rumque verò populus conformat se e-
 xemplo Regis, & quo inclinari videt, se-
 quitur; quasi placiturus, & gratiam exin-
 de Principis aucupaturus, rectè enim fa-
 cere cives suos Princeps optimus faciendo
 docet; Adsit ideo publicè sacro, publi-
 cè confiteatur, jejunet non in privato, sed
 sub oculis omnium sit frugalior mensa,
 Eleëmofynam det publicè, idque sua ma-
 nu, quidquid sanctum facturum privatim,
 sibi

fibi profuturus in meritum, quidquid publicè? in populi exemplum; & facere omnino tenetur, plus tracturus ad virtutem exemplo, quam imperio. Famâ verò & opinione Principis res constant, quem pium & virtuosum populus credit, velut omnia cum bono Deo agentem, ejus imperium ut justum sine suspitione doli facilius suscipit, & adversari illi metuit, pro cujus partibus summum illud Numen stare pro virtute arbitratur. Inde prudens Princeps non magis esse quam videri probus & pius velit, securitatem imperii exinde auspicaturus. Videat ergò, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterentur, sed potius semper summum Numen colat, pace ut florens & diuturna sit, bello, ne diu malis armorum vexetur. Ideoque non minor Catholico Principi in cultu sacrorum, quam in re populi politica cura sit, est enim quisque Princeps suo in regno primus religionis pro potentia custos, pro authoritate & pro imperio propagator, esseque omnino debet ni malus sit; neque Politicorum igneis subtilitatibus depravetur, qui coloratis in speciem, verbis, audent imponere Principi rationes status haud posse per omnia accordari, cum rationibus conscientiae, ut nonnunquam deflectendum sit ab iis, quoniam tanto fructu in publicam pensantur,

fantur, nonnulla enim sine aliquo dolo perfici (sic illi blaterant) aut rectâ virtutis viâ retineri non possunt: Imprudens potius vox, impia, erebi ministra; Potius quisque bonus Princeps & civis, in leges conscientiæ & Divinas adeò intentus sit (modò tamen extra titulum superstitionis devotionis) ut publici commodi jacturam malit, quàm harum aut patiat aut suadeat, amat enim Deus feneraria commodorum redhibitione bonum zelum pensare, ardua vertendo in facilia, periculosa in tuta, quorum alias rationem humana mens non assequatur & vis miretur; vel secus si neglectim transeat Divinorum ratio, ea quæ videntur publicè accommodari in melius, potius labirinto confusa gyro in contraria (sensim) impelluntur fata. Rem sacram loquor, sacris uti licet exemplis. Quis igneus ab Hetruria Politicus succenseat Regi *Feroboam*, ac non laudet potius prudentiam, quod ille diverso sacrorum cultu obviare studuerit, ne suus populus commeando Hierosolymam, legitimorum sacrorum occasione & familiaritate Tribus *Judæ* sensim abstraheretur, sub Regis Hierosolymorum Dominatum, sed dum ille in rationes status intentus, religionis & conscientiæ leges neglectim habet, sibi ægrum, posteris nullum reliquit regnum, audi sacram paginam,

nam, (3 Regum, Cap. XIV.) *Mundabo reliquias domus Jeroboam, sicut mundari solet fimus usque ad purum, qui mortui fuerint de Jeroboam in civitate, comedent eos canes, qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aves cæli, &c.* Sic Jeroboam, quò magis prudens videtur sibi, eò magis imprudens factus Deo. Nec dubitandum, si illi Divinorum potior quàm Politicorum fuisset cura & respectus, secura sibi & posteris in multas ætates parasset sceptræ. Succenseant nunc aliqui, factò Regis nostri Vladislai Jagellonis, qui Bohemorum regnum oblatum sibi habere noluit, ex eo quod dogmatibus Hussitanæ religionis recenter infecta esset Bohemia, ne fors adjectione novi regni & familiaritate utriusque populi, sui Poloni in Romanæ fidei cultum aliàs devotissimi, ea peste inficerentur, quapropter facti non ingratus Deus, tot illi in suos adversarios contulit victorias, ut partim securitate Poloni Regni, partim adjectione & spoliis victorum populorum, Bohemici Regni recompensaretur pia & volens jactura; tamque latè ab ejus progenie per Europam diffudit Deus sanguinis cognitionem, ut supra triginta partim Romani Imperatores, partim diversarum gentium Reges, quadraginta & quinque partim Imperii Electores, partim Archiduces (veluti à quibus-

quibusdam non incuriosè hodie observatum) ab ejus descenderint sanguine. Et tanti est habere Divinorum curam, ac post rationes conscientiae omnia ponere, non Principibus modò, sed privatis quibusque civibus, ut dum pro Dei zelo perdere aliquid videntur, plus ex eo lucrentur, quàm amittant.

Obiter, sed dicere tamen expedit; Concionatorum (& quibus secretior conscientia Rectoris populi innititur) non leve momentum inesse virtuti, ut seu Princeps in obliquum honestatis abeat, eorum monitis in rectum reducatur, seu si bonus sit, ne labatur in vitium, ab eorundem derivari monitoria virtute, multum enim interest commoneri Principem recti ab aliquo purpuratorum seu cive privato, quod nisi intra periculum offensæ abeat, tamen negligentiori suscipietur aure & animo, quàm si ab eorum veniat ore monitum, qui uti Dei sub specie nobis salutaria suggerunt, certè extra periculum offensæ sunt, & altius nobis in animum dicta demittunt, tum præsertim, cùm ad correctionem velut divi monitoris, contriti abjicimus nos animo, & humili acclinamur genu. Rectè ille Confessionarius suo Principi, non jejunia, non preces expiandis summi Dei offensis suggerebat in correctionem, verùm meliorum quorumvis

authorum proponebat monita, diligentius certis diebus legenda, item vitas Sanctorum Principum, ut ab iis præceptis in melius Deo & populo formaretur Princeps, nam sæpe admonebatur, vel ut decretis ferendis attentior & æquior esset Princeps, vel ut privatam offensam alicui civium condonaret, summam fortunam & potestatem intra modestiam habiturus, non magis se Principem quàm mortalem hominem in lubrico fortunæ stantem cogitans, vel ut Hæreticos à convictu Palatii amoveret, vel ut munia Reipublicæ dignis ex virtute non verò petentibus ex præmio conferret, imò oblata munera infra magnitudinem animi duceret, cui magis proprium est dare quàm accipere, vel ut in quæstores ærarii diligentius inquireret, ne per fraudem subditorum fortunas expilarent, vel ut ad disciplinam militum studiosius attenderet, ne graves forent Colonis, vel (quod in summo repono) ut publicas leges certis diebus sibi legendas curaret, ad eas se ex vi juramenti compositurus, pro evitanda perjurii nota; aut si quæ alia in publicum salutaria bono in Principe desiderari possunt. Principis enim in persona aut corrigas omnes, aut negligas omnes, vel ut verius dicam, aut bene aut malè velis omnibus, verùm ille neglecturus monitum, quid inde; suo vitio negligat ille,

ille, tu tamen pro virtute tua vera loquere, offendetur tibi & tuis? illud certè interest, malifne Deo placere aut Principi, Joannes vel periculo vitæ vera locutus Herodi, Stanislaus nostro Boleslao audaci, Gedeon (nullo respectu præsentis gratiæ vel offensæ) Micislao Seni, sancti illi quidem, sed tu non beandus, qui malo alias Principi indulges, ô! Politice Præful, Sacerdos, & quisquis ille sis, magis pro fama ingenii, quàm pro salute Principis & populi laboriosè concionator, cùm enim ille ignarus veri, bonum se sibi falso credit. *Cùm nesciat se peccare corrigi non vult. (Seneca.)*

17. Nunquam exercitus proximè eum locum cogendi, ubi sedes consilii aut Majestatis, unde in omnia regimen, ut absit alimentum turbarum aut factionum, ab iis qui in milites grati, & æquè virtutis atque vitii præsidia in armatis quærunt.

18. Non quos splendor fortunæ & oblatum aurum commendat, non quos vana præpotentum obtrudit promotio, ministros sibi legat Princeps si sapit, verum satis cuique sufficere putet ad capefendos honores & Præfecturas, si in rebus agendis dexter, si penes virtutem sit, etsi non petat, & si tacitus à longè stet sine promotore, memor dicterii Stephani Bathorei Regis nostri, *Sat petit qui bene servit: Potius sibi quærat tales, non ut quæratur,*

illi enim promotores, non Principi idoneos Ministros, verùm sibi clientes quærunt. Si verò adhæc Nundinationes Officiorum accedant, percipiet quidem Princeps unum lucri, quod vendito accepit, decem verò amittet, talium inscitiâ administratorum, plerumque enim emunt officia, quibus non in virtute, sed in auro suo crescendi spes est, horumne operâ sperat se magnum futurum? Non omnino; præter enim quod jacturam Regno & Reipublicæ facient suâ ignaviâ, Principis etiam oberunt famæ, quæ sola administratorum virtute & prudentia fovetur; imitetur Princeps bonos agricolas, qui quantum seminis è domo exportaverint, in agrum projiciunt, quasi amissuri, quasi amplius non habituri, verùm grata bonæ culturæ & crediti muneris tellus, adveniente æstate, decuplum messis pro eo quod creditum tenuit, cum scænore bono reddit agricolæ. Prudenter item amittat Princeps quod gratuitò contulit, ut unum amittendo, demetat pro eo decem, quantum à virtute prudentium administratorum recepturus est commodi & gloriæ, dando accepit qui digno dedit, cum indigno contulit munus, perdidit. Cogitet multo pretiosius esse aurum sceptri & coronæ (insignium sui regni & supremæ in homines potestatis) omni, quod in deforme pecu-

culium congerit Princeps argento, ut potius illi priori majori ex ratione consulere debeat, aptos ex virtute seu toga, seu bello regni administratos quærendo (qui pro dexteritate & prudentiâ provideant, ne sceptrum & corona, vel ab hoste bello sibi eripiatur, vel togâ per inertiam consilii deturpetur) quàm ut peculio privato consulendo, summa officia divendat modico ærarii quæstu, coronæ verò & sceptri inestimabili per inertiam administratorum jactura, plus ea venundatione amissurus, quàm ut lucretur. Ego verò puto multò plus cuique Principi collatarum pro munere, qui se dextrum & scientem administrum officio tulerit, qui sua dexteritate provideat, ut Princeps incolumis sit, ut regnum suum floreat, fama nominis vigeat sine labe, quem amici Principes æstiment, hostes vereantur, imò ut longa pace adauctæ incolarum opes, per honestas collationes ærarium Principis largius dent, quàm qui mille talenta in ærarium pro beneficio importârit, ipse per se rudis, Principem regnumque per inertiam (seu togâ seu bello) gesti muneris perditurus. Princeps verò pro sua magnitudine divitem quemque facere potest, sed virtutem nemini instillabit, ut potius virtutem in ministro quærere opus habeat, non opes, non aurum, non præmia, memorque sit, quia

quia sublatis virtutis & benemeritorum præmiis, peribunt benemerita ut minus decora, facilius verò ignaviam in populo excitaverit, quàm ortam suppresserit. Non igitur marmorì, sed intimo illud inscribat cordi, malum esse Principem, sub quo rectè factis tantum ex conscientia merces, ast pejorem, sub quo neglecta virtus, desidia coronatur, nec quantum quis meruit, sed quantum quis emit, habet, quod certè rubori Principi sit, si præcipuos virtute & benemerito, alii nequaquam studiis eorum pares, honore & præmio antecellant.

19. Malè consultum sit Principi, si in scrupulosiorem censuram & sui offensam vocat, negligentiores adstantium gestus, nutus, verba, memor sit potius, quod jus imperii valeat, inania transmittantur, alia quasi non videat, cætera transeat, reliqua ignoret, imò ab assentatoribus delata aut inculcata ignorare omnino velit, non adhibendo fidem delatis. At quomodo (inquires) salva Majestate non emoveatur Princeps, non suum honorem vindicet si acerbiores populi insurgant voces? sibi irascatur potius non populo, memor quod vulgò circumfertur, *Non fac non dicent*: nemo virtuoso succenset, non in populo sed esse in Principe, ut bene maleve audiat; aut meminerit illius præcepti, *Ne*

convivialium fabularum simplicitas in crimen vocetur, neve sibi ipse accersat sponte causam offensæ & irascendi, curiosius subaudiendo, inquirendo, sciscitando, suspicando, singularimando, rectè alicubi Seneca, Non vis esse iracundus? non sis curiosus; Et coincidit in idem alterius dictum: Si mihi possibile sit speculum parari, quo dicta omnia factaque (quæ alicubi contra me apparantur) repræsenterentur, prorsus confringendum putarem, alia enim dum ignorantur non lædunt, alia leviter prolata per se evanescent, alia tempore & pro meliore affectu mutantur in melius, demum alia ambigüe prolata & non rectè intellecta, in offensam facile trahuntur, aut dum aliqui sint in nos malitiosi, vel idèdè successu temporis in melius mutantur, quia de malitia sua latere se putant, perseveraturi alias, ne frustra deprehendantur: ut prorsus nihil scire, quàm sic aliquid scire ad quietem animi conferat. Plerique item offenduntur, quia offendi se putant, seduloque inquirent, quid malè de se loquantur homines? potius quæsituri, quid boni? Unicum verò injuriarum remedium est, si vel nesciantur vel non intelligantur, neminem tangunt illæ nisi volentem, qui suscipit & fatetur vulnus, habet: inquires tamen; quid si innocenter ore, calamo, petatur Princeps? tamen ille privata odia publicis utilitatibus remittat,

ne ipsis remediis gravius exasperet, relinquendum non rarò rumoribus tempus quo fenescant. Peccarunt plerique præcoci rigore, cum ab ipsis periculis & turba Reipublicæ remedium petebant, qui deliquere, quasi per incerta tutissimi, & nihil bonæ spei nisi per discordias habentes, vel quod gravius est, patrati quàm incepti facinoris rei esse malebant, cum periculosius putarent in incepto, quàm in peracto deprehendi. Potius ergo infra magnitudinem suam ducat Princeps illa verborum calamorumque vulnera; Infirmi-
 tatem animi detegit, qui adversarium incusat, imò parem (ne dicam superiorem) agnoscit, qui adversarium; quod sanè dedecet Principem, generosæ feræ ad latratum catulorum ne respiciunt quidem, spernuntque ut impares, quasi indignos contra quos assurgant, par item tibi Princeps sit cui obluçteris, aut si obluçtaris, agnoscis parem, perpende potius, quia spreta exolefcunt, si irascere agnita videntur, imò des libertatem loquendi populo, memor dicterii: *Loquantur illi, nos verò faciamus, modo penes virtutem*: vel illius alterius boni Imperatoris, *Loquuntur quidem, sufficit quia malè facere nobis non possunt*, proprium esse Regum audire malè cum bene fecerint, Hoc autem est contentamentum & solatium populi, si de accepta injuria liberè
 berè

berè possit conqueri & loqui, ac velut fat
vindicatum sit, non ultra verba tentat si
prohibeatur loqui, factum meditatur;
Inconsultè ille Cæsarum (*teste Cornelio Ta-*
cito.) Vagis per urbem militibus sermones
vulgi coërcere studuit, idque præcipuum
alimentum famæ erat, nam prohibitus
quisque plura spargebat, ac si liceret vera
narraturis, dum vetabantur, atrociora
vulgabant. Rarius verò extremam vim in
vindiçtam Princeps adhibeat, cogitet, po-
pulo multas esse manus, sibi unam cervi-
cem, neminem unquam inimicos & insi-
diantes sibi delevisse, in deleti unius lo-
cum, decem alios consanguineos, amicos,
notos etiam atque ignotos succedere, dum
flagitium imperantis oderunt, vel cum
metuunt, ne ad se quoque effrenatus sine
obice furor transeat, inde fit insidiantium
& inimicorum nexus quasi & catena *Vite*
tue Dominus quisquis contempsit suam. E-
tiam manus tuas quibus te credidisti haud
securus aspicias, vel cum à populo corrup-
pentur, vel à sua virtute incitabuntur, cum
indecorum putant pro flagitioso Principe
excubare, imò potius mereri de Deo,
proximo, & populo, si deserant, si pro-
dant Tyrannum Principem. Ast multi
Principi sunt fidi clientes inquires, his e-
tiam crede inesse fidem ad tempus sum-
ptam, vel quodam factorum arcano, ne
habeat

habeat amicos omnibus inimicus. Sic ferè
 cuique Tyrannorum ab orbe primo eve-
 nit. Ast tu bone Princeps vis tamen tolle-
 re omnes obloquentes, *rectè fac & parce*,
 & omnes tolles. Fidissima Principis custo-
 dia ipsius innocentia, non sic excubiæ nec
 circumstantium tela, quàm tutatur amor,
 ac ut verbo claudam, hæc arx inaccessa,
 hoc munimentum inexpugnabile muni-
 mento non egere. Et hæc virtutis tuæ fu-
 tura præmia, regnum servabis, securè vi-
 ves, & memoriam apud posteros æterna-
 bis, inter superstitum lachrimas & suspi-
 ria, & inter magna proborum exempla.
 Quod nunquam Tyranno Principi even-
 turum, cui illud in pœnam gravissimum
 est, quia sibi semper metuit, torquetur in-
 trò & consumitur, diffidentiâ in suum
 populum laborando, non quod populus
 malus sit, sed quia ipse non bonus, & cùm
 per conscientiam flagitiorum justè sibi po-
 pulum adversaturum credit, licet alias non
 adversatur, periculum tamen suspicatur,
 diffidit deinde, de auxiliis anxius est,
 consilia molitur, populum distrahit.
 Nec certè scio Principem suo populo dif-
 fidentem, nisi qui flagitiosus ipse sit, nec
 amorem sibi deberi ab eo populo (per con-
 scientiam flagitii) sperat, quem offendit;
 minore alias opera, & securius eum sibi
 reconciliaturus nova virtute, quàm si de
 præ-

præfidiis lateri suo prospexerit : Ignem igne (ut ajunt) non extincturus.

20. Nunquam bonus Princeps rem Reipublicæ à sua privata separabit , sed potius fortunam ejus suam ducet, quod illi decesserit, sibi decessisse, quod accesserit, suæ fortunæ adjectum putabit, prosperâ enim fortunâ Reipublicæ Rex vivit; definit esse regnum? Rex esse omnino definit, quod si aliter fieri Princeps putet, eum suspecto & infami sydere natis comparavero, quorum ridendam naturam aliqui suggerunt, cum suas sibi ipsi subripiunt res & abscondunt, imprudentes potius, quia sibi ipsi magis quàm aliis injuriosi, horum naturam imitantur Principes, qui suum populum velut alienum per tributa & collationes deprædantur, & in se ipsos sæviunt, dum mala populi non curant, aut bonum segnius promovent. Nullam ideo aliam (si per omnia Tyrannorum monstra ivero) causam reperio quòd mali evaserint, quàm eam solam, quia rem suam privatam, à re populi publica segregabant velut alienam curando. Bonus verò vis fieri Princeps, te & Rempublicam unum esse crede corpus, aut illam corpus, te velut dic animam, & bonus eris. Imiteris (quod sæpius suggero) bonos agricolas, qui non in commodi, sed damni tabulas referunt, quantum ab impensis

pensis impinguandi agri, & autumnali
 femente subtraxerint, non agro illud sed
 sibi detracturi, quantum illi negaverint,
 tantum secus lucraturi, quantum sibi non
 afferarint, sed donaverint terræ boni semi-
 nis, & quò largius projecerint, tantò plus
 percepturi commodi, ut stultam omnino
 in feminando vocemus parsimoniam, &
 Principem imprudentem qui sibi parcit in
 promovendo bono sibi à Deo traditi po-
 puli. Ast agricolam quidem nemo argue-
 rit si remittat sibi non alteri injuriam,
 Princeps verò si negligens sit, se suumque
 perdit populum, arguit eum populus,
 arguit æternum judicaturus ipse Deus.
 Tondet ergo suas oves bonus Princeps ut
 repetitum fructum percipiat, at malus de-
 gluberat, eoque avarus sui deprædator,
 quia supprimit fructum, & unius speciosæ
 vicis causâ perpetuò se exuit, suosque po-
 steros commodo; videat apes quantum
 illæ suo provisorii repetita æstate mellifi-
 cant, si sibi pepercerit & in hibernale
 sustentamentum in apiario largius relique-
 rit mellis, verùm si totum mel avidius au-
 ferat, apes per inedia enecat, & simul
 fructum supprimit. Mutuam hic felicitatem
 dicas apium & provisorii, felices sibi
 suo melle apes? felix item fructu curator,
 depauperantur illæ largiori nutritivo aut
 enecantur? pauper erit apium, paupertate
 stultus

stultus apiarius , uti Rex paupertate sui populi pauper , & infelicitate infelicissimus , quia omnium primus.

21. Sibi omnino atque eò magis suis posteris fit injurius Princeps , si negligentius habere velit regnum , quod electione populorum , in regimen non in hæreditatem sibi collatum accepit , cum (dicto *Cornelii Taciti*) *Difficile sit temperare felicitati, quâ tuos non putes usuros &c. Nec ulla posterum cura lacerari imperium.* Sed verè electivæ purpuræ quiddam securius inest omni hæreditate , quid certius possessionariâ & naturali successione. Nam licèt in populo Polono jus & libertas civium pro arbitrio eligat , regnantium tamen virtus in amore populi hæreditat , cum diligenti cura , & non ficto ad tempus publici boni studio , animo & intimo amori populi se suosque posteros ingerunt , ut eo factò posteris suis in amore civium non dubiam electionis successione relinquat. Sic evenit Piastorum , sic Jagellonum de Republica meritæ domui (secus omnino prætereundæ libero calculo , si abfuisset successiva virtus) cum non per possessionem successione , sed electione per virtutem Polono sceptro quodammodo hæreditaret. Si igitur cui Regum inest nativum suorum & sceptri in posteros cura , nullo studio in cætera faciat sibi & illis virtute

tute in amore civium hæreditatem, idque ea ratione, ne populum præsentis regiminis tædeat, ne quis publicè privatimve conqueratur, ut eum Patrem cives agnoscant non Dominum, justum, clementem, munificum, ut demum populi vivat non suo bono, unde non solùm bonus sibi sed optimus erit, nam ab optimo Patre, uti bonos credit nasci populus, etiam ex merito paternæ virtutis eligit post fata rectores. Inconsultè facti arguantur Principes qui scelere aut dolo electivo in sceptro hæreditatem posteris quærunt, quam ut parent, semper ac facilius in virtute & amplexu populi habent. Nam flagitio in ingenio & forti populo opere multi periculi & vix quidem assequare; virtuti ultrò oblatum ferent, neque Tyranni, sed optimi Principis cum non moritura gloria ad posteritatem nomen dabunt. Regnabit faciliè in suis posteris quisque Princeps, nisi cui difficilius obveniat virtus, flagitium sit in obvio.

22. Cum quod verum Principi dicitur acerbum putat, se suaque omnia prodivult, potius si inter publica consulta in eum civem inciderit, qui pro generositate sua cum legibus & virtute consentanea suggerat publicè privatimve, aut nonnulla à Principe errata in melius reduci velit, amaturus hunc potius ex virtute non osu-

ofurus, minimè rugosa fronte dicentem
 audiat, sed modestè in animum dictum
 demittat, defuturi enim sunt, qui aut sua-
 deant aut præcaveant, si malè aut suasisse
 aut acerbè præcavisse periculum sit. At ille
 publicè (inquires) loquitur? forsan illi fa-
 miliare cubiculum & privatus tecum ser-
 mo inaccessus, quò verò audacius prolo-
 quitur, eò magis (crede mihi) est penes
 virtutem, neque impudentiam voca aut
 oblocutionem, verùm zelum virtutis &
 amorem veri, cùm sine respectu præsentis
 gratiæ vel odii (qui solus lapis lydius est
 rectæ & incorruptæ indolis) quod pro
 conscientia retur, profert. Stephanus Ba-
 thoreus Magnus ille Poloniæ Regum di-
 cere solebat, se malle audire liberas populi
 voces, quibus in rectum reducatur & velut
 informetur, si aliquid in se cives desiderari
 velint, quàm eorum, qui cum fortuna sua
 non secum loquerentur, apud quos præser-
 tim *recti vicem tenet error dum Principis est*,
 quæ accusanda sint, venustè excusando, &
 quibus honesta atque inhonesta Princi-
 pum, æquè laudare mos est, dumque au-
 ribus placere vellent, suam Regisque con-
 scientiam in devia & pudendos errores
 (dum reticerent vera) deducerent. Rectè
 ille Imperatorum à familiaribus cubuli
 feriò quotidie quærebat, ut audacter, &
 sine depravatrice veri circumlocutione

proferrent, *qualem se sibi privati cives habere optarent*? Cùm enim falsa alias pro veris referrent, laudarent quæ damnanda, reticerent quæ facienda, bonum alias & cautum vendi posse (ajebat) Imperatorem, aliud pro alio facturum; Vis ergo tu Princeps non vendi? vera libenter audi, & hos veraces in familiaritatem cubiculi adscisce, his candidum pectus, non fucatam virtutem, incorruptam fidem crede inesse, illi verò qui placentia loquuntur, tuæ fortunæ non tui amici sunt, ad manus tuas respiciunt quid inde eludant aut auferant, non ad tuam famam, non ad utile populi; ac velut fraudium & dolorum Magistri, tum maximè byssina & saccarea loquuntur verba, gestus & frontem non ad infidam formant sinceritatem, cùm oculis hominum maximè insidiantur, tibi etiam Princeps insidias tum maximas strui crede, cùm molliori mulceris assentatorum verbo & demissiori viscaris obsequio, ait ille verè, *Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps*. Nisi quoque tu irretiri vis, & pro affectu mancipium unius audaculi clientis reddi (qui te specie obsequii regat, & cùm minimum facere videtur, omnia pro arbitrio misceat, agendo otioso simillimus, eoque acrius agens omnia, quo magis somnum & inertiam simulat) non solùm ad eorum verba, aures fortius obsera, sed fami-

familiaritate cubiculi, imò ipso pelle Palatio; dissimilis Galbæ, qui amicorum & clientum ubi in bonos incidisset, sine reprehensione erat patiens, sin mali forent? usque ad culpam ignarus. Grave quidem (inquies) vim bono inferre affectui? ut velut uno ictu nexum amoris præcidas, cum derepentè amovendo, qui potius intimo animo, quàm lateri tuo adhæsit, quasi dimidium animæ? O mollis & impotens tui Princeps! potior ne tibi fucatus cliens, quàm tua tibi fama, quàm bonum populi, & in hæc peccare mavis, quam asperiori verbo carpere tuum clientelare mancipium? tineam tuæ bonæ famæ & foricem Palatii, rugosiori modo aspice fronte, dic *Abeat*, non abibit modò sed præcipitabitur, tu verò tibi potens eris & bonus Princeps. Adhibe potius fidissimos ex virtute ministrorum, qui intenti sint ad omnes notos & ignotos, si quid tibi referre, aut de aliquo præcavere, aut in aliquo consilio, seu togato seu bellico, industriam & operam monstrare velint (recensuræ tamen subjecta, num vana aut exvero sit, quis enim prudens suadeat Principi; ad obvias quasque nugas Majestatis commodare aures? in quas nil nisi magnum fluit) ut non solum dictum referant, sed ipsum dicentem ad te Principem, manu ducant, ¹fidelius enim qui que tibi,

ac planius quod sentit in præsentia aperiet, locoque magni præmii erit, tuo aspectu & præfenti alloquio usum fuisse; approbaveris relatum? lauda (in cæterorum exemplum & provocandam industriam) largius præmia, tum apto ministerio adhibe; non placuerit? conatum lauda, rem non damna, ne si cæteri non placitura referre vereantur, etiam proba damno tuo reticeant. Scias igitur quisquis es Principum, potiores aliquando virorum consilio, experientiâ, fide & virtute à longè accessum tui cubiculi venerari, pluraque & meliora si liceret suggesturos, quàm hi quos vana fors fortunæ, obtruserit propius tuo lateri, quos ego potius verbis Philippi Cominæi commodè incusem (*Lib. III. Commentar.*) *Temperare mihi non possum hoc loco, quin gravius aliquid dicam in Principes; Habent sibi plerique familiares aliquot jurisperitos,* (aut quicumque illi sint fucatæ prudentiæ temerarii, fastuosi, verbis amoeni, aut magnifici, rerum vacui) & quosdam qui longiori veste discernuntur ab aliis, cujuscunque rei sermo incidere, illico legem aliquam aut historiolum (ut suavius & sine sensu rebus imponant) adferunt, plerumque & sæpenumero præter rem, dum ad suum sensum & affectum omnia detorquent, idque eò crebrius & audacius faciunt, cum Princeps ipse nullam habet rerum cognitionem, qui

*si vel ingenio valeret, vel librorum lectione
 quæsitam haberet aliquam prudentiam, non
 æmerè circumveniri posset, nec sic ludifica-
 tionibus aliorum esset expositus: Addam &
 ego. Quod illa nonnullorum amœna inge-
 nia sunt, velut moderni sæculi telæ aureæ,
 in usum quasi unius diei accommodatæ,
 quæ cum à superficie nimium splendent,
 intus nihil solidi habent, sedata verò inge-
 nia, minus quidem apparatus & lenoci-
 niorum secum ferunt, & plerumque con-
 sulendo à gravitate tristia sunt, sed tandem
 eventu læta. Nosce, Nosce Princeps fu-
 cum, Cave, Cave coloratam prudentiam;
 cui rei ex facili tibi suggesti remedium,
 modò imitère.*

23. Nemo Regum illegem capit
 Rempublicam, sed esse jura populis qui-
 bus deferunt regna, & super ea jurari
 sponderique volunt à Principe. Si securè
 igitur & ex æquo imperare velit bonus
 Rex, sæpius regni sui jura legat, ne vano
 titulo ignorantia aut oblivionis, ea præte-
 rire aut violare audeat, præter enim quod
 dedecet Principem ignorare normam, ad
 quam se imperiumque componere de-
 beat; verùm si in aliquo transiverit aut ne-
 gligentius habuerit legem, cessante nomi-
 ne Regis, legum & populi Tyrannus esse
 incipit, & de facto perjurus est; fervet
 mille, unam negligat, eadem perjuri

licentiâ laborat, tam enim super unam
 quam super omnes juratus Rex est. Ne
 igitur sibi & populo sit fraudi, eò revolen-
 darum legum obviabit remedio, nulla enim
 re magis periclitantur Principes de bona
 fama, quàm ignorantia legum, & voto-
 rum sui populi, quid in se cives (tacitò li-
 cet ob reverentiam & metum Majestatis)
 fieri velint; sanctum forsân te tibi credis
 Princeps, quia sacro vacas quotidie (magis
 forsân ex consueto, & pro opinionis pom-
 pa, quàm ex vero) ast tuâ incuriâ cum o-
 mnia pessundas, tot innocui cives vel de-
 pravatis judiciis ad supplicia trahuntur, vel
 de fama, bonisque periclitantur vel à poten-
 tioribus opprimuntur, ne quid gravius re-
 censeam, sanctum te tibi credis, quia bis
 in septimana jejunas? ast te connivente,
 multa miseræ plebis millia, licentia mili-
 tari depauperantur, aut forsân enecantur
 fame, de sui Principis incuria vindici Deo
 relaturi ultionem; sanctum te tibi credis
 quia mille aut decem millia in pauperes,
 monasteria, hospitalia, Eleemosynæ loco
 spargis, & quasi magnificum ostentas fa-
 ctum, ast tui populi (cui præes) crudelis
 latro es, quem mille prædandi vocabulis
 per collationes vexas, nec aurum magis
 quàm sanguinem elicis, publicæ velut pa-
 cis causâ, sed potius in oppressionem non
 defensionem populi, non gerendo sed trahendo

do bellum, non in publicam necessitatem, sed curiositatem privatam, cum integros milliones inutilibus impensis deprædaris sanguinem pauperum emungendo. Quis mihi nunc alter velut ille Divus, qui Neapolitano Regi (exprobrando tributi gravamen) sumpto in præsentia Regis nummo fractoque, sanguinem ab intra manantem Divinitus visendum fecit: Quàm non rivi aliquando, sed integra (expresso crudeliter è nummo) sanguinis manarent flumina, si tam sub aspectu videre liceret, quàm quantum quis meliorum animo & mente comprehendit extremæ servitutis. Compara si quis es talis Principum, quæ facis quasi ex virtute in privato cum iis quæ peccas publicè, nonne cum pessimis comparandus es? verùm tibi (inquier) velut alicui meliorum nata ingenua proles, affluunt opes, adsunt infractæ vires, stabilis & inconcussa morbo exoptato fluit ætas; falleris si exinde argumentum trahis tuæ virtutis. Non hæc pro virtute merces superum est, sed mora pœnæ, cum sanctum & optimum exspectat numen, ut in reatum te tuaque reducas, interim *Lancis in vindictam venit pedibus*, tarditatem pœnæ, cum scœnore, recompensaturum gravitate. Vide tu ergo quisquis Principum es, ne eludaris, quid tui populi à te velint; inspice leges quo te manu ducant, cogita datum po-

pulo juramentum, & exinde conscientiam factorum testem, & te tibi velut in speculo repræsentata ne perjurus sis. Sed aliquis mihi in aurem ab aula gratiosus cliens? ergone tu rigorosè monitor vis ex nostro Principe Lectorem, qui mihi revolvat legum volumina, vix privato & nihil agenti perlegenda? tristemque imperanti inducis frontem ac meditabundum, cujus lætiori affectu omnes refoventur, confunduntur tristi; Te potius fatuum aulæ mancipium; nonnè scis? multò magis Principi quàm alicui privatorum noscenda populi instituta? Nonne adsunt quorum fida opera summarium legum capiat Princeps. Principaliores verò legat ipse, aut si summus in eo sumendus sit labor, nonne (dicto illius) (*Bonum Imperatorem stantem oportet mori?*) Nonne scis? tantùm oneris, quantùm honoris purpuræ inesse? cujus mûnera dum verè ille nosset, ne quidem è terra tollendam obvio putabat. Nam Rex eligitur non ut sese molliter curet, sed ut per ipsum ii qui elegerunt bene beateque agant, non enim Respublica sua est, sed ipse Reipublicæ, omnium somnos ejus vigilantia defendit, omnium quietem illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio, ut remissum aliquando animum habeat, nunquam solutum. Quod ergo tanti laboris præmium?

illius

illius Principis (eiusdem Senecæ verbis promitto) *magnitudo stabilis fundataque erit, quem omnes non minus supra se esse, quam pro se scient.*

24. Defunctum me proposito putabam, verum en ecce ultra opinionem & votum succrevit *Quartum & Vigessimum*, idque *In re Bellica Monitum*. Non quod aut ambitiosus unico monito totam scientiam bellandi complecti præsumam, aut Principi verbo uno, quidquid aut virium paratur, aut consulitur, aut bellatur, aut vincitur, enarrare contendam, verum è tam vasto arcanorum & militaris scientiæ mari, velut guttam propinabo. Idque circa *Legendum belli Ducem. In parando & suscipiendo bello. In militari disciplina.*

Verè dictum, tanti esse Imperatorem quanti exercitum, imò pluris in bono Duce repono, quam in exercitu, boni Ducis dexteritate etiam incondita turba nomen militum & exercitus merebitur, secus verò exercitatus miles, potiùs à virtute & disciplina diffuescet, quam ut Imperatoriam artem suo Duci ingerat. Rectè Antigonus trepidanti paucitate suorum classario, respondit: *Me verò præsentem cum quot comparas?* O quam nunc aliquibus gentibus rectè illudi posset dicto illius Antisthenis, qui (exprobrando imperitiam Ducum) monuerat Athenienses, *ut*

Plus in bono Duce consistit, quam in exercitu.

non minùs asinis, quàm equis ad agriculturam
 uterentur, cumque illi respondiissent, igna-
 vum esse animal & labori ineptum, subri-
 dendo intulit, quid refert? cum in Repu-
 blica vestra Duces sint, qui nec ab arte, nec
 ab experientia, nec à natura militarem
 scientiam hausere, quasi illis ad Imperato-
 riam artem sufficiat, quod à vobis in Duces
 lecti sunt. Summam ideò prudentiam cu-
 jusque Principis in legendo belli Duce re-
 quiro, ut quidquid sibi bello clarum,
 quidquid tutum aut laudabile speret, to-
 tum ab eo recepturus sit, si scientem belli
 Ducem legat, frustra leges dissoluto militi
 scribat, frustra bellum paret, periculosius
 verò aggrediatur, si unicum hoc abfuerit.
 Qualis ille mihi sit belli Dux, si in virtutes
 vitiaque militum non inquiret (bonos
 recommendaturus Principi testis virtutis,
 pcenamve irrogaturus malis) aut quomo-
 do inquirendum ignoret, imò non audeat,
 apud quem inanis respectus, obvia præpo-
 tentum intercessio peccandi impunitatem
 adferunt, & dissolvendæ militaris discipli-
 næ causâ sunt, qui per blanda alloquia, do-
 nativa effusè promissa, largitiones, conni-
 ventiam, commessandi mensas, lautiora
 pocula, favorem militum aucupari ma-
 vult, quàm ut hæc ex admiratione suæ
 virtutis, & pro muneris auctoritate debite
 oblatum sibi habeat, solo nomine Dux &
 Im-

*Indi-
 citem
 mali
 Ducis.*

Imperator, re ipsa cujusque importuna
 suasioni, aut verius imperiis ut pupillus
 obnoxius, cui non amor, non odium, nisi
 indita & jussa, *agitur ut alienis nervis mobile
 lignum*, non modò imperii sed libertatis
 etiam indigens, consilii proprii inops,
 alieni impotens, & melioris ignarus; ac
 diem de die velut consultando protrahens,
 agendi tempora inutiliter consumpturus,
 aut otiano agenti simillimus, aut si tan-
 dem agat, non amplius sciens quàm mili-
 tes perdere. Qui ignorat à quo capite Im-
 peratoris officium ordiatur, quæ prima
 sint, quæ media, quæ postrema? exe-
 quendo, cui aut otium & faciendi inertia
 cunctatio vocatur, aut temeritas audaciæ
 nomen habet, prudens verò audet & ope-
 ratur, iners confundit non agit. Jam si
 modica insurgat seditio, blandientibus
 corruptus & facilis, adversus minantes tre-
 pidus, undique circumspiciens, impotens
 sui, timens magis quàm timendus, qui
 nec oculis nec auribus sibi competit, ad
 omnes nuntios vultu & incessu trepidus,
 huc illuc clamoribus circumagitur, præ
 metu & ignavia quæ jussu vetans, quæ
 veterat jubens, nec scitam præsentiam
 sui cum prudenti alloquio & autoritate
 motibus militum oppositurus, verùm in
 umbra trepidus agens, cessuri alias, si
 summum virtutis testem & pœnæ arbi-
 trum

*Boni
Ducis
indi-
cium.*

trum conspicerent. Fortes verò Imperatorum & strenui etiam contra fortunam spei insistant, constantes adversus metus, nec inania famæ pertimescunt, ac si imperium detrectetur fortioribus remediis agentes. Nihil autem moto in milite modicum; terret ni paveat, ubi pertinuerit certatim sequitur, aut ex facili obedit (si scitè imperio utaris) aut superbè dominatur, verum quonam modo satis, vitia inertis Ducis aut virtutes boni enumerem? vel si enarrare studeam, quamdiu recenscam? Quærat ergo bonus Princeps belli Ducem per omnia momenta militiæ gnarum, non tantùm quomodo hostes vincat, sed quomodo suos habeat, vires hostium, vitia suorum & inertiam vincere scientem, qui severitate obstinatus sit, & invictum habeat adversus gratiam animum, sciatve quis ordo agminis? quæ cura explorandi? quantus urgendo trahendoque bello modus? quanta vis in equite, qualis in pedite ordo (*pedestris verò ordinis peritia, sola ferè gnarum belli Ducem statuit*) secundarum ambiguarumque rerum expertus eoque interritus, quem bellantem ratio ducat non fortuna, magis priusque cogitans & providens ne vincatur, quam ut vincat. Jam si præmium labatur, sciat occurfare paventibus, retinere cedentes, unde plurimus labor, unde aliqua spes?

Pedestris militiæ peritia belli Ducem statuit.

spes? consilio, voce, manu insignis hosti,
 conspicuus suis, qui demum severus sit
 disciplinæ custos, neque aut respectu du-
 catur, aut ex conniventia amorem (tum
 auctoritatem) apud militem quærat,
 quàm prudenti severitate potius habitu-
 rus; eandem enim severitatem Imperato-
 ris milites admirantur & laudant sæpius,
 cui quandoque irascuntur, velut ægroti,
 licet præ impatientia contrahant frontem,
 æquo animo tamen manum & unguem
 chirurgi in vulnere ferunt, dum aliter sa-
 nari se non putant. Sed quis mihi Princi-
 pum (inquies) tam perspicax aut plenè
 lynceus sit? qui cujusque genium, virtu-
 tem, & intimum pectus videat, an (quem
 elegerit) in melius occasione oblatae fortu-
 næ se componat, an in pejus corrumpatur?
 multi majores privatis videntur dum pri-
 vati sunt, & omnium consensu capaces
 muneris, nisi exequendum sumant, po-
 tiusve destinantur officio, quàm quem a-
 ptiorum virtus in occulto tenet. Fateor ego
 quidem, aliquid erroris posse obversari si
 respectus adsit, verùm Principi prudenti
 & perspicaci haud absit ratio, quin rectum
 judicium de aliquo viro ferat, apud quem
 gratia tum splendor fortunarum in argu-
 mentum virtutis non abeunt. Sunt enim
 nonnulli qui nomine Domus magnifico
 & fortunarum, turpem inertiam velant,

*Belli
 Ducem
 à sola
 virtute
 legen-
 dum.*

quorum prima ætas otiosè sæpiùs non per honestas artes transacta, plerique infuturantibus, sufficere sibi ad gloriam majorum suorum magna nomina, fatisque se amplis Doctoribus, avis, atavisque in alto natis instructum, neque opus habere studiis, quasi in umbra educatis? stultè ignari potiùs, quia majores eorum omnia quæ licebat illis reliquere, divitias, imagines, memoriam sui præclaram, virtutem non reliquere, neque poterant, ea sola neque dono datur neque accipitur; Non igitur majorum fortioribus factis clariores sunt, verùm contra est, nam quantò vita illorum præclarior, tantò horum socordia flagitiosior, ni virtutem ipsi sequantur. Sæpe igitur bonæ artes tum bellica virtus etiam in angusto fortunæ habitat, enitentibus singulis, ut quod cuique parciore fortuna negarit, à virtute consequantur, quasi ab hac sola munerum & bonorum, imò altiorum ex merito titularum spem petituri. Quoniam verò studiorum mentio facta, vel obiter explanare juvat, quantum illa ad bellicam virtutem conferant, nam sæpe audivi & cum indignatione mirabar, velut per risum vulgò dictum circumferri: *Imbellem neque timendum ex libro bellatorum.* Quidni potiùs stultè prolatum aliquis prudentiorum rideat? fateor quidem ut aliquis à solo Musæo in castra noviter ve-

Quantum
le-
ctio an-
tiquæ
Historia
bono
Duci
conso-
rat.

veniens Tyro, importunè belli Ducem agere contendat, nunquam armorum antea practicus, sed eam tamen vim bona studia scientiæ bellandi commodant, ut qui artibus perpoliverit ingenium, pulsa incapacitatis ruditate, capacius cuique perdiscendæ rei reddendo (adjecta super hæc variarum historiarum lectione, tum casuum pacis & belli ab antiquo orbe usque in hoc tempus notitia, quid alicubi per prudentiores Ducum præclarè armis gestum? in quo, quare, aut quomodo erratum? quomodo correctum sit?) citius scientiam bellandi spatio viginti quatuor mensium in castris & armorum tractatu acquirat, meliusve iudicium belli ferre possit, quàm qui decem annis (alias per antiquorum gesta & honesta studia rudis) exercitum secutus sit. Jam si veteranum militem vulgari opinione præferimus Tyroni aut Novitio, quasi ille ab experta dudum notitia melius consilium belli ferre possit, cur non ille veteranus sit? qui centum, qui mille annorum res ante se gestas à lectione Historiæ notarit, quomodo hoc vel illo casu instructa, dilatata, densata acies, in subsidia, velitationes, robur, divisa? Quomodo reparata instando, sequendo, cedendo, quàm pedester miles, quàm gravior, quàm ferentarius eques locandus, in plano, in arduo, ad fluvium, paludes, sylvas, valles,

valles, saltus, quid momenti ad victoriam profuit? quid obfuit erroris? vel quidquid casuum bellum habere potest. Conferat ergo mihi veteranus per stipendia miles experientiam ætatis suæ, cum eo qui penitius & suæ ætatis quæ vidit, & alienæ ab antiquo quæ legerit producet, nonne potiore hunc dices? quotquot orbis miratus magnos Imperatores, fuere studiorum & lectionis amatores, Alexander magnus Asiam subigendo legitabat Homerum, Julius Cæsar bellando aliorum res gestas legit, & suas scripsit. Sed quid cum antiquis? Magnus Noster Stephanus Bathoreus Rex, tum non minus magnæ memoriæ Vladislaus IV. nonne per otium Historicorum lectioni immorabantur? hæc Reges; Jam belli Duces, Joannes Zamofkii sub Stephano & Sigismundo Regibus armorum Polonorum Dux uti ante se cæteros doctrinâ, etiam scientiâ bellandi & triumphis superavit, tum post eum Zulkieskii & Chotkievicius librorum amatores belloque clari, dicam planè licet mordaciorem censuram imperitorum feram, quicumque belli Ducum artium & Historiæ sit rudis, aut saltem externorum diversa bella non vidit, & si per cætera armorum clarus sit, posse utique illum de aliquo prælio per fortunam, nec tamen de summa cujusque belli & contra quemvis ho-

hostem consilio decernere, velitorem magis quàm Ducem parti exercitus commodissimè, nec tamen toti exercitui præficiendum, vicarium & socium belli, non tamen summum armorum Præfectum, verùm ne importunis immorer, planius edifferam. Quomodo Princeps belli Ducem quærat? & ex justo inveniatur. Operosum quidem illud sit, sed quæ cura bono Principi, pro gloria & integritate sui suorumque gravis.

Accersat ad se Princeps è quavis Regni sui Provincia, quos fide & rerum majori in vulgus notitia clariores putat, secretisve inquirat de iis quos virtute, prudentiâ, tum scientia bellandi apud se vulgo celebratiores habeant. De quorum verò nominibus acceperit, memoriali annotet, tum collatis insimul celebrationum nominibus, convocet omnes pulchro prætextu ad aulam, consilium de summa belli & iudicium dexteritatis in præsentia facturum, quid cuiusque animo insit? perspicendo; O quàm facile se cuiusque virtus & intimum pectus prodet, ut meliorem Ducem ab illo cœtu legere possit Princeps, reliquos minoribus belli muniis pro virtute adhibiturus. Non ergo eum leget, qui probabilia, sed tamen cum ardentiori quodam impetu de bello edifferet. Sæpè enim tales sunt pro ardore animi

*Quo
modo
Dux
belli legendus.*

mi improvidi, projectè audaculi, imò aliquando (ut ait ille) *ad mensam debellaturi Alexandrum*, secreti consilii impatientes, qui plus minarum quàm periculi contra hostem ferunt, in re ipsa trepidi. Neque eum qui tantum prudenter loquetur, cum multa sint discursu pauciora in praxi; Aliud autem est consulere, aliud exequi, multæ virtutes Imperatoris, sed ea ferè omnium Mater, ut activus sit; non ut sentiat, prudenter loquatur, facere autem dissimulet, sicut libri legentem instruunt, per se nihil exsequuntur. Neque eum qui omnia scrupulosius circumspicit undique aliquid metuendo, solaque cunctabunda consilia suggerit; nam uti audacia sæpe temeritatem, sæpius tamen cunctatio timorem amat ingenerare, qui verò nescit, non potest, causam in promptu habet, & semper aliquid facturo deest. *Agendo audendoque res Romana crevit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.* Neque eum (si cætera absint) quem plausus militum sequitur, cui in præsens arma in manu, castra in usu; aliquando consilium successit, & fortuna famulata est. Steterat quondam in desperato res Romana bello contra Æquos ob inertiam Minutii Consulis, non in castris sed in agro ad aratrum quæsit, & invenit Quintium Cincinnatum, qui debellatis hostibus, rediit iterum

rum ad aratrum, laureatasque manus commodavit vomeri. Quidni etiam hic ad Patrium rus & agrum gnaros bellorum invenias? non intrudentes se rebus per modestiam, suæ tamen virtutis conscios, nec defuturos imò summæ rerum præfuturos, si vocarentur. Neque eum Princeps leget, qui ambitiosus & pro pompa loquetur sua facta venditando; sæpe enim isti fortunâ insolescunt, Principi & concivibus graves; Neque eum (dicam ultimò) qui alias audax, manu fortis, hostem ferire ipse sciens; Scio fuisse in Catholico Belgio pedestris militiæ Hispanicæ Præfectum, morbo pedum debilitatum, ut instructurus legiones media inter signa suorum sellâ portatoriâ deferretur, cursu pedum & equi impotens, summum tamen virum, cujus consilio & præsentia multa sæpe transacta. Lego item Scipionem (ni me fallat mens) ab Annibale in singulare certamen provocatum respondisse, *Imperatorem me non militem natura genuit*. Errare potius belli Ducem, si se periculo prælii objiciat. In milite unius fors est, in Imperatore universorum periculum, qui non tam suis pugnando proderit, quàm oberit occumbendo, sed potius se summæ rerum fervet.

Eum ergo belli Ducem leget Princeps, qui modestè, prudenter, medius inter

*Requisi-
ta boni
Ducis
& indi-
ciam.*

Consi-
dum
ante
bellum.

cunctationem & projectam audaciam , non præsumptuosè , sed cum ingenuo tamen vigore animi , fortius , probabiliter , ab externo , sed patrio magis ab usu , à certa rerum experientia , non à sola speculatione rem loquetur . At quod maximum est , qui omnia suarum rerum momenta noscat , in quo sua potentia consistat , in quo defectum , diminutionem , augmentum habeat aut habere possit ? qua ratione sibi & unde hostis maximè nociturus ? qua ipse hosti ? unde com meatus , unde stipendia ? & quamdiu sustentura ? omniaque ad praxin & usum , unde repentina in casum adversi prælii subsidia parari possunt ? quæ sibi in præsens sociorum fœdera necessaria , & quomodo paranda ? quomodo item hostium aut impedienda , aut dirimenda ? Atque cum hæc omnia sua intimè noverit , etiam hostium res tantundem imò magis penitusve noscat & edifferat , qua parte petendus hostis ? Positio insuper hostilis regionis noscenda , genius nationis , tum ipsius belli Ducis , dein arma , vires , peditum & equitum robur , ac in universum natura bellandi , cunctanter ne an verò audaculè veniant *Omnia hostium ut sua noscendo* , non superficialiter verum intimè . Quid multis ? eum inquam leget Ducem , *cui tuta consilia cum ratione , quam felicia ex casu placeant* ; & hæc sunt boni fu-

futuri Ducis indicia. Sed secretius tamen inquirat Princeps in privatam hominis vitam, qualis sit? an modestè per virtutem inter honestas & viriles occupationes, an per otium, comessando, potando, lasciviendo, imò insolentius cum injuria concivium transacta. Plerique enim aliam publicè faciem ad tempus sumunt, & imponunt velamen sceleri, iterum ad naturam redituri, si censor absit, si occasio adsit. Neque verò satis sit bonum Ducem invenisse Principi, verùm alia requiruntur, scilicet ut eum decoro & convenienti proventu ditet, quo magis oneroso & sumptuoso muneri sufficiat, ac privatæ rei curâ vacuus, totum se bello commodet, neque habeat necessitatem defraudandi militum stipendia, tum corrumpi à præda, ab oblata ditandi occasione, ut publicum honestum, non privatum utile quærat, imò ut habeat quo militem aliquando alliciat, mensæ primores adhibendo (pro more humanioris sæculi, cui contravenire aut invidiosum aut planè impossibile sit, nisi aliquid concedas) munerando, tum omnia decora belli Ducis pro autoritate in minores vicarios, Præfectos, totumve exercitum honestè retinendo. Deinde autoritatem ille Princeps paret (quâ solâ summa potestas valet) in exercitum, in æmulos, ut sine invidia subsint, nec malint im-

*Bono
Duci
provi-
dendum
esse à
Princi-
pe, pro-
ventu
conve-
nienti.*

peria Ducis interpretari, quàm exequi, præpotentes illi purpurati, qui alias se potius eo muneris provèhèndos sperabant, melioribus invidi. Neceffe ideò fit credo Vladislavum Jagellonem Regem bello contra Cruciferos, eo parandæ authoritatis consilio usum fuisse, cùm præter omnium opinionem *Zindramum Mascovickium* ex ordine equestri summæ rerum præficeret, post habitis purpuratis & qui magnorum nominum in castris secum fuere. Quo in facto simul Regis prudentiam mirari non abstinéo, qui inter tot Patriciorum equitum millia maximè gnarum belli digito tetigit & provexit Mascovickium, item majorum nostrorum moderationem animi cur non laudem? qui postposito privato ambitu, non dedignabuntur parere melioribus. Deinde ne præscribat Princeps modum bellandi Duci, verùm fidei & virtuti totum committat agendum, magis enim turbaturus res quàm ut aliquid proficiat in melius, multa enim non à præmeditato sed ab oblato casu flectuntur ad consilium. Antequam verò nuncius ex castris ad Principem, dein à Principe in castra deferatur, occasio rei gerendæ effluit, & alio statu bellum est, quod momentis vertitur. Addo, quia sæpe impetus rectè agendorum sistitur, cùm respectus præscriptorum confundant belli Ducem, ut cùm

*Non
prescri-
batur
modus
bellandi.*

cùm ille sui Principis voluntati obsecundare studet, in cætera non intentus sit, & sæpe bonarum occasionum momenta transeat, unum dein summæ rerum præficiat Princeps non plures; adsint licet vicarii & consultores, consulat ille quidem, sed meliora pro arbitrio exequatur, ac omnibus ipse præsit. Vidimus nuper damno nostro; Cum per respectum personarum (optimo alias exercitui) tres summæ belli à Republica præficerentur, decem ferè (imò plures) è purpuratis Commissariorum sub titulo (impedituri magis per æmulationem authoritatis quàm consulturi) in societatem adscriberentur; consulunt illi, ac de prioratu magis coluctantur, interim hostis invalescit, progreditur, urget; Quid ergo? Historicis dicendum relinquo. Noster quidem Polonus miles est, quo meliorem ad subigendas gentes castris non optes; eques enim dexteritate armorum Nobilissimus, cui per thurmas cum hasta cominus venienti, perviæ necesse sint sarissarum legiones, pedes item eminus atque cominus bonus est, inedia laborisque tolerantissimus, patientissimi uterque disciplinæ, verùm heu æterna numinis potentia, qualiter tua divdis orbi dona? videre alias metu suo potentissimi populi, quantum Polona virtus bono sub Imperatore possit.

*Unus
summa
belli
præficiatur.*

*Rex ipse
in castra
non veni-
at.*

Pro ultimo adjicere placet. Ne Rex ipse in castra veniat, verum proximior locum occupet manendo, & movente se exercitu contra hostem, ipse itidem promoveatur, proximior consilio & auctoritate futurus, ut incolæ sui majorem fiduciam futuri successus à Principis præsentia capiant, qui non recedit verum sequitur bellum, tum ut hostis metuat, dum videt in proximo Principem stantem subsidio suis futurum, *majora verò creduntur de absentibus; Opinione res constant.* Si verò planè castra ingredi velit, officit nonnunquam magis suâ præsentia quàm prodest. Possunt sequi Principem per obsequium aliqui magnorum quidem Nominum, nullius verò stipendii, bellorum ignari, per otium loquacissimi, rerum bellicarum censors dum pugnandum sit, periculi impatientes; *nescii nisi pacem loqui,* hi plerumque in castra æmulationes, dein luxum invehunt, res turbant. Subest item major audacia hostibus oppugnandi castra, dum sciunt adesse illum, in cujus capite totum debellandum sit, suis major inest respectus pro tuenda salute Principis, ne in uno totum amittant, & cum de illius periculo metuunt, sæpe (etsi per occasionem pugnandum sit) supersedere malunt, nec vincere planè audent, metu adverforum quæ contra opinionem sæpe obver-

obversantur. Multò verò magis officit Princeps, si se imperio militari ingerat; Quid pluribus? luxuriosius habebuntur castra, disciplina Militaris solvetur; (Quis enim alter Alexander? Quis Cæsar? Quis ut noster Stephanus Bathoreus, ut Vladislaus I V. Rex, aut si qui Principum tales? si verò sint tales, non dissuaserim, sed invitaverim in castra, idque tamen cùm de summa rerum agitur; nam minora bella per seipsum gerere, magis sit temeritatis & inanis janctantiæ virium, quàm magnanimitatis, ut Togâ, sic Bello, *Majestati major è longinquo reverentia*, clades aut errata facilius corrigantur per alios commissa, quæ verò per ipsum Principem fiant? non item: Et alia quæ exinde evenire possint, quis satis dicat?) cùm aut de delictis militum, aut de accepta injuria deferre ad Regem aliquis veretur, nec tam facilè de periculo (aut quid consilii intersit) ab obviis præmonebitur Rex, cùm aut ob reverentiam Majestatis accedere gregarius veretur, vel cùm obsessi, ab aulæ servis aditus & aures Principis, secus verò interdiu noctuque, ad mensam, ad cubile, sedendo, discurrendoque aures Ducis armorum patere debent conquerentibus ex falso aut vero, de suis aut de hoste deferentibus, ne cùm falsa negligit, vera etiam omittat; quæque audire

*Pauci
Regum
bellicosus.*

levis labor fit aurium, & ex vano parva ignominia, proba vanaque discerneretum approbare, ea verò vis solius iudicii est. Hæc de legendo belli Duce. Jã de exercitu suggerã, verùm brevioribus, idque concisè.

Quomodo parandum bellum, vires, exercitus.

Bellum seipsum nutriat.

Lecturus exercitum Princeps, provide-
re debet, ut saltem unius anni stipendio & com-
meatui, tum per omnia expensis belli ex præparato sufficiat (inexplicabilis alias error sit) cætera res ipsa expediet, curaturus interim pro virili, ut ex hostico in posterum impensis alat suos, pro summa ratione bellandi, *Vi bellum seipsum nutriat.* Provideat itidem ne Præfecti militum defraudent stipendia, ideoque non prout se quisque in Præfecturas, Centuriatus, Tribunatusque, notus aut ignotus (legendo militi) sponte offert, verùm certa ex virtute sumendus est, ac de melioribus per Provincias sedulò inquirendum à Principe, etsi pertæsi laborum recusent, altiori tamen stipendio tum præmio alliaciendi, non verò in perditum sed lucri tabulas illaturus Princeps, quod bonis expenderit: Nam illi ex fide & virtute omnia fortiter ad victoriam præstabunt, triumphum & Provincias paraturi. Sunt secus alicubi aliqui, quibus nulla domus, nulla mansio, nulla vivendi ratio, ideoque bellum optant, non ut pugnare ament, *Galeati lepores metuentes magis quam metuendi,*

verum ut sub titulo Præfecturarum rapiant, deprædentur. *Conducti mercede ministri sceleribus*, & cum Provinciæ bello depauperantur, secus illi per flagitium ditescunt, stipendia defraudant. *Tribunatus aut Præfecturas ut spolia adepti*; graviores suis transeundo, quàm hosti in conflictu, nec metuunt de fama, quàm dudum nullam habent ut perdant; Hi legunt (in pedestrem præsertim militiam) purgamenta urbium, nomina magis quàm milites, sibi stipendium, illis modicum æs obtrufuri, quod verò gravius, quia non ad destinatum numerum militum, sed pro centenis sexagenos septuagenosve, sub signis educunt in aciem, dum verò stipendia numerantur, integros ordines è calonibus velut in scenam procuraturi, defraudatores ærarii, tum ipsius belli, quid erubescam eloqui? Animadvertite maturè bone Rex & Respublica, si tibi aliqui in castris tales, dum horum fraudi parcis, malim parce hosti. Non abundet præterea, sed sufficiat ad victoriam exercitus, malit paucos & exercitatos Princeps, quàm inutilem turbam, frumento & ærario gravem; Prævalet tibi hostis numero? tu verò cura, ut virtute exercitati militis, Ducis prudentiâ, bonove ordine prævaleas. Aliud est turba, aliud exercitus, manibus bello opus est, non multis nominibus. Sic Ale-

*Præstat
paucos
habeve
milites,
sed exercitatos.*

*Extra-
nei non
scriben-
di in mi-
litiam.*

*Quomo-
di pede-
stris mi-
litia in
Polonos
inveha-
tur?*

xander prævaluit Dario, cui nihil magis ad victoriam obstitit, quàm exercitus incondita multitudo. Non extraneos deinde, sed tuos scribes in militiam; Hi enim non fide, non amore, in alienam Patriam tenentur à te stipendio conducti, conducendi ab alio & prodituri te, si majus aliunde offeratur, neque alienæ Patriæ sanguinem libenter commodant *hospitibus tantum metuendi*. Ast tui inquires in exercitati? levioribus tamen crede mihi impensis tuos exercebis, fideliores habiturus quàm conduxeris (aut emeris potius) externos. Opportunè hoc loci subnexerim, quod nuper consilii loco à me porrectum; Cùm difficultatem suscipiendi belli contra Suecos nonnulli obtenderent, à penuria pediatatus (nam diutino bello, plerique officialium pedestrium interierant, ut multo temporis ærisque dispendio, ab externo solo petendus esset legionarius miles & Præfecti) meumque super eam rem consilium requireretur; Ego non in exteris quærendos, sed potius domi faciendos pedestris militiæ administratos facillimè indicavi. Si è toto equitatu *Ducenti viri* strenuissimi, & experta in rebus bellicis dexteritate legerentur, pedestri militia per peritissimos Ducum exercendi, ut alii ex his in legionum Præfectos, alii in Præfectorum vicarios substituerentur, nonnulli

nulli Centuriones forent, reliqui signiferi,
 atque sic per capita & officia legionum di-
 stributi, facilè pro se aut pedites legere,
 aut lectos exercere posset, prout ab alio
 nuper quisque didicit, alium ipse docens.
 Scire autem expedit alio atque alio milite
 contra diversas gentes opus esse; Hastati
 equites (pro natura Polonæ militiæ) con-
 tra Turcas optimi, ferentarii verò contra
 Moschovitas, Cosacos, & Scythas, hos
 sequendo, illis ut tardioribus assultan-
 do: Verumtamen hastati equites contra
 quemque peditatum & Catafractos Ger-
 manorum milites. (primo præsertim con-
 gressu pro acie rumpenda) opportunissi-
 mi. Pedites contra Turcas & Scythas va-
 lent, se nonnisi defendendo, & tutando
 aciem magis quàm vincendo. Amant enim
 Turcæ pro multitudine & agilitate aciei
 circumfundi, assultare, simul & recedere,
 quos pedester tardior miles non assequa-
 tur, sed tantum se defendit. Contra Ger-
 manos & Cosacos pedites quidem oppor-
 tuni, sed equitatu hastato pro victoria ubi-
 que abundandum, nam hostes omnes co-
 minus optimè viceris, eminus tantum
 illis resistes. Verumtamen natura etiam re-
 gionis noscenda, ut si in Montana Provin-
 cia bellum tibi gerendum sit, plus pedita-
 tu opus habebis quàm equite, ut toto co-
 natu in apparatus & exercitia pedestris

*Genus
 militiæ
 diver-
 sam con-
 tra di-
 versos
 hostes. Et
 pro na-
 tura re-
 gionis.*

Stipendia militibus non decernantur.

militiæ incumbere debeas, paucis equitibus idque levioris armaturæ ufurus. Videat deinde Princeps, ut stato tempore stipendium solvatur militibus; rectè ille totam disciplinam militarem ad stipendia retulit, dum ait; *Disciplinam servare non potest jejunus exercitus.* Jejunus verò est, si deficiente stipendio rapere per inediam cogatur. Si verò Dux belli pro imperio oblectetur, quasi ex justo argumento retenti stipendii non obedit miles, imò tumultuatur, ut frustra sæpe incusemus belli Duces solutæ disciplinæ militaris, dum illi nonnulla connivere, cætera non videre debeant, in non stipendiato milite; secus ut

Fœdera.

justo ex prætextu punituri, si ei solveretur: Fœdera sibi paret Princeps, hostium verò societates per suos internuncios (aut amicorum vicinorum) distrahat, quosvis potentiorum in suas partes pertrahendo, generoso suasu (absit verò ut instar supplicantis) sed potius proventurum exinde commodum si te sequantur, vel si deserant, commune tecum periculum emergentium persuadendo. Dein causæ justitiam & belli prætextum typo evulgari curabis in vulgus, ut sociis tuisve imponas, justa te movere arma, injustis verò ab hoste te peti; Incredibile verò, quantum hoc valeat in animis hominum, sociorum, suorum, hostium; socii pro justa parte faci-

Titulus belli.

facilius stabunt, contra justitiam alias, velut reluctante Deo pugnaturi, sui majorem animum fument. *Nam causa jubet superos melior sperare secundos*: hostis verò consternabitur & arguetur per conscientiam injustorum armorum, ut diffidentius rem aggrediatur.

Si verò hostis ex insperato periculum minetur, tu verò imparatus sis, etiam la-
Quid
impra-
cofaciens
dum.
cessitus prudenter dissimula, aut quasi factum non videas, vel si urget ille amplius (cùm aliter fieri non possit, res verò suadeat) eo casu ex animo aliquid demittere necessum erit, per Principes interim mediatores (vel tuos etiam internuncios) amicam & honestam compositionem quæres, non inglorium tibi ducens, licet precariam quietem alicujus temporis ad protrahendum obtineas, verumtamen remotâ procul omni fallaciâ & dolo; Arguat mihi hoc casu aliquis generosum pectus meticulositatis ex dissimulatione, nonne magis ego arguero temeritatis, si ab im- præparato Princeps obluçtari velit, & turpiter cadere. Puto potius utile eo in casu præponendum, ne cùm de solo glorioso cogitatur, utile simul cum honesto amittas, quod alias cum fœnore gloriæ rependetur, si non prius, quàm ex bene præparato ad depellendam injuriam descensum sit. Provideat verò interim sibi Princeps,

de stipendiis, de viribus, de fociis, cum verò suffecerit periculo, cum bono Deo & causæ justitia triumphum pollicebor.

Hoc loci insinuare juvat quàm graviter falluntur aut populi aut Principes, dum imparati inchoando bello, vel dum attriti viribus, ad exterorum auxilia non expensis consiliis provolant, quibus potius author sim, ut quocunque modo paciscantur cum hoste, quam ut subsidiis exterorum se totos credant. Paciscendo namque, utique rei unius jacturam pati possunt, verùm si numerosa exterorum auxilia in Provinciam incauti admittant, de omnibus simul periclitantur, & circa Provincias, & simul circa statum, quæ ultra revocari non possunt. Auxiliares si vincant, datum beneficium exprobrant, superbi civibus, graves Colonis, præmia periculorum & victoriæ petunt, imò extorquent; sub specie amicitiae tua perlustrant, defectus consiliorum, virium, ærarii, fortalitorum, & quæ per omnia sint, subdolè speculantur, quæ utcunque ab ignoto magna erant; ut contemptui in posterum habearis, aut in præsens statim pericliteris, dum sæpius ab occasione capiendi totum invadunt, certiore tui periculo, quam alias ab evidenti hoste metuendum erat. Rectè Tacitus, *Arma aperta palam vites, fraus & dolus occulta eoque inevita-*

*Ext-
rorum
auxilia
periculo-
sa ple-
rumque
sunt, nisi
cautè
admit-
tantur.*

inevitabilia. Demum dixerim, tua non tua erunt amplius, nisi quæ precario sub auxiliari victore habebis. Si verò secus auxiliares succumbant armis, certè non aliunde quàm à tua terra vindictam & damna repetituri, ut jam pro hoste unico, duos habeas, & qui intulere bellum, & multò graviores qui ex amicis hostes futuri, qui aut certo certius cum hoste in damnum tuum paciscent, aut (quod non infrequenter factum) tua inter se dividant, alienæ terræ periculo securitatem sibi paraturi & præmia peracti belli. Verbo dicam, pluribus respectibus ac proinde longiori bello eâ viâ implicaberis, nam qui ad ea solum attendere opus habebas, quæ in rem tuam futura erant, demum supererit nova necessitas, ut pro commodis sociorum bellandum tibi sit, si eos in partem auxiliorum potentes voces, majori bello implicandus. Quid pluribus? vidit olim orbis, quanto damno suo sensere subjecti populi, aut quàm fuerit illis periculofum, Romanorum auxiliis se credere, qui in ferendis subsidiis, non faciles modò, sed prodigales erant, ut cùm dare beneficium à subsidio viderentur, certè servitutem imponebant, dum sub imperium victos simul hostes & socios traherent; Ne per recentiora exempla & populorum casus decurram. * Repetierim igitur conduci-

* Turca
occupavit O-
rientale impe-
riam & Hunga-
riam auxilio-
rum sub
specie.
Item :
Circassiam
Borussiam.

bilius esse utique, cum potentiori hoste paciscendo aliquam jacturam limitum pati, quàm ut majore periculo subsidia in Provinciam introducantur, nisi si ea subsidia sint in submittendis gregariis, in permittendis apud se delectibus, in commo-
danda pecunia, in subministrandis armis & com-
meatu. Demum ut tuis stipendiis conducti milites tibi sacramento devinciantur. Tum quod maximum, ut sub tuis signis, Præfectis, Ducibus militent, pro tuo arbitrio & commo-
do omnia facturi; Si verò alias exterorum Duces & Præfectos admittas, licet tua stipendia & gregarii sint, precario in rem tuam bellabis, nec quantum vicisti, sed quantum (utar vulgari verbo) *discretio* bellantium patietur, tibi in præmium cessura. Vidimus sæpius exinde subdolos Principes, ut facilius totum exercitum in partem subsidiorum alicui mitterent, quàm ut unica legione subvenirent laboranti, dum enim succurrendo per omnia potentes in aliena terra evaderent, aut cui succursum est, aut simul contra quem succurebatur, pari casu involvebant, in occasiones intenti; Ne utinam ea submittendorum subsidiorum fallaciâ circumventi populi olim, aut nunc periclitarentur.

Disciplina
militaris.

Ad disciplinam militarem venio, cujus curam magis penes Ducem belli, quàm penes

penes Principem, minoreve exercitus invidiâ repono, veruntamen Princeps eò ducat sciatque modum. Tres autem Militaris disciplinæ partes pono: *Frugalitatem, Excitationem & Pœnam*. Prima in parte expedienda occurrit mihi apud Sallustium Metellus; Huic post Albinum inertem Ducem, traditus in Africa (contra Jugurtham) exercitus iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, linguâ quàm manu promptior, prædator ex sociis & ipse præda hostium, sine imperio & modestia, demum qui antecessoris lenitate omnem disciplinam solverat, & velut Tyro ab hoste fugabatur. Ita Imperatori novo plus ex malis moribus sollicitudinis, quàm ex copia militum auxilii aut bonæ spei accedebat, ut non de Jugurthæ potentia sollicitum animum haberet, quàm ut veterem in milites revocaret disciplinam; Quam ea ratione reduxit, nam primo edicto alimenta ignaviæ sustulit, potus superfluos, tum cibos deliciores, & alia (quæ sunt lasciviei magis quàm necessitatis) vendere in castris prohibuit; Præterea cum sciret perpetua castrorum statione otium ingenerari, transversis itineribus etiamsi opus non esset castra movebat, juxta ac si hostis aessent, vallo & fossâ muniebat, vigiliis crebras ponebat, ac ipse (quo majorem excitaret disciplinam)

*Milita-
vis fru-
gabit.*

nam) sedulò obibat ; item in agmine in primis modò , modò in postremis , sæpe in medio aderat , ne quisquam ordine egrederetur , sed ut cum signis frequentes incederent , notabat. *Miles cibum & arma portare necessum habebat.* Qua dexteritate effecit , ut exercitus ille qui sub antecessore nisi fugere sciverat , ac sub jugum missus est , jam fugaret hostem victor , cùm Metellus non prius hostem quàm vitia suorum vincere contendit. Quis alter hodie capiat imperium Metellus ? quam pejora nonnullibi aut solutæ disciplinæ signa videat ? aut pellere opus habeat. Quo mihi picta vestis aut equus auro fulgens , incitamentum prædæ potius , quam ut aliquid ad militare decus & virile conferat robur , quod neque tegit neque vulnerat ; Quo mihi latè patentia ad pompam tentoria , in cœnacula , cubicula , auditoria , secessus , deambulatoria , capellas , Palatiorum instar distincta ? quò vicies quadragiesve milleni currus qui exercitum sequuntur , vera ad celeritatem (qua maxime bellatur) recedendo aut sequendo , imò ad ipsam victoriam impedimenta ; unde si jumenta tenteriorum , lectisterniorum , abbaci , molliorum ciborum , coquorum , Musicorum non rarò , vini , aromatum , scatularum pondus devehentia dempseris , si adhæc mercatores cum vino , mulso , & luxu-

luxuriæ incitamenti sequi castra prohibeantur, tertia utilium jumentorum vix restaret pars, unde minus impedimenti excurribus, facilior annona, pabulum & celeritas, omnia expedita; Romanus miles sub pellibus hyemabat, vestem eam tantum quâ tegebatur portabat, cibo castrensi vesceretur, cum orbis imperium urbi peperit, non gravis colonis transeundo, in petendo victu, modico assuefactus cibo, non in exigendis nummis oneri, cum nec veste, nec armis, ad superfluum splendorem, verum ad usum uteretur; sæpe verò depravato nostro sæculo & militari disciplina, fulget vario miles ornamento, cui nulla domus, nullus paternus villicus, cum verò luxui stipendia non sufficiunt, rapiendo, deprædando suos, pecuniam corradit, illis *quos defendere debebat, magis oneri quàm usui*, non propugnator verum depeculator civium. Omnis ergo in milite aut fortior virtus, aut disciplina à dexterritate prudentis Ducis, frugalitas verò promanat magis ab exemplo, quàm ab imperio; si à gregario milite veste & victu non discrepet, si in omnibus militaribus imperiis, in seipsum severior sit Dux ipse quàm in milites, ut sit illi generosior quàm ornatior equus, erubescet miles ultra Ducis sui morem ascendere & splendidior velle videri. Rectè Marius apud Sallu-

*Exem-
plo fru-
galita-
tis Dux
ipse præ-
cat.*

stium: Didici hostem ferire, præsidia agitare, nihil metuere, nisi turpem famam, hyemem & æstatem juxta pati, humi requiescere, eodem tempore inedia & laborem tolerare, his ego præceptis milites hortabor, neque illos arctè colam, me opulenter, neque gloriam meam laborem illorum faciam, hoc est utile, hoc civile in milites imperium, verùm cum tu te per molliitiam agas exercitum supplicio cogere? hoc est Dominum non Imperatorem esse. Non dispar etiam illud Livii (Lib. XXXIV. Histor.) dum ait. In Consule Marco Porcio Catone ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimaque per se adiret atque ageret, nec cogitaret modo imperaretque quæ in rem essent, sed pleraque ipse per se transigeret, nec in quemquam omnium gravius severiusque quàm in semetipsum imperium exerceret, par finoniâ, vigiliis, & labore cum ultimis militum certaret, nec quidquam in exercitu suo præcipui præter honorem atque imperium haberet. Profecto si dux ipse instruat mensas conviviis, si vile tabernaculum, & crassio rem in veste pannum aut pelles aspernetur? si acupicta equorum tegmenta aut auratum frenum quærat, frustra aut imperet, aut speret in milite frugalitatis, obedientiæ, & ex ordine agendi disciplinam, tam in seipso quàm in milite (nam ipse primus in ordine miles est)

est) hæc odisse debet, severè (sublata spe veniæ) & abjecto personarum respectu puniturus, ornamentum in milite majus non requirens, quam ne arma rubigo exedat, reliquum cultum aulæ, lascivieque relicturus; Sciat enim *horridum militem esse debere* (*Livius Lib. IX. Histor.*) necelatum auro argentoque, sed ferro & animis fretum; quippe illa prædam verius esse, nitentia ante rem, deformia inter sanguinem & vulnera, virtutem esse militis decus, & omnia illa victoriam sequi, & ditem hostem quamvis pauperis victoris, præmium esse.

Post frugalitatem, altera mihi pars Militaræ disciplinæ sequitur, videlicet, *Exercitium militare*. Breve dictu, longum labore & cura Ducis, exercitium tam pedestre quàm equestre in exercitum invehendo. Severè igitur præcepturus belli Dux turmarum & cohortium Præfectis, ut per hybernas stationes divisi, non otientur, verùm castris se parent, & stata in septimana die, milites singulos instruant, equos agiler in filiando & defiliando, vibrando gladios, ad metam explodendo sclopetâ, atque cursim iterum onerando, cum hastis decurrendo, & alia quæ sunt usui exsequendo, (neque milites solum, sed etiam robustiores calones pedestri præsertim exercitio instruantur, ut cum necessitas urserit,

Exercitium armorum.

urferit, non inutiles sint castris, ac proinde bello) dein sub signis totam turmam exerceant, quomodo scitè & agiliter provehant, reducant, dilatent, densent, in dextram sinistramvè moveant ordines, aut confusos sine perturbatione restarent, ut non magis Præfectis quàm ipsis militibus sit notus ordo, ut non expectato Ducum imperio, quod è re & usu militari sit ipsis per se medio in prælio exquantur, sciant igitur vallum jacere, viritum vigilias infomnes obire, arma expedire, cum hoste concurrere, unus alteri subsidium ferre, signum sine tumultu sequi, non deserere, aut si cedendum sit, non cursim fugere, verùm frontem sapius cum signo abvertendo instare, dein modicè circumacto gyro & circo se recipere recedentibus modicè primis ordinibus, ultimis impetum hostilem sistentibus, & sic reciprochè. In quam Præfectorum curam diligentissimè Dux belli inquiret. Jam verò in castris per contubernia primum privatim, dein per cohortes, tum per integras legiones exerceatur miles, cum hasta, sclopo, pilo; eques, pedes; deinde evocato integro in aciem exercitu, totum simul exercebis, ut formam aciei, stationes, subsidia, accessum, recessum, per partes simulve discat, item quomodo inclinatur, densatur, extenditur, vertitur
acies

acies, dextrorsum, levorsum; quomodo turma turmæ, legio legioni succurrit, opposita parte parti (si commodum videbitur) proinde ac si hostis ingruat in modum justæ pugnæ inter se decurrendo, idemque sæpius.

Tertia eaque ultima Militaris disciplinæ *Militaris pæna*
 Pars. *Pæna in Negligentiores.* Eam verò puto quæ in delicta militum animadvertit, si prohibita Ducum transcendant, si consuetum ordinem in castris, si per Provinciam in stationes vicatim dispersi, solitum rei frumentariæ & præscriptum morem disciplinæ transgrediantur, quod verò pro summo dixerim, si signa in acie deserant; verùm inquires? Quomodo sine invidia & periculo authoritatis integram cohortem (ne dicam legionem aut partem exercitus si delinquat) belli Dux in pœnam vocet? quin justitia degeneret in lanienam, multos simul puniendo, sæpe verò inducit impunitatem peccandi, multitudo peccantium, dum multi unus alium circumspiciunt, præsidium erroris & effugium pœnæ à tumultu petitori; nec abest tamen puniendi ratio, salva Ducis authoritate obedientiæque exemplo. Quid ad antiquiora recurram? adest recentis memoriæ factum justî bellatoris. Gustavi Adolphi Suecorum Regis, cui cùm in castris tres millenariæ legiones ob non soluta (fortè) stipendia

dia tumultuari cepissent, dissimulando velut nescius, pro concione ante tabernaculum inermes evocavit, aliis omnibus præmonitis, ut cum armis adessent hosque coronâ cingerent; Exposita turpitudine delicti velut moderaturus pœnæ rigorem, decimare (forte) ad supplicium fontes iussit, ut trecenti è ternis millibus in pœnam capitis legerentur, tum illachrymante toto exercitu ad pœnam tantorum, quasi aliquid in gratiam omnium facturus, è trecentis, triginta viros iterum sorte legit, verùm ne hic quidem iudicium stetit, nam intercedentibus ex composito primariis belli administris, humiliterque deprecantibus, non denegavit quin ad tres tantum pœna redigeretur, metus ad omnes. Quo in facto miraberis disciplinæ rigorem, laudabis modum, non improbabis clementiam, ter mille in pœnam vocati, ter tantum mulctati, omnes puniti, pauci pœnâ, omnes æquali terrore, dubitantibus & paventibus singulis, ne ad se fors deerraret cùm decimarentur. Sic ferè Gustavus; verùm ego ad antiquos. Cùm bello Tarentino aliquot millia captivorum è juventute Romana à Pyrrho Rege ultro missa Romani recepissent, decrevit senatus in pœnam (quod in tanto numero capi, quàm se aut fortius defendere aut gloriosius occumbere maluissent) ut ex iis qui equo

meruerant, peditum numero militarent, qui pedes fuerant, in funditorum alas transcriberent, neve intra castra (indigni fortium consortio) sed extra vallum tenderent, neve locum extra assignatum vallo & fossâ cingerent, neve tentorium expellibus haberent. Recursus verò ad pristinum militiæ ordinem propositus, si quis bina spolia ex hoste referret, quâ ignominiam compressi, ex deformibus captivis, acerrimi viri extiterunt, ut occumbere in posterum mallent quàm captivari. Huic poenæ nostrum ad usum addi potest, ut delinquens cohors periculosiores vigilias, primum itineris laborem, primum præhæ periculum subeat, parte stipendii privetur, aut ipse Præfectus, trimestre stipendium cohorti proprio ære solvere cogatur in poenam, ut exinde non absit ratio, multos delinquentes posse simul puniri, non semper supplicio, sed (quod æquè ingenuo pectori grave sit) castrensi ignominia. Cùm item clade Cannensi contra Annibalem, sex circiter millia Romanorum per ignaviam se egissent, ut dedi mallent quàm pugnare (imò ne id quidem dixeris per ignaviam, stultum enim erat paucis de resistendo cogitare, quinquaginta milibus cæsis, totoque suorum exercitu fuso) tamen apud generosum & disciplinæ militaris amantem populum delictum valuit,

luit, ut cum omnium horum redimendorum potestatem Annibal fecisset, sperneret tamen senatus redimendi conditionem, potius eos ultra mortuorum conditionem relegando, memor tantam multitudinem armatorum juvenum, si honestè mori maluissent turpiter capi non potuisse. Neque hoc mirer, sed illud magis, cùm post eam cladem, penuriâ virorum Roma laboraret, vix habitura unde exercitum scriberet, maluit tamen aliunde sibi consulere, quàm ut ignavorum numerum castris exciperet. Neque illud omitam, cum idem Senatus Romanus partem exercitus quod Regium injusto bello occupasset, & privata auctoritate Imperatorem sibi delegisset, delicti judicaret, quo minore invidia poena perageretur, sorte lectos quinquagenos virgis cæsos securi percuti jussit, eorumque corpora sepulturæ mandari, mortemque lugeri vetuit. Suggestam etiam illud Quinti Metelli, cùm ad Contrebiam collocatas à se in quadam statione quinque cohortes, easdem viribus hostium pulsas vidisset, repetere eandem stationem è vestigio jussit, non quod speraret ab iis amissum locum recuperari posse, sed ut præteritæ culpam pugnæ insequentis certaminis manifesto periculo puniret; Edixit etiam, ut si quis ex his fugiens castra petiisset, pro hoste interficeretur, qua severitate

ritate compressi milites, testamenta primum (certi manifesti periculi) scripsere, dein rem impossibilem aggressi, ultra opinionem multitudinem hostium superarunt. Quid pluris? bello delinquentes si puniveris, vel qui deliquere iterum non peccant, vel reliqui certo metu penes virtutem retinentur, rectissimè annotavit Tacitus (*Annal. lib XII*) dum ait: *Sub Corbulone non ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia sequebatur, sed qui signa deseruerat, statim capite pœnas luebat, idque usu salubre, & misericordiâ melius apparuit, quippe pauciores illa castra deseruere, quam in quibus ignoscebatur.* Non Romanorum antiqua ætas modò, sed recentior Polona vidit & amplexa est non dissimilia militaris disciplinæ exempla in illo maximo Ducum & cuique Romanorum pari *Joanne Zamoiskio*, cum enim bello Livonico, cujusdam delicti damnaret non postremum legionis Præfectum, ob idque acerbioribus castrorum dictis proscinderetur, ut non dubitaret quidam *Zamoiskium* palam adire & persuadere, ut habita ratione illustris sanguinis, mollius de delinquente decerneret, respondere non dubitarit. Quid tu mihi solos lyxas pœnæ castrorum objicis, quorum non ingenuæ simplicitati utique citius condonarim etiam si deliquerint, quorum
 uti

uti vita ignota, etiã pœna conspectui minus futura est, quàm eorum, qui uti in conspectu exercitus vitam agunt, nec peccare sine contagione exempli in cæteros, neque puniri sine communi terrore, & rectissimo in futura exemplo possunt. Discrimen tamen irrogandæ militaris pœnæ à tempore petendum erit, monito Vegetii, *pœna & timor in sedibus corrigunt, in expeditionibus spes & præmia faciunt meliores.* Dum enim in acie stat miles & accinctus operi, quid mihi cum minis? nisi ut indignationem (loco virtutis) & murmur provocet, potius amore pignorum & gloriæ, cupidine spoliolum, fidelitate in Principem, & spe ab eodem præmiorum provocanda singulorum virtus; vel denique laus & præmia sint promptè palamve, pœna sit velut coactè & extacito, pœna nisi cohibet flagitium, laus verò provocat virtutem & accendit animos.

De gerendo bello quid loquar? potius tacebo, quàm me in tam vastum dicendorum immittam mare, non quod expedire sit in arduo, verùm cur Principem ultra promissam brevitate detineam? subtercere hæctenus præstat, ut brevior sim, aliquot tantùm monita suggesturus, quorum maximè iners belli Dux arguatur. Prudenter ille bellatori in aurem: *Satis cito incipis victoriam, ubi provisum fuerit ne*
vin-

vincere. Damnandæ verò illæ voces, nam *Præ-*
 incautæ, periculosæ, improvidæ, Non *sibi præ-*
 quot sunt, sed ubi sunt? Tum illa. *Tardum* *caven-*
fit *providere* *quomodo?* *audax* *modo* *confer-*
manus. Aut dicto vulgari. *Animosus* *ag-*
gredere, *cætera* *fortune* *committe.* Imò ar-
 guendus ille Dux, qui contemnendis
 quàm cavendis hostibus melior, provisur-
 us potiùs (illudque magis) non quomo-
 do vincat? sed ne vincatur. Neque ab eo
 capite consilium petat, quomodo castra
 hostium sint oppugnanda? quomodo in-
 cautus hostis invadendus, quomodo acie
 aggrediendus, sed volvat secum diu animo
 eum in modum. Cum hoste prudenti res *Consi-*
 mihi, neque contemnam ejus aut moli- *lium*
 tiones, aut dissimulatam tarditatem: Po- *quale in*
 tius prudenter verebor, cùm nemo citius *bello?*
 decipiatur, quàm qui nihil timet, quem
 sprevero valentiorẽ negligentia faciet.
 Puto verò insidiaturus mihi, ut inordina-
 tum aut lassum meorum agmen in saltu
 aliquo per valles, fossas, arbusa, palu- *Iter.*
 dosã, vadosã loca in transitu adoriatur;
 quomodo providebo? vel ut fortius im-
 petum suscipiam, vel ne coactus ex in-
 sperato pugnem, consternatum militem
 periculosè hosti oppositurus, ni verò id
 eveniat, forsan molitur, ut in pernoctan-
 do (quo in loco securissimum me puto)
 præoccupatã adventus sui famã celerius
 advo-

advolet invasurus, quomodo eum in ca-
 sum fortioribus vigiliis, castris providebo?
 quomodo fossâ & curribus stationes cin-
 gere nunquam intermittam? etiamsi per
 securissima loca sim transiturus? partim
 ne miles ab opere dissuescat, partim ut
 semper munitus & paratus sim, nihil verò
 ex insperato illi Duci accidere potest, qui
 nunquam imparatus, tum (ut ulteriora
Castra. expediam) illud cogitet. Forsân etiam in
 stativis castris hostis me oppugnabit die vel
 noctu, quomodo resistam? ex inopinato
 aggredietur, quomodo non imparatus
 sim? illa pars castrorum debilior mihi,
 illa vigilibus vacua, illic submissius vallum
 faciliusve ascensu, quæ non minùs hosti
 nota sunt quàm mihi, quomodo aut cor-
 rigam, aut defendam. Jam de acie ipsa.
Acies. Provocaturus me hostis in aciem, non tu-
 tum ut ex mea sententia totum superbus
 agam, verùm petam veteranorum de eo
 consilia, quid factò opus sit? plura in bello
 consilio, quàm telis & manibus geri. Pro-
 grediarne? Numerosus video adest hostis,
 non me arte victurus, sed multitudine in-
 cautiorem oppressurus, tutiùsne sit mihi,
 ut sub vallo castrorum aciem instruam?
 quatenus tergum aciei tutum sit, ac ipsa
 castra, quibus sum futurus in propinquo;
 Tum curabo ut prior aciem instruam, quò
 animosius videar exspectare hostem, vel
 si acies

si acies promovenda sit in campum, for-
 san hostis altera parte suorum castris meis
 à tergo circumequitabit, ex occasione de-
 biliora oppugnaturus, quomodo partim
 vallo, partim curribus, tum militibus,
 majoribusque machinis ac vigilibus (sub
 alicujus fidelioris Præfecti cura) castra
 muniam; quomodo providebo ne iis
 exuar? quæ sunt mihi arx, receptaculum,
 & ultima spes, ubi (si pellar campo) re-
 cepturus sim vires, ordinem & animum,
 vel omnia mihi in perditio sint si excludar.
 Jam verò alteram partem hostis in acie mi-
 hi opponet? quomodo item aciei meæ pro-
 videbo, ut magis à tergo aut ad cornua,
 quàm à fronte configere paratus sim, ho-
 stis enim inde assultaturus, unde mini-
 mum speratur, ideò præmittam fortiores
 equitum, qui positionem campi prius cir-
 cumquaque lustrent, colles, arbusa, valles,
 insidiis aut capiendis aut faciendis aptas,
 prout se res habet mihi ex vero delaturi,
 quo prior faciam & situ commodiora oc-
 cupem. Curabo itidem ut aliquid pro mea
 parte supra hostem commodius habeam, *Hasta*
 vel aliquam paludem ad cornua seu à ter- *integra*
 go, tum *ventum solemve hosti adversum*, *ultr.*
 equites hastatos quàm plurimos, partim *Polonic.*
 gravioris armaturæ, *cum hastis integris*, *8½.*
 partim levioris *cum hastis mediis*, dein si- *Hasta*
 tum aciei commodiorem, à tergo aut à *media*
ultr.

*Tor-
menta
bellica
nun-
quam
non pro-
ficua.*

Acies.

*Consi-
ctus.*

latere insidias, vel in speciem ex caloni-
bus, vel ex vero (submissis fortioribus
turmis) habebō. Machinas item murales,
vulgò tormenta, quinquaginta aut qua-
draginta numero (imò plura si totidem
hostis habeat) pro majori robore educam
in aciem, alia solidis globis, reliqua fru-
stulatis oneraturus, in periculum hostis
propiùs succedentis (nunquam enim
belli Dux negliget, nisi sit incautus & te-
merarius, ut castra sua tum aciem quo-
cunque etiam sub prætextu, machinis sal-
tem levioribus planè nudare velit, quibus
equitatu hostili, imò etiam pediti semper
illudet, ab his suppleturus seu instando seu
sequendo, quod suis deest viribus) Aciem
verò ipsam sic instruam, pedites cum ma-
chinis, alios in medio velut robur aciei lo-
cabo, alios ad alas excitatis modicis castel-
lis (unde longiori sclopo arceam hostem
ex inopinato venientem) reliquos à tergo
obvertam quò tutior undique sim. Jam
legiones turmasque per intervalla (ne si-
mul omnes turbentur) in dena, vicena-
que (unum post alterum) subsidia divi-
dam, denuntiaturus Præfectis, quis alteri
subsidium laturus; Item ad quam partem
è conflictu redeuntēs turmæ se recepturæ,
iterumque ordines restauraturæ? sine con-
fusione reliquæ aciei. Habebō insuper me-
dia in acie ex præparato copiam securum,
ligo-

ligonum, palaram, aggerandæ terræ, si fossa, aut aliquod munimentum (prout res suaserit) derepentè medio in prælio excitandum sit, pro meliori suorum defenfa, cedendum mihi campo? providebo maturè, quomodo non fugiendo, sed con-
 fligendo recipiam me in castra, ut seu ali-
 quod munimentum instanti hosti obji-
 ciam, vel ut una pars cedat, altera interim
 impetum sustineat; vincam? quomodo
 hostem sequar, non effusus, non incau-
 tus, aut si pars meorum effusè tergo fu-
 gientium inhæreat, pars tamen altera non
 turbatis ordinibus lentè sequatur (si se
 hostis obvertat, ac meos cedere iterum
 cogat) inferendum subsidium, tum quo-
 modo eodem impetu castra hostium ca-
 piam, neque prædâ mei milites occupen-
 tur, quâ impediti in cætera negligentes,
 hosti recolligendi vires, tempus, conce-
 dant. Quomodo insuper prosequar victo-
 riam, utarque recenti terrore in hostes, ut
 potius fugientem hostem ad internecio-
 nem sequar, quàm ut recipiendis urbibus
 immorer, ut totius (ut ajunt) *campi*
Dominus sim, omnia aut metu opplendo,
 aut impediendo, ne hostis alicubi conve-
 niat, castrorum nomen factururus. Tum
 ne per modica distrahar, sed caput rerum
 petam, neque imiter Annibalem, qui vin-
 cere scivit, victoriâ uti nescivit, cum aut

Victoria
quomodo
prose-
quenda.

cunctatius ageret, aut *Capuam* mallet³ quàm sedem imperii *Romam* p̄tere. Instandum verò est opinioni, & recenti famæ victoriæ sine respiro (ut ajunt) quæ confessos cladis, ipsos subjugat animos. Sed ut tandem eam curam boni Ducis satis enarrem, claudam verbis *Livii* (in exemplo *Philopæmonis* librè *XXXV*. *Histor.*) *Philopæmen* dum iter quopiam faceret, cùm solus erat secum ipse cogitabat animo, cùm comites haberet, ab ipsis quærebat, si hostis eo loco apparuisset, quid si à fronte, quid si à latere hoc aut illo, quid si à tergo adoriretur capiendum consilii foret, posse instructos recta acie, posse inconditum agmen & tantummodò aptum viæ occurrere, quem locum ipse capturus esset, cogitando aut quærendo exequabatur, aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesse) usus, quò impedimenta, quò sarcinas, quò turbam inermem rejiceret, quanto & quali præsidio custodiret, & utrum pergere quâ cepisset ire viâ, an eâ, quâ venisset repetere melius esset, castris quoque quem locum caperet, quantum munimento amplecteretur loci, quâ opportuna aquatio, quâ pabuli, lignorumque copia esset: quâ postero die (castra movendo) tutum maximè iter, quæ forma agminis foret? His curis, cogitationibusque
ita

ita ab ineunte ætate animum agitaverat, ut nulla Philopæmoni nova in tali re cogitatio esset. Verùm quomodo ego aut meis aut aliorum verbis singula ejus rei momenta enarrem? Dum igitur hæc pro tua parte cautius pensaveris, in defensam omnia providendo ne vincaris, jam ex facili res ipsa expediet, ut hostem vincas, similia in eum machinando, modò cautè & animosè rem aggrediaris. Qui verò vereri scit, scit tutè aggredi.

Sequitur alterum ut suggeram, quomodo noviter lecto milite bellandum? Summus error ille sit belli Ducis, si novellum militem statim eduxerit in aciem, qui nec vidit hostem, neque expertus periculum, utve succedunt bellorum momenta & casus ignorat, ac proinde ex incognito plus periculi (quàm sit) imaginatur, dubitans de viribus, pavens de successu, nisi apertum omnino periculum quærat. Ideò ultra quod exerceri tales opus sit in armis & ordine pugnandi, sed etiam periculum faciendum virtutis, falsum tumultum aliquando in speciem venturi hostis de industria excitando, ut certum sit experimentum audaciæ vel pavoris. Confirmandi igitur paventes, reducendi in ordinem, in quo turbatum sit admonendo, quæ (tumultu excitato) defendendo occupanda? quæ sequenda? quis ordo per

*Quomodo
noviter
lecto
milite
bellan-
dum.*

omnia tenendus? edocendo, turbatis omnia periculofiora, si verò sibi per virtutem content omnia esse in facili, sed cur metuendum sit, dubitandum, utrinque humana esse corpora, æquè vulnerum si fortius infligantur capacia, undique adesse arma, fortioribus modo adesse fortunam. E sua parte aliquid superius haberi, belli & causæ justitiam, Deumque partium fautorem, vires, exercitatum militem, suamque Ducis vigilantiam, modò ipsi fortiora meditentur. Dein exercitum locis tutioribus instrues non pugnaturus, verùm ut tui novelli videre hostem, agnoscere periculum, interdum ex occasione aliquid felicius tentare assuescant, & minorem famâ metum videant. Si verò res suaferit, debiliorem partem hostium aggredere, quo tui tyrones animum ex fortuna sumant, & in ulteriora capiant spem, secus verò si primo congressu periculum experiantur, demittent ex animo, nunquam aut serò resumpturi. Caveat ideò prudens Dux belli, ne tyrones milites velitatum ire jubeat, nisi unde certa spes felicitis successus veniat, sit securus, potius veteranis secundorum dubiorumque peritis in eam rem usus. Jam quod prope est, post acceptas belli jacturas & clades, ac post amissas victorias, certum est residuos milites aut novos exercitus minori animo (propter conscientiam

*Non pugnare
vincere
aliquando est.*

tiam præteritorum) rem agere. Quare prudentiæ Ducis sit ad erigendos & reparandos fuorum animos, ut primo congressu non conflagat cum hoste vincere consueto, & ex memoria præteritæ fortunæ audaculo, sed illi resistat, antequam ille impetus hostium & fervor animi evanescat, neque cum primo motu aggredietur, verum sese in acie præpnter tuebitur. Sic dum agnoverint tui posse se non conflagando resistere ac defendi, in reliquum cogitabunt (si adversus arma & vires fortius expediant) posse hostem vinci, imò hostis ipse demittet ex audacia aggrediendi, qui sic prima spe victoriæ frustratur. Idque unicum consilii suppetebat *Fabio* Maximo pro Romanis contra victorem Annibalem; avidius enim prælium poscenti *Minutio* magistro equitum dixisse fertur, ut lentius ageret, & se potius cunctantem Ducem, quàm Sempronium Flaminiūque (malo suo) properantes imitaretur, haud parvam rem esse insinuans ab toties victore hoste vinci desiisse, & à continuis cladibus resipiscere.

Cunctationemne in ordine belli monitorum omittam? minimè; Velocitas prope formidinem, cunctatio propius constantiam est. Sunt verò nonnulli Ducum altioris consilii inopes, quàm ut sibi ad conficiendum bellum satis putent, quære-

*Cunctatio
quæ
lis.*

re, invenisse, statimve conflagere cum hoste, cæterorum improvidi. Cur verò prudens Dux belli cum hoste conflagat quem morâ superaturus est? aut cujus consilia ardorem, robur, modumque bellandi nondum expertus sit; Impetu venit hostis, provocat, illudit, tu potius illudde, ostentando prælium, aliquando velut metuendo, sæpe verò vexando, per agiliores equitum insidiando, pabulatum, lignatum, aquatum prodeuntibus; inde experire quid consilii, quidve virium, quid prudentiæ insit hostibus, aut potius ipsi hostium Duci, tum illi fiduciam insinuas, ut te contemnat incautius agendo, unde tibi commodior occasio futura invadendi. Non alia res magis profuit Annibali contra Romanos bellanti, quàm cum intimam Romanorum Ducum naturam penitus introspiceret, & suo quemque involveret ingenio (non sine multa doctrina legas locum *Polybii*, Libr. 3. Histor. Num. LXXX.) Avaris igitur prædam objicies, paventibus ingeres securitatis fiduciam, velut per incuriam agendo, ut metu soluti, remissius agant, furentibus tum igneis (metu præsertim simulato aut fuga) suggeres profiliendi temeritatem, & strues insidias, leviculos specie tractatum pacis ludificabis, fastuosos tum iracundos & moræ impatientes, partim
po-

*Ingenia
Ducum
hostilium
noscen-
da.*

populationis ostentatione à longè & furtivis accursibus vexabis, quo (pro temerario fastu) *incautius provolent*, & à *munitionibus suis destrabantur*, partim hac & illac te transferendo (per modum cedentis) itinere fatigabis, in *confragosa & impedita abscessurus*, summam prælii differendo in tempus, quod tibi vincendo sit commodum. Sunt præterea hostium aliqui, quibus exercitus tumultuario collecti, commeatus, stipendia non diu sustentura, æstate alacres, hyëmis impatientes, aut quos majora domestica bella, alio brevi avocant, ideóque compendio de summa belli tecum armis transactum malent, cur verò conflictus periculo te committas? non dubius quod talem hostem trahendo, sedendo superaturus sis. Domi tibi res agitur, ideóque omnia commodiora, illi in externo, eoque omnia impedita.

Si verò nimium potens sit hostis & supra te numero valeat? non incautus, sed imprudens sis, si prælium exoptes: ostenta potius in speciem arma, quasi aliquid animosè moliturus, quo impotentiam tegas, huc & illuc iter per transversum meditere ne intelligaris, moliaris transferre arma in hosticum, vix aliquando stativis castris moreris, partim ne alicubi per potentiam hostium intercludaris, partim ut

Quomodo potentior hostis eladendus?

illam ingentem molem exercitus itinere distrahas, lassés, conficias, in terram non frugiferam eliciendo, te sequendi occasionem daturus, si præsertim præ te fers illius terram te invasurum; interim dum hostis incautius agit in itinere te sequendo, observabis occasiones ut insperatus advoles, extremum agmen aut latera incautius euntium carpendo, eoque magis metueberis oppressum ex insperato veniens, qui opprimi nuper metuebas. Occasio verò plus in bello juvare solet quàm virtus, oblata casu flectendo ad consilium. Si verò non sequatur te hostis? procul dubio vel fiducia suarum virium, vel tui contemptu negligentius aget, tu interim qui tres quatuorve dies consumpsisti lentè abscedendo, unam diem cursim revertendo adhibe, insperatum ac palantem oppressurus.

Aliquando specie paciscendi distine bellum, donec tua auxilia contrahantur, missurus interim nuncios, ut potius speculentur hostica, positionem castrorum, ordinem, vigilias, *tum omnia in ipsius Ducis fronte legant*, animum, prudentiam, perspicacitatem, impetune an prudentiâ ducatur, exploraturi. Imò (ut omnia expediam) ægrotum te Ducem simula, ut remissius eoque incautius hostis agat, aut difficultates tibi aliquas adesse aje; sed quis calamus satis omnia perscribat? Nullo igitur

tur loco nisi quantum necessitas cogit, ult- *Non te-*
 timam prælii aleam comitte fortunæ, & *merè ul-*
 nisi certus sis de victoria, non pugna, id- *timo*
 que tunc solùm, quando tu vis ex præpa- *prælio*
 rato, non quando vult hostis; Præliorum *res com-*
 enim errores emendationem non fufci- *mitten-*
 piunt, cùm in bello semel erranti peccare *da.*
 iterum non liceat. Nec vereare, quòd tua
 cunctatio acerbiorem censuram & titu-
 lum meticulositatis latura apud invidos
 seu apud imprudentiores civium; Non ad
 famam vulgi, verùm ad utile publicum te
 compone, memor illius. *Sine timidum*
pro cauto, imbellem pro perito belli vocent,
malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti ci-
ves laudent.

Sed tamen non in tantum cunctabun- *Cuncta-*
 dum te volo, ut arma omnino compri- *tio non*
 mas; stultitia fit sedendo & votis debellare *semper*
 credere posse, imò tardando tui apparatus *cauta.*
 pars maxima perit, stipendia inaniter
 trahuntur, quibus ultra vix sufficias, com-
 meatus minuitur. Potius cum paratus es,
 aggredere hostem, quàm cùm exhaustæ
 tuæ vires & ærarium, imò antequam vi-
 gor animi in milite (quod sæpius fit) cun-
 ctabundo non evanescit. Imò dico adhuc,
 stultitia fit cunctari, si indies aliquid po-
 tentiæ hostium accedere vides, tuæ verò
 demptum, potius conflige, antequam
 reliquas copias, socios, apparatus belli

hostis contrahat, aut per omnia valentior sit.

Quomodo legenda & significanda sedes belli.

In tota scientia belli, è decem mille monitorum unicum sit, mihi verò dum per compendium rem ago, *Quartum & Vltimum* crit monitum, ut sciat belli Dux quomodo legat sedem belli, & unde commodius arma inferat, tum quomodo? hæc omnia suggeram promiscuè.

Mitte in hostile vulgus famam, non omnes, sed aliquos à te peti; ne dum simul omnibus metum incutis, omnes in arma valentius commoveas. Hunc igitur & alterum è rebellium capitibus persequendum te aje, reliquis parcendum si ab armis desistant, cum magis error sit penes rebellionis Duces, quibus pro libertate univerforum in speciem, sed verius pro suo ipsorum privato ambitu, studium inest alieno periculo decertare. Quò verò majorem fidem facias, captorum nonnullos sine lytro dimitte, de reliquo præmia promittens, si ea quæ tibi sint consilii in vulgus deferant, unde diffidentia inter hostes orietur. Si verò cum externo hoste bellandum tibi, eodem consilio uteris, clementiam patentibus literis denuntiando, neque libertati aut bonis eorum vim inferendam, qui arma deposuerint, ideóque ab omni vastatione & nece inermium abstinentum; vel etiam, vulgo parcendum aje,

aje, Optimatum inquietam insolentiam
peti, unde causa belli. Quare severissimâ
pœnâ prohibeantur milites, colonis aut
arantibus aut feminantibus, tum vicis &
oppidis vim inferentes, rapiendo, vastan-
do, urendo, sed potius velut cum suis fa-
miliarius agant, nihil præter victum peti-
turi (neque id superbius, verum quod
expositum fuerit contenti) signo dato,
ut de illata injuria ad Præfectos deferatur,
non per flagitia, sed per virtutem quæri
sibi vincendi viam. Quocirca priores op-
pidanorum ad te voca familiariter allo-
cuturus, metum demendo, modò fidem
cum opera obstringant (lytrum tamen op-
pidorum non intermites, obsidibus fidei è
potentioribus civium acceptis, cuique
redimendi libertatem potius daturus,
quàm ut vastentur, unde habebis æs suffe-
cturum stipendiis militum. Quæ verò sub
prædam miseris, neque militem ditabunt,
neque tibi usui futura, stipendium tamen
interim crescit aliunde, providendum)
meliora à te quàm à suo Principe spera-
turi. Incredibile dictu quantum hæc in
animis vulgi valeant, hi tibi potius tam
præ metu quàm pro virtute, futuri magis
quàm suis faventiores, inde compendium
viarum, inde omnia hostilia (quid consilii
interfit) facilè disces. Deinde cura, ut ali-
quem munitum locum pro fugienda sede
E 7 belli

belli intercipias, non verò quicumque in obvio fuerit, verùm unde hosti maximè nociturus sis, unde faciliorem annonam & omnem com meatum petas, ubi ægrotos fauciosve, tum graviora impedimenta securus relinquant, tum si fors adversa cadat, tutum in propinquo receptum habeas, ut nihil à tergo hostile sit, verùm liber à tua terra transitus aperiatur. Commodissimus verò in eam rem locus futurus, qui ad fluvium aliquem navigabilem situs (nulla verò re scias facilius dividi inter se, & divisam debellari Provinciam, quam fluvium aliquem navigabilem intimiora regionis petentem sibi vendicando, quæ ad littus sita sunt, tuis præoccupando armis, ut his quasi injectis compedibus, totam Provinciam facilius teneas, interruptam conjunctionem virium beneficio subjugati fluvii semper habiturus) quo utaris majori commoditate fluvii in defluitando com meatu, utve hosti eam opportunitatem intercludas. Si verò tale fortalitium interceptu difficile sit, cùm tibi securis, pala, aut ligo præ manibus, ubique fortalitium pro commoditate non difficulter exstrues, si præsertim per turmas, cohortesque, singulas partes valli muniendas divides; Tum validam peditum manum pro tuendo loco relinques, cum strenuis equitibus, qui omnia circumquaque opleant

*Linea
commu-
nicatio-
nis ma-
ximam
bellandi
arca-
num.*

pleant metu, excurrento, commeatum: undequaue aggerando, abhinc si opus fuerit exercitui submissuri; Dein ex eo loco ultra ulteriusve arma in diversa promotebis, intimiora tamen regionis caputve rerumpetendo, quæ verò loca tuæ commoditati non accessura, potius ea demoliaris, quàm ut militem per præsidia distrahas; verùm eo in passu cautionum sit maxima, ut nihil hostile à tergo relinquant, unde subsit periculum, sed tutus tibi ad tua fortalitia receptus sit. Deinde maxima prius invade, unde in minora metus, sed ea utique invadenda quæ in te sint vincendo, ne si aliquid ultra vires tentaveris, impotentia arguaris, hosti majorem animum resistendi in cætera suggesturus. Ideoque aut res non tenta, aut si tentaveris, cura omnino ut præstos. Ea enim maxima bellorum fama, *Prout prima cesserint, fore universa.*

Verùm injurius sim militari virtuti, si post rigorem disciplinae & præliorum pericula (quæ copiosius recensui) de præmio laborum subdiceam? Nequaquam igitur tacebo? scio enim, quòd datura hæc res animos tyronibus ad magna audenda, cum viderint in senectutem reposita virtuti, laboribus, sanguini, præmia; gaudebunt adolescentes sanguinem fundere mercede coronandum, nec vulnera juventus perhor-

*Præmia
belli la-
borum.*

horrescet præmianda, oculum, manum, pedes largietur; sat oculorum, manuum, pedum dives, Principis sui magnificentia præmiandorum, neque sentiet auro contacta vulnera; Loquar igitur idque sub Romanorum imagine, satis (si exemplum sequamur) suggesturus. Perquirenti causam curiosius, magnorum in Romana olim urbe exemplorum, siue virtutem togatam, siue militarem (quod magis mirere) sexus utriusque spectare opus sit, ut si exemplar magnæ virtutis quæras, non alium quàm Romanum civem nominare sit necesse. Nec alia subest ratio, quàm quod nullibi honoratam magis (ac proinde tacitè reliquis inculcatam) virtutem videre sit, quam fuit apud Romanos, vel astu credo vel consilio videntur excogitasse Romani statuas, quas ex senatus consulto benemeritis erigebant, aut equestres aut pedestres, non viris modò verùm fœminis, nempe ut sexui utrique, non deesset ad rectè faciendum allicimentum & occasio. Quorum verò virtus non æquavit honorem statuæ, reperere minora præmia, murales videlicet obsidionales, civicas coronas, tum togas, prætextas, balteos, annulos & cætera virtutum insignia; neque obstabat ætas, quominus minueretur honor virtuti: Mirabar inde cum legerem, Æmilio Lepido, cùm puer in
 aciem

aciem progressus hostem interemisset & civem servasset (parva nec mira in viro, sed rarâ quia in puero virtute!) ex senatus-consulto positam fuisse in Capitolio statuatam bullatam incinctam prætextâ, ut justè magnitudo imperii ex eo sequeretur, ubi tantoperè honoraretur virtus, præmio qui præstitère & incitamento posteris; summum credo hinc aderat omnibus studium per virtutem innotescendi Reipublicæ, cùm omnis virtus ad senatum deferretur, non magis pensanda quàm honoranda, ut verè non alia aut major, aut prior cura inesse debeat Rempublicam in melius stabilituro, quàm ut suus statuatur honos virtuti, in eam rem aliquem Magistratum substituendo qui referat Principi & Reipublicæ, seu ad quem deferatur de benemeritis. Verùm ego iterum ad Romanos redeo, quorum alteram ex eo prudentiam colligo, qui maluère honore quàm præmio recompensare virtutem, partim ut minus impensæ incumberet ærario in ponenda statua, quam si divideretur multis in præmium, partim ut omnibus inculcaretur, virtutem sui præstantiâ non utilitate (quod ignavorum est) pensandam, credo verò pluris valuisse generoso pectori memoriam posthumam virtutis, quàm dona in auro & maxima, in præsens præmia, quorum

rum acceptorum perit cum accipiente memoria, positæ verò statuæ, feris sæculis & ignotis, famam magnæ virtutis loquuntur, obviis quibusque per publica fora, plateasve incurfuræ in oculos, nomenque gloriosum ignotis suggesturæ. Prudenter item ille Regum, nomina strenuè aut pugnantium aut occumbentium certum in librum describi curabat, stans temporibus coram exercitu (præconii loco) lecturus, ad erigendos animos reliquorum; Verùm quid plura recenseam? cum ad praxin nostri sæculi & usum, non desint hæc & similia virtutis aut præmia aut signa, aut incitamenta; honorata videlicet bello cæсорum sepultura, præconia, inter illustres viros cathalogus, tum præsertim aurea numismata appendenda collo, propriis nominibus & brevi superscripto gestorum titulo insignita, levioris impensæ danti, summi præmii & honoris accipienti, cum tacitus quisque ad aspectum gestati signi, merita & exinde nominis gloriam ignotis etiam inculcaturus. Fulgeant alii togâ, aut holoserico, reliqui incedant illustri circumfusi famulatio, quæ nascendi & fortunæ fors immeritis sæpe confert, multò gloriosius hic solus incedet, audaciusque se ingeret cuique virorum coronæ, magis ab omnibus honorandus ex virtute, ex merito, & oblato
 corum

eorum testimonio. Quæ verò merita à sola memorantur rectè factorum mercede, quàm procul est illa ab aspectu oculorum ignota, tam procul ab obviorem æstimatione futura.

Sed jam finem facio, & eum videlicet *Castro-
rum pie-
tas.* qui est finis omnium atque ideò universi belli, ut curet Dux armorum exemplo præiturus, quatenus miles *Deum* publicè colat, velut authorem suæ salutis in acie, & victoriæ post prælium; imitaturus victoriosum Principem, qui matutinis, vespertinisque precibus militem suum adesse cogebat, imò certos dies statuit, quibus turmarum Cappellani prælata imagine castra obirent, pios sacrarum Litaniarum textus concenturi, ipse verò devotè sequebatur & primarii militum præfecti, omnibus futuri in exemplum. Publicis item concionibus sacerdotes accendebant militum animos, in defensam religionis, Patriæ, proximorum, opem Dei melioribus pollicebantur, futuro prælio animos confirmaturi. Vix enim crediderim, illam quam requirimus audaciam aliunde ingerari, quàm cum modestiæ & virtutis, non verò rapinarum injuriarumve in pauperes, sibi miles conscius est. Quid pluris? summi Imperatores, summi que bellorum Præfecti, hinc causam & opem armorum petebant, & in hoc feliciter triumphas-

IIO ANDREÆ MAX. FREDRO

phabant, videlicet summo & maximo
Deo. Nos item Poloni in eodem spera-
mus, quia suo Nomini daturus gloriam,
ne sanctum *Christi* nomen in nobis Chri-
stianis polluatur, à tæce hominum Bar-
barica.

RATIO LEGATIONIS

Mittendæ, Agendæ & Re-
cipiendæ.

*Omnia per modum Monitorum
aphoristicè punctatim sug-
geruntur.*

Quæ circa *Missionem* confide-
rantur?

Tsi plures mittantur legati,
unus tamen legationi præfi-
ciendus.

Fides legati est pro maxima
virtute, ideò leuiusculi, loquaces, & suspe-
cti, removendi à munere legationis, sed
potius qui vitam ponere sint parati, pro
fide sibi commissorum.

Bellicosi, magni & interriti animi, tum
generosi & prudentes, cauti & circum-
specti (pro materia legationis Pacis aut
Belli) in legationem eligantur, imò pro
natura & genio gentis, ad quam mittun-
tur legati. Si

Si adeatur per legatos gens aliqua barbara, aut cui nulla fides, obsides prius accipiendi, antequam legati eo mittantur, idè per minoris fortis homines (bonæ tamen & incorruptæ fidei) tales legationes habendæ, sed verè circa quosvis tractatus haud securè legatos ad hostem mittas obsidibus non acceptis, despectius enim habebuntur tui, eoque multa ab iis poterunt extorqueri, quæ tibi obfutura sint, securius idè per deputatos utriusque partis, tractatus in parte habebuntur, in aliquo intermedio, inter hostes tuosve loco, & in æquali armatorum comitatu, ille verò qui directè ad hostem tractando mittit, precario tractabit.

Crebræ legationes & diuturnæ apud exteros, exoticos retrò mores in Patriam (ac plerumque nocivos) adferunt.

Perpetuare aliquem legatum in legatione celebri, non probo, ne ex legato Principis fastum induat, & Provincialium affectum arte varia sibi paret, aut si familiaris externo Principi esse assuescat, periculum ne aut secreta prodatur humaniter habitus, aut cum loco & consuetudine affectum transferat in exotica.

Legati mittendi quia antea versabantur in exteris nationibus, & variorum populorum, genium, mores, & linguas norunt, sed suorum tamen morum sunt tenaces.

Maxi-

Maximorum arcanorum & secretorum Reipublicæ conscii non mittantur in legationem, multa & varia ex causa.

Tristia, morosa, & fastuosa ingenia à legationibus arcenda, nihil enim adferunt præter exacerbationem, una morositas provocat aliam, acerbitas una aliam.

Diffimulativa ingenia vel maximè apta sunt negotio legationis.

Non mittendi legati, qui odio laborant apud eos, ad quos mittuntur, potuerunt enim aut scripto aliquo, aut convitio, aut aliqua re odium sibi parare externæ gentis.

Mediocritas sit in legati comitatu, parva enim laus & brevi duratura, quæ à legati pompa paratur (& potius importunæ ostentationis censuram meretur) maximum verò damnum, dum ærarium publicum impensâ gravatur, legatio magis ponderatur à prudentia viri, non à levi exterorum ostentatiuncula, quanquam ne in iis honestas negligenda.

Fit aliquando, ut mittantur agentes cum legatis, quasi rerum levioris momenti procuratores, verè autem earum quæ maximè appetuntur, ut legatus interea quasi nescius, incuriusve aliud agat; illi verò interim rem exsequantur, ea velut non cûrando, quæ maximè quæruntur.

Non Doctores & speculativi, verùm practici & sanguinei sunt optimi legationi.

Fama-

Famati viri mittendi, de quibus magna opinio etiam apud exteros. Sunt enim aliquando prudentes & honesti viri, qui nec tamen fieri possint occulto quodam fato æstimati; qua in re vis fortunæ ignota dominatur, ut ille habeat bonam famam licet parùm præstet, iste non? et si sit penes magnam virtutem.

Legatus indigena sit, partim pro dignitate gentis, ne inopiâ virorum laborare videatur, partim quia incolæ rerum suarum peritiores, & momenta rerum penitius intelligunt, quas imbibere cum natura, quæ ab alienis videntur esse aliena.

Bonæ Prosapiæ sit legatus, ne aliquid in dedecus illi objiciatur, item specie præstans & firmus corpore, non valetudinarius, se magis quàm sibi commissâ curans, bonæ ætatis etiam; nam major ratio ab ore senum exspectatur & gravitas, licet taceant.

Opulentum legatum velim, ut magis generosè agat, neque muneribus corrumpatur, quibus acceptandis egeni faciliores sunt, tum ut obsides suæ fidei in Patria relinquat, ut sunt opes, uxor & liberi, pauperes verò nec liberales de suo, nec munifici esse possunt, & Patriæ suæ gloriam minus attolunt, opulenti legati et si non corrumpant exteros dando, non corrumpuntur tamen accipiendo, & quia dare

dare posse videntur, jam corrupere plurimos.

Nonnunquam mulierum legatio profuit ex natura legationis, velut Romanis Veturiae legatio ad Coriolanum profuit.

Prohibeat Princeps legato ad hostes eunti (aut ad aliquam suspectam gentem unde hostilitas emerfura sit) ne lascivo & profuso splendore, tam in veste quam ornamentis equorum utatur ipse, & sui, sed potius fortes viros, robustos, magnanimos, & quorum in facie militaris virtus legi possit, secum trahat, quorum non alius sermo sit, nisi de armis, equo & acie, potius militariter (honestè tamen) panno vestiantur, quam aulicè, molliori serico, equos verò generositas sua non ornamenta recommendent.

Aliqua secretiora mandata dabuntur ore tenus legato, non scripta calamo, quæ casu amissa, aut insidiosè intercepta, negari nequeant (nam aliqua sunt quæ sine arte perfici, & sine rubore prodi non possunt) magnæ igitur sequelæ arcana, auribus potius quam tabellis tradenda.

Nonnunquam mittuntur legati, ut nonnulla secretiora per literas ad se mittantur exequenda, idque tunc nonnisi aperiendas, cum prius aliquid peractum fuerit, & cum eo loci temporisve perventum, ubi exequenda sunt mandata.

Aliam potius causam tractandæ rei legato ediffere, quàm veram quam intendis, ne secretum adipiscendarum rerum emanet, eoque difficilius obtineantur.

Secretarius attribuitur legato, in casum mortis.

Plures legati mittendi (aut duo saltem) partim ne unus impensâ gravetur, partim ut arduo negotio plures facilius sufficiant conficiendo in diversas partes, practicando inter purpuratos, respondendo, unus tamen præficiatur, ne pari æmulatione res impediatur.

Qui Princeps eundem sæpe in legationem ablegat, penuriâ virorum videtur laborare.

Si errat suus legatus, non statim minæ intendendæ per literas, nisi post exactam legationem, ne si gratiæ omnem amiserit spem, per turbas evadendi viam quærat, omnia turbaturus præsidio sui, vel quia desperavit.

Privati cives, legatos ad exteros non mittant, sub crimine læsæ Majestatis & Reipublicæ, neve ad se missos recipiant, aut si receperunt, literas omnes & feriem legationis ad Principem deferant, ipsumque legatum ad Principem venire cogant.

Si contigerit retineri nostrum legatum alicubi, peregrini itidem ejus gentis, mercatores, & merces in nostra terra pro obfidio legatorum capiantur.

Fidos & experienciâ magnos, legatus secum in comitatu ducat, qui cum in arduis juvare possint.

Ut à nostris hostibus prius ad nos mittantur legati (quod est loci inferioris signum) per amicos quosdam Principes intermediæ amicitiae tentandum, ut inducantur.

Legato ad hostes eunti, superflua pecunia detur, ad corrumpendam hostium fidem, cogitemus perturbationes, tumultus, seditiones, intestina mala, venalia esse negotiorum indicia & instrumenta, quibus atterantur consilia adversa.

Interdum à nobis mittuntur legati, ut subdola cunctatione perficiamus interim quod molimur.

Dum ad seditiosos componendos legati aut commissarii mittuntur, prius per literas compellandi, an ad se mitti fide publica sinant.

Juvabit ut ipse Princeps legat tacitus literas sui legati, nam aliquando ea secreta & res ferunt, quas ipsum Principem scire decet, prodita verò impediuntur, aut quibus facilius obviare possit Princeps dum sunt in tacito, quàm dum hominum sermonibus percrebuerunt.

Nonnulli legatorum secreta legationis occultis literis & fictis characteribus Principi nuntiant, ideò priusquam discedat in

legationem obeundam legatus, edoceat Principem, imò Princeps condictamen secretorum characterum faciat cum legato.

De Hispanis legitur, eos plerumque ex Monasterii solitudine legatos legere, nam præter legationis sumptus recisos, fidem quoque ejusmodi faciales & reverentiam cuique negotio faciunt.

Tempore tractatum pacis, maximas procuret sibi vires Respublica, non solùm ut omnis spes hosti adimatur se superandi, verùm etiam, ut eo respectu potentix, mitius pro sua parte agat hostis, nostris verò durioribus conditionibus non recuset, nam certè paciscendo ille superior, qui potentior.

Locus tractatum pacis sit prope nos, vel prope nostros confœderatos, ut difficultate oborta, facilius sit consilium è proximo, & securitas commissionis.

Etsi confœderamur in oppressionem nostrorum hostium aut suspectorum, tamen ea confœderatio sub prætextu reciprocx defensionis quærenda, mutuum emerfurum incommodum edocendo, ni confœderetur, ut facilius fœdus alteri persuadeamus.

Aliquis meliorum Principum ex fœdere, pro capite fœderis eligendus, qui sua dexteritate & diligentia, arma, pecuniam,
com-

commeatum curet, cui omnes sint audiendo, si verò diversa ex parte bellum sit gerendum, plures in eam rem deligendi.

Non credendum in fœdere, nisi quod possibile sit credendo, considerandum tempus, necessitas, genius confœderati Principis & constantia, an mutuo bono, an proprio tantùm quid velit? an colores in speciem quærat?

Ad penetranda consilia suspecti Principis aut populi, commodè præstabis, si sub prætextu quærendæ amicitiae aut legationis (consilium dando, vel te in partem auxilii offerendo) eò mittas. Tum omnia tibi explorata venient, consilium, vires, commoditas, populi concordia, aut in rebellionès facilitas & causæ, fides, constantia, imò multi ex purpuratis ea commoditate novæ conjunctionis amici parabuntur, vel ut profint, vel ne noceant. Cavebis ergo tibi à tali amicitia colorata & legationibus, ne te illis totum credas.

Videat Respublica ut excessivam pompam legationis prohibeat, nam ultra hoc quia cives legationibus exhaurientur (si privatis sumptibus agant) etiam adest metus, ne populi ad quos eunt legati, à superfluo splendore spe prædæ & divitiarum illecti; ad bella incitentur, at quod maximum, alter legatus qui post iturus est (nisi simili splendore agat omnia) levi pende-

tur, ut quasi necessaria exhauriri debeat
 expensâ pro æstimatione sui, prout evenit
 post legationem (in Turciam) nostri Du-
 cis *Zbaraskii*, qui peccavit non leviter in
 in eam rem profuso sumptu legationis &
 splendore

Secreta commissa, legato tunc sunt
 danda aut aperienda, cùm est in procinctu
 itineris, & ferè currum scandit abiturus,
 ne illi tempus suppetat revelandi quæ acce-
 pit mandata; etsi enim non aperit secreta
 legatus, ex ipso tamen nutu aut gestu, &
 signis internis lætitiæ, aut Melancholiæ
 multa excerpuntur, quæ præcox abitio in-
 terrumpit. Idem ferè observandum in pri-
 vatis negotiis alicui (exequendo) deman-
 dandis, quæ secreta habere vis.

Si per diversorum Principum terras le-
 gato transeundum sit, præmoneat eum
 Princeps, an in transeundo obvios Princi-
 pes (& qua testificatione amicitiae) salutare
 debeat, tum literas separatas ad eos det,
 vel (quod præstabit) aliquot membranas
 literarum manu sua subscriptas fidei legati
 committat, superscribendas prout ratio
 temporis & rei poposcerit, de quo etiam
 ipse legatus à Principe informari velit,
 omnia quæ obosiri possint in legatione,
 ante prævidendo.

Tutum verò fuerit, ut Princeps aut ali-
 quis purpuratorum nomine Principis,
 mino-

minorem aliquem præcurforem legationis mittat, præsertim ad suspectum populum, explorando quo affectu legatio excipienda sit, sed vel maximè pro securitate legationis, legatum verò ipsum omni fide literarum & testimonio ad obvios populos muniat, ne alicubi detineatur.

De fœdere agendum per legatos maturè (præsertim si aliquid viribus tuis in dies demptum iri vides) antequam vires tuas debiles cognoscat hostis & superbus reddatur, ideò simulanda omnia tibi esse fortiora ante paciscendum.

Nemo societatem armorum quærat cum potentiori, aut etiam cum nimis infirmo; hic suâ ruinâ te involvet, vel magnarum impensarum erit causa, ille quos socios habet, pro potentia reget. Inter pares firmissima sunt fœdera.

Quæ in agenda legatione considerantur.

Seriam informationem legationis suæ petat legatus à Principe omnia quæ difficilia occurrere possint, maturè scrupulosiusque imaginetur, ut scripto punctatim annotata Principi proponat; Quid hoc vel illo casu agendum? quid respondendum? perquirendo, de quibus certior fieri

fieri cupiat Princeps, & qua occasione?, de quibus non?

Instructionem sufficientissimam, tabulas fidei seu liberi transitus, tum literas ad Principes commendatitias & purpuratos secum accipiat, imò nudas membranas literarum manu Principis subscriptas (pro rei occasione superscribendas) petat à Principe, quibus si opus non fuerit, fideliter eas Principi redditurus postea.

Interpretes linguæ (ejus gentis ad quam venit) fidissimos habeat, plures quàm unum, pro meliori fide, & potius è sua gente sint, quàm ut è peregrinis sumantur.

Si in remotiores terras eundem sit legato, præsertim ad barbaras gentes, procurret diligentius in itinere, ut aliquos fidos suorum certis in civitatibus post se relinquat, pro commodiori retrò transmissione literarum, tum quod in rem legationis ferviverit, præstandum; ut illi sibi significant, quid iis in locis agatur; an securum transitum eadem quâ venit viâ retrò habere possit.

Ad aulam Principis veniens, subsistat alicubi in itinere, aut tardius de industria progrediatur, ut per præcursores interim (tum per literas) præmoneat eos (quibus id curæ) de suo adventu, locum subsistendi & omnia reliqua perquirendo, quasi obiter,

obiter, sed verè de industria. Per eosdem emissarios observabit interim, quo animo & facie adventum suum exceptura est aula, ut in omnia sit intentus, & respondendo paratus.

Legatus non vituperet gentis (in qua moratur) mores, neque laudet, neque (ut ignarus & leviusculus) miretur, sed dissimulet.

Non tantùm sua secreta ipse arctissimè teneat, verùm ad eos attendat qui secum sunt, ne prodant quod celatum vult.

Animadvertat, ut sui omnia cum gravitate & sobriè agant, attendendo ad eorum mores, ne tota gens incurrat in opprobrium paucorum causâ, rarius ideò conversentur cum extraneis, ne aliquid per levitatem efferant, quod legationem turbare possit.

Maxima cura ponenda in iis, qui ab epistolis aut à secretis sunt, ne aliquid prodant, ideòque non sunt exacerbandi, sed potius modicos errores (velut nescius incuriusve) ad tempus dissimulabis.

Si aliquid secreti percunctari velis alterius Principis, non è purpuratis, sed potius ex minoribus Palatii aut cubiculi administris disces, qui circa Principem morantur, ut sunt Medici, ephebi, pigmæi, tum vel maximè Amanuenses, quos tibi per munuscula, partim comitate concilia-

veris. Nulli verò sumptui hac in re parces, sed tamen per alios potius tentaturus, quàm tu ipse, quò familiarius & minori suspitione prodendorum secretorum cum tuo colloquantur, quàm tecum; partim si tentatum emanet, alterius invidia periculum vites, quærant ergo tui de industria cum his familiaritatem, colloquendo, commessando, ludendo, tu verò sumptum in eam rem suppeditabis.

Literas omnes quas recipis secretas, aut combure, aut si necessariæ sint? in incognita cista & sub tua clave reconde.

Sua non aliena manu legatus scribat res, à quibus regnorum salus dependet, ad evitandum errorem, sed vel maxime pro ratione secreti.

Per diversos tabellarios & vias easdem literas legati mittant, eas præsertim quibus summa rerum vertitur, ut si intereant aliæ, aliæ ad manus Principis deferantur, tum ad evitandum moræ periculum.

Opprobria in suum Principem aut gentem jactata, non recitabit literis, ne exasperet Principem, verùm seria & publica tantum negotia scripto referet.

Alienas literas etiam rogatus ad Regem non mittet, nisi eas legerit, ne forte duplicatura Domino contineant.

Licet acerbam legationem ferat legatus, tamen vultu constanti & cum gravitate aget,

aget, adeoque sit constans, ut pro concreditis sibi, vitam audeat ponere.

Contra munera sit ipse invictus, & sui, ideóque cavendum, ne munuscula accipiant.

Legatus acceptorum munerum Principem suum certiozem faciet, ad evitandam suspicionis notam.

Non Principi suo, non alieno spondebit, quod exequi sit in dubio, potius in omnibus promissis parcus sit.

Nihil leviter aggrediatur, discutiatur singula, cuique rei maximam diligentiam adhibiturus.

Non nimis calidè & cum affectu, neque nimis tepidè res tractet, ne intelligatur quod cupit, quod non?

Imò monstrandum est te cupere quod non cupis, & non cupere quod cupis, quò citius assequaris causam, eludendo.

Gratum hæc virtutes legatum etiam barbaris reddent, incessus moderatus, gestus decorus, frons læta, ridentes oculi, vultus ad temperatam hilaritatem compositus, oratio matura, & quæ virum suum loquatur.

Pro gentis suæ gloria, egregios secum trahat juvenes, raræ formæ, prudentiæ & roboris, & quæ rara sunt, ad externos secum portet legatus.

Brevitate sermonis gaudeat, nam displicet

cet prolixitas, rectè facer Scriptor. *In multiloquio non deerit peccatum.*

Nonnunquam pro ratione temporis (quod iudicio legati committitur) præmoneantur Marschalci ejus aulæ ad quam ventum est, quo cultu velit suscipi legatus, pro dignitate sui Principis, in primo accessu (seu *audientiâ* vulgò) tum in conviviiis etiam, ubi loci prærogativam sibi asseret, sed *tamen procul à morositate, ne in eo nimium sit scrupulosus, quod salva auctoritate dissimulari potest*, illud etiam præcaveat velut quidam in Hungariam nomine legati veniens, cùm sciret eam gentem potione vini gaudere, ipse verò à largioribus poculis planè abhorreret, tacitè præmonuit ad convivium veniens, se planè à potu vini abhorrere, neve sibi vitio vertetur, si oblata pocula non evacuaturus esset, alia ratione suam propensionem in eam gentem testaturus, sufficere sibi potum cerevisiæ, aut aquam modico vino dilutam, qua ratione convitia purpuratorum & offensas vitavit.

Temperatum legatum & continentem velim. Turpe à vino, turpe à muliere vinci.

Ad mores gentis attendat legatus, & quoad fieri (salva sua existimatione) potest, se accommodet, fors enim inter hilariora pocula discet, quod nec ingenio, nec arte,
 expi-

expiscari posset; Plurima inter convivales hilaritudines elabuntur, quæ scire legatum deceat.

Munificus sit & comis legatus.

Multa per uxores apud purpuratos præstari possunt, ideò munificè habendæ.

Historiarum cognitio legato pernecessaria, & status Politicus Provinciarum, præsertim ejus gentis in qua moratur.

Rarius prodeant in publicum legati.

Patria veste utatur legatus, ad pompam decora, linguâ itidem suæ gentis loquatur, idque in publico, in privato verò, etiam peregrina per humanitatem loqui poterit.

Uxor non est circumducenda legato, imò non faciat eam arcanorum legationis consciam.

Principum (ad quos mittitur legatus) seriò mores, vitam, virtutes, vitia, molitiones, fœdera, societates, portus, classes, opes, quibus ad terrorem compelli, quibus accendi, quibus placari, quibus ad arma prosilire, quibus delectari & capi, quibus denique offendi consueverint, qua parte fortiores, qua imbecilliores, quorum consilio utantur, perscrutetur.

Gentis etiam universæ genium, constantiam perspiciat, robora, opes privatas & publicas, an subditi obedientes suo Principi, an ad motus proniores, quibus ordinariis & extraordinariis subsidiis gaudeant,

deant, armorum copia, victualium commoditates, regni propugnacula, Nobilitatis numerum & animos, togatorum eruditionem, pectus, qua quisque apud Principem suum autoritate fit, qua apud populum pernoscat.

Caveat ne Principis (apud quem moratur legatus) etiam aperta vitia damnet, tum mores, imò neque suum Principem ad invidiam exterorum nimis extollat & laudet, sed tamen sua non deprimat, imò modestè omnia ad opinionem magnitudinis enarrabit.

Probitatis & pietatis publica signa in legato laudantur, ut quotidie sacro intersit, publicè ad templum vehatur, Eleëmofynam publicè porrigat, ad opinionem non fucatae virtutis.

Legatorum uxores, maritorum obtinent locum in congressu.

Multi errores legatorum, simulatione morbi dilui possunt.

Non rixosus sit legatus per sobrietatem (imò etsi quandoque vinolentia accesserit) ipse & sui, imò declinet occasiones, unde rixæ oriri possint, & maturè se à lætis congressibus subtrahat.

Modestus sit, nullius animo studiisve factiosè aut cavillosè reluctetur, quasi melior aut sapientior.

Fugiat eorum purpuratorum congressum,

sum, quos aut rixosos, aut leuiusculos, aut etiam fastuosos nimis esse credit, sed tamen ne fugisse videatur.

Sit gratus excipienti Principi & populo, quod ab antea acta notitia, aut aliqua ratione parari potest, qui placere potuit, jam obtinere cepit.

Genium se excipientis observabit legatus, cæremonias, modumque actionis, in colloquiis & congressibus religiosè implebit, & omnia quæ primæ scenæ debentur.

Uti religionis suæ sit tenax, ita peregrinam apertè non damnet, sed quasi dissimulet, & quoad fieri salvâ conscientiam potest, etiam peregrinis cæremoniis sacrorum indulgeat, quo maximè purpuratorum animi capiuntur, quod in suis etiam cavebit.

Titulos literarum & salutationis, rectè aptet personis, qua in re præmoneri velit à peritis ejus gentis, eautè tamen ne decipiatur.

Ut acceptior sit, non solùm literas ad Principem commendatitias, sed etiam ad Magnates & Ministros aulæ secum ferat, quos in adeunda aula devinctiores sibi optat; Adhæc coram quibus opportunum pro re nata videbitur, laudabit ore tenus modicè sui Principis munificentiam, & commoda proventura tacitè cuilibet inculcabit, in eamque rem nudas membra-

130 ANDRÆ MAX. FREDRO
nas literarum à Principe accipiet, & copias
superfcriptionum asservabit, Principi
(post regressum) recitaturus.

Nulli aduletur legatus, nec mentiatur,
etiam leviusculè.

Varia munuscula sibi legatus maturè
procuret & secum ferat, pro ratione tem-
poris & personarum dividenda, ad conci-
liandos animos eorum, quorum operâ
opus habebit.

Omnes occasiones loquendi & obje-
ctionum ante consideret, ut cuique rei
præmeditatus sit respondendo.

Prælatos ejus loci ubi moratur & Reli-
giosos, sibi devinctos habeat, quod para-
bit publica devotione, familiari congressu
& alloquio, visitatione Monasteriorum &
Eleëmofynâ, quod multum conferet (ab
opinionem virtutis) ad suas res stabiliendas.

Si aliqua vitia tibi insint, per consuetu-
dinem, aut per naturam indita, quæ vita-
re non possis, cave saltem ne videaris, &
semotis saltem arbitris turpis sis, aut corri-
ge potius.

Raucus aut balbus, rarius loquaris.

Nunquam descende in certamen alicu-
jus lusum & disputationis, si vincas, par-
va gloria, victo, ingens dedecus.

Nulli negotio intersit legatus, quod ja-
cturam authoritatis præsentis adferre pos-
sit, aut à præcedentiâ cæterorum legato-
rum,

rum, aut omni alia ex causa.

Non immisceat se rebus, quas alium (quàm sperat) habituras effectum pernovit.

Pro nullo intercedat, neque objiciat suam auctoritatem periculo repulsæ.

Lætante Principe aut dolente idem faciet, aut lugubria aget, aut in lætis triumphum, neque sumptui parcat quoad potest.

Quia legatus ejus personam Principis retinet à quo venit, dignitatem quoque in congressibus publicis aut admissionibus retinebit, memor tamen suæ privatæ personæ, ut comis sit.

Splendore omni incolas superare potest legatus, Principem tamen vincere nolit, à quo aut ad quem venit, ne arguere videatur, & pro amore invidiam paret.

Vestis & urbanitatis Patriæ tenax fit, tum maximè religionis, ut innotescat publicè, cum etiam privatim bonum esse, plus enim æstimabitur legatus, quasi omnia cum Deo agens.

Non velit videri facetus & dicax.

Omnem sinistram opinionem à se amoveat, laudabit modicè res exteras, & ejus gentis commodis se favere, imò in omni re amicum se esse præ se feret, in qua versatur.

Illos maximè considera, qui cum Principe conversantur, quibus virtutibus delectentur,

ctentur, iis etiam expugnandi, & per hos omnia efficias.

Satuaat quoque Vespere horam unam legatus, quâ impositi sibi muneris partes ferio scrutetur, & anteaacta diei, an posteriori die in melius quid fieri possit, quid detrimenti, quidve commodi causæ suæ accesserit? postea ad Deum elevet mentem cum prece, ut ejus muneris successum secundet.

Pacta & pollicita sua ita formabit, ne subsit captio, suis rebus periculosa, ideo dicta scriptaque (imò verborum etiam æquivocationes) scrupulosius perpendat, nec sibi soli per omnia fidat, sed fidelioribus etiam tum judiciosus eam curam communicaturus, plures enim oculi plura vident.

Si alicui muneri ob imbecillitatem non sufficit legatus, multa vitabit simulando aut dissimulando; dicta velut non audiet, facta velut non videbit.

Ne nimium fidat multis pollicitationibus, potius diffidat.

Tace, tace, nulli! consilium aut secretum narra, anne existimas alium tibi magis fidum fore, quàm fueris ipse tibi?

Si aliquem tuæ gentis transfugam apud hostem repereris, diffidentiam ipsi paries, velut Scipio Romanorum legatus Annibali apud Antiochum reperto, quo cum ille

ille plurima velut secreta præsentè Antiocho in aurem locutus, ut suspectum redderet Antiocho.

Poterit legatus (verùm præmonito suo Principe) miscere se negotio etiam sibi non commissio, si præsentè legatione sua reperit aliqua in suam gentem agitari, legatus enim nihil aliud est, quàm custos & causa bonæ rei, quæ ab externo in suam gentem derivari potest.

Legati dum veniunt in aulam, neminem prius visitent quàm Regem, per suos tamen secretarios, quos sibi devinciendos credent, eos visitabunt.

Illicitum sit legatis hæere in legatione diutius, quàm quantum admittenti placuerit.

Nonnunquam quæ in conviviis dicuntur, decuplo majora judicabuntur quasi extemporanea, quàm quæ cum præmeditata autoritate dicta sunt, ideo aliquando adfit lætis congressibus, sed tempestivè se domum recipiat, nec effusus sit in jocos & nimium lusum.

Legati non infrequenter speculatores sibi adfiscunt, sic inter asseclas legati, latent personati homines, architecturæ militaris peritissimi, qui fortalitia perlustrent debiliores partes observaturi.

Fidis sibi coriceis, non munificus solum erit legatus, sed planè prodigalis.

Videat

Videat legatus, ut potius vix nosse videatur eos externæ curiæ ministros, à quibus haurit secreta, & per quos res tentat, quàm ut familiaris illis sit, hinc fidi comites, criptici codicilli, nocturni & ignoti, mutato nomine & amictu.

Quod si de illis edoceatur legatus veniens, quæ magis regressum quàm accessum suadeant, morabitur si tutè poterit aliquo in loco, antequam præmoneat de iis suum Principem.

In primo accessu eam orationem formet ad Principem, quæ sibi suisque rebus æstimationem pariat, rationibus verò potius decoris utetur in persuadendo, quàm superbis, vitabit adulationes & submissas preces, etiamsi aliquid petiturus; verùm omnia modestè aget in modum honestæ suasionis, imploret nec tamen ploret, ut suasisse non tamen rogasse videatur, vitabit etiam convitiandi studium.

Contentione inter legatos de loco nata, afferere debet animosè legatus dignitatem sui Principis, aut congressum talem fugiat, quod si absentia commodè excusari non possit, ægritudinem saltem simulabit; magis enim apud Principes valet auctoritas, quàm quæque alia res; ut Mendosa Hispaniæ Regis legatus, cum Regis Galliæ legatum proximum Pontifici locum occupare vidit, ex adverso Pontificis in medio

medio Consistorii confedit, quod erat in-
 fta Majestatis, in quo omnimodè niten-
 dum, ut priorem locum occupet aut teneat
 legatus.

Qui vitare volunt legatorum de loco
 controversias, sessiones & mensas in mo-
 dum orbis formant, ubi superioritas nota-
 ri non potest.

Quod si acciderit ut Princeps legati ora-
 tione offendatur, non protinus legatus
 contemptim abscedat, sed modestæ gra-
 vitationis (tum rationum) scuto eum excipiat
 potius quàm relinquat, ne perpetua confi-
 deratione crucietur & magis excandescat.
 Id etiam in privatis offensis & civilibus ob-
 servandum.

Cavebit ne rumores novos nisi re ex-
 plorata ad suum Principem transmittat,
 & potius suaferim taceat, quàm ut in erro-
 rem incurrat nuntiando.

Advertat legatus ne suus tabellarius
 aliorum literas ferendas suscipiat quàm
 suas, multa ex causa, imò si sui domestici
 mittunt literas in Patriam, legat eas, ne
 aliquid per importunitatem deferant, quod
 res turbare possit, idè tabellariorum Præ-
 fectos (quos *Cursores* aut *Postas* vocant)
 observet, ne aliorum literas, nisi suo jussu
 suoque fasciculo inclusas suscipiant.

Relinquat aliquem fidorum amicorum
 penes Principem abeundo, qui se absente
 neces-

necessaria legationis urgeat, quò citius sine dilatione expediantur, suamque auctoritatem per absentiam tuendo, omnia fideliter nuntiet.

Missarum literarum exemplaria penes legatos mancant; Nam si intercipientur missæ, rursus describi poterunt ex exemplari, nec in contrarietatem stylus deducetur, ideoque libro alicui literas omnes inferere oportuerit, imò quoddam archivum legationis sibi formet, omnia scripta & rescripta in Cathalogum referendo, ferriem, temporum, locorum, personarum, ex qua generali penu literarum, postmodum relatio legationis commodissimè conficietur.

Legatus ad suspectum Principem missus ad eludendum armorum tempus, si statim ab illo Principe expediatur, non recedat, verùm varias moræ occasiones obtendat, formaturus interea (licet in vanam speciem) rationes componendæ pacis, studio protrahendo, dubitando; ac demum pro informatione ad suum Principem mittet, iterum iterumque non recedendo ab eodem Principe, verùm ejus conatus, consilia, foedera perspiciendo, disquodando, distrahendo; ut interea sui provideant sibi de viribus, quod etiam simulatione morbi facilè præstat. Nam verè præfente se (velut adhibito censore) non
tam

tam properè hostilitas expedietur, quàm si abeat legatus, tempus & occasiones, adversa (contra suos) moliendi sponte concessurus.

Res magni momenti duplicatis literis perscribat, & diverso itinere mittat, tum ut melius inculcentur, utve amissis aliis literis, aliæ perveniant.

Postquam venerit ad aulam externi Principis legatus, quanto citiùs poterit approperebit audientiam, antequam familiaris esse cæperit aulicis, & quam diu adhuc retinet ignotæ faciei, morum & auctoritatis opinionem.

Ad tractatus pacis missi legati seu commissarii, plenipotentiam (ut vocant) legationis commissariorum alterius partis requirant prius, antequam rem aggrediantur, imò eam sibi describi petant; quam considerent an ad fucum tantùm, aut re vera ab altera parte tractatus ineantur, tum tituli & sensus rei discutiatur.

Cùm quidam legatus præsentiret se sine occursum exceptum iri, ipseque non magnificè comitatus adveniret, iter maturavit, & noctu insperatè pervenit.

Non adventantis modò legati requiro curiosam (quorum interest) salutationem, sed abeuntis etiam valedictionem peto, ne alias offensi purpurati, quantum boni suæ genti præsens paraverit, illud per absen-

absentiam corrumpant. Valedicet ergo potioribus personis ipse, reliquis verò (simulato impedimento maturioris abitionis) per potiores suorum, imò requiret (comparato ad id libello) ut quisque suum nomen suaque manu, in memoriam amicitiae & reciprocationem literariam sibi inscribat, imò stemmata sua depingi curet; Non oberit sibi suæque genti, ea illustrium virorum notitia, cum quibus audacius aut fidelius data occasione per literas quodlibet agere poterit legatus, habito inscripti nominis & stemmatis quasi pignore & prætextu.

Verùm illud in agenda legatione magni moniti loco sit, quod à nostris legatis in Castris Turcarum ad Chotinum (Anno Christi 1621) circa tractatus pacis factum comperio. Cum enim à Cancellario Turcarum Principis, seu (ut illi vocant) *Veserio*, superbas condiciones pacis pro innato gentis fastu ferente, legatorum animi ingenioso commento tentarentur, in expiscationem, lubentiusne pacem quàm bellum mallent? ac fortè idem *Veserius* subjungeret; Nisi eas condiciones acceptarent legati, omnes tractatus pacis rescindi, aut si vellent statim ad suos abire, continuaturis arma, libenter concedi; in oculos vultumque legatorum intentus, quo animo eam rescissionem pactorum acceptarent, exinde

exinde argumentum capturus, posse tædio belli à Polonis aliquid extorqueri; verùm graves legati dissimulandi peritissimi, vultu in omnem constantiam formato, animosè rejectis conditionibus, veluti sine mora lubentes abituri, dextram *Veserio* valedicturi porrexere. *Fortunam belli adhuc in equo esse, scripturum tandem enses victorem, pacem sanguine, sed quæ victis non admodum jucunda foret, neque desperare se, quoniam à suis partibus justitiæ causæ staret, etiam affuturam Dei maximi bellorum rectoris opem,* subjungentes. Quam invicti animi constantiam videns *Veserius*, benignè legatos manuprehendens, in secretiorem tentorium secessum, deinde ad ipsam præsentem (in castris) Imperatorem abducens, vultum & verba, tum ipsas pacis conditiones ad molliora flexit, ut ferè potior pars pactorum, Polonorum aptaretur commodo, licèt *Turcarum Princeps* aut fastu, aut revera (quod proximè crediderim, nam totis viribus Europeorum, Asiaticis item & Africanis prout sibi subsunt, ad debellandam Europam properaverat) quatuor centena militum millia * in castris numeraret, cum noster exercitus ne decima hujus parte sibi constaret.

Si tuæ res successu armorum valentiores sint, proderit legatos adversæ partis pacificum venientes asperiori fronte &

* *Septies centena millia Turcæ numerabant, & nostri*

qui bello
interfue-
re, con-
cor-
dant,
sed verè
cum ca-
lonibus
& liciis
credide-
rim.

verbis animosè tractare, præsertim si quod in rem tuam sit, acceptare nolint paciscendo, tales enim plerumque legati animosâ sibi responsa fingunt, licèt cum omnimoda facultate concludendi veniant, & quoad possunt, tentant veriùs, quàm ut sperent aliquid exoptato pro se obtinendum, nisi forsan apud incautos mollior pactio succedat. Sic *Gonsieskius Palatinus Smolenscensis* bello Moschovitico nomine Vladislai I V. Regis ad paciscendum Commissarius, cùm videret Moschos (quorum bello deterior res erat) ficta ut solitum in ea gente animositate, pleraque pro se causantes, primo asperioribus verbis eos corripuit; cùm verò non satis proficeret dictis, apprehenso gladii manubrio, *Nisi venerarer jura gentium* (subjunxit) *in legatis honorandis, hic gladius vos homines fastuosos doceret, Regis Poloni reverendum esse nomen, & noscendam favente Deo, tum armorum justitiâ, fortunam.* His flexit ad faciliora temeritatem Commissariorum, nam verè cùm plenaria facultate venerant. Si verò illi incidissent in aliquem molliorem, minus providum & animosum, tum importunè discretiorem, quàm erat *Gonsieskius*, multa quæ sui erant voti, à nostris obtinissent.

Quæ consideranda circa receptionem legatorum.

Hostium legati munificè habendi (imò magnificè) procul tamen ab obsequio, ne aut ostentationem, aut timorem suspicentur, potius habeantur propius magnanimitatem.

Uti legati breviter loqui debent, sic illis breviter nomine Principis respondeatur, & sine affectu, quo major parabitur authoritas.

Non permittenda legato curiosior Regni inspectio.

Quæ responsa data legatis vel graves controversias periculosè finire, vel bella excitare possent, non sunt statim danda, verùm trahantur, legatos interim detinendo, ac *per suos internuncios deferri potius curabuntur.*

Per Marschalcos aulæ præmonebit tacitè legatos Princeps, quos titulos sibi dari velit.

Hostium legati cum armatorum & optimorum militum manu excipiendi, & potius sub tentorio, quàm in civitate.

Hostium legatis obviam eatur, usque ad fines cum armatis militibus, ut sub custodia veluti habeantur, neque Regiones

speculentur, imò ne à nostris conveniantur & colloquium habeant, ne literas privatim mittant aut recipiant.

Extra castra colloquium concedendum legatis hosticis, nisi tuæ potentiae nimium fidas, ut ostentare possis, quod præstat.

Legati minores hostici, obligatis oculis in castra recipiantur, imò reversuri, extra castra simili modo educantur.

Divitiæ non modò non aperiendæ, sed celandæ potius coram hostium legatis, nam incendunt mentem hostium in rapinam; sola potentia armorum ostentanda, item hastiludia, militares exercitationes, & alia.

Interdum etiam hostium legati excluduntur penitus, ne potius sint speculatores.

Præsentibus hostium legatis, aliquid tibi læti (ex condicito) fac nuntiari, vel de novo foedere aliquo, vel de aliqua aliunde victoria.

Cautè admitte legatum, ne speculetur castra, neve res trahatur legatione.

Custodes legato cuique (sed præsertim hostili) dandi, viri animi generosi, fortes, prudentes, militares, simulandi & dissimulandi periti, qui minima dicta factave legatorum observent, amovendi verò à colloquio eorum viri loquaces, leviculi, effæminati, & qui nesciunt momentis servire in rem suæ Reipublicæ.

Hostium legatis aliquando adimuntur arma, ne infidientur inter colloquendum Principi, vel in speciem hostilitatis.

Quidam ne legatis obviam mitterent, in venationem vel propter pietatis negotium aliquo alio ab aula processerunt.

Si necesse sit visitari legatos, visitentur à viris illustribus & prudentibus, qui discursu & animo magno, admirationem suæ gentis legato insinuent.

Hostium legati reducantur à viris armatis usque ad fines, & circa civitates munitiores ducantur, locaque regionis potiora, pro paranda opinionis pompa.

Si contigerit deliquisse externum legatum, remittitur interdum cum causa ad eum qui misit; verùm qui deliquerit jussu sui Principis, si sub specie legationis tumultus excitaverit, incendia, cædem intenterit, carceri certè intrudendus, aut honestè retinendus, milite ejus domus cingenda, antequam de voluntate sui Principis innotescat; Quemadmodum enim offendi legatus non debet, offendere etiam non potest, si verò velit offendere, munus suum amittit, desinit esse legatus, qui proditor esse incipit.

Sed tamen etsi deliquerit legatus contra jura gentium & pœnam mereatur, videntum an potius valeat amicitia ejus Principis aut populi à quo venit, an supplicium

legati, imò quasi nefcienda nonnulla in legato delicta, aut non videnda, si aut minima sint, aut puniri non possint, nisi citra periculum & offensam gentis.

In deliquentem legatum (contra jura gentium) & puniendum, judicium Regni maximum formari debet.

Si verò quis ex comitatu legati deliquerit, perquirendum, utrum scitu legati factum, & an ipse judicare illum velit, si non? assumendi aliqui è familiarioribus legati, & nostris intermisti eum judicent.

Legati qui non impetratâ veniâ transitus (præsertim suspectæ gentis) in aliâ terram per nostram transeunt, remorari possunt.

Accidit aliquando, ut legatus aditu prohibeatur, quod si tamen injussus accesserit, volunt nonnulli ut Majestatis & Imperatorum perturbatorem eum captivari.

De Contractibus tempore legationis initis, judicium tenetur accipere legatus ejus loci, cui se per contractum obnoxium fecit.

Solet aliquando domus legatorum pro asylo delinquentium censerî, sed tamen legatus præmonendus, ne sit ejus domus patrocinium scelerum, non eum venisse ad impediendam jurisdictionem loci, sed ad firmanda pacta & amicitias, non in locorum sanctitate, sed in sua cuique innocentia præsidium esse, sanctiorem esse justitiam, omni domo legatorum.

Permissum legatis, ut domi suæ juxta suæ gentis ritum sacra exerceant.

Cum fictè & fraudulentè legati hostiles sæpè veniant, faciet is qui aditur, ut citò & quamprimum auditi expediantur, adjunctis qui per speciem securitatis eos deducant, interim censores sint, ut dolus & omnis machinatio arceatur.

Nonnunquam dum veniunt legati, nostræ verò res imparatæ sunt, in itinere aliquo honesto prætextu (vel requietis causâ) retinendi.

Mittuntur legati sæpe cum spe pacis, ut incautius hostes opprimantur aut distrahantur, ideò non facilè (si ad te veniant) credendum.

Stando potius legati audiendi, ut necessitatem standi Princeps ingerat, ne si confederit, legatus quoque sedere cogatur.

Princeps qui præsentit legatum, acerba sibi mandata laturum, aut omnino eum non admittat, aut præmoneat ut mollius agat, ne sibi itidem sit necessitas, acerbius respondendi & agendi.

Dum audiuntur hostium legati, non suaserim ut omnes audiant, ne si ininas aut aliquid tale ferant, circumfusâ multitudo terreatur & metuat, vel si publicè audiuntur, rumor de industria aut murmur per substitutos in eam rem excitandus, ne ab omnibus oratio audiatur; idem sentien-

dum de responsis quæ per legatos nostros ab hoste feruntur.

Responsa ambigua danda potius si rec suaferit, quæ vulgus scrutetur magis ac divinet, quàm intelligat.

Si aliquis nobiscum confœderari velit, cujus fœdus minus sit nobis utile, aperta verò sit offensa si negemus? proponantur fœderis conditiones tum duræ (& nostro tantùm commodo servientes) quibus ille terreatur & sponte recedat à fœdere.

Miles, plebs, & ipsa juvenus armis exerceatur, pro apparatu belli, præsentibus hostium legatis (ne tamen ad ostentationem ea fecisse videare) strepant armorum officinæ circa reparationem armorum, armamentaria instaurentur; de bello, comineatu, armis, subsidiis sociorum passim sermo sit, machinæ murales explodantur, equi bellici traducantur, & cætera quæ in belli & potentiaæ pompam servant, studiosius fiant pro opinione virium.

Legatus à suspecta gente veniens (unde verendum ne sub prætextu legationis inter tuos auxiliares socios, aut etiam incolas, aliquas factiones moliatur, & res turbet distrahendo) maturè erit in ingressu Provinciæ præmonendus, ne conferat cum quoquam tuorum, tam per se quàm per substituta instrumenta, alias speculatoris & turbatoris non legati loco habendum,

dum, in eamque rem fidi coricei ejus lateri per speciem honoris admovebuntur, qui ad res ipsius & suorum attendant, cautè tamen & ab alio prætextu, ne alias diffidere tuis videaris, quod æquè nocivum est; Satius igitur, suspectos legatos præstabit *remotius à loco residentie* detineri, nec admittere coram, sed *per deputatos* cum iis tractandum erit.

Penes titulum legationis, quæri potest, de Loco aut ipsius Regis, aut Polonæ gentis legatorum.

Sententia aliquorum fert, loca Regibus & ordinem dari secundum tempora quibus aut gens aut Princeps aliquis ad Ecclesiam accessit, ut alii habeantur novitii, & ideò posteriores ordine, reliqui veterani, ac propterea loco priores Christiani. Si ex eo gens Polona locum & ordinem inter Principes quærat, non antiqua tempora Mięcisłai (primi Principis è Polona gente) traham in argumentum nobilioris loci, verùm quoniam bonæ Matri Ecclesiæ humilius subjici triumphare est, solam nobis ex eo obsequii gloriam quærimus.

Sed quoniam locum pro autoritate petere, propius Politiam est quàm Religionem, ideò verius illi dicere videntur,

qui à Politicorum ratione, quo quæque gens tempore titulum Regis sortita est, priorem quoque locum in ordine assignant genti. Neque tamen illud probo. Certè Hierosolymorum Reges, ab antiquitate Judææ, præcederent potentissimo Occidentalium Principi, videmus verò eisdem remotiori ordine & loco, post alios Reges poni. Quæso adhæc dari populum, qui ullo sub Regis vivens nomine, sed Aristocratici status ac solius Republicæ retinens nomen pro autoritate sui ordinis laboraret? jamne post omnes Reges aut Principes retrò iret? omnino non ita est. Romana Respublica nunquam externis cessit Regibus Majestate, Novitiis antiquitatem suam objecit, antiquioribus potentiam (uti hæc sola, summam in orbe paravit sibi autoritatem) & cum Græca gens longa Romanos superaret nec ignobili antiquitate, nusquam tamen Romani imperii potentiâ, Græcis primas concessit.

Dixerim omnino, solam esse Regum atque populorum potentiam, uti æstimationis ac Majestatis, sic nobilioris inter Principes loci argumentum; Justam tamen eam dixerim potentiam, non quæ flagitiis ad tempus, aut tyrannide paratur, non quam orbis suspexit aut timuit in Attila, aut qui latronum fuere tales. Nec longè
à re

à re mea abest illud Græculi dictum, qui de Spartæ finibus litiganti cuidam, apprehenso gladii capulo respondit. Qui hujus esset Dominus, eum optimè de finibus disputare; Verè item arbitrium Majestatis penes eum est, qui magnis imperat populis & arma tenet.

Theodoro magno Moschorum Duci sui purpurati suaserant, petendum à Pontifice Romano Regis titulum (uti ambiverat) postquam verò subaudivit, Regem Sueciæ (cum quo illi pro vicinia interest æmulatione) uti antiquitate Regii tituli, etiam loco se antecessurum, respuit nomen Regis, adjecto non ab ignobili animo dictorio, *se tanti Septentrionis Dominum, non opus habere altiori titulo, cum haberet tres myriades equitum, duas peditum, quorum operâ non æquari modò Suecorum Regi, sed Cæsaribus Romanis de Majestate audax poneret quæstionem.* Si item nullam Reges agnoscunt superiorem quàm Dei Majestatem, cujus decretis aut institutis pareant, aut quod in orbe judicat suprema armorum potentia, verè qui valet armis, optimè de authoritate disputat, facit sibi locum & authoritatem habet. Quæso cedat loco potentissimus Turcarum Princeps (vel sublata imperii Orientalis antiquitate & prætextu) Regi Bohemorum, ex eo quod ultra centum annos Principes Bohemorum Regis obtinuère

nomen, antequam Ottomanica domus, in Europam Orientalem transtulit sedes & sceptrum; certè Turca non petiturus, sed facturus sibi pro potentia locum. Non inficior quidem conferre ad decus purpuræ, cùm inveteratam ab antiquo trahit secum Majestatem, potior tamen Majestatis ratio penes potentiam, verùm si quis utrumque obtineat, illum per omnia maximum Principem putabo.

Jam qui Polonorum Reges quarto aut quinto post Imperatorem Romanorum loco ponunt, falluntur; aut enim extra ordinem Occidentalium Principum ponendi, prout nusquam parvere Romanorum potentia, neque nunc ad ejus purpuræ pertinent cultum & Majestatis ordinem, aut pro Reipublicæ authoritate & populorum potentia (quod verissimum argumentum Majestatis) haud inferiori cum primis loco habebuntur.

Sed tamen invidus censor, arguet summi loci Polonorum sceptrum, cùm Otto III. Imperator Romanorum Boleslaum Chrabri (Poloniae Principem) Regem appellavit; si Historiæ revolvantur, nunquam legetur eundem Boleslaum, petiisse ab Ottone tertio Regis titulum, neque titulo eguisse qui magni populi esset Princeps, sed verius dicendum, Ottonem tertium cultu & voto visendi sepulchri
Divi

Divi Adalberti in Poloniam venientem
 (prout Historicorum in eo concors do-
 cet sententia) admiratum fuisse Boleslai
 potentiam & Majestatem , neque Re-
 gnum illi dedisse aut Regem fecisse , sed
 (quo maximo apud se credebat titulo)
 tantum Principem per humanitatem , in-
 ter salutandum more Occidentaliorum
 Dominorum appellasse Regem , quo ti-
 tulo (non quod ad Principatus Majestatem
 opus haberet) uti cepit Boleslaus , sed
 novitius cum sua gente Christianus , ve-
 luti Christianam fidem ab Occidente per
 Patrem nuper acceperat , sic facilè in mo-
 res Occidentalium Christianorum migra-
 vit , atque credidit , quemque Christianum
 Principem , Regem debere vocari , etiam
 dudum ante in majoribus suis esset Do-
 minus , maximo cuique Regi par Maje-
 state ; ut satis in eo dictum sit , (quod abeat
 non in modicam Polonæ gentis authorita-
 tem) nunquam fuisse Polonos alterius
 Principis Vasallos . Scio verò Angliæ , Hun-
 gariæ , Arragoniæ , Neapolis , Sardinæ , Hie-
 rosolymorum , Siciliæ , Hiberniæ , Portu-
 galliæ Reges Vasallos fuisse * Pontificum
 Romanorum , vel ut altius repetam , Gal-
 los , Hispanos , Germanos paruisse Roma-
 nis Imperatoribus , Poloni suâ semper ste-
 tère potentiâ , & nunc tenent illibatam
 Majestatem , neque agnoscunt ordinem .

* Bodini-
 nus lib.
 Imo So-
 lit. Cap.
 IX

QUOMODO VIVENDUM

penes

PRINCIPEM?

Um gratiâ polles apud Principem, cæteros ne contemne, memor futurorum, potius si prudens es, ea occasione parabis tibi amicos, & certabis humanitate.

Cavendum primariis in regno viris ac vel maximè clienti, ne velit comitatu & favore nimio populi invidiam Regis sibi parare, modestius ideò hæc habebis.

Diligentia obsequiorum & sedulitate (adhibitâ modestiâ) gratia Principis paratur, curabis tamen, ut in aliqua re ardua, rectum consilium opportunè scripto porrigas Principi, imò ipsam operam præstes, quo innotescas; Virtus ignota sepulta jacet.

Non sis nimis jocabundus in præsentia Principis, neque considerativè Melancholicus, illud suspicionem arrogantiae, hoc parit acerbæ censuræ.

Acceptam à Principe injuriam ignoret

ret & quasi non intelligat aulicus, si tamen gravis illa sit, cum modesto dolore & submissione (pro ingenuitate tamen) eam excipiet, ne fervilis ingenii & abjecti præ se ferat speciem.

Principis tui ingenium & mores cognoscas, bello pacive aut venationi, aut studiis accommodatus sit, quo te illi conformes; verè dictum: *Plus in amicitia valere similitudinem morum, quàm affinitatem.*

In absentia, talia de Principe loquere, quæ ambiguitatem etiam apud invidiosum delatorem non moveant.

In re vitiosa ne juva Principem, sed abitionis modicæ prætextum ab aula quære.

Nunquam in affectum sui Principis peccandum.

Non perpetuò adsis Principi, neque diu absis; hoc oblivionem, illud parit tædium.

Sæpius verferis ante oculos Principis, nescis enim occasionem, quæ obventura est in obsequium & aucupandam Principis gratiam, quàm occulta quadam sorte, aut unico momento amittas, aut unica occasione tibi pares.

Magna potius pete à Principe rarius, quàm modica sæpe, quod multum fastidii, minus verò præmii tibi adferet.

Ne velis nimis gloriosus apparere co-

ram Principe seu toga seu fago, sed famam tuorum factorum ad illum defer, & sine nota blandimenti, quod æquè offendit.

Dona Principis licet tenuia pro magnis habe, quia à magna manu venerunt.

Specie obsequii reguntur sæpe Principes, tum amici, imò etiam suspecti aduersarii.

Verborum parcus sis coram Principe, & à deferendis importunè rumoribus cave, ad quem vel maximè lapidem aulicorum garrulitas illiditur.

Si princeps aliquid tibi severi aut injusti exequendum committat, responde quasi facturus, nec tamen statim exequere, obijce impedimentum, tum affectu tepescente, dissuadebis modestè, circa læsionem conscientiae & offensam Dei, quorum maximus respectus.

Nunquam exasperandus Princeps in alium, præsertim in uxorem & liberos, aut sibi quovis modo conjunctos; subsequente enim reconciliatione, tu patieris, velut victima novæ reconciliationi immolandus.

Dum animadvertis offensam Principis, maturè occasiones honestas quære discendendi ab aula, si ea gravis & justa sit offensa, si verò ex delatione æmuli & Principis affectu? non abscede à præsentia, donec diluas & humilis depreceris: Nam sæpè per-

pernoctatio majus adfert odium. Potius feras præfens (cum modestia humili) Principis aspera verba (ut fatis fiat ejus affectui) nam ille tepescet amisso fervore.

Qui plurimum apud Principes possunt (illi verò sæpe ex minoribus sunt, cum quibus secretius sine scrupulo conversantur Principes) eorum tibi affectum comitate & per munuscula devincias, ita tamen, ne offendas æmulos, utrosque potius cole.

Amant plerumque amici non videri, imò Princeps, permittes ideò consulto secessum (licet sis intimus) & secretum non curiosus rimare.

Et si sis valens gratiã Principis habeas tamen aliquem penes, qui tui gratam memoriam in absentia non intermittat (imò et si præfens sis) qui ex occasione bona Principi narret, tuarum partium fautor.

A Regio apparatu in veste, mensã, factellitio, gestu etiam, aut quavis alia re abstine, ut evites Principis invidiam ex æmulatione, omnem ideò ostentationem fuge.

Delige cultum Principis, Principi gratum, an submissè? an cum modesta gravitate secum agi velit? observaturus, an etiam liberius?

Neminem in præsentia Principis damna, sed cuique meritam laudem tribue, ne injurius sis virtutis detractor.

Do-

Dolente Principe aut amico, dolorem,
& lætante lætitiã simulabis.

Confilia da Principi, sed ita ne docere
videaris, ne monere, ne supra Principem
sapere, neque ut à te inventa sed ab alio ca-
lamo & ore accepta proponere. Suadentem
Principes audiunt, cogentem repellunt,
orari, non cogi volunt, suaderi, non ratio-
ne vinci.

Etsi Principi intimè familiaris sis, nun-
quam cultum ejus obliviscaris, licèt ali-
quando privatim honorari nolint, nescis
enim quando succrescet offensa.

Etsi minister sit summæ dexteritatis
agendarum ad Principis mentem rerum,
valeat tamen ad possidendam diu Principis
gratiam ut à quibusdam obsequiis honesto
prætextu se nonnihil subtrahat, imò mo-
destè in partem se declinet (procul tamen
subterfugientis à specie) partim ut majus
desiderium promptitudinis suæ ingeratur
Principi, præsertim si ille in alios minus
idoneos ministros incurrat, partim ne ali-
quando eveniat (uti sæpius fortuna pro
libidine sua magis quàm ex vero res agit,
nec optimis consiliis tum mediis aut cona-
tibus successus respondere semper amat)
ut quod malâ fortunâ factum est, ad ne-
gligentiam ministri referatur, unde opi-
nionem prompti servitii & sedulitatis apud
Principem minister amittat, simul &
gra-

gratiam quam habuit, in posterum amif-
furus.

Beneficia collata in Principem, non
divulga.

Secreta Principum non perquire, tum
ab aliis quàm ab ipso Principe.

Cum Principe inconstanti & oblivioso,
scriptis age.

Vis sub improbo Principe (id est Ty-
ranno) vitam securam? ejus te familiari-
tati & præsentiae celer exime, quorum
consuetudinem spectatissimus quisque
flammarum naturæ rectè comparat, quæ
sicut paululum à se remota illuminant, ita
fatis admota comburunt; Vitabis ergo no-
cituram potentiam, hoc primum cautus,
ne vitare videaris.

Cum Princeps palam loquitur, intenti-
simus nec tristes aut meditabundi apparea-
mus, ne vel improbare, vel auditu facili
transire dicta ejus videamur: Amat enim
quisque audiri & probari ea, quæ palam
profert.

Sic è contrario, quod tacitè loquitur
Princeps, in illud aurem non intendas cu-
riosus, imò sedulò & prudenter in partem
te declinabis, sunt enim quædam apud
Principem, quæ audiri nolit.

Si annuit petitioni nostræ Princeps,
ostendamus sedulò, magni nos id beneficii
loco habere, si renuit? danda maximè
opera,

opera, ne offensos nos existimet; magis enim ille offendetur.

Natura Principum est, ut plus iis tribuant, qui majoribus pollent opibus; & nescio an non timor quidam sit, aut potentiae existimatio, aut quia tanto clarius donum suum Princeps putat, quanto in illustriorem illud contulit; Atque adeo, qui aliquid petit à Principe (aut à quocunque alio potentiori) egestatem & miseriam suam, illi proponere non debet, potius generosa sit postulatio, quam abjecta & submissa petitio, (præsertim inter compares) *nullum namque efficacius medium ad habendum, quàm si ipse habeas.*

Cum aut suasionem aut gratiam pollemus apud Principem, non ambitiosè eam ostentemus, quasi Principem nostris imperiis obnoxium habeamus. Principes enim quidquid agunt, circa ullius administraculum & auctoritatem actum videri volunt.

Difficultates quas in commisso negotio tibi occurruras putas, antequam exequendum suscipias, explanari tibi velis à Principe, & seriò memoriali annotes.

Cùm de bello suscipiendo vel dissuadendo foedere, vel aliqua gravi agitur materia, ministri partes sunt, argumenta in utramque partem adferre solùm, relicto quolibet eligendi Principis arbitrio, ne si studio-

diostius pro una parte directè contenderit, secusve cadat, malè consultorum arguatur, & odium Principis ac vel maximè æmulorum incurrat.

Non quære Principis intimam amicitiam, verùm potius, ut ab illo æstimeris.

Majorem Principis gratiam demetunt qui generosè obsecundant, quàm qui ferviliter applaudunt, ut hi quidem abjectè humiles, propius sint confidentiam intimiorem, illi verò considerationem & respectum. Præstat verò æstimari à Principe quàm amari, imò hoc clientum, illud esse magnorum in Republica civium, tu si habeas utrumque, Jove propitio natum te dixerim.

Si quis per absentiam in Principem liberius insurgat verbis, etiam ex justo conquerendo, subtice tamen, & te ab eo colloquio subtrahe, memor, damnatores hosce, non tam sensus suos aperire, quàm scrutari tuos.

Ne glorieris gratiâ Principis quod in odium sæpe cadit, imò modicè tuam potentiam extenuabis.

Cave ne sæpius intercedas aut petas pro aliquo apud Principem, ne amittas auctoritatem & importunus videaris, suo commo magis quàm Principis obsequio studens.

Opportuna hora Principem adi, ne interrumpas secretum.

Fer-

Ferrum dum candet statim cudendum esse, non ex vano dictum, Principis etiam gratiam non ex difficili in suas partes trahunt, qui ejus affectu pro tempore & occasione uti norunt, non differendo in tempus.

Non omittam etiam dicere causam, quare fit, ut qui maximâ Principis gratiâ pol-
lent, proximius sint, ut gravius odium post-
hac experiantur. Placet aliis causa, cum
Princeps tantum honorum & præmiorum
dederit, quorum satietas ministrum ca-
piat; ut nec minister habeat amplius quod
cupiat à Principe, nec Princeps habeat
quod det supra, ideóque *nec attollere possit*
amplius *spem ministri*, (cum major fit in
obsequio promptitudo ex habendis, quam
ex ante possessis.) Verùm altior subest
causa, cum fit, quod in Divinis & in ra-
tionibus conscientiæ, ut cum aliqui totam
vitam frugi exegerint, postea circa finem
præsumunt de gratia vel emeriti, unde
negligentius agentes, maximè demerentur,
sic Principi nunquam satis serviveris,
nec obligandæ gratiæ statueris tibi termi-
num aut metam, sed potius gradum, si
verò mereri parum negligas, superbiam
ministri ex eo suspicatur Princeps (si præ-
fertim illa, verbo aut gestu quopiam arro-
ganti prodatur, quæ singula Principi in
oculos incurrunt, & altius quam sperasti
in

in pectus demittuntur) Unde sperni gratiam suam eò indignius fert Princeps, quò plus obsequii exspectat ab eo, cui plus præstitit; Suaserim igitur cuique ministrorum, ut in obsequio sui Heri, non ad columnarum Herculis negativam, verùm potius ad columnas Caroli Quinti Cæsaris sæpe respiciat, quarum titulus erat, **PLUS ULTRA**. Si vult habere, ut perpetuus sit gratiæ Domini sui hæres, non brevis ad tempus possessor, pro amore odium messurus, cùm illæ solæ valeant, (tam ad obtinendam quàm ad habendam diu Principis gratiam) virtutes, Promptitudo, Taciturnitas, Modestia, Perseverantia, cui famulari Patientia necesse debet.

Sed tandem rem claudam, verbis Philippi Cominæ (lib. V. Comment.) *Credibile est Conestablium hoc spectasse, ut metueretur à Rege, affirmare quidem nihil velim, & eò solum ista commemoro, ut eos qui Principum negotia tractant, officii commonefaciam; mihi si quis esset amicus apud aliquem Principem aut propinquus, huic suaserim, ita se comparet, ut diligatur non autem ut metuatur, nam qui diversam rationem ingrediuntur, ut periculum tandem & calamitatem evadant fieri non potest, ejusque rei multa proferre liceat documenta, non ex Gallicis modò, verùm etiam ex Hispanis & Anglia. Ferè autem fit, ut qui bonam & fidelem*

lem operam præstiterunt, arbitrantur sibi aliquanto plus quàm aliis licere: Principes autem contra sentiunt & æquius esse ducunt, ut qui se ejus clientelæ & ministerio tradiderunt, officio fungantur. Memini, quo tempore in hanc sententiam Rex mecum loqueretur (& suum nominabat authorem) affirmans fieri aliquando, ut egregiæ operæ minus liberaliter alicui remunerentur, idque non tam ingratitude Principum, quàm eorum qui præstiterunt operam, vitio; dum elati quadam confidentiâ propter rem bene administratam, insolenter & protervè multa faciunt. Ajebat præterea, feliciter agi sua quidem sententia cum eo, cui nullo magno suo merito Princeps benefaciat, & ut quis beneficio sit obstrictus Principi, id multo præstare, quàm ut Princeps clienti aut famulo alicui suo multùm debeat, eoque se ingenio dicebat, ut qui sibi ob aliquam beneficentiam deberent, eos plus diligeret, quàm alios quibus debere se aliquid putaret, tam est difficile in omni genere vitæ accommodare se & ita gerere, ne quid erres, magnum igitur est Dei beneficium, valere sensu communi & judicio naturali.

IV.

SEDITIONE
MILITARIS
ET
PROVINCIALIUM
SOPIENDA.

*Tum quomodo obviandum
ne fiat.*

POpulus aut miles otio non lasciviat, sed labore & exercitio distineatur.

Luxus exulet, unde paupertas, idè ex defectu tædium & motus, præstant in eam rem leges sumptuariæ, aut potius ne importentur ea in Provinciã & dividantur, quæ ad luxum magis sunt, quàm ad necessitatem.

Qui in multitudine plus possunt suntque audaculi, non sunt exacerbandi, aut præmia data auferendo, aut promerita negando, aut suppressis à fortuna non subveniendo.

Rarò, neque diu, simul habenda multitudo.

Non sint avaræ exactiones subditorum,

H

neque

neque publicis tributis plebs gravetur, verùm partem oneris suo proventu levet Nobilitas, prout magis ad Rempublicam ejusque commoda pertinet, plus item oneris circa tutelam sumat, neque privatim Nobilitas gravis sit infimæ & rusticanæ plebi, ne cogatur patrocinium unius quaerere.

Cavendum subinde severius, ne per privatos cives exerceatur armis agraria plebs, ne ea armorum commoditate infurgat contra Dominos, aut in partes unius potentioris & audaculi secedat periculose, præsertim si suggeratur spes libertatis.

Ab ea plebis insolentia (vel obiter suggerendum) Kosacorum nostrorum potentiam cautius esse habendam, ne crescat infimæ plebis contra Regem & statum equestrem potentia, sed in ea loca passim deducantur è fidelioribus populis (Romanæ præsertim fidei cultoribus) Coloniarum; sic antiqua Roma, nulla re potentius in obsequio, aut noviter subjectos, aut infidos sibi populos retinuit, quàm *similitudine morum & Religionis* quam obtinuit à sola Coloniarum deductione, neque scio aliam Russicarum barbararum nunc subesse causam, quàm quod omnes computandis ab eo populo proventibus incubarent, nemo propagandi Catholici ritus haberet curam, ut ab ea multitudine & unione schismatis, facilius in non dissentiente populo

pulo armorum & rebellionis foret conspiratio. Et vel ab hac eadem causa diversorum à nobis rituum, vix sperarim Livoniam ad nos redituram, aut illam alteram nobis propiorem fidelius diuque in obsequio permanfuram, præsertim dum accessit vestitus, linguæ, ac per omnia morum diversitas, omnes aptæ ad distrahendum causæ, nulla ad retinendam conjunctionem.

Inscio te ne fiant conventicula, imò capita conventiculi puni severè, aut si conveniat in simul populus seditiosus, habe aliquos tuarum partium qui dissuadeant & distrahant.

Conventicula conventiculis distrahe, cum seditiosi conventum habent, tu item aliud sub idem tempus convoca.

Discordes potentes reconciliandi, aut etiam distrahendi si concordés sint in malum, verùm summa moderatione prudentiæ, ne medendo plus noccas.

Magnæ familiæ impensius honoribus & proventu curandæ, nam assuefactæ in alto, gravius infima ferunt.

Aliquid petentibus concedendum, sed tamen pericula prius seditionis & petitionis objicienda.

Mittendi secreti & fidi in vulgus corruptores, ad portas sint obvii, cum verbis & præmiis priores factiososque distrahant,

feditiones & diffidentias mutuas inferant.

Non statim aduerferis, imò quasi justos motus appella, sed modum habendum, nonnulla enim quiescendo sanantur.

Qui sunt vulgo grati, in compositionem adhibendi.

Tumultuantem multitudinem imò in præsens furentem, non alia re facilius eludas, quàm specie tractatum pacis & spe obtinendi quod petit faciliter injecta: Interim, cùm hinc aut illinc quomodo id fiat? deliberatur, scitè protrahendo, varia causando, in alteram diem transferendo, furor interim populi evanescit, & qui timeri ante debebant, jam ipsi timent.

Religio, jusjurandum, obedientia subditorum, salus populi (ne cùm singuli distrahuntur omnes concidant) proponenda, communem esse Patriam, & commune è dissidio malum.

Per speciem honoris aut legationis, amovendi sunt Duces seditionum aut suspecti.

Per uxores & filios, multa tentantur apud seditiosos auctores.

Non in populi utilitatem motus excitari, sed in ambitum eorum qui irritarunt, periculo aut invidia plurium unius studium promoveri, doce primos illos incitatores imperare velle, commodis suis non populi studere.

Capitum seditionis habeas obsides, ut si per speciem honoris filios vel filias ad la-tus tuum capias.

Interim valentiores in populo secretè ad te voca, humaniter habe, & quasi aliud age, dein velut ignarus rem perquire, aut modicè reprehende, aut te eadem sentire simula (pro comparanda tibi ad dissuadendum gratia & ad expiscandum confiden-tia) modò aliâ viâ.

Imò Princeps communicato consilio cum aliquo fideliorum, eum injuria in speciem palam afficiat, transeundi ad sedi-tiosos prætextum exinde habituro, sub-missa interim pecunia occultè eum juva-turus, & suppeditato in corruptelas sum-ptu, quo commodius ille se pro capite se-ditionis obtrudat tumultuantibus, ex ar-gumento recentis in Principem offensæ in speciem audaculus, clam verò fideliter ex-mente sui Heri totum procuraturus: tutius utique Principi, si aliquis nobilio-rum, ratione, suasu, & decoro virtutis ducendus, quàm ut è fæce vulgi heluo aut rabula, pro capite seditionis statuatur, re-cti, honesti, humanorum, divinorumque pariter immemor, flagitiosè & insolent-ter totum acturus, cui in pace durum ser-vitium, turbatis rebus sub nomine licentiæ sola libertas habetur, imò cui sterilis pax & quies, motus & pericula lucro sunt,

unde in turbas fomes & ardor, quietis ut nihil profuturæ cupido nulla, imo potius odium.

Literas & famam rei mitte in vulgus, adventare hostem, necessitatem inde concordiae pro communi salute adesse, item fore alium exercitum in poenam rebellium.

Veniam delinquenti aut proditori secretorum seditionis offerre, aut desciscenti à seditione.

Non terrearis rumore seditionis, sed potius observa.

Modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda suaferim.

Relinquendum etiam rumoribus tempus quo senescant.

Conciliabula & coetus distrahe aliquo rumore periculi, vel præoccupata prior collegii locum militibus.

Nonnunquam eosdem conciliatores seditionis quære (quasi per fiduciam virtutis) qui fuere incentores; Cùm enim bona de se existimari præsenferint, erunt boni, aut diffidentiam illis apud cæteros facies.

Pollicere his aliquid quos idoneos credis; tarda esse quæ in commune exposulantur, privatam gratiam statim ac mereare recipi, jam esse tempus quo virtus sua Principi innotescat, & præteritorum ob-
jectio,

jectio, fido præfenti opere diluatur.

Misce minas, cunctos infamiæ, se ipsos morti eximant, in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat, nocentes atque innocuos juxta cadere.

Tum fortioribus remediis agendum, ni molliora succedant; jube duos tresve per secretum deprehendi, aut in obsidium effrænati vulgi, aut in pœnam & terrorem reliquorum. †

Hæc omnia per alios facies, tuam præsentiam & verba ultimis servaturus.

Constans sis adversus metus, nec inania famæ pertimescas.

Caput rerum non omitte, unde in omnia regimen.

Si necessitas urget, i, & oppone auctoritatem; cessuri, ubi Dominum munificentia & severitatis summum aspexerint, sed tamen cum valida manu fideliorum militum accede. Præcedant aliqui, qui aures seditionum ad tuum adventum præparent. Sic Alexander magnus per Præfectos copiarum aures militum sibi prius paravit, antequam eos alloqueretur, cum seditionem orsi fuerant.

Initiis seditionum obstandum, antequam multi consentiunt in malum, nec dandum tempus confirmandi se, sed cautè, ne illud incurras (quod ajunt) *Multi fallere docuerunt, dum timent falli.*

Fortuitis sopiuntur seditiones, ut apud *Tacitum* sopita seditio in exercitu, dum luna clariore cœlo visa languescere, si rectè scias accommodare rebus fortuita.

Seditio ob religionem difficulter sopitur, nisi concedas aliquid in speciem, cave tamen ne Scholas aut Typographias permittas, subruendo potius fundamenta & amovendo semina malorum, quàm ut foveas. Deinde non provoca in certamen quæstionis de religione, ut neglecti neque vexati segnescant & langueant studio, vexatio provocat cum ratione contumaciam; Nocuit plerisque Provinciis curiosa de religione contentio; supplicia verò, judicia, inquisitio, & pœna circa religionem, magis accendunt animos in obstinationem, nisi jure belli (qui extremus rigor est, & potius penes metum, non penes imperantis odium) imponere in noviter subjugato populo aliquid velis, sed tamen etsi debellatum fuerit, aliquid ad leniendos animos concedendum, ne si planè extirpare studeas, cum partem pro necessitate conscientiaè recuperare volunt, periculum ne totum vi obtineant. Cavebis etiam ne sub titulo extirpandaè hæresis aut schismatis bellum incipias, nisi difficillimo negotio implicari velis, verùm alio sub prætextu. Utinam tantas non dedisset pœnas hujus erroris *Belgium*.

Sedi-

Seditiosi (aut potius seditionum auctores) inter se committendi per mutuam diffidentiam , vel præmii accepti à Principe , vel privati studii , vel ex comparatione virtutis (quæ odiosa sunt) vel ex æmulatione honorum , si abjecti cum ingenuis committantur.

Mutandi aliquando cohortium Duces , quominus valeant ex novitate.

Quod speras à te per seditionem extorquendum ? *potius sponte offer* , ne extortum esse videatur , & aliquid extorsisse assuefacti , semper velint.

Typis divulga injustitiam petitionis & seditionis , sed hoc in seditionibus Provincialibus præsertim usurpandum.

Noli minari , sed potius spem veniæ offer , vel si punire necessum sit , poena sub manu nascatur.

Externo bello distrahuntur civilia , & seditiones impediuntur , si ducas properè in hostem.

Habeat aliquam occupationem populus , ne nova moliatur per quietem.

Exarmandi suspecti populi & plebs , ne item fabros novorum armorum habeant , ne mercatores arma divendant , ne cum armis juvenus incedat , ne pulverem nitratum fieri curent , ne urbes & domos privatas aut castella muniant , ne legationes exterorum recipiant , aut suas aliò mittant.

Ducis aut Principis liberalitas plurimum avertendæ seditioni prodest, si videant, nec sibi illum, nec suis parcere.

Danda opera sub initium seditionis, ne coalescant seditiosi. Separa ergo quoad potes.

Magnis propositis præmiis excitandi, qui seditionum auctores ferro deleverint, sed hæc extrema sunt & sæpius illicita.

Seditione composita nullâ militaris muneris prærogativâ seditionum auctores donandi, *ne præmia abeant in exemplum audaciæ.*

Per varias turmas dispertiendi seditiosi, sub alio prætextu.

Sex usurpari solent seditionum remedia, inquisitio, divisio, transactio, vis armata, judicialis cognitio, causarum unde nascuntur amotio.

Curandum, ne ærarium commune seditiosi habeant, vel illud diripiant dividantque concessa impunitate direptori, aut assignandum in præmium aliquibus è seditiosis, veteris meriti causâ.

Ille locus obsidendus est, unde arma, pecuniæ, commeatus petantur à seditiosis.

Præmium & impunitas seditioso promittenda, qui alterius seditiosi caput attulerit. Eâ viâ Sixtus V. Pontifex, proscriptos in Italia sustulit.

Authores militarium tumultuum, in præ-

præsentia militum mortis pœnas luant.

Seditiosum militem (sub specie alterius alicujus criminis) jube comprehendi ac detineri, quasi majores pœnas paraturus, interim alii ex composito intercedant, & correctionem polliceantur, vide tamen ne magis exacerbes si impunè dimiseris, quod erit dexteritatis.

Consiliarios aut secretarios quibus seditionum Duces innituntur, muneribus corrumpes, veniam & impunitatem offereudo ad te trahe.

Si potens es viribus, properè accede ad rebelles & seditiosos, jube comprehendi capita seditionis, reliquis obsequium & laborem impera, velut nescius seditionis, aut si sciens, cum spe parcendi si fideles sint.

Curandum ne quid milites per seditionem extorqueant, licèt justum prætextum petendi habituri, ne assuescant extorsioni, utve desit in posterum (à necessitate petendi) alimentum barbarum, potius finita seditione pro arbitrio aliquid concede, quam ut extorsioni adscriptum ferant.

Antequam maturescat seditio, potiùs ultrò laceffe hostem, ut novo periculo distrahās seditionem.

Haud securè cum tota multitudine tractatus sopiendæ seditionis tentaveris; cura

potius ut aliquibus è medio sui potestatem tractandi permittant, interim eos delegatos omnibus modis suadendi & munerum aggredieris, partim (si tutè poteris) admiscebis minas, pro capitibus seditionis censendos, si facilia remedia rejiciant, jam singulos in parte, jam omnes simul aggrediendo, ut trahant sui autoritate ad meliorem mentem insanam multitudinem, probentve se Reipublicæ, aut alia similia proponendo.

Si verò armis decertare necessum sit, cavendum, ne Princeps temerè per contemptum belli mittat in experimentum suas vires cum seditiosis, verùm aliquo tractatu pacis rem distineat, antequam vires contrahantur. Cùm verò non desperaverit debellandum iri, tum potius arma quàm consilia expediat; Maxima enim Politix ratio est, ne superior descendat in certamen cum inferiori quàm ex bene præparato, cùm naturale sit inferiorem quid majus suspicari de superiore, quàm forsan in re ipsa sit, alias capto experimento sui (si bene prima succedant) eo magis inferius ducet, quo magis antè superiorem æstimavit. Imò licet si bellum incipias felici in tuas partes successu, propone tamen sponte spem clementiæ, antequam fortuna vertatur (quæ semper inconstans est) neve à desperatione fortius seditiosi

armentur, cautè tamen spes veniæ promittenda, ne ficto in tempus obsequio eludaris, verùm partim clementiam ostenta, partim armis simul urge, neque occasiones vincendi intermitte, alias imprudens sis, & pro mollitia animi pueriliter eludendus.

Servilia bella, nunquam aut rarò, (idque nisi in elusionem) per tractatus pacis sopiveris, sed commodius ferro oppresseris, insanum alias sit conditiones pacis servo præponere, cui seditionis licentia major libertas in bello est, quàm post bellum; nisi è servo liberum, ex inferiori parem paciscendo agnoscas, ad primam certè servitutem, nisi coactus & manu compressus ille rediturus, sponte nunquam, utinam moderna *Cosaciana* seditio, rem aliter tandem pro me loquatur.

Bella servilia propere admota vi & omnimodo supprimantur conatu, quoadusque recentis servitutis conscientia, & verecundia Dominorum restat in seditionis, si verò accesserit mora & dulcor (partæ per seditionem) libertatis invaluerit, aut tardè, aut multo sanguine pacem tibi emeris.

Frequentem exercitum nisi hostis immineat ne cogas in unum locum, aut si simul est? per exercitia distrahe, ne ab otio & multitudine, novis rebus studeat.

Æqualia stipendia licet parva retinent exercitum, postquam verò aliqua cohors plus acceperit, in reliquis ex invidia odium, murmur, motus.

Julius Cæsar in Galliis incepto Civili bello, mutuatam pecuniam à Centurionibus & primariis legionum Præfectis sumpsit, in solutionem reliquorum militum, unde non tantum necessitati subvenit solvendo exercitui, verum etiam vadimonium certum fidei habuit, ne se desererent, aut in aliam partem desciscerent, metu amittendi concessi.

Nimia inquisitio reatus in præpotentes cives, perturbat sæpe Rempublicam, ideò aut minora delicta non videnda, aut parcenda in speciem clementiæ ne cum omnia pro ardore animi & importuno zelo vindicare vis, totum potenti contumaciæ concedas; aliquid certè potentiæ concedendum est, ne totum pervincat irritata, si verò omnino vindicandum sit? velut uno ictu reum manu teneas, judices, & opprimas simul. Si cautius aut potius mollius cum suo Cæsare egisset Roma, non descensum fuisset eò civilium armorum, quæ cum ardentius in præsidium sui partes circumspicerent, eò servitutis deductam Romam videmus. Potius conciliandos sibi præpotentes cives prudens quisque Princeps tum Respublica curet, quam
ut

ut in eos peccantes importunè & irritò conatu animadvertatur.

Longa observatione compertum habeo, nec ideò inter oriendarum turbarum remedia recensere omittam (præsertim si fiat in Republica populari, ubi civiliter inter concives res aguntur, ac proinde respectibus quodammodo laborari necesse est) ut in ea negotia, quorum reddi rationem civibus oportet, seu sint quæsturæ, seu commissionis multi momenti, potius minores civium probatæ virtutis legantur, quos facilius arguas, tum ipse sponte vereantur, quàm illi qui se magnos venditant, & multas post se trahunt factiones; hi enim fiduciâ evadendi, multa damno-
sa protervè aut per negligentiam agunt, & simul censuram transacti negotii in offensam trahunt, ut aut multa in illis dissimulari nocivo exemplo necesse sit, aut si ad rigorem vocentur, primum occultæ offensæ oriantur in rectos cives, qui ad normam & legem cuncta vocant, dein errorum exprobratio mutua, tum apertius odium, & palam fiat discordia.

In plures partes disuniri oportet seditiosam aut suspectam Provinciam, singulis dans singula capita, tolle commune ærarium, sodalitates, comitia, separatim non in commune consulant, ut divisi in factiones non coalescant amplius. Muta item edu-

educationem liberorum & studia, ut in naturam tui populi formentur, imò tuis impensis curabis instrui præcipuarum familiarum juvenes (sic Alexander Magnus Persarum ephesos Macedonico cultu instrui fecit; neque alia ratione commodius, vestitum, linguam item tibi vernaculam introduces. Leges præterea non aliâ linguâ dictentur quàm tuâ: Magistratus non alio habitu vestiantur quàm tuo, quo sensim reliqui morem recipiant tuum, & exinde imperium.

Non abs re nec non ingeniosè quidam recentiorum annotavit, inter seditionum remedia. *Licentiam aliquam* (sed moderatam) *animis populorum gravatè affectis indulgendam, ut satius ebulliant per exteriora dolores & in fumos abeant, quàm ut tandem erumpat ex occulto gravior insolentia.* Rem altius pensando. Cùm alias aliqui fuerint nobis Reges (ne quid gravius dixerim) certè non multo populi sui amore digni, tamen in hoc populo non sint (aut vix quidem per tot series annorum legantur) in suum Principem seditiones & turbæ. Nec alia causa fit, quàm dum malè affectis erga Principem civibus, liberè hic conqueri, & extra offensam pro injuria palam loqui licet; dumque sic ebullit per exteriora affectus, velut satisfactum sit animi læsioni, non ultra verba se effundit. Nam velut
 amoris,

amoris, sic odii affectus non maneat diu intra pectus, sed (velut virus emovendum) verbo aut facto in apertum erumpat necesse, dum verò loqui non licet, periculosiore facto tandem prodatur. Gravi-ter ideò falluntur, si qui, Principis in populum suum acuunt odia, quod aliquando liberius populus queruletur, potius in parte duraturæ felicitatis reposituri, quod sic per verba ebulliat & deferveat populi affectus; nisi malint experiri prout incauti medici, dum præcociter neque ex arte, aliquas supernas in cute pustulas (quæ occulto naturæ beneficio ad exteriora sese effudere) violenter curando, retrò ad internas partes retrahunt, & simul humores nocivos retrovertunt, unde ulcera exiti-alia & mortifera apostemata intus inducantur: Sic in iis exterorum populis, qui extra nomen Reipublicæ gravia Monar-charum experiuntur iustia, dum ora, verba, nutus, vitio censorum subscribuntur, neque (nisi citra jura & offensam Maje-statis) libèrè cuiquam conqueri licet; tunc illi populi, Principum suorum factis *Vultu qui maximè servit, assentiuntur*, sed animo coquunt odia, occasiones erum-pendi amplexantur, modò adsit dux & au-thor; recensere præsto sit, quæ vidi ipse, quæ legi, nisi hæc populorum scandala subticere malim. Quidni fatius in nostra

gente,

gente, si gravius aliquid in populo indu-
 ctum sit à potestate regentis, dum aut ob-
 strepunt cives, aut admittendum ex ob-
 tentu libertatis palam excusant. Efferbeat
 ne ideò Princeps? vindiçtam acuat? jus
 Majestatis obtendat? Minimè; sed potius
 molliter populum ducendo non trahendo,
 rem diluendo non imponendo, suadeat,
 & necesse persuadeat populo, ut postea li-
 cet grave sit, tamen quia sponte susceptum,
 non gravatè sed lubenter, populus suo
 Principi (imò suæ Reipublicæ) præstet
 quod sit opus, ac malit utique Princeps
Negatiuam populi experiri, tum expugna-
 re palam in *Verbo*, quàm occultius recon-
 ditam *offensam* negligere in *populorum ani-
 mo*, quo illa coquatur ardentius, tandem
 per occultas in Principem factiones ebulli-
 tura; Unde procul absunt nostri Principes,
 & populus procul abest ab ea mente.

V.

RESPONSUM

*In gratiam cuiusdam sermonis
privati, bonone fiat Reipu-
blicæ Polonæ, ubi non plura-
litas vocum, verùm consen-
sus ponderatur.*

Acessant scioli rerum Novato-
res, qui curiosè magis quàm
scienter damnant assuetam
consultis nostris *Vetandi* liber-
tatem, cum quibus garrulus non conten-
dam, satis superque dicturus, ut si liber-
tatem *vetandi* tollant, grave damnum
Reipublicæ inferant. Nec à discursu aut
vano à conceptu hæc proloquens, verùm
ab eo loquentis de Republica præcepto-
rum maximo *Nosse Rempublicam*. Quan-
tum ex antiquorū monumentis colligere
licet, eundem *Vetandi* aut *Jubendi* morem
Romæ olim fuisse comperio. Ut absint cæ-
tera, Sallustius de bello Catilinario in ar-
gumentum rei sufficiat, dum in eum mo-
dum ait: *Mihi multa agitanti constabat pau-
corum civium egregiam virtutem cuncta pa-
travisse, eoque factum, ut divitias pauper-*
tas.

tas, multitudinem paucitas superaret, &c. Memoria meâ ingenti virtute viri suere duo, Marcus Cato & Cæsar, &c. Unde præter illud, quidquid præclare Romæ sit gestum, ad paucorum virtutem (ex potestate aut *Jubendi* aut *Vetandi*) relatum fuisse constat, mirari etiam non abstineo, in ea olim urbe vera prudentiæ & virtutis sede, aut domicilio, tum eo sæculo, quo Majestas Reipublicæ Europæ finibus non contenta, in Asiam, Africamque se effuderat, tanti scriptoris testimonio, ab unius potissimum Catonis aut Cæsaris, duorum scilicet Civium dexteritate summam rerum perpendisse, sed (inquam) quid mirer? omnibus sæculis, in omni Regno & Republica, vel (ut pressius loquar) scio alibi, scio itidem in nostra Polonia, unum duosve nec plures ætate fuisse una, & nunc paucos esse, quorum magnis nominibus & virtuti quidquid rectè factum sit, totaque salus Reipublicæ debeatur. Quid pluris? si quavis ætate, si ubiquè passim omnes aut plures æquè fuissent per virtutem magni, curiosa & superba rerum suarum antiquitas, plenos nostram ad memoriam porrexisset magnorum virorum (cujusque sæculi) Catalogos, verùm secus parcius Spartana, Atheniensium, Romana, antiquæ Reipublicæ nobis recitarent, parcius item horum sæculorum recita-

citabunt nostræ, quasi per naturam rerum
 sic ordinantibus fati, ut haud aliter neces-
 sum sit, quàm ut una ætas, licèt passim
 præclaros in Republica ferat viros, sum-
 morum tamen nominum, vix unum du-
 osve producat, qui reliquos (authoritate
 præituri) ad capeffendam Rempublicam
 emoveant, quorum authoritati omnes
 concedant, & magnæ totum confidant
 virtuti. Si enim passim, si omnes æquali-
 ter se magnos venditent? quid nisi pro
 æquali magnitudine æmulatio? pro diver-
 sitate conceptuum dissensus, pro diffiden-
 tia factio? ex collisione animorum conten-
 tio, pro æquali potentia oriantur motus &
 turbæ. Quoad usque (ex sententia tanti
 scriptoris) Catonis & Cæsaris nomina,
 Romæ summum emicuère, quam pul-
 chro ductu volvebatur ille magnus impe-
 rii orbis? postquam verò accessit tertia
 Pompeji (paritatis impatiens in Julio Cæ-
 sare) nominis opumve magnitudo; orta
 primum æmulatione, dein dissensu, *Urbem,*
Italiam, gentes, nationes, totum denique qua
patebat imperium, quodam quasi diluvio
& inflammatione corripuit. Ut illa pul-
 cherrima Reipublicæ compages, duorum
 Principum collisione dissolveretur. Ve-
 rùm ad rem revertor. Nec esse, nec posse
 haberi eadem ætate ad stabiliendam Rem-
 publicam, nisi paucos cives summæ cum
 vir-

virtute authoritatis, unde mihi causa & impetus dicendorum.

Require nunc quisquis es pluralitatem calculi in hac Republica, tolle consensum, & malis à pluralitate (id est factione aut temeritate) numerari, quàm à prudentia & virtute ponderari voces, quidni multitudo pejorum prævalebit paucis melioribus? quidni totum infectum reperies, quod pauci boni publico bono promoturi, totum obtentum quidquid pro ambitu plures (quasi dixeris pro factione) factum velint? cùm ut verbo dicam nec *Fubere* bonum, nec *Vetare* malum pauci contra plures possint; idque unicum obstiterat consiliis & fortunæ Carthaginensium bello contra Romanos; cùm enim Barchinorum ambitus & factio majorem partem civitatis in suas partes traxisset. *Ac licet ferè optimus quisque Hannoni* (qui erat vir bonarum partium) *assentiebatur, sed ut plerumque fit, major pars meliorem vicit.* Pejorum civium mentionem feci, nec tamen pessimorum & nullius virtutis, verùm eorum, qui cùm ad Rempublicam accesserint, vel ex eo tamen pejores vocari possunt, in quorum animos odium, gratia, metus, tum privati commodi respectus, pessima recti consilii & bonæ mentis turbamenta multum possunt, ut scèpius ab illo scopo publici boni aberrare necessum

*Livius
lib.
XXI.
Histo-
riarum.*

cessum habeant, in privata studia & potentiorum factiones facile abituri. Abunde fatis pro libertate vetandi me dixisse putarem, si hæc tibi magni iudicii viro legenda ferrem, verum quia hæc mea ad manus aliorum credo deferres, latius expediam. Quibuscunque meliorum civium boni publici inest studium, duplici ad illud obtinendum feruntur via, aut enim auctoritate sui penes prudentiam consilii & virtutem, omnes in idem sentiendum permovent, vel nisi succedat, ut sponte quisque rectum sequatur, ab invitis extorquere assensum necesse habent. Illa priori via rarius & nisi aliquid urgens omnino sit, assequare, in scisso plerumque per privata studia & respectus populo, posterior sæpius succedit, prudenter urgendo, vel si dicere licet *Extorquendo*, non tamen vi aut armis non pro imperio, sed per consuetam *Vetandi* libertatem, velut olim Romæ factum; ubi cum aliquid (aut pro recuperando quod in libertate depravatum erat, aut pro novo parando si aliquid in melius desiderabatur) habere voluit populus, non aliâ viâ quàm extorsionis assequebatur; sic patrocinium libertatis in Tribunis plebis obtinuit, sic promiscua Matrimonia Patriciorum & plebis, sic è plebe Consules, sic (quod primo dicendum erat) superbiam decemvirorum, nomenque decemviratus fustu-

fustulit. Cùm enim necessario quovis Reipublicæ tempore, subsidia belli & deletum Patres poscerent, fortius obstabat populus negando, antequam quod in rem suam profuerat, lege scriptum ferretur, ut ferè quæque necessitas Reipublicæ novæ libertatis populi, occasionem daret, (*Livius prima Decade Historiarum sparsim & apertè*) Da ergo quisquis es eo casu, ut absit *Vetandi* libertas, nonne posthabita paucorum pro virtute civium contraventione, cæcus, iners, temerarius, ex pluralitate calculus prævalebit. Nonne bonorum civium seu *Veto* seu *Peto* sola excludetur paucitate, ut pretium absit virtutis, prudentiæ, rationis, sed nisi calculorum, ut valentior factione pauperi virtuoso, insipiens prudenti, corruptus prævaleat civi recto? Verùm oppones mihi regna, nationes, ubi concludendi potestas penes plures, quasi consulendo promptior, exequendo expeditior, concludendo pacatior, cùm non persona aut animus circa oblationem, sed calculus vincitur. Imò (dico adhuc) in argumentum pluralitatis, oppones Venetorum Rempublicam, nec tamen ideò *Vetandi* libertatem circa integritatem & arcanum status nostri prudenter tolles. Nam verè ubicunque gentium pluralitas calculi prævalet, non ex eo succedit, quasi illic plures habeantur boni quam

quàm apud nos, & fanioris iudicii, verùm quia abest inibi animorum & libertatis corruptor; nam seu Monarcham dicas, non est quid ille in suo regno circa libertatem corrumpat, neque adest, cur pejorum civium (contra pauciores) utatur pluralitate omnia pro libitu agens. Seu Venetorum Rempublicam in argumentum rei opponas, etiam illic abesse fateberis corrupendæ libertatis (ut sic dicam) venena, ab ea potestate Principis quæ parva est; cùm ille solo nomine Princeps sit, re ipsa verè primus senator, primus Patricius, primus Reipublicæ Civis; Nobis verò Polonis, majoris authoritatis, tituli, & potentia sunt Reges, quibus divisa licet cum Republica jubendi consulendique potestas inest, Majestas tamen Regum alia. Tituli verò, honores, munia Reipublicæ, & benemeritorum præmia in manu & in arbitrio illorum sunt, non levis animorum captio, & corrupendæ pluralitatis modus, ut ab eo potestas senatus, equitum, totiusque Reipublicæ summa, unum in Principem facilè ire debeat. (Imò Religioni Catholicæ periculum ex eo foret, si aliquando frigescente zelo Catholicorum, numerosa hæresis calculo prævaleret & voto) si absit *Vetandi* libertas & virtus, in iis pectoribus, quæ respectu gratiæ & offensæ vacua, rectâ amoris pu-

blici boni ducuntur viâ, imò dicam in iis paucioribus civium, quos bona fata ex mente summi Patris Rerumpublicarum Dei, ad tutelam Reipublicæ quavis ætate producunt, incorruptæ virtutis. Revolve ab antiquo nostri populi fastos, videbis faciliè multis occasionibus, (seu auferretur libertas Reipublicæ, seu ne vexata rueret) penes paucorum civium semper stetit virtutem, diversa enim ætas, nec una tulit nobis *Duninos, Olesnickios, Granoskios, Tenczynskios, Tarnoskios, Zamoskios, Casimirskios, Niemojoskios, Mieleckios, Zboroskios, Herbartos, Zbarazkios*, & quæ multa alia vera virtutis simulachra (amorive in Patriam infracti) verius quàm viros, longum foret recensere. Non igitur aliquis pluralitatem calculi nobis invehat, tum consensum & libertatem *Vetandi* damnet, quàm ut libertatem & vim Comitiorum subvertendam velit. Rem meam planè loquitur *Plutarchus* (in *Catone minori*) cum enim passim prævalerent Romæ malè affecti cives, qui publicum bonum per privata studia palam distraherent, nec se Reipublicæ usui, verùm sibi quæstui Rempublicam haberent, non aliud restabat remedium Catoni pro Republica zelanti, quàm ut ad præsidium libertatis ex potestate *Vetandi*, tanquam ad arcem confugeret, quæ sola in *Tribunis plebis*

plebis erat. Cato in Lucaniam profectus, ubi in itinere offendit Metellum Nepotem, Magistratus petendi causa Romam venire, retrò suos abire iussit, mirantibus hoc amicis. An ignoratis (ajebat) Metellum vel per se ob stoliditatem suam Civitati metuendum esse, is nunc de sententia Pompeji adveniens in Rempublicam incidet fulminis in morem, atque omnia perturbabit, non igitur otii mihi aut peregrinationis tempus, sed aut inhibendus iste homo, aut præclaro certamine pro Republica oppetendum est. Cùm ergo venisset Romam, manè in forum descendit Cato, Tribunatum plebis petiturus, ut resistendi Metello facultatem haberet. Etenim ejus Magistratus major est, in impediendo vis quàm in agendo, & reliquis omnibus uno excepto quicquam decernentibus, unius illius prævalet sententia. Sic penes libertatem populi Poloni stat, tum penes potestatem Vetandi, ne aliquid nocivum in Rempublicam invehatur, ut ex ea tanquam ex arce quadam, in gravia jussa, tum in nocivas aliquas novitates (si quæ invehantur) pugnetur, & quia non in agendo, sed in impediendo hæc potestas est, quod pro libertate impetrare directè non possunt boni cives, aliorum studia impediendo, honestè sua extorquent, ut alias vetandi libertate sublata, velut inermem (aut verius sine scuto) libertatem facilè opprimendam, manere opus sit.

Illud tamen in rem communis boni
 haud improbaverim, quod opportunè ani-
 madversum accepi, desiderari (videlicet)
 non leviter facilitandis Comitibus, si equi-
 tes cum senatu colloquantur simul prius de
 summa consilii, antequam Comitibus ag-
 grediantur (imposita cuique senatori at-
 que delegato provinciali ad edictam diem
 conveniendi necessitate, ne primi dies cun-
 ctatione coeuntium trahantur) quate-
 nus collatis in commune & conciliatis stu-
 diis, pro communi bono coram Principe
 fidentius laboretur, & alia de causa, quam
 intra status arcana tacitus relinquo. Neque
 obsit, secretiori secessu equitum collegium
 muniri, ultra enim quod ab ignoto major
 insit consultis Majestas, sed periculosum
 etiam, si paucioribus consultantibus, ma-
 jor nota ignotaque circumfundatur multi-
 tudo, curiosa, censoria, garrula, detra-
 ctoria, proditoria, ut tantum venena ex-
 fugant verborum, obviarum mensarum
 asseclæ, gratiosi purpuratorum clientes,
 aulae mancipia, per varias aures garrulè di-
 cta circumlaturi, levius utcunque si ex
 vero prout se res habuit, sed varia interpre-
 tatione prolatum trahentes, pro bono af-
 fectu, pro livore, pro aucupanda gratia
 prout conducit, vel in eum à quo auditum,
 vel cui defertur, ut pro circumfusa multi-
 tudine & pro aucupanda populi aura, la-
 bo-

borare quodammodo necessum fit; inde pomposæ succrescunt rationes, & inutile temporis dispendium, inde in suas partes quemque factiosum pertrahendi studia, mox contentio & animorum offensæ, ut reliqua subdiceam. Recentior ætas tulit nobis Judicarium Tribunal, neque illud alia auctoritate muniri voluit, quàm ut amotis arbitris de alicujus civis fortunis & capite secreta decreta ferret. Potius verò cum in Comitibus de capite & fortunis omnium simul civium, de sacrorum & Religionis cura (aut quidquid sub nomine Reipublicæ latet) fertur sententia, secretius dicenda erit, occluso consilii secessu, ut sublato gratiæ aut offensæ respectu, sola maneat in animis sentiendi libertas.

192 ANDREÆ MAX. FREDRO
VI.

METHODUS
LECTIONUM.

GEORGIO BOGUSLAO
ET

JOANNI PETRO PAULO,
Filiis suis instruendis præ-
scripta.

*Virtuti (fac bone Deus) &
Patriæ succreturis.*

PRIMA LECTIO.

Historia Geographica cum for-
mis Rerumpublicarum & quæ-
stionibus Politicis.

Pro ingressu & præparamento
studii, quatuordecim primi
dies dábuntur demonstrativæ
explicationi globi terrestris,
seu tabulæ mundi universalis, cum aliqua
graduum, linearum, circularum, zona-
rum,

rum , atque polorum cognitione , ut facilius intelligi possit ex universali positione mundi , partium orbis divisio , flexus & sinuatio marium , tum mutua contiguitas regionum , quas narratio Historiæ suggestura.

Atque imprimis sumenda erit Historia Justinii , in Politicam observationem , Regiones & bellorum motus (prout occurrunt) ad tabulas antiquiores Ptolomæi demonstrativè reducendo , quia verò res Græcorum (maximè) inibi recitantur , Atheniensium præsertim & Lacædæmoniorum , idcirco instituta Solonis & Licurgi , ac totalis forma earundem Rerum-publicarum sufficientissimè ad calamum tradantur , res gestas Græcorum populi illustrando , ex iis qui sunt in ea materia præclari authores. Neque tamen omittenda erunt instituta *Corinthiorum* , *Thebanorum* , *Achaeorum* , *Macedonum* (vel obiter) *Scytharum* , *Persarum* , & aliorum populorum , quos Justinii Historia pulchro sciendi compendio memorat. Atque eidem operi insistendum erit , *Mensibus tribus continuis*.

Tres sequentes Menses dabuntur Annæi Flori Historiæ , narrata illustrando ex Livio & reducendo ad tabulas Ptolomæi Geographicas antiqui orbis , ut satis constet (in præparamentum altioris studii)

quibus legibus ac moribus, tum artibus pacis & belli prudentissima Romanorum Respublica steterit. Reliquum anni quod superest *Sex Mensium*, cognitioni tabularum Geographicarum recentioris orbis (ex Athlante) impendetur; Neque satis fit ipsam positionem regionum nosse, verum illud maximum (quod intendo) ut status Politicus cujusque populi in notitiam veniat. Atque imprimis moderni status Imperii Romani sub Cæsaribus Germanis, tum ipsius Romanæ urbis sub Pontificibus, dein, (suo quæque tempore) Hispaniarum regna, Italia, Gallia, Anglia, Suecia, Dania, Hungaria, Boëmia, Moschovia, Turcicum imperium, urbium Hanseaticarum societas, tum Respublica Veneta & Confœderati Belgii, demum ipsius Poloniæ status Politicus (à perfectiori præcedentium notitia) observationi subjiciatur. Scire enim cuique viro bono profuerit, quibus legibus, fœderibus, viribus, moribus, ærario, qua maris terrarumque commoditate, quibus confiniis, hic vel ille populus subsistat, in quo augmentum, in quo diminutionem capiat? ut probè sciatur, quorum fœdera nobis optanda, quorum cavenda hostilitas, atque hoc studio publicæ scholæ dabitur.

Privatæ occupationis loco pro exercitio memoriæ, libri Politicorum Justi Lipsii, cum

*Oratio
consideranda.*

cùm notis (per capita) indies legantur, prudenter dicta observatave memoriæ mandando. Quantum verò ad exercitium styli & ingenii pertinet, viginti & quatuor quæstiones Politicæ, binis hebdomadis singulæ pro accuratori in utramque partem discussione, bono stylo privatim componentur, themate proposito, ac si libuerit, Dialogi adinstar declamabuntur.

Illæ verò Quæstiones futuræ.

1. **M** Eliorem esse mixtum statum Reipublicæ præ cæteris formis simplicibus, seu sit Monarchia, seu Aristocratia seu Democratia; ideóque mixtum statum Polonorum probari, qui simul Monarcham & Aristocratiam præ se fert, cum aliqua etiam specie Democratix, pulchro regiminis temperamento; in quam rem non sine multa doctrina legas *librum sextum Historiarum Polybii.*

2. Melius esse electivum Regnum successione, ut multa bona electivi Regni omittantur, illud necessario dicendum. Cum tres sint in populis primariae bellorum causæ, aut à *Præensione juris*, aut ab *Insolentia* invadendi, aut pro *Libertate*: Nobis tamen Polonis pacata plerumque sunt nostra, quia prima illa & maxi-

ma bellorum causa deest; Apud Occidentales, ubi in Regna, Ducatus, Provincias, ex sanguine successio valet, primò affinitas, dein petendi prætextus, successio, jus, obtenduntur, hinc collisiones armorum, ac hæreditarium bellum; ut quoadusque supersint prætensivi hæredes, etiam sint perpetui imò hæreditarii hostes; miseria exinde civium restat, cum non pro Patria quisque sua, sed magis pro suorum Principum libidine imperandi, fundere sanguinem cogantur, innocua victima bello casuri. Quis satis narret prætextus ex successione, & ab eo mutua bella Regnorum, Hispaniæ, Galliæ, Angliæ, Neapolis, Navarrae, Ducatus Burgundiæ, & passim aliorum; nobis Polonis uti nulla in sceptris ex hæreditate successio aut prætextus, nullus etiam hæreditarius adest hostis, vel si Deo placet ad castigandos nos finitimorum insolentiam armari, quò æquior causa nobis, eò propius victoriam sumus, imò quò infirmior ab adverso belli prætextus adest à sola insolentia invadendi, eò facilius parvi successus armorum nostrorum ad summam pacem nobis conferunt, cum de præda non de prætensa possessione bellum est, & ideò tentatur verius quàm geritur; non enim tantus in arma ardor est, tum bellandi obstinatio, invadendo aliena quàm si reputantur sua. Interna itidem pax
facile

facilè inter suos componitur , dum pars parti condescendit si quid deviatum , & tum conceditur facilè cuique Ordini, quod sui juris est aut prærogativæ. Hæc sunt (ex mille aliis) dona Electivi Regni, præsertim dum ab externis Principem eligere mos hic tenet , ut quò magis suorum ab eo spes sunt alienæ , eò magis sint mentes omnium eligendo pacatæ.

3. Magis convenire cum natura Reipublicæ præsertim ad æqualitatem retinendam , dum filii Nobilium æqualiter succedunt in bona Parentum, quàm ubi major natu hæreditat reliquis fratribus exclusis, veluti fit in Italia, Gallia, & alibi.

4. Melius nasci cives sub æqualitate titulorum Nobilitatis, quàm ubi adstruuntur gradus, ut virtutis sit honos, non nascendi.

5. Conducere magis Reipublicæ, dum extraneus in Regem eligitur, quàm civis, suus quidem plus prodesse suis possit, dum non magis sua quàm suos amet, verùm si convertatur in pejus, plus etiam nociturus. Nam *sunt acerrima proximorum odia*, fatius igitur mediocriter profit, modò ne multum noceat. Adde quia peregrino defunt instrumenta nocendi, remotus sanguis & factio, suo quò propiora hæc (imò intimiora) eò propior gradus ad obtinendam Monarchiam.

6. Diversas religiones in regno non esse utiles, ideò unicam fovendam, & quomodo sine domestica turba diversæ aut vitentur aut tollantur, suggerendum. Maximam semper adfuisse occasionem & alimentum bellorum, inter nostros Cosacosve, à diversitate Russorum Religionis.

7. Peregrinationes crebras ad externos esse nocivas ob periculum Novitatis & subvertendi moris Patrii [atque ideò Matrimonia, Contractus, aut quodvis familiaritatis commercium privatorum cum postlimitaneis, periculosum publico statui, nam transferunt sæpe (in exotica) affectum civium, imò ipsa studia.] Ac vereor ne tandem (ut præ foribus malum adest) ea in externas gentes visendas curiositas, nobis Polonis statum pessundet, cum enim prudentiam experientiâ quadam solidatam peregrinando obtendimus, verius contagione exterorum corrumpimur, admirationi externa ut molliora, nostra odio habemus, nec solidam prudentiam ea migratione acquirimus, sed varietate confusi, in res novas acuimus conceptus, & curiositati studemus, non rei. Polonia verò nisi Polonicis mediis & consiliis stare potest, aliunde advectitia, uti non congenita sunt, etiam convertunt statum naturam. Plurimas item linguas calle-re (modò Latinam pro lectione librorum
excit-

excipias) garrulitatis verius est quàm rationis, verùm quod in rem dicendum cadit, nativâ scire eloqui & probè consulere linguâ, uti bonæ prudentiæ, etiam recti civis officium esto, aut si exotica ad rem conferunt? habes populorum annales, cape Geographorum tabulas, cum libris exterorum converferis, non cum personis, non quod illic succedit, sed quod pro natura tui populi valeat? in rem judiciosè accommodaturus.

8. Peregrinos non esse in Rempubli-
cam admittendos, tam in militiam, quàm
ut Civitate donentur.

9. Multorum populorum fœderibus
implicari, non esse tutum Reipublicæ.

10. Infimam plebem non esse tutum
armis exerceri.

11. Utiliusne fit Reipublicæ, quæ
cum milite & campo potens est, fortalitia
non exfruit.

12. Quid præstat? an exercitus paratos
habere media in pace in casum belli, an pa-
ratum ærarium habere pro conducendo
milite, verùm illud probabilius, saltem
pro retinenda militari arte, quàm non tam
facilè excitaveris, quàm suppresseris.

13. Utiliusne imperatur Provinciis, ut
paratum militem submittant, an tributa.

14. Ingens & latum imperium esse
æquè incommodum ac nimis modicum.

Ideoque utilius esse defendere suas Provincias (prudenter administrando) quam parare novas etsi occasio adfit. Imperii Romani magnitudo tum collapsa cum magnitudinem suam sustinere non posset, Veneti durant in longum, vel sola jurisdictionis mediocritate, non enim insolescunt.

15. Nimisne artibus erudiri incolas præstet an mediocriter? verum hoc probabilius, nam verè isti scioli, iussu legum interpretari malunt quam exequi.

16. Præstat Nobiles sua Castella & rura inhabitare separatim more nostro, quam ut Civitates passim incolant more exterorum, neque enim vitiis, neque factione miscentur separati.

17. Quomodo Turcarum potentia possit infringi? quibus modis? foederibus? terra aut mari, peditatu aut equitatu.

18. Quomodo procurare debeat Respublica fortunam privatorum civium, recidendo modos qui enervant per luxum fortunas, & suppeditando quibus augeant, qui varii sunt, alii in Nobilibus, alii in plebe, pro ratione status, & quales?

19. Conducibilius Reipublicæ, cum cives communibus armis eam defendunt, quam dum per omnia conductitio milite bellatur. Sic bellare Scythas, ideoque ab orbe primo bellicosissimam gentem haberi.

beri. Sic etiam Turcas, unde plerisque esse terribiles. Poloni etiam quoadusque communibus armis (hastati præsertim) belabant, fortissimi habebantur, esse ipsi fortes, quàm videre alios malebant, ex parva, magnam Rempublicam effecerunt.

20. Eas gentes præstare artibus bellandi, quæ in pedestri militia plus roboris ponunt, quàm in equite. Licet verò Polonorum equites hastati plurimarum gentium equitatu antecellunt, sed quia negligentius transitur militiæ pedestris cura, aut cùm ea conductitiis peregrinis committitur, vidimus hodie in deterius aliquoties inclinasse rem Poloniam, vel cùm peregrini non tam ex fide agunt, defraudatores ærarii verius, quàm ut alienæ Patriæ periculum ex vero impendant, imò ad cognatos sibi hostes sæpè transeunt, vel cùm in locum cæforum, non facile novi substituantur, quia passim domi exercitati non habentur; superaddo quod maximum, quia per occasionem pedestris militiæ (ab externis Germanorum Præfectis hæresi ut plurimum infectis) substituendæ, nova fidei dogmata periculosè in Poloniam irrepunt, aliquando (ut suspicor) Nobiliorum Poloniæ urbium religionem veram in Deum, tum fidem tandem in Rempublicam vacillatura.

Sum

Summo igitur bono rei Polonæ, pedestris militia in Polonos invehatur, ut Legionarius, Decurio, & Præfecti, sint natione (imo etiam *veste*) verè Poloni. Quod facile fit assequi, in ea populositate Provinciarum & numero ingenuæ Nobilitatis, si Princeps eò studiosè trahat & belli Duces; duas tresve Prætorias cohortes substituendo, in quas soli Poloni cives legantur, ex ea velut militari schola, non inutiles pedestri militiæ, & bello in univèrsum prodituri.

21. Diutina pace emolliri incolas, juvas ideò aliquam fortem gentem prudenter habere in hostilitatem, ut sit cos virtutis populi, item ut extraneus metus alat domesticam concordiam. Ex eo Cornelius Nasica censuit parcendum Carthagini, ne felicitas urbis Romanæ per otium (sublato metu) luxuriaret, prout factum postea.

22. Amorem Reipublicæ seu boni publici virtutum esse maximam, omnia ideò inferius in humanis esse habenda, Parentes, conjugem, liberos, fortunas, vitamque ipsam, in exemplo Curtii, Mutii Scævola, Deciorum, Manlii Torquati, Pauli Æmilii, & recentiorum quorumcunque.

23. Diversos populos facile posse in unius Reipublicæ corpus convenire & retineri, si eosdem mores, habitum, religio-

gionem, Comitia, leges, linguam, & ærarium admittant communia. Nam si aliquo horum discrepabunt, infirmo & brevi duraturo nexu eos teneri, ut data levi occasione separentur. In Roxolanis sola schismatis Religio à nobis discrepat, licet cætera eadem sint, tamen quàm facile disunionis oritur sæpe materies? In Pruffis & Livonibus, vestitus, lingua & religio à nobis diversa, inde quàm faventiores exteris & sibi similibus. Ideò in quaque Republica curandum prudenter, ut hæc omnia eadem sint in populis, sub unius Reipublicæ nomine latentibus, at quomodo eadem similitudo inducenda? suggerendum; Vel si adnectere placet, levissimum esse inter Polonos Lithuanosve divisionis momentum, quod hi ærarium suum in parte habeant, tum sub aliis belli Ducibus militent, & quosdam publicos administratos seperatim admittant. Tamen ingens sæpe Comitiorum difficultas oboritur, cùm illi nostra negligentius transeunt, sua studiosius tractando.

Vigesimam quartam (insuper) quæstionem adjicere placet, videlicet; ubicunque gentium rigor Justitiæ ex æquo administrandæ; tum (maximè) Religionis & cultus Divini cura desit, primò ambitionem ortam, dein ex æmulatione discordiam, tum oppressionem minorum, civiles

viles turbas, externa bella, conversionem præsentis status, populorumque ipsorum subsecuta excidia, ut ideò nulla alia major cura subesse debeat bono Principi & populo Rempublicam in longum stabilituro, quàm retinendi cultus Divini & publicæ Pictatis propagandæ, in Cive, in Milite, in Patricio, in Plebejis, & utroque per omnes ætates sexu.

ALTERA LECTIO.

Architectura Militaris Offensiva & Defensiva. Ad Normam recentiorum, cum Geometria Linearum, superficierum & Cubica.

H Ujus lectionis ea sit praxis, ut primo *Mense* omnes species Arithmetices explicentur, cum supputatione Oeconomica per calculos. *Tribus sequentibus Mensibus* ad calamus tradatur Geometria triangulorum, cum adinventione linearum, in praxi longitudinum, latitudinum, altitudinum, profunditatum; per tabulas finuum tangentium & secantium. *Vnus sequens Mensis* detur Planimetriæ & Geometriæ Cubicæ, tum praxi constructionis Astrolabii seu instrumenti
Geo-

Geometrici, sibi enim delineare non aliunde instrumentum petere, magnæ loco commoditatis erit.

Jam Architectura Militaris in omnibus casibus munitionum, defensionum, ofensionum, accessuum, recessuum, tradatur *Mensibus quinque continuis*, opportuniore tempore, ligone & manu practicando. Reliquis Mensibus erudiatur practicè juvenis, (quæ est prima & maxima bellorum tum qui illis præfunt virtus) *pedestri exercitio militari, seu legionari*, recedendo, sequendo, instando per ordines, ad dextram, ad sinistram, ante, retro, volvendo ordines & integram cohortem aut legionem, tum instructio integræ aciei per diversas formas & casus inducatur, per delineationem & notas in tabula aliqua, aut per lignea (quod præstat) equitum pedumve simulachra; Qua parte hastatus, qua ferentarius eques locandus, qua pedester miles? ut extant varii variorum in ea materia libri & delineationes. Interim obiter (pro commoditate temporis) non vitabit in sinuare, de arte fusili & libramentis da metam [machinarum muralium.

Ne tamen intermittatur inter armata exercitia studium privatæ lectionis, primo medio anno privatim legatur Curtius de rebus Alexandri Magni, Julius Cæsar, Sallustius, Philippus Cominæus; Tum altero

Qui negligentis transit pedestris militia curam, bellare nescit.

altero medio anno Livius Romanæ Historiæ, Polybius item, qui (præsertim in bellicis) mirabilis scriptor est; tum Famianus Strada de bello Belgico, & illa recentior Historia de gestis Polonorum sub Henrico Valesio. Nam Historia vera Magistra bonæ prudentiæ, tum militaris, tum togatæ, in hac velut in scena, Regum, Principum, Senatorum, Civium, Heroum, Belli Ducum, Præfectorum, militum exempla producantur, prout alicui successit vel non, alieno periculo & impensâ per compendium eruuntur consilia pacis, belli, foederum, præliorum, secundæ tum adversæ fortunæ eventus & remedia suggeruntur. Sed circa lectionem Historiæ perspicacitate opus, ut si exemplis in rem tuam uti velis sequendo, non præceptis sequaris prout legisti, sed circumstantias rerum, personarum, loci, temporis, occasionum (imò etiam *fortunæ* quæ pro libidine sua magis, quàm ex vero res agitat) tum necessitatis, possibilis, utilis simul & honesti, demum mediocriorum ad finem consideres; imò in iis pernoscentis planè lynceus sis, ne rei successus te fallat, neque uni exemplo alligaberis prout legisti; Nam verè prudentes alias viros, verùm in eo incautos decipi vidi ego & plures, præsertim circa bellica, cùm aut per omnia cunctatores Fabios, aut per omnia ardentis in prælia Scipiones præ oculis

oculis haberent & naturam imitarentur; in quo graviter fallebantur. * Nam si vel Scipio tum bellasset & ruiisset in arma, cum Fabii cunctatio furentem Annibalem eludere opus habebat, vel Fabius cunctationem suasisset, cum aut periculum parabatur ex mora Scipioni, aut bellorum status cunctationem non pateretur, sed potius valeret in eas gentes (ut ajunt) *furia*, uterque bello graviter errasset. Per diversa igitur tempora & rerum circumstantias (iisdem licet in casibus) diversis tamen exemplis Historiarum & consiliis utendum erit sequendo; Considerandum super hæc, an (cujus exemplar sequeris,) fortunâ magis quàm consilio res successit, ne aut Temeritas Audaciæ nomen imponat, aut Crudelitas, Rigoris & Disciplinæ, aut animi mollitia seu Conniventia Clementiæ, aut Prodigalitas liberalitatis, aut superbia gravitatis, aut incauta tum improvida Fiduciæ, aut ignea novandarum rerum mens Perpicacitatis & boni zeli, demum levitas Affabilitatis, tenacitas Parsimonix, ignavia Modestix, curiositas Necessitatis, facilitas Humanitatis, metus otium, & faciendi inertia, Cunctationis nomen habeant, verbo dicam, uti Medici iisdem licet in morbis pro natura febricitantium varietate medicamentorum, sic tu Historiarum exemplis tum consilio.

*Non te
cuncta-
torem
naturâ,
sed cun-
ctatorem
consilio
(proue
res po-
scit)
volo.*

pro

pro tempore & occasione in rem tuam laborabis, non prout legisti, sed prout rectè accommodantur. Verùm illud ad utilitatē Historiæ obtinendam, præ omnibus valeat, ut domesticis scriptoribus potissimum immoremur. Nam verè mirari licet moderni temporis quorundam ingenia, cùm per exterorum instituta & mores vagantur, quò longius sunt à notitia rerum Patriarum, tum à majorum gestis, etiam remotius à rectè suadendo absunt & confundunt verius non in rem consulunt; Fatear quidem venustum esse narratione Livium, utiliore nobis tamen Długossium aut Cromerum; magis curiosum in res abditas Principum Cornelium Tacitum, sed magis ad notitiam Polonam convenientem Orichovium, disertum è Neotericis Famianum Stradam, aut alios exoticorum; verùm plus nobis conferre scriptores nostrates, dum domestica nobis loquuntur, bona aut mala, casus, & pro natura rerum remedia, prout succedere, aut secus prout improbabantur; aliena scire, vitiositas est, sua verò, necessitas; nam ad rem magis conferunt. Curiosum fatear audire res gestas Scipionum, Pompejorum, Juliorum, Cæsarum, sed gratius commemorare facta nostrorum Boleslao Krivoustorum, Batoreorum, Vladislaorum, & aliorum magnorum Regum; Miramur amorem
in

in Patriam, tum merita civium Romanorum, Brutorum, Fabiorum, Catonum, verùm lubentius audimus, amplexamur, imò ad imitandum accendimur, audiendo familiaria nostro genio facta Olesniciozum, Tarnoviorum (& ne multos narrare opus fit) Zamoskiorum.

Apposita reliqua obiter studia, quibus juvenem erudiri præstat.

ORATORIUM STUDIUM.

O Rationes diversorum Authorum Historiis insertæ, *Primo medio anno* explicentur, & memoriter addiscantur, prout extat volumen Orationum excerptarum ex Historiis (Curtii, Sallustii, Livii, Taciti) tum *altero medio anno*, Ciceronis Orationes legantur cum observatione eruditionis & ornamentorum, à figuris Rhetoricis, quarum præcepta ad calammum tradantur. Dein periculum faciendum erit in stylo, ut proposita non vulgari materia, Oratio componatur Chriæ in modum, quatenus acquirat juvenis præxin dilatandi materias, à simili, à contrario, ab exemplo, ab emblemate, ab honesto, ab utili, tum vel maximè à natura ipsius

ipſius rei, per omnes illas circumſtantias *Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando?* & aliis omnibus, quorum materia Orationis dilatando ferax eſt, movendo, docendo, delectando.

Sæpius etiam pro vernaculæ linguæ politiori ſtylo & cultu, difficilioreſ orationeſ aliquæ, aut potius compendium Hiſtoriæ Romanæ Annæi Flori, vernaculâ linguâ ſine circumlocutione verti jubeatur, ſæpius enim cuique contigerit vernaculo ſermone, in negotiis privatis & publicis, in demonſtrativo, deliberativo, & judiciario genere verba facere in Patrio ſolo verſanti, ideôque turpe fit pro decore Latiniæ linguæ ſic contendere, ut Patrius Polonus ſermo negligentius habeatur, qui (præſertim) ſi breviter dicere velis? ſuccinctè nervoſus, ſeu ornatè eloqui contendas, venuſtè verbo & ſenſu dives eſt. Pulchram verò brevitatem ſcribendarum literarum, *Centuriæ Juſti Lipſii Epistolarum*, legenti ſuggerent.

ETHICES STUDIUM.

Profectò Oratori neceſſarium ſit, virtutes vitiave hominum noſſe, prout intendantur aut remittant, quod à præceptis Ethicorum facilè quiſque diſcet, tum à proborum authorum, præſertim verò Se-

Senecæ lectione, de Ira, de Clementia, de Beneficiis, de Consolatione & plenè toto aureo volumine, maximè verò Plutarchus in suis Parallelis de Vitis illustrium virorum, scenam quandam bonarum virtutum contexuit, quem legendum suaserim, præsertim verò vitas Fabii Maximi, Pompeji, Cæsaris, Phocionis, Catonis Minoris, si in cæteras legendas piger aut distractus sis. Sed certè uti in aliis, ita in hoc de virtutibus Ethices studio, audacter Senecæ verbis effari debeo: *Quia studiorum etiam intemperantiâ laboramus, nec vitæ sed Scholæ discimus*; imò levioze periculo staret eo gradu malum, si tantùm Scholæ, si ostentationi disceremus, sed verè acui-mus plerumque artibus animum, ut eo beneficio ingeniosius in Patriam, in Proximum, in Deum peccemus. Ille sua Politica studia stabiliendæ rei privatæ, ruinâ status publici aptavit, specie boni publici avaritiam & libidinem obtegens, hic jurisperitiam non succurrendo miseris, verùm subvertendo infontes ditavit, linguæ & conscientiæ venalis. Ille eloquentiam aut superbæ ostentationi (prostituen-do artium munera) aut æmulorum ruinæ commodavit infensus, eruditus ore, animo subdolus, ut vel insipientia profit dum sic nocet addiscere. Nulla igitur sapiat mihi sine virtute doctrina, nec placeat

schola in qua non discitur virtus, ut etiam tu (si ad veram doctrinam aspiras) vel maximè (imò prius) ad virtutem, aut per studia, aut simul cum studiis eluctari debeas, mediis inter Tacitos, Livios, Sallustios (aut quicumque illi sunt profanorum) mentem & oculos ad illos altioris spiritus monitores diversurus, qui te suis præceptis ad virtutem forment, non disputabilem aut speculativam, sed practicam & verè divinam; ut enim continua Politicorum lectione non fit, ut non doctiores quotidie evadamus, etiam spiritualium usu, abstrahamur per modica à vitiis, formemur necesse fit in meliores. Non verò (absit) multis voluminibus te gravabo, duobus parvis contentus, *Niceta Drexelii* uti faciliori primum: dein *Thoma à Kempis*, qui loquitur in spiritu; quos legendos tibi suadeo, nec legendos solùm, sed quod illi suadent virtutis, aut dissuadent vitii sequendos. Inde pro virtute facilior tibi primum doctrina, dein maturescenti obvius honor, & ditior (sed quâ non corrumparis) fortuna; succedet toga, solum, liberi, familia; non enim tantum cucullo opus habet, sed reperit in molliori toga (si modestè utaris) quod sibi æquè placeat bona virtus; imò ex virtute (si illa æterna Politicus hic calamus loqui audet) dabitur, ad quam nos æternus Pater condidit, vel

vel nisi cui foli juvat vivere; non mori-
tura definenti vivere, Vita.

PHILOSOPHICUM
STUDIUM.

Non dissuaferim cuique, imò suase-
rim omnino, studio Philosophico
fundamentaliter immorari, verùm si ope-
rosum nimis esse videatur, saltem sufficiat
ad civilem vitam se præparanti, (aut omni-
no necessarium sit, ad perpoliendum na-
turale iudicium) præceptis Dialecticis im-
bui. Dein percurratur Philosophia natu-
ralis, saltem ne miremur naturæ miracu-
la, Grandines, Terræ motus, Tonitrua,
Cometas, Irides & Imbres.

De reliquo accipe vetus dictum.

*Non qui multa, sed qui fructuosa scit,
sapit.*

Tum illud alterius.

*Iusta est sapientia, non plus quàm oportet
sapere, sed sapere ad sobrietatem.*

VII.

H A S T A T U S
 E Q U E S P R Æ S T A T
 E Q U I T I
 F E R E N T A R I O .

*Tum obiter suggeritur, Arma
 quæ Cominus ferunt, mul-
 tō præstare illis, quæ Emi-
 nus nocent.*

Non grave suggerere, quantum
 hastatus eques præstet equiti
 sclopetario. Nam indignor sæ-
 pe, quantoperè non fallantur
 modo, sed injuriosè maxima militaris ro-
 boris parte exarment Poloniam, qui au-
 dent suggerere, in eo scloporum usu qui
 nunc est, importunè hastis bellari. Quàm
 scitè bellatores isti, de Ginæci mundo po-
 tius quàm de militum armis aut disputent,
 aut judicent, non arcus, non sclopi, non
 machinæ murales, aut quidquid in necem
 hominum aut terrorem belli adinvenit
 Machinatorum ars, sed adhuc magis in-
 geniosa missilia in usum armorum pro-
 ducantur; nunquam tamen prudens bella-
 tor

tor (licet ne illa quidem planè damnet) suum militem gladio, hastave exarmabit, quæ cominus eoque certius feriunt. Eventus ipse qui est imperitorum Magister, loquaces istos ad mensam bellatores arguat, ne verò à memoria Parentum nostrorum longius abducantur, compendio rerum gestarum videant, & tandem probent.

Zboroskius in Borussia, sub Stephano Rege, aliquot millibus Gedanensium (seu Dantiscanorum) unica parva legione (quæ promptè ad manus erat) non tantùm obviam ire ausus est, sed hostem apertâ pugnâ adortus, planè delevit, Duceque ipsò (quem Gedanensis Magistratus à Germania cum veteranis legionibus subsidio belli conduxerat) necato, contumaces suo Regi subjici & parere docuit, eò humilius, quò superbius in aciem progrediebantur. Nota siquidem superba militis Gedanensis vox, cum enim extra urbem in campum ad conferendam pugnam explicatis ordinibus duceretur, ac fortè in transeundo, per licentiam (venum expositos) panes in obviam platea rapuisset, ob idque illachrymanti mulierculæ, solito fastu respondit: *Silere paululum interea, pro quolibet pane, totidem captivos Polonos ante vesperam receptura.* Constat verò non perpaucos Dantiscanorum, lora & funes vincendis nostris secum in aciem passim tulisse, quibus reci-

proca forte ipsimet erant vincendi, prout factum.

Joannes Zamoskius, Archiducem Austriae Maximilianum, per ambitum inferentem se in jus electi Poloniae Regis Sigismundi Tertii, & invitis Polonis imperare armatum volentem, primò densis armatorum agminibus venientem, intra Poloniam non leviter afflixit, dein turpiter versus Austriam retrocedentem, usque in Silesiam profecutus, ponè oppidum *Bicynum*, minor numero verùm virtute superior, prælio fudit, & captivum victor manu ducens loco purpuræ, utique honesto carcere (pro Imperialis sanguinis Majestate) in arce Crasnostaviensi, ex auctoritate Reipublicæ biennio decoravit.

Carolus Chotkievicius in Livonia, ad *Kircholmum* tribus millibus nostrorum, quindecim millia Suecorum, statariâ pugnam fudit, septemve millibus hostium (quod certè constat) in acie prostratis, *Carolum Sudermaniæ* & belli *Ducem*, ante paucas horas spreta prius paucitate, mox hastis nostris illudentem (dum contos aut fustes appellasset) in proximas littori naves turpissimè fugientem idque saucium vidit, cum è suis Polonis, non plures quàm nonaginta viri (miraculi loco instar sit) post prælium desiderarentur.

Recentiori memoria *Zutkieskius*, intra Mo-

Moschoviam, contra *Pontum de la Garde*, supra viginti millia militum promiscuè è Gallis, Germanis, Succisve, ære Moschorum conducta ducentem, ad impediendum ne illa subsidia Moschorum exercitui jungerentur, cum quatuor equitum millibus (ac perpauca peditibus) obviam processit, & memorabili vicit prælio. Deinde reliquo ejusdem belli successu, ipsummet *Suiskium* Magnum Moschoviæ Ducem, cum duobus fratribus Germanis in triumpho victor duxit, Sigismundo Regi ac senatui præsentandum.

Atque idem *Zutkieskius* à Septentrione in Orientem transferens arma, contra Turcas & Tartaros in Valachia, fortè speculatorum deceptus fide, neque satis de hostium numero edoctus, septem millibus veteranorum, contra centum circiter hostium millia, incautius ad *Cecoriam* (victor tamen) conflavit, dumque ab eo prælio impari se omnino sensit tantæ multitudini ulterius resistendo, cinctus carragine, ambulatoriis castris, octo dierum totidemque noctium, (seu triginta magnorum miliarium) itinere, retrò unde venit ex illa Harybdi subducebat suos, eo in receptu victori simillimus, cum noctu diuque tota vi armorum incubantibus Turcis, jam ad impediendum somnum in speciem tantùm sublato clamore ad equi-

tantibus, jam non rarò quæque arbuſta & herbas (quà noſtris eundum erat) partim igne abſumentibus, partim denſo calcatu equorum atterentibus (in damnum pabuli quo maximè noſtratium equi premebantur, neque alia daretur ejus acquirendi copia, quàm quod ipſe caſu deprehenderat itinerando caſtrorum locus) inter eas anguſtias, ſimul in deſenſam opponenda erunt arma, ſimul per valles, arbuſta, paludes, interruptis caſtris & carragine eundum erat. Sed quod magis illud mirere, cùm enim aliquando oppoſitu caſtrorum Turcicorum iter *Zutkieſkii* fiſtetur, factum, ut ille ex inſperato recta in illorum obvias ſtationes ſuam ducere imperaret carraginem, ut partim expanſa tentoria, partim cibos ad focum relinquere Turcæ cogereſſentur. Sic ergo *Zutkieſkii*, & ſui labore infracti, ad extremum victores evaſiſſent, ſi nonæ adhuc diei non jam laborem, ſed imperium Ducis, & ordinem ſervaſſent; Deſperabundi etenim Turcæ & Tartari de victoria, & ipſi inſultando feſſi, cum pudore in partem retroceſſerant, ſpeculatoribus modò à longè relictis, in obſervationem noſtrorum. Cùm igitur nullus appareret hoſtis, jam fiducia inter noſtros oriri, exinde verò ſitis, fames, laſſitudo, & ſuper omnia ſomnus deſeſſos premeret, item alii negli-

gen-

gentius contra imperata Ducis ex obtentu lassitudinis agere, alii incubare somno, alii tumultuari, reliqui carraginem contra præscriptum ordinem (quod præsertim per insolentiores lyxas factum) distrahere ceptabant. Tum primum per speculatores de tumultu edocti Turcæ, nostris inter se mutuò colluctantibus supervenere, atque distractam pervadentes carraginem, non vicere paucitatem, sed planè multitudine oppressere. Major pars nostrorum tumultuariè pugnando cæsa, plurimi capti, nonnulli (unde pervigilem lassitudinem observā) profundè indormientes prehensi, ut sine sensu captivitatis, vix post aliquot horas in manibus hostium (ignari quò gentium versarentur) evigilarent. Dux ipse *Zutkieskius* faucius equo, instantis fati providus, Catholico ritu (pius uti erat vir) ad expiandas Sacramento Confessionis noxas, sacerdoti qui ad latus ejus erat opportunè, carptim adgeniculavit, dein accurrenti quodam tribuno, & equum sibi ad effugium porrigenti, ictu gladii equum abigens. *Inglorium* (inquit) *pereunte exercitu, armorum Ducem fugere*; mox inter confertos hostes stricto gladio procurrens, ignotus quisnam esset occubuit. Sic ego ingenuè uti vincentem *Zutkieskius*, etiam cadentem recensui. Cujus enim aut Imperatoris, aut militis

triumphalior victoria esse potest hujus exercitus clade? aut quis fortius vicit? quàm hic animosè periit, vincendo aut occumbendo æquè vir, recenseant alii victorias, ego eam cladem, loco magni triumphi pro gloria gentis justè opponam.

Septies
centum
millia
Turca
numera-
bant, sed
verè
cum ca-
lonibus
et lictis
credide-
rim.

Anno post eam cladem exacto, *Bello Turcico ad Chotinum*, *Osmanum* Constantinopoleos Imperatorem, * quatuor centenis millibus militum debellandæ Europæ incubantem, quantula pars nostrorum à Polono arcuit limite? scientibus non est opus dicere; In cujus victoriæ memoriam, Papa Gregorius XV. diem decimum Octobris, perpetuo festum esse Polonis jussit, & quod majus ad ornamentum triumphi conferat, inaudito antehac Machometanorum exemplo, cùm ad superstitionem usque Imperatores suos Turcica gens semper adoraret magis quàm veneretur, tum verò reducem ab illis castris Osmanum, uti infausti in præsens belli authorem, etiam infelicitis in posterum regiminis mala omina secum deferentem, ficaria manu adorfi, è vivis sustulère.

Et recentius adhuc in Moschovia Rex Vladislaus IV. *Sechinum* octuaginta armatorum millibus (partim Moschorum, partim externorum è Suecis & Germanis) armatum, primùm prælio cruento afflixit, deinde aperto interclusit campo, cùm
qua-

quadruplo plures essent obsessi, obsidentibus, ut non modò pacem petere, verùm dedere se cogerentur, illam raram ex orbis victoriis & triumphis Vladislao tenente lauream, cùm victus exercitus (ò triumphale speculum) sub Vladislai Regis victoris pedes, militaria signa seque abjiceret. Prodibat primùm *Sechinus* victus armorum Dux, deinde minores per gradus Præfecti, tum integer equitatus peditatusque legionatim, astanti in triumpho Regi, signa primùm, arma deinde, sub arbitrium Regis victoris substraturus, ut depositorum armorum ingentes strues, ad pedes Vladislai conspicerentur. Quæ absit non ad fastum arroganter, sed revera *Ad gloriam MAGNI DEI, Domini exercituum, & sanctissimæ Matris Dei virginis, propitiæ Polonorum Advocatæ, dicta sint.*

Hæc igitur vix supra medii sæculi gesta carptim recensita, & alia plura, portenta verius bellorum quàm bella, si recensentur, ubique uti initium victoriæ, etiam summam commissi prælii, penes hastatos fuisse certum est, ut quod nostrorum paucitati deesset, ab horum virtute suppleretur.

*Et hæc ipsa Praxis loquitur.
Jam tandem ratio nos
doceat.*

QUicumque miles, seu gladio seu hastâ aut quocunque genere armorum ferit, non sui alter in bello usus esse potest, quàm ut necesse habeat proximè hostem accurrere, pedem pedi, gladium gladio, virum conferre viro, ut eò magis cruentum Martem sequi necessum sit, quò audacius procurritur, quò acceditur propius, quò confertius pugnatur. Nihil verò belli Dux in bono milite amplius requirat, quàm ut hostem quàm proximè potest aggredi non trepidet, inde victoriam affuturam sperans, unde alacrius procurritur, sed hastatis non alia pugna esse potest, quàm ut in faciem hostium densis ordinibus se ingerant fortius, non aërem missilibus (ut ajunt) sed hostium latera cominus verberaturi; secus verò eminus ferientes, uti à longè in hostem seu tela seu globos plumbeos jaculari possunt, minor etiam adest illis ad accurrendum necessitas, & velut satis officio pugnae datum sit, sæpius à longè jaculando, ferè non ultra contendunt, vexando & terrendo magis quàm feriendo, imò potius se defendendo, quàm

quàm offendendo. Adde, quia pro natura sclopetorum eminus ferientium, nisi certum ordinem per decurias accedentium & retrocedentium observes, non probè neque scito armorum usu conflagas oportet, ut vel ideò non animosè in hostem procurrere, sed quasi lentim adrepere necessum sit, quâ morâ partim fervor militum evanescit, partim terror prælii paventibus lentè inculcatur, ut confundantur, dum aut suos fortè cadere vident, aut aciem hostium in terrorem diu speculantur, quod prima sæpe abrumpit (ut ajunt) furia. Atque eandem causam cladis Pompejanarum partium recenset Plutarchus in vita Pompeji. *Pompejus primam aciem tuentibus mandavit, uti loco persisterent, impetumque hostium constanter reciperent: Quod consilium victor Cæsar reprehendit, nempe istuum violentiam, quæ excursu intenditur, retudisse eum, præterea impetu illo (qui impetus inter excurrendum in hostem plerosque incendit, & quasi furore quodam incitat, ac cum clamore & cursu ardorem pugnandi auget) represso, animos eum suorum refrigerasse.* Neque illud dicendum prætereo, ab illa natura eminus feriendi, quò tardius itur in hostem, eò majus tempus ad resumendas vires ad providendum sibi, & latera firmanda hostibus posse concedi, ut eò facilius reciprocis ab adverso missilibus

bus lentè aduersus succedentes feriant. Jam verò cominus pugnantibus non idem mars est, simul enim procurrunt, simul hostem aggrediuntur & feriunt, hastati præsertim, quorum duplex ubique impetus atque vis est, namque primò longiori hasta protrudendo turbant frontem hostium, tangendo prius quàm ut tangantur, deinde confertis manibus, veluti novam iterum vim illaturi, seu gladios seu sclopos expedierint, utrisque cominus hostem è proximo feriunt. Et quia cominus feriendo visibilis ictus est, si priori erraveris ictu, altero corrigas faciliè ex animaduerso, quod eminus non datur, imò *eminus* feriendo, quia *Volans* ictus est, ferit, nec tamen hostem retrudit, ille verò alter *cominus*, *Tundens* ictus est, & quasi *Solidus* ut simul feriat, simulque retrudendo sistat hostem procurrentem, & magis turbet aduersos ordines, dum unus alteri hærendo implicantur, remorantur. Sed tandem ut verbo claudam, jaciendo missilia, aut in colimatione, aut in ipso armorum genere plures defectus dari possunt, rubigo, humor, intemperamentum pulveris nitrati, onerandi & exonerandi non prompta peritia, fistulæ curvatura, filicis durities, & alia plura, à quibus impedimentis cominus ferientia procul absunt, præsertim verò gladius, quo crebrius repetitis in momenta ictibus, non
in

in speculatione colimandi, sed quod præstat in praxi, nullo instrumenti defectu ferias, & quia non in puncto, verùm nostro more (velut in linea) cæsim ferit, ideóque latiore spatio offendit. Gladius igitur (ut gladii & hastæ usum confundam) non atteritur usu, nec deficit à seipso continuè feriendo, & quò minùs expeditus sit, nil nisi manu viri opus est, secus verò, plumbum, pulvis nitratus, opificis perfecta ars, instrumenti certitudo, siccius temperamentum aëris, si desit suæ pixidi, ferè nullus ejus usus esse potest. Nunquam igitur gladio, nunquam hastâ exarmandos equites censebo, qui verò aliter censuerit, otii non belli peritus, castra Ducibus belli, & sua militi arma quietus relinquat.

Sed tamen opportunè inceptum claudam dicterio *Abaxyi Bassæ* Turcicarum copiarum Ductoris. Cùm enim anno Dei Nati MDCXXXIII. septuaginta millium exercitu jussu Constantinopoleos Imperatoris, Poloniæ fines intrâisset, atque præter omnem opinionem nostrarum virium (bellabatur enim tum temporis à Septentrione contra Moschum totis viribus armorum) à *Konieczpolskio* belli Duce animosè repulsus, retro in suam Turciam abire cogeretur, ob idque aut inscitiam bellandi, aut ignaviam exprobranti sibi Imperatori, imò carcerem & gladium in

pœnam minitanti, respondit: Ignorare mihi videris Imperator, quàm sit asperum ab armato Polono extorquere victoriam, non numerus inibi sed viri pugnant, inest verò illis quoddam genus militiae Hussarorum equitum (hastatos putabat) quibus eam esse scito in armorum Præfectos observantiam, ut hunc quem vides urbis murum (fortè verò inter colloquendum è fenestra Palatii versus mœnia civitatis prospiciebat Imperator) si hastis suis quatere juberentur, nescio an non suo illum emoverent hastis loco. Indignabundus dictum accepit Imperator, & licèt ad tempus iram dissimulasset, sed tandem fuetâ Turcarum pœnâ, elisis faucibus *Abazyum Bassam* strangulari jussit.

VIII.

LINEAMENTA
HUMANÆ
MENTIS.

Rationis humanæ partes sunt,
atque ipsius prudentiæ, quam
in rebus humanis requirimus,

VIDELICET

1. *Ingenium.* 2. *Peritia.* 3. *Judicium.*
4. *Moderamen, id est, Rector.*

PRIMA RATIONIS
Pars INGENIUM.

Ingenium habet in potestate
1. *Inventionem.* 2. *Subtilita-*
tem. 3. *Conceptionem.* 4. *Docili-*
tatem. Quibus ita sæpe con-
trariatur *Confusio*, ut non con-
fundi, ferè quarta sit recti pars *Ingenii.*

SECUNDA RATIONIS
Pars PERITIA.

Peritia venit partim ab *Experientia*,
partim ab *Arte.* *Experientia* paratur ab
usu,

usu, aut crebra rerum *Consideratione*, aut à *Conversazione* peritorum hominum, aut ab antiquorum *Temporum noitia*, quæ sequitur, aut per longam ætatem, aut quod non attingit ætas, suggerit nobis præteritorum lectio, id est *Historia*, verùm hæc potius ad artem referenda, non ineptè tamen propter connexionem hic ponitur.

Jam verò *Peritia* ab *Arte* est, dum compendio quodam sciendi, accommodamus studia & Magistros.

Atque in hac secunda *Rationis* parte, (id est *Peritia*) omnia objecta quarumvis artium & sciendi versantur, per omnes status & ingenia hominum, sed hic loquimur de sola *Peritia Politica*, quæ est in *Toga* & in *Sago*. Nam alias imperfecta sit.

Peritia deinde quatuor modis nobis inest, aut enim rem in *Conceptu* tantum, id est in intellectu habemus, invalidi aut exequendo aut eloquendo, (quibusdam enim *Parens naturæ Deus* magis promptam facilitatem dedit rectè sentiendi quàm eloquendi) vel scimus simul & *Facto* possumus exequi, aut de eo quod scimus dum loqui non possumus, *Scribendo* tantum enarramus, aut omnia simul assequimur, peritè *Intelligendo*, *Exequendo*, *Scribendo* & *Eloquendo*, idque unus altero melius, quæ est *peritia*, in rebus humanis præsertim verò in re *Politica* perfectissima.

Dein-

Deinde rem enarramus aut simpliciter, aut *Eloquentier*, idque Movendo, Docendo, Delectando.

Comites verò peritiei sunt, ac esse debent, *Sedulitas & Promptitudo*.

Nutrix verò aut ipsa est omnino Mater, *Memoria* quæ si desit, utique supplebit eam *Reminiscentia*, sedulitas, ipsaque sui *potens Ratio*, quæ in præsentia iudicii totum habet.

FERTIA RATIONIS

Pars JUDICIUM.

Judicium est recta discretio quædam boni & mali, falsi à vero, rectè perpendens quid fieri possit, quid non? Non superficietenus rem introspiciens, verùm à fundamento & quasi ab intus, finem prius quàm media prospiciens, Possibile, Utile, Honestum simul sequendo, non in apparentia sed in re, apta rebus statuendis media quærens.

Comites item habet hæc optima Rationis pars, Gravitatem, Constantiam & Modestiam, quibus vel maximè contrariatur aut *Temeritas* aut *Levitas* aut *Meticulositas*, quam vulgares Politici inanem *respectum* vocant.

QUARTA RATIONIS
Pars MODERAMEN.

ITa hæc quarta Rationis pars juncta est judicio, ut aut judicium sine Moderamine, an Moderamen sine judicio ineptum sit. Differunt tamen, Judicium enim rectè monstrat, Moderamen verò regit & exequitur. Dum *Animus* est potens sui, id est omnes affectus habens in sua potestate, ne nimis tepidè aut calidè rem aggrediamur, idque ad *Normam virtutis* quod omnino necessum est. Atque in hac ultima Rationis parte, sedem sibi vindicat *virtus*, sine qua inepta est ratio, imò ratio fit, sed in malum *Ingeniosissima*.

In hoc ergo veræ Rationis humanæ speculo quisque se videat, aut quàm multa sibi ad perfectam prudentiam desint, ingenue fateatur, aut quoquo modo potest, in rectum reducat.

Fallimur verò, dum ambimus haberi prudentes, cum vix in prima aut in altera parte prudentiæ (neque id perfectè) hæreamus, vitio imperfectionis humanæ, ut quasi necessarium sit, cuique aliquid deesse, sed (ut reliqua absint) major tamen illis civibus ratio tribuenda. *Qui plus de naturali judicio & Moderamine habent, etiam sine multo ingenio & arte. Quem verò*

rò Deus optimus, ad illud culmen rationis evexerit, ut per omnes ejus partes versatus fit, eum inæstimabilem vocato virum. Nemo tamen ab orbe condito omniratione perfectus, sed eum utique vocamus perfectum, qui minùs ex imperfecto habet.

Etiam in *Cicerone desiderabatur Constantia*, in *Catone Moderatio* (ut ait *Seneca*) uti verè Cicero hoc aut illud appetendo aut suadendo aliquando rem turbavit; Cato verò per immoderatum rigorem, perdidit Romanam Rempublicam; Cùm enim solo intuitu cujusdam speciosæ justitiæ & cæco amore virtutis, ardentius magis quàm consultius urgeret compescendum Julium Cæsarem, quem potentissimè armatum, erat quasi impossibile in ordinem redigere, armando in eum Pompejum, & simul incitando Senatum, primò civilibus turbis implicuit, mox libertatem Reipublicæ, suamque subvertit vitam. Ne Deus verò ipse, virtutum licet severus exactor, in sua Divina Politia, omnia statim ad rigorem vocat, alia enim paternè parcat, alia dissimulat, ne si in ea frugalitate humana (cui quodammodo errare licet) ad rigorem quæque vocari velit, dudum orbi intereundum esset.

IX.

QUI
IN REPUBLICA
PLURIMUM
AGENDO VALENT?

Qui vult in Republica posse, Authoritatem habere debet.

*Authoritas perfecta consistit : In
familie decore : In fortuna-
rum proventu: In prudentia.*

Cui unicum horum deest (præ-
fertim è postremis duobus)
imperfectam authoritatem ha-
bet, nec per omnia Reipubli-
cæ prodesse sufficit.

Acilè trahas in idem sentien-
dum multam cognationem, si
non adfit tamen prudens inci-
piendorum & agendorum ra-
tio, tum desit amplior fortu-
na,

na, cujus respectu parentur amici & clientela, munerando, mensæ adhibendo, ac ut per omnia incipiendo & rem urgendo sumptus affluat, crebrum deinde ducendo famulitium, nec inermia (saltem ad pompam) parando lateris præsidia, manca omnino sit tibi autoritas.

Deinde pro perfecta Autoritate obtinenda, Prudentiam ipsam subdivido in *Togatam* & *Militarem*, quam requiro, ut non solum aliquis in publicis consiliis eloqui & persuadere, tum alios in idem sentiendum (ratione præeundo) trahere possit & sciat, verùm etiam ab opinione militaris scientiæ & castrorum usu, favorem militum post se ducat, in decus & opinionem potentiæ, quâ maximè apud populum & apud Principem assequendo quod volumus, valemus. Verùm hæc omnia cum opinione virtutis (qua maximè hominibus imponitur) imò cum ipsa virtute agenda, ne subsit doli suspicio, ad avertendos hominum animos. Quicumque hisce cares? aliquid credo potes, nectamen in summa rerum Reipublicæ proderis. Ad perfectam autoritatem habendam non falsò *prudentiam* requisivi; Falluntur valde, qui magnum in Republica civem per sola exteriora agendum putant, dum illis numerosi clientes, barba submissa, non faciles aditus nec obvia comitas, elu-

eluctantia velut ex abdito verba , gestus & incessus quæsitus , facies ad rigorem coacta, toga diffluens, ornata domus, dum per omnia, *aspectu magnifici, rerum tamen sunt vacui*, quos verius statuas Senatorum non Senatores voces, prout veterum ethnicorum erant idola, quibus cum divinitas quædam imponeretur nulla tamen inerat, illudque ipsum, quia muta erant, pro magnifico habebatur, quasi supra hominum ingenium & vocem locutura, si tandem loquerentur, ut quæ alias, contemptus esse deberet materia, eadem apud ignaros venerationis haberetur occasio, & opinio substrueretur tacitæ majestatis. Quanquam ne in iis exterioribus gravitas negligenda, quæ non leviter ad auctoritatem conferunt, nec decet Senatorem levitas; sed tamen hæc utique dissimulari possunt, verùm consulendorum & agendorum prudentia, tum *Virtus* sola verum Senatorem facit.

Scias verò quisquis es scrupulosus statuum expensor, cum de privatorum civium potentia locutus sum, ne te admirandum reddat; nam hic ratio habita per omnia, non ejus Reipublicæ quæ sit *Urbis* (ut fuit olim apud Romanos aut nunc est apud *Venetos*) sed ejus quæ sit *Provinciae*, ut est apud nos Polonos, etsi quæ aliæ; quarum uti sunt diversissimæ naturæ, licet

licet unico Reipublicæ nomine vocentur, diversas etiam rationes status post se trahunt; Cùm in Republica *Urbis* illud quod regit magis loco adhæreat, in Republica verò *Provincia*, non ad certum locum, sed ad diffusos latè incolas regendi potestas referatur, ubi seu flagitiorum (quod absit) seu factionum in disgregato latius populo, difficilior contagio, *aut unius civis gliscens potentia, cæteris est haud valde periculosa*, modò ne nimium exuberet: Imò non civis modò, sed exterorum etiam vires (ut obiter sed revera dicam) Rempublicam Provinciam concutere, sed non frangere possunt, cujus rei (ne per aliena decurram) triste domi exemplum exhibuit nobis luctuosus annus MDCLV, cùm enim ab Anno Chr. MDCXLVIII, insperatus fervilis (à Russia) belli turbo, vocatis in periculosam societatem Tauricanis Barbaris, repente Poloniam corripuisset; totoque septennio (pro portentosa potentia) repetitis cladibus concussam, in annum MDCLV deduxisset, ut ab eo satis superque malorum putares ad conficiendam Poloniam, dum ære, viris, viribus exhausta, corpore cicatricoso subsistere vix posset, & quietem posceret. Verùm en iterum major periculorum moles, eodem anno MDCLV nobis incubuit, cui ferendæ integram & sibi constantem

Poloniam haud suffecturam sperares; Eiusdem enim servilis belli contagio, traxit in nostri hostilitatem & sui societatem, Magnum à Septentrione Moschorum Ducem, mox & Suecorum Regem, amicos quidem Principes, sed ab occasione raptandæ inter se Poloniæ, fœdifragos esse malentes quàm sine lucro amicos, eoque animorum ardore & fiducia virium, ut coälita societate & pacto, dividerent inter se prius occupandam, antequam invaderent Poloniam. Maxima igitur ex parte (quanta in suo vastissimo corpore cum suis Ducatibus & Provinciis, quæ patet Polonia) ducentis magnis miliaribus in longum latumve, hoc aut illo, tertio aut quarto ab hoste divisim, aut pervastata, aut erat occupata. Jamque Suecus præsertim, pro ingenio quorundam, (*ab odio præsentium & cupidine mutationis nova molientium*) studiis provectus, de aliqua Regni parte disponere præsumebat, eoque brevius duratura potestate, quò superbius in cives, quò magis contra Ecclesiam Dei injuriosè. Jam exercitus seditiosis molitionibus distractus, in obsequium advenæ Principis ferebatur, utque nova experiretur perdere antiqua infami pacto malebat. Jam contra seipsam armabatur Polonia, & furentis adinstar, violentas manus in pectus suum verterat ipsa, ut iidem Polo-

*Namquam
Poloni
vinci
aut
frangi
possunt,
nisi
prius
ipsi con-
tra se
armen-
tar,
dam
adeft
inventus
concor-
dia, ne-
mo exce-
rorum
armis
prava-
lo.it.*

ni hostes essent Polonorum, cum nonnulli civium infascinati (mirum dicere fucata Sueci Regis gratia, in admirationem novæ purpuræ concesserant (si enim cum Polonis mollius agas, nulla humanior gens, nulla magis discreta, eoque sub prætextu si verum dicere licet, Polonum fraude involvas, dum sunt amicè creduli & incautè effusi, pro sua ingenuitate quemque metientes) sic ergo aliqui Polonorum decepti non victi, viginti per dies scenicum mirabantur Principem. Jam inquam amici nobis aut Reges aut Principes, pro insolenti Sueci Regis fortuna, vel à negata Polonis ope, gratiam victoris aucupabantur, imò non annuisse in excidium vicinæ gentis, offendi Suecum ideò timebant. Atque tam deformiter jacentem Poloniam quis tandem sublevaturam caput sperasset; verum en dum hostis in vasto Provinciarum corpore, non satis tutè singula observare, nec ad quosque sparsim manentes cives attendere posset, omnes verò irritaret. Invenit tandem auspiciis Serenissimi Regis nostri *Joannis Casimiri*, tum aliquorum cordatiorum civium virtute studioque, fortuna Polona viam; sed hæc potius ad Deum authorem, & Virginis Matris Dei gratiam referenda. Quid unquam magnorum in orbe, aut repentiùs cecidit, aut assurgere cepit extra spem resurgendi facilius, ut

Discretio & Credulitas, agnita Polonorum vitia.

si pleraque humanarum rerum, aliquæ
 hominum aut dexteritati aut prudentiæ
 adscripta sint, hoc unicum folius Dei po-
 tentiam loquatur; sic Polonos cecidisse
 oportuit, ut Dei potentiam pro sua Eccle-
 sia palam testarentur, sic ab omnibus vic-
 nis populis desertos, ut aut gloriosius soli
 vincerent, aut nulli quàm soli Deo quic-
 quid rectè actum est (utinam non ingra-
 ti) totum deberent. Sed hæc pro Repu-
 blica Provinciæ obiter, non tamen extra
 rem. Rempublicam igitur *Urbis* velut bre-
 vi compendio unico inclusam loco, aut
 tumultu distrahas, aut potentiâ invadas,
 aut facilius occupes, aut securius oppres-
 sam teneas; *Sylla, Antonius Cæsar* pro me
 loquantur.

X.

CAUTIO
REIPUBLICÆ,*Seu Durationis Omen.*

I.

Uamdiu in populo Polono Jus primogenituræ aberit, ut cujusque hæreditas pro æquali portione dividenda ad liberos transmittatur. Et quamdiu titulata Nobilitas in superbas domos non invehetur (*ad retinendam æqualitatem* tam penes genus quàm penes potentiam) ab illa prima causa durationem libertatis & Reipublicæ auspicari licebit.

Sed cur etiam prudens aliquis titulatum Nobilitatem curiosius petat? nisi avitæ suæ potius detracturus. Quamobrem magnus ille virorum *Foannes Zamoskius* cum in admirationem suæ virtutis, non patriotarum Polonorum modò, sed externorum Principum animos rapuisset, ac fortè per legatum Regis Hispaniæ tunc in Polonia hospitantem, ad acceptandum Burgundicum decus (*Comitum aurei velleris*) invitaretur, prudentissimè respondit; Haud minora se à Polona Nobilitate ferre decora, neque augmento titulorum amplius

*Faci-
lius
ideo ma-
gis
quàm
cautiùs
Respu-
blica in-
dulsit,
Ordina-
tiones
ex pri-
mogeni-
tura,
domus
Ostro-
giorum,
Misko-
viorum
&c. tan-
dem illas
credo
abroga-
tura, ut
minus
profi-
cua.*

opus habere, sed veniam sibi potius in eo dari velle, ut pari humanitate, quâ sibi illud munus à tanto Rege offerretur, retrò remitti liceret; adjecta omni sua in tam benevolum Principem observantia; Verè dictum; Deesse quidem in nostra gente gradus Nobilitati; honore tamen eam distingui. Quotquot enim hic sunt terrarum Officiales, justè dixeris *Comites*, quotquot Castrorum judiciariorum Præfecti aut Succamerarii, aptissimè voces *Marchiones*, quot recensueris in senatu majores aut minores Castellanos, dicas item majores aut minores *Nobilitatis Principes*, quotquot Palatinos aut Dignitarios? re ipsa nomina (verùm sub aliis nominibus) *Duces*, *Excellentissimos*, *Illustrissimos*, *Illustres*; Cùm tamen omnes æqualiter sint genere & jure Nobiles, & velut huic basi innitantur; eoque pro majori amplitudine titularum, quo illi non ad vanam sortem nascendi obtruduntur, sed soli asservantur virtuti, vidit antiquior & recentior ætas, exterarum gentium aut *Comites* aut *Principes*, tum magnorum populorum *Dominos*, *Transylvaniæ* videlicet *Principes*, tum *Valachorum* *Palatinos* & alios purpuratos, pro acquirendo jure *Polonæ Nobilitatis* non levi studio laborasse, & ab authoritate Comitiorum (quæ sola paradæ Nobilitatis via est) magni muneris lo-

co sibi concessum acceptasse, ut veluti olim Romæ socium populi Romani dici. Hic item Polonum indigenam Nobilem vocari, multæ sit apud Rempublicam gratiæ [Reliquum ejus loci vide in Historia mea de gestis Populi Poloni sub Henrico Valesio Polonorum, postea Galliæ Rege.]

2. Quamdiu Poloni equo & hasta bel-
labunt [sed ut pedestri tamen exercitio non abnuant, quo maximè bella sustinentur. Eques enim conflictui, pedes necessarius in univèrsum bello, sua defendendo, aliena expugnando, urgendo, parta retinendo, et si bellum trahatur, minus ex commeatu opus habet, lentius parat, sed diu tenet victoriam.]

3. Quamdiu extranei, Civitatis jur-
(seu Patrio) parcius donabuntur, & longius arcebuntur privato Regum à consilio.

4. Quamdiu externo Duce & milite non utemur.

5. Quamdiu crebra fortalitia non munientur, quàm ut singuli Palatinatus singula munimenta in publicum exstruant (pro securitate & depositorio pignorum suorum, dum ad bellum abit Nobilitas) commeatu, armis, & milite ea procurando, privati verò cives, munitiones potentes passim non exstruant.

6. Quamdiu nomen communium armorum Equester ordo non exuet, annui

potius lustri repetito more, quod est vis & anima libertatis.

7. Quamdiu Judiciale Tribunal durabit.

8. Quamdiu vitata Civitatum vivendi communione, separati vicos & arces inhabitamus, ut longis spaciis discreti, nec factione, neque vitiiis misceamur.

9. Quamdiu Comitia frequentiori Senatorum (& Alegantorum provincialium) numero celebrabuntur.

10. Quamdiu consensus consilii & libertas *Vetandi* durabit.

11. Quamdiu nostris contenti finibus, de antiquo retinendo potius, quam pro novo parando, virtute & armis contendemus.

12. Quamdiu multorum populorum foederibus non implicabimur.

13. Quamdiu mollioribus exterorum moribus per curiosas peregrinationes, matrimonia, contractus (imò *vestitum*, quo peregrina sæpè studia teguntur) exoticorum incuriosi, nostrorum tenaces non imbuemur.

14. Quamdiu ab externis (idque remotioribus) Rex eligetur, tum vivente Rege, de successore eligendo nulla fiet mentio.

15. Quamdiu prima potestas privatim non armabitur, tum ærarium publicum

ac stipendiarius miles publicis Præfectis
 suberit, ut miles stipendium & officium
 Reipublicæ debeat.

16. Quamdiu Regius sanguis ab inco-
 larum jure, tum cognatione aberit.

17. Quamdiu aberit absoluta Regum
 à potestate, dignitates & officia Regni,
 tum bona in benemeritos cives privilegiis
 collata, pro libitu iterum auferre.

18. Quamdiu pro autoritate Primatis
 laborabimus.

19. Quamdiu residens Senatus, inter-
 stitio Comitiorum Regi & rebus aderit
 cum diligentia.

20. Quamdiu antiquæ leges severius
 observabuntur per omnia, non ut curiosius
 innoventur [*rara quidem ubique gentium lex
 quæ omnibus in commune placeat, sed ea utique
 probatur, quæ majori parti civium prodest.*]

21. Quamdiu belli & togæ prima mu-
 nia, bonis & modestis pro virtute, non
 pro petentium ambitu conferentur.

22. Quamdiu confidentia inter status
 manebit, & civium concordia.

23. Quoadusque Sagum non prævale-
 bit Togæ.

24. Quamdiu fides Ducum & militaris
 disciplina vigebit.

25. Quamdiu Belli Duces Sago intenti,
 castris se tenebunt, procul à Comitibus, & à
 potentia suadendi.

26. Quamdiu Catholicam Religionem Rex & cives cum cultu *Virginis Dei Matris* constanter tenebunt & tuebuntur, [in eam verò rem commodissimum foret, antiquo more, *imò pro Ecclesie jure* Episcopos per Capitula pro virtute eligi, quàm dum ab obvio Principum creantur, (& antequam oves suas noverint) transportantur favore,] tunc verò favente Deo, Polonorum nomen Resque publica cum libertate (accipe Omen non ex falso) DURATURA.

Hoc loci non leve arcanum in palam protrahere juvat. Quid sit? Cur Polonorum status ac proinde libertas inter ea, quibus novorum Politicorum acerba succenset censura, non ruant, sed potius subsistant & firmentur. Neceffe ideò sit, occultam subesse causam quam aliqui non assequantur, sed pro ingenio suo rememantur.

V I D E L I C E T.

1. Circa consilia.
2. Circa ordinum aliquas similitudines.
3. Circa publicum peculium.
4. Circa justitiam in reos.
5. Circa fortalitia.
6. Cir-

6. Circa summam *libertatem*, quam invidioso vocabulo, plerique non rectè licentiam vocant.

OMnia percurram suggerendo, aut qualiter noceant, aut quomodo ab oppositorum ratione sint proficua ad statum; nam verè aliqua in statu nostro ferenda suadere ausing, vel si absint, publicam rem in pejus turbari necesse sit; velut enim Medici, constituendæ vitæ hominis, ajunt Choleram (quæ alias sui natura acerbata) moderandis reliquis humoribus ad eò necessariam, ut absque illa, vivere hominum rectè constitui non possit. Sic ex vero dixerim, ut si aliqua apud nos curiosè immutentur, aut corrigantur in speciem, *in pejora mala impingi necesse sit*; ac proinde status Polonorum vim patiatur, atque hinc mihi causa dicendi.

Succensent primùm novi Politici *Convocandis Comitibus*; & potiùs requirunt aliud quod præsens consilium è paucioribus Provinciarum de legatis substituendum, ut quæ mala interveniunt ex insperato, cum Rege & Senatu in rem communis boni summa potestate sint iis occurrendo, cum tardum sit convocare Comitibus (sic ajunt illi) dum præsens malum domi ad-

est. Non succensuerim quidem istorum rationibus, habeant illas sibi, sed pro mea parte quid in re sentiam, aperiam pro conscientia; Quid enim eo factò, nisi summus Dominatus sine sensu & specioso sub titulo in Rempublicam invehatur, ad pauciores devolvendo potestatem Reipublicæ, ut sensim Equester ordo excludatur ab usu consiliorum; nam alias Principis Majestas, inter pauciores liberius in rem suam totum agat & assequatur, præsertim cum ex diuturnitate ratio & tempus adefset, aut quod exinde sequitur, habere Comititia nolit, quæ sola aut quid in melius fieri debeat parare possunt, aut si quæ corrupta sunt, ad Normam reducunt, cum Senatus, totque delegati Provinciarum confluunt, ut à gravitate consilii, & fiducia ex numero, quod in rem sit petant & assequantur, aut facilè obtent (pro potentia clientum) si alias in summam potestatem res insolenter trahantur. Adde, quia non tam facilè respectu metus aut gratiæ flecti tum corrumpi possunt, dum unus alterum in eo numero (testis fidei atque virtutis) circumspiciunt, tum ipsa temporis brevitatis multa suaviter inter æmulos recidit & concordat, quàm si alias ex mora factionum & corrumpendi adefset occasio; Tamen utique interstitio Comitiorum non negligentius habetur publica res, adest enim

enim *Residens Senatus*, qui publica negotia. (non tamen absolutè in iis quæ totum concernunt statum) curat, rationem consultorum in Comitiiis redditurus, quæ aut probent ordines, aut secus censuram imponant, in factos actorum non illaturi. Quid ultra in eo certandum, cum sufficiant in rei documentum præsentia tempora (*intra annum Domini 1654. & Annum 1658*) quibus pejora, non ante passâ Polonia, aut vix ulla in orbe Provinciarum alia, cum nempe tota Europa (res portentosi loco sit) intra Poloniam, ac de obtinenda Polonia, totis viribus armorum concuteretur, videlicet *Germani, Sueci, Dani, Moschi, Hungari, Tartari, Valachi, Moldavi*, & super hæc *Russia* rebellis; Atque hi omnes integris exercitibus; Jam reliqui animo, consilio, pecunia, submissione armorum, & (prout conduxit) voto, videlicet *Galli, Hispani, Angli, Turcæ, Græci*. Vidimus inquam, quàm profuerit vim Comitiorum præsentem tunc abfuisse, quæ alias si adesset, aut à terrore præsentis mali & necessitate, aut à desperatione meliorum, aliquid in damnum Reipublicæ tota ordinum potestate transfigeretur. Sed dum Rex cum paucis residenti Senatu, quantum potest consulit rebus in præfens, & dilatione Comitiorum laboratur, interim meliorum temporum & rerum

interventu, res Dei beneficio fanatæ, ut tandem fortuna Polona in melius eluctata sit, ne potiores in eo rationes importunè revelare opus habeam.

Circa ordinum studia, non diffiteor aliquas oboriri posse simultates, sed ut olim Romæ observatum, non obfuisse sed profuisse potius, cùm studia plebis & Senatus inter se modicè colliderentur (ut ab eo vel Senatus argueretur vigilantia erga plebis potentiam, vel ne plebs Patrum superbia gravaretur, interventu Tribunorum plebis obviatum erat) ut inter eam animorum & studiorum luctam, summa in publicum eliceretur omnium virtus; Hic etiam frustra quis requirat scrupulosè, inter summam libertatem quæ est penes equites, & summum dominium quod est in Rege, velut inter extrema duo, ut absint collisiones quædam studiorum, dum quisque ad suum tuendum advertit, partim ne si libertati gravis sit Princeps, Respublica opprimatur, aut si libertas nimium exuberet & insolecat, ne in licentiam versa gravis sit Principis Majestati. Adest præterea mediator Senatus, qui nec summæ potestati contra Libertatem, nec equitum licentiæ contra Majestatem suffragatur, sed rem conciliando vigilanter attendit, ne libertas cum summa potestate periculo-
sè committantur, bilance rem librando,
ne

ne una alteri præponderet, sed ex æquo sint, ut partim Majestati reddatur ex justo quod suum est, tum præsertim ne dematur libertati quod fiat in legum præjudicium; nam alias magis circa metum est, non ut *Libertas in Majestatem* insolescat, sed ne tandem *Majestas Libertati* detrahat. Ex eo advertere licet, exemplo dictaturæ Romanæ (à cujus potestate unicum turbatarum rerum remedium olim aderat) hic etiam, Regiam personam, imaginem cujusdam (sed non gravis populo) dictaturæ præ se ferre, dum pro sua Majestate advertit ille, ne publica res detrimentum patiatur, dum reliquis Ordinibus præit ac præest; tandem authoritas Comitiorum ex collatione omnium ordinum rem totam in melius perficit.

Defectum parati peculii damnent aliqui; sed non ego, & rerum nostrarum peritus quisque; Ergo ne à parata pecunia insolescat Majestas, bella è bellis gratuito quærat, & Rempublicam periculo implicet; potius delectus, pecunia, commectus, in Comitiiis petantur, ut à petendæ pecuniæ (& quod in rem Principis sit) occasione, petat item sibi Respublica à Principe quod velit, vel si obstet Rex, *habeat quod Vetando opponat*, honestè suum extorsura. Sic olim (quod alibi dictum) Romanus Populus, à Patribus quod opportu-

num erat assequatur, periculosis quibusque temporibus delectum, pecuniam, comitatum, vetando, negando; non quod aut ipsi malè fieri in publicum optarent, aut non cuperent belli subsidia, sed ut oppositu honestæ extorsionis, utraque pars sibi mutuò suaviter condescenderet.

Tarditas justitiæ in reos non aliis tantum, sed mihi etiam displiceat, nisi ea potius necessaria cunctatio pœnæ vocanda sit; (utique per licita juris beneficia cuique reo concessa) nam alias ex præcipitantia quid pejus in publicum oriatur, nisi intra dilationes advertatur, præsertim in potentes cives, quos si statim feriant leges, nec per intervalla (dissimulandi modo) minentur, periculum ne desperatio veniæ & cura evadendi rem periculo involvat. Eratum olim Romæ, cum non intra dissimulationem res stetit contra Julium Cæsarem, quem quò ardentius nonnulli in ordinem redigi volunt, eò magis contra se & Rempublicam armârunt. Subnectas subinde, licitum hic cuique potenti facere quod velit? Minimè; adest utique lex, adest quemque in ordinem redigendi potestas, prout aliquoties contra magnos factum; Neque ego justitiam damnem, sed item cunctationem irrogandæ pœnæ & beneficia juris pro statu nostro non improbem, ut interim tempus, occasio, amici, metus

metus conscientiae, tum ipsa tandem lex, velut ex tacito sensim ac suaviter tres componant, sine turba & sine animorum collisione in æmulos. Adde, quia interim ad minus potentes successores onus juris deerrare potest, cum magno libertatis & equalitatis arcano (non ut ni aliis gentibus major natu hæreditat) bona Parentum ex æquo in filios successores hic dividantur, ut quorū Parens pro potentia insolens, aliis metendus esset, postquam in portiones filiorum successio dividitur, jam metuant ipsi, nec in solescant in ordinem redacti. Sed verè in ea suavitate juris & cunctatione poenarum, non ea tamen in nostra gente privatim publicèque scelera, tumultus conspirationes, prout in aliis gentibus vidi, ubi *pœna & rigor* (ut ajunt) *sub manu nascitur*; Velut olim Romæ, plures patricidas repertos esse quidam memorat, postquam pœna Culei in patricidas publicata, quàm cùm nulla erat; Hic item partim pro ingenuitate civium, partim pro innata gentis modestia, plura quàm ex legum metu fiunt; ac licèt adest legum rigor, sed verè *oderunt peccare boni virtutis amore*. Amat enim quisque suam quam vivit Rempublicam, nec habet cur seditiones in publicū, in ea suavitate libertatis ciëat; Affectati itè Regni suspicio in neminè cadere potest; Adeo enim extra morem est, ex indigenis civibus (nam ad pere-

regri-

regrinos ortu deferuntur sceptrâ) Regem eligi, ut fabulæ loco fit, Regem se creandum sperare. Nec sciam ejus insaniam exemplum, imò potius observatum habeam sub interregno Henrici, cum aliqui civium ultrò ad regnum vocarentur, recusarent tamen insolenti fortunæ. Neque etiam fit, ut in privatos cives aliquis potentiorum passim insolecat, cum enim non levi Reipublicæ arcano, non simul in civitatibus, sed disgregatim per sua quisque rura & Castella nobiles habitant, ab ea certè separatione, nec causâ offensarum (quæ sæpius amat à præsentis congressu oboriri) adest, nec item occasio vindictæ restat in disgregatos, ut mille alia bona subiticeam, quæ in publicum ab ea manendi separatione proveniunt. Sic igitur pulchrâ causarum inter se concordantiâ, suaviter volvitur Reipublicæ nostræ orbis, ut potius civium potentia & numerosæ clientelæ profint, quàm obsint statui; nam verè gratuita optimatum subsidia, duplum sæpe numerum mercenariorum superant. De legum pœnis loquor, non incuriosè rem subnectere juvat, ut cum solita Nobilium pœna ad sessionem carceris referatur (nisi ingens alias delictum pœnam sanguinis possit se trahat) non tamen incarcerationum turres, crebris custodibus (dum semper apertæ patent) aut ferramentorum
repa-

repagulis muniuntur, sed sola juramenti reverentia & sanctitate, dum post exactam poenam juratur, de fideliter exacto carcere; Nam alias tantundem protrahitur sessio; ut sic pro gentis ingenuitate, non coactè sed volenter, in poenam sui consentiat reus.

Ad fortalitia ventum; hæc in nostra gente quò rariora sunt, eò securior intus & foris Respublica, hodierna belli *Polona Europæi* moles, rem loquatur; nam ubicunque partium rariora fuere per Poloniam fortalitia, minora inibi hostis capiebat belli incrementa; Cùm enim (ut ingenuè fatear) nostra gens equo assueta ad pedestrem militiam non sit prompta (sine qua munimenta haud rectè subsistunt) ideò quæ fuere passim fortalitia, hosti magis contra nos, quàm nobis profuere. Ab eadem ratione sequitur, ut cum retinendis fortalitiis ab externis populis legendi sint pedites & Præfecti, hi aut corrupti non tam ex fide pro aliena Republica agunt, ad hostes transeunt, nostra produnt, aut si passim inducantur in Provinciam, periculosum ne instrumenta sint affectanti gravem Dominatum contra Rempublicam & libertatem, nam peregrinus miles, maximè opprimentium est. Laudaverim etiam Spartanos, cùm à fiducia murorum ignaviam sensim ingenerari suspicarentur, lege.

lege vetitum habebant, *Ne Sparta muro cingeretur*, ut plus spei in virtute civium, quam in obstaculis munimentorum poneretur. Pectora fortium civium & exercitاس acies, muros Spartanorum esse, aut si hæc abessent, haud sufficere muros; prout factum, ut Sparta nudata muris, campo & aciebus studens, diu staret, & victis imperaret populis, Athenienses cincti muro, nec tam fortes essent in acquirendo, nec sua tandem tutari possent. Ergo ne ideò nulla fortalitia velim? absit ea mens, suadeam potius habenda, sed rarius per singulas Provincias, eaque cautione, ut vernaculis Præfectis & cohortibus committantur in custodiam, quibus soli Nobiles præsent regendo, tum ut sufficienti præsidio, armis, commeatu, muniantur, ut eò pignora sua convehat Nobilitas abitura in castra. Habeo insuper aliam rationem in promptu, cur passim aut potentes urbes, aut privatorum arces muniri haud suadeam, sed reticere causam, utriusque rei præstat.

Ipsa se res insinuat, frustra Polonorum Libertati, nomen licentiæ imputari, nisi ab iis, qui dum non intelligunt Rempublicam, pro suo quisque ingeniolo quod vult leviculè blaterat, aliquid in statu semper videns etiam cum nihil videt. Præsertim si sint aliqui ex illis pejoribus, qui privatam

vatum ambitum publici boni velant prætextu, unde adstruxêre invidiosê retorta in libertatem nomina, tum præfertim in meliores cives, qui pro ea, Comitali potestate, certant studiosê, vocando aut turbulentos, aut (quod olim Romæ in rectissimum civem Catonem à bono dicendi zelo finistrè retortum erat) *duros tum inhumanos*, cùm verè alias pro antiquo more & lege unita virtute certare, non factio fit, sed potius in bonum unio, non extorsio, sed petitio, non contraventio rebus illatis, verùm sui tuitio, non morosa dicacitas, sed justus ex dolore sermo, tum querela, non ardor in novas res igneus, sed bonus pro libertate zelus. Non igitur per libertatem dicendi stat, quin perspicaciores aliqui civium acerbius quandoque querulentur & insurgant verbo, sed penes illud, ne quid contra leges peccetur, neve imponatur Provinciis quod grave sit, ad occasionem querulandi. Sed vereor tandem ne eveniat successus fabulæ, quam Demosthenes de ovibus canes lupis dedentibus Atheniensibus recitavit (cùm præcipuos Oratorum dedi sibi victor Alexander cuperet, ab imposito prætextu, quasi per eorum dicacitatem publica pax stare non posset) sic isti acerbi rerum censores, exarment verius Rempublicam & libertatem, quàm ut modum ponant (ut illi ob-

ten-

tendunt) licentiæ, sublata libertate dicendi. Habet quæque Respublica occultas status sui causas, quarum rationem hebescat mens & ingenium assequendo: Quis sciolus non succenseat Spartanis? quibus ex institutis Lycurgi *interdictum erat usui pecuniæ, tum ne urbs Spartana muro cingeretur*, cum alias & munire sua, & ærarium coâcervare res & ratio communis Rerumpublicarum suadeat, verumtamen Sparta iisdem institutis stetit diu, aut postquam ab iis recessit, repente in pejus mutata est, nec iterum recepit pristinum vigorem, quàm & demolita est muros & abjecit usum pecuniæ velut suæ naturæ restituta. Neque item miretur aliquis, res populi Poloni per aliquas contrarias causas pace aut bello stare posse, cum enim naturæ populi sint congenitæ, non immutari eas oporteat, nisi publico damno, aut si immutatae, omnino reducantur, nec alias Respublica bene valeat; boni verò consultoris officium esto, pro natura populi consulere, nec vagari per exterorum mores & instituta ingenio, quod verius vani conceptus est, quàm bonæ rationis. Verùm quid pluris? fatis subnexuerim, Polonos pro gentis ingenuitate nisi in libertate posse vivere, qui verò discretior & humanior Rex, eò fidelius illi subsunt; Non hic sicarii, non venena, non prodiones, non tumultus.

Plura

Plura in hac gente ingenuitatis viâ obtineat Princeps, quàm alibi per minas, per extorsiones, & metum absolutæ potestatis, tum quod raro gentium visum, usitatum ab antiquo Regum Poloniæ Symbolum illibatè hic servatum, ut *in sinu cujusque civis, Rex suus securus obdormire audeat.*

XI.

RERUM PUBLICARUM
RUITURARUM
SIGNA.

Tunc verè conversionem status in præliminio stantem arbitrè-
re, dum passim prævaluerint bonis, *Homines aut petendo, aut agendo audaculi, præsertim qui præsumunt esse sibi prudentes.* Trahas potius in causam depravata consilia, civiles turbas, avaritiam & injustitiam Magistratuum, collisiones æmulorum, aut si quæ à fatis convertendo statui sua tristis imminet periculus; sed tamen uti hæc ipsa, non absque illo oriuntur fonte, ita si rectè ponderaveris, ab illis primum suffocari, ab his demum sepeliri Rempublicam fateare, nisi
suffo-

suffocetur non sepeliendam. Quis enim fuggerat & ciëat turbas, aut suæ & aliorum avaritiæ tum injustitiæ impudenter suffragetur? aut petat audaculè quod contra leges fit, nisi *impudens malè facti, & evadendo audaculus*. Quis fluctuetur consiliis & provehatur in æmulationem ambitus, sancita populi eludendo, quàm præsumptuosè & audaculè sciolus. *Cujusvis consilii quamvis egregii, quod non ipse adferat inimicus*. Illa verò recta prudentia esto, quæ sit penes modestiam, nec quæ studet ipsa videri, sed quæ sua & aliorum recta, æquè videt.

Et hæc à parte Civium.

JAm etiam à parte Principum non de sunt conversionum causæ, verùm ut eas recenseam, est extra meam mentem & votum. Dicam tamen unicam & maximam, videlicet eam. *Si aliquando eveniat Princeps, qui & sua meliora non promat, tum aliorum recta consilia, aut non dignoscat, aut non sequatur, imò præpediat.*

Si verò Princeps bonus, licèt sint depravati cives, non planè infelix est Respublica. Aut si cives constanter boni, neque per privatos respectus & studia distracti, non bonum certè Principem autoritate Collegii reducere possunt in melius, aut saltem, ne malè fiat, obstare; Qui si ab utrinque

que boni & cives & Princeps? ô Rempu-
blicam felicem! ô cives beatos! ô tempo-
ra plus quàm aurea! sint ab utrinque ma-
li? Non infelix modò est Respublica nec
ruens, sed planè turpiter jacet, & conver-
titur in aduersum statum.

Nam, ut verbo claudam.

*Definit esse in ea Republica remedio locus,
ubi quæ fuerunt vitia, mores fiunt.*

XII.

MINORES
AUT MAGNÆ
VIRTUTES

*Diverso modo in animis vulgi se
habent.*

Agnæ virtutes magnam secum
vehunt admirationem, Mino-
res, amorem hominum &
amplexum, major illarum,
sed in magnis, ac proinde rarior, istarum
perpetuus usus est, ideóque sæpius in ocu-
los incurrunt, & infascinant utentium ani-
mos tum mentem, M titu-

titudo, Prudentia, cùm ex ordine magnarum sint virtutum, sed quia per temporum intervalla & suas occasiones supra hominum conversationem sunt validæ, potius per ora hominum, quàm per intimos animos vadunt, & admirationem vulgi provocant magis quàm amorem, cùm illas à magnitudine stupet vulgus, has ab usu amplectatur. Jam verò civilitas, comitas, mores amœni, amor sociorum, ingenium festivum, animus ad conversationem accommodatus, osor secessus, hilaritatis cupidus, liberalitas extra tristem perfimoniam, cùm ex minore classe sint virtutum, aut verius Politicarum virtutum condimenta, quàm reales virtutes, magnas tamen conciliant homini laudes, & parant civium amorem, quasi in reliqua incuriosum vulgus, has ipsas quærat & cum gustu loquatur. Non igitur mirum, si alioquin homines sint magni, nec tamen amore in vulgus valeant, cùm enim magnarum virtutum studiosi, hæc vulgo grata lenocinia negligunt, ipsi negliguntur, quibus tanta inest vis, ut sine eorum condimento, aut magnæ virtutes licet in pretio sint vulgi, certè non inutentium amplexu, aut ipsa quandoque vitia eorum fuco tegantur, nec sint inaccepta. Rectè observatum reliquit Plutarchus in comparatione Alcibiadis cum Mærcio Coriolano.

Marcius actiones & virtutes suas ipsis aded
 etiam illis de quibus bene merebatur molestas
 reddidit, fastum & contumaciam (quam
 solitudini aptam Plato dicit) non ferenti-
 bus, Alcibiades autem contra, norat facilem
 se in congressibus præbere, itaque mirum non
 est, bene ab eo actorum gloriam floruisse, be-
 nevolentiamque & honorem ei apud homines
 fuisse, quando peccata etiam ipsius quedam
 grata & jucunda fuerunt, inde factum est,
 ut hic cum haud exigua damna Reipublicæ
 dedisset, sepe tamen Dux & Prætor creatus
 fit, Marcius verò Magistratum petens virtu-
 ti suæ debitum, repulsam tulerit, aded alte-
 rum ne lesi quidem ab eo cives odisse poterant,
 alter quanquam in admiratione apud suos esset,
 nemini tamen charus fuit, &c. Marcium
 fastus non patiebatur eos demereri à qui-
 bus honoribus poterat ornari, ambitio autem
 faciebat, ut præteritus doleret atque irascere-
 tur. Item Cato cum esset moribus gravis
 & sedatus, ac verè per omnia virtute ma-
 gnus, æstimabatur tamen non amabatur,
 quia in eo (ut apparet) deerant humanio-
 ris cultus lenocinia, ait Plutarchus. Non
 obscurum erat Pompeji erga Catonem stu-
 dium demerentis magis quàm amantis, intel-
 ligebaturque eum Catonem præsentem admi-
 rari, discessu ejus letari, nam reliquos juve-
 nes qui ad se venissent, Pompejus magna cu-
 piditate secum detinebat, à Catone nihil tale

petebat, quasi eo presente sua potestate liberè
 uti nequiret, ita libenter eum demittebat.
 Suasum igitur fit cuique viro prudenti ci-
 vilem vitam capefituro, ut cum summas
 virtutes adamaverit, ne illa quidem virtu-
 tum & socialis vitæ condimenta negligat,
 idque causâ ipsius virtutis, dum enim ipsi
 sunt vulgo accepti, etiam virtus illorum
 erit acceptior, plus ad permovendos ho-
 mines valitura & potens. Multum alias
 ab humaniori cultu abeunt illi, qui morosi-
 tatem suam & convictus barbariem velare
 obtendunt parsimonia aut austeritate Ca-
 tonis. Cato vitæ & studiorum rationem
 (Plutarchus in Catone Uticensi) diversam
 sibi ab ea quæ vulgo tum usurpata tenendam
 ratus, cum purpuram videret saturatam ru-
 bore & rutilantem cæteris probari, nigrâ ipse
 usus est, sæpe etiam nudis pedibus & sine tu-
 nica post prandium in publicum prodiit, non
 gloriæ venandi studio, sed assuesaciens se, ne
 cuius ipsum rei nisi turpis puderet, reliquas
 infamias ut contemneret. Non succensue-
 rim quidem Catoni, sed mirari quosdam
 nostri temporis non abstineo, dum Cato-
 nifare volunt, sordidi potius fiunt, nec
 levem censuram merentur, qui non se
 moribus sæculi aptant (dummodò ii virtu-
 ti in contrarium non abeant) verùm ad
 suum genium & morositatem totum tra-
 hant, nec se omnibus, sed sibi omnes ac-
 com-

plura ab ejus manu accepimus bona: Rex ergo purpuram indutus, throno insidens, satellitio circumfusus, Palatia splendidis mobilibus ornata inhabitans, opiparatis mensis pro Regali decore accubans, *pauper spiritu esse potest*, dum sit penes virtutem modestus, clemens, afflictis promptus, non expilando inferiores ut abjectos, sed promptè juvando ut fratres; aut secus ne modici agelli possessor (quales vulgo pauperes vocamus) rapas suas & polentam in deliciis habens, dum spiritu attollitur, *animò dives esse potest* & tumidus, inquietus, avarus, cæteris molestus, gravis. Aut si tandem alicui placet neglectior humaniorum cura, tum allubet à contemptu caducorum perfectior vivendi status? habes cellam, claustra, secessum; nam inter homines non humano cultu vivere, non esse Catonem, sed barbarum est; vulgus externum cultum suscipit, & exinde gravitatis opinionem concipit de superioribus, nec illud quod metuit, sed magis quod miratur & æstimat in personis, tum reverendum sibi statuit; nam quæ oculos in se rapiunt, rapiunt & animos, nudam plerumque potestatis vim metuimus, aut odimus potius non amamus, sed eam quæ ab occulta rerum opinione fulcitur per auctoritatem, tum gravitate per virtutem, amamus simul & reveremur in superioribus.

Nemo

Nemo solo sui aspectu aut sola virtutis
 æstimatione vulgo acceptus, si sit præfer-
 tim in reliqua civilis vitæ condimenta in-
 curiosus, nam secus fit. Comis es alijs,
 & amicitiaæ studiosus alienæ, comes erunt
 alii tibi, & simul te amabunt, honoras
 alios? te ipsum honorari tacitè insinuas,
 cum tales esse alios erga te doces, qualis
 ipse in alios es, aut cultu studiosus, aut
 secus negligens. Comis inquam sis & con-
 victu amœnus, sed ne fatietatem inducas
 quo valorem dictorum & tui ipsius amit-
 tas, tum ne id ex levitate aut obvia facili-
 tate, sed potius cum gravitate in gratiam
 alterius factum veniat, unde magis æsti-
 mabitur comitas, velut ex abdito, & pro
 singulari favore parcius communicata,
 non prodigaliter projecta & effusa; Ge-
 stuum item tum verborum non sis nimius
 censor, omnia rerum momenta quasi non
 ad regulam amicitiaæ accommodata mor-
 sè in offensam tracturus, sed potius solida
 in amico ponderabis, inania omittes. In
 reliquo omnia seu amaturus, seu osurus
cum gravitate facies, cujus ea est vis, ut seu
 amicum laudaveris, majus verbi sit pre-
 tium, seu reprehendas, extra offensam
 tamen dicta audiantur, dum graviter &
 seriò potius facis quàm acerbè, si verò ad
 affectum rem vocaveris, totum, quid-
 quid parvum, magnumve (dictu aut fa-
 ctu)

ctu) egeris, affectu corrumpes, & perdes authoritatem pro leuiusculo habendus.

De virtutibus res est, non obsit adjicere; Eas virtutes quæ ingenitæ sunt, majorem venustatem habere in moribus alicujus, quàm quæ acquiruntur, nisi longiore usu tandem in naturam vertantur. Videre licet aliquos, pro natura ad gravitatem accommodatos, verbo, incessu, gestu, & ipsa facie tum aspectu per omnia graves, hæc adeò mores hominis non dehonestant pro natura sua facientis, ut ferè adusque confinia superbiæ facta horum non ingrata sint aspectu, jam aliqui cùm adscititiam prætendunt sibi & adstruunt authoritatem, licèt ad omnia præcepta quærendæ authoritatis scrupulosè se componant, verùm quia pro natura non sunt accommodati, sed potius affectati videntur, adeò gravem aliis ferunt authoritatem, ut superbiæ titulo (cùm verè non sint) odiosè vestiantur, non enim sic venustè ducunt præcepta, quàm vadit ipsa natura, *neque potest ars semper tam esse vigilans & attentæ ad omnia, quin sui interdum obliuiscatur.*

Falluntur item in consequentia, qui aliorum mores & facta dum imitari sibi proponunt, eundem rerum eventum quem illi habuere obtendunt; cùm id fieri verè non possit, non enim tam facilè sit ad punctum aliena imitari, quàm alteri facere.

cere sua. Fefellit rei successus Pompe-
 jum, cùm & Syllam imitari & idem asse-
 qui quod Sylla sibi statuisset. *Potuit Sylla?*
Ego item potero. Cùm ingenium Pompeji &
 rationes agendi à rationibus Syllæ procul
 distarent, Sylla igneus extra respectus rebus
 inceptis instans, & pro ferocia factum ve-
 hementer urgens, Pompejus ad reveren-
 tiam legum se accommodans, virtutis me-
 mor, moribus gravis, ad Majestatem &
 famam omnia componens, ideóque tanto
 inceptu ambiguus, nec finiendo validus,
 Pompejo eadem potentia, sed non idem
 qui Syllæ ausus, Sylla sanguinariis facino-
 ribus à natura accommodatissimus, Pom-
 pejus civilior naturâ, non contra cives sed
 pro civibus audens. Hoc igitur in sequio-
 re sensu, quid si exempla recti sequi de-
 beas? quæ pluribus præceptis opus habeat.
 Quæ non ideò recensui quasi magnorum
 virorum imitationi succenseam, sed quod
 difficilè sit per omnia naturam aliorum
 imitando assequi, & eodem successu gau-
 dere, imò potius in his imitationibus eve-
 nit, ut cùm ad aliorum exempla nos totos
 componimus, aliena non assequamur, no-
 stra quæ congenita sunt confundamus, ut
 gratiam factorum perdere ideò necesse sit
 & agendi venustatem, dum *nisi suâ rectè*
vadit quisque viâ. Hinc proxima ratio est,
 quod etiam præcepta librorum Moralia &

Politica, in quibus defudavere varii probati scriptores, verius pro illis dicta sint ad perficiendum, qui à natura ad virtutem proni & faciles, quàm ad rectificandum eos, qui sunt naturâ vitiosi, imò duri. Quidni enim prope frustra, Naturâ Melancholico exempla & præcepta suggerantur morum amœnitatis, leviculo Gravitatis & Constantiæ, crudeli & sanguinolento Clementiæ tum Mansuetudinis, Naturâ igneo & pro impetu totum agentis Cunctationis, fastuoso Civilitatis aut Comitatis, avaro Æquitatis & mitius aliena appetendi, Parco, Munificentiæ & Liberalitatis, Prodigio, Frugalitatis aut Parsimonix, demum naturâ timidis, frustra ingeras præcepta Magnanimitatis tum Audaciæ; etsi enim per aliquos igniculos virtutis ad honestatem impellantur, cum tamen aut perficere malam naturam, aut vincere, imò exuere non possint, quasi lassii in opere, desinunt, iterum ad naturam redituri. Non tamen officiant nobis præcepta (imò valde profint) quæ à lectione librorum parantur, si non planè, saltem ad tempus, imò si non de toto, saltem in parte ad meliorem frugem & normam virtutis ut reducamur. In illis verò quæ nobis non à natura, sed magis per errorem aut ignorantiam, tum per consuetudinem sensim contracta sunt vitia, ferè per præcepta & Monita

nita proborum scriptorum corrigantur planè volentibus, maximè verò per exempla honesti: frustra incusamus infirmitatem naturæ, cùm etiam feras cicurari videamus, & in naturam molliorem mansuefieri; vel si difficultas omnino occurrat in nobis aliqua, loquatur quisque sibi, quod *Seneca* de superando *Dolore*, nos de corrigenda natura nobis persuasuri. *Pauci* naturam *superare potuerunt? smus ex paucis*, luctemur, vincemus, gravius est quædam incipere, quàm perficere incepta; tum illud, *Nolle in causa est, Non posse præ-*
tenditur.

Sed tandem ad propositum redeo.

Non virtutes modò sed quædam etiam vitia minus aspera videntur, quæ congenita sunt naturæ alicujus, quàm quæ ab ipsa suggeruntur & invalescunt militiâ; mirum subinde videre superbiam aliquorum (dum eam ad legem quandam componunt) authoritatis speciem apud rerum ignaros habere, etiam nonnullis irasci cùm sit proclive, sed quodammodo decet, blandiri, mentiri, & fallere quibusdam in jocum vertitur, imò à quibusdam decipi levius habemus, quàm ab aliis, ut aliqua tandem flagitia in quibusdam acceptiora sint, apud alios nimis odiosa habeantur, prout alicui cum natura veniunt, aut per tristem contumaciam apparantur. Ex eo-

dem fonte non incuriosè aliquibus obser-
vatum ; *Gallorum* insolentiam plus ad-
amari, cùm sint civiles & convictu amœni,
quàm Hispanorum modestiam, dum sunt
tristes moribus, aut potius superbi.
VIRTUS tamen lenociniis potior sem-
per est, *etiam qui non sequuntur eam, vident:*
Lenociniis sonus, virtuti pondus inest.

XIII.

DIVERSIS
INGENIIS,
Diversè utendum ;

*Qui non valet in uno, præstat in
altero.*

RECTè statuerit rem, quisquis
assimiliaverit Principem sta-
tuario, ut enim statuarius no-
tam artis haud dubiò ferat, si
aut brevia affirmaverit crura
corpori protenso, aut immersam intra
brachia cervicem erectæ staturæ, aut gra-
cilem ventrem adsculpsit diducto pecto-
ri, vel quæ illa sint regulatorum mem-
bro-

brorum dehonestamenta. Sic Princeps ministrorum suorum haud gnarus ingeniorum (quos & quibus negotiis præficiendos velit) sæpe nauseabundus sit in successu, dum non ad intentum suum res fiunt, idque non vitio eorum qui gerunt (quid enim illi faciant plus? quàm possunt) sed vitio Principis, qui res agendas non ad ministrorum ingenia, sed prout obtruduntur ad fortem vocat, ut verò aliqui illos ipsos rei exequendæ aptissimos statuunt, qui consilium ipsum dedere, quia fidenter & studiosè aggrediuntur rem effectu probandam, quam suasere ipsi, multò magis profit, si pro ingenio cujusque negotia committantur. Sic *Poppæus Sabinus* (teste Tacito VI Annal. à *Tyberio maximis* *Provinciis impositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat, imò forsan, quia non fuit infra.*

Opportunum hic dicere, quomodo Princeps ingeniis ministrorum utatur, nullum verò ingenium esse quod non sit usui, nullum aspernetur Princeps; sicut in opere artis aurificiæ, parvus aut magnus adamas fit (modò compositè operi inseratur) suum tamen monile decenter ornat, sic nullum ingenium in contextu regiminis, quod suum pondus non mereatur, si aptè utaris & ponas. Uti plantis sic ingeniis non eandem Deus dedit naturam, tamen per diver-

sa bonam, aliæ plantarum constringunt, aliæ laxant, aliæ siccant, aliæ humectant aut nutriunt, aliæ lentius, atque aliæ violenter agunt, omnes tamen ex arte Medici temperatæ valent, etiam ingenia hominum pro varietate negotiorum, sic vel aliter accommodando, transferendo, prout in rem serviunt mutando, rectè valebunt. Dicam amplius, nec operariis eadem esse instrumenta, verùm acuta, obtusa, longa, lata, brevia, punctim aut cæsim usui, magna, parva, recta, incurvata, tamen omnia suo loco & usu operi commoda, & in promptu jacent; sic diversis ingeniis Princeps opus habet, prout negotia sunt quæ in actionem veniunt.

Primùm igitur in Sago, diversa negotia se offerunt; ergone qui non valeat in uno, statim eum abjicias per omnes? minimè; sed potius in aliam occasionem servabis, hunc scribe inter pedites, transfer illum in turmas, sunt enim alii pedites, atque alii equo boni, alii globatim, alii per singulos pugnantes valent, ille hoc genere armorum, atque ille altero. Tacitus (*de Sarmatis Histor. 1.*) ait: *Mirum dictu, ut sit armis Sarmatarum virtus velut extra ipsos, nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum, ubi per turmas advenère, vix ulla acies obstiterit.* Alii deinde graviori armatura pugnantes, statariæ pugnae sunt apti, aliqui tantùm fur-

furtivis velitationibus & celeritate per stratagemata clarescunt, imò cùm aliquibus unica non successit pugna, occasione altera tantò magis probavêre se Imperatori suo, quò magis à conscientia præteritæ ignaviæ in fortius factum urgebantur, fortuna anceps est, tùm vigor animi in optimis nonnunquam subsidet. Item alii contra hunc hostem, alii contra alterum valent, aliter enim contra Scythas & Turcas bellatur, aliter contra Moschovitas, atque aliter contra Germanos, dùm alii velocitate equorum pugnant, alii robore peditum abundant, aliis celeritas, aliis cunctatio pro ratione bellandi sunt, in alios impetus, in alios mora valet, in hos multum ex vi, in illos plus ex arte utendum. Campo deinde hic & apertis armis commodus, acquirendis ille aut retinendis munitionibus, tum regendis machinis bellicis, & jaciendo ex arte vallo melior est, demum alter maritimo bello, terrestri alter usui: imò alter habet consilia *Pacis*, alter *Belli*, cautus magis aut audax, alter vitandis, alter propulsandis cladibus & bello præstat, alius velut *Scutum* populi, alter est velut *Gladius* prout *Fabium* & *Marcellum* per virtutes belli distinguit Plutarchus. Demum si per omnia manu agere non sit alicui promptum, consilio tamen dando probatur, vidi aliquos, cùm agendo

do segnes essent, verùm consilio (de summa rei suggerendo) non contemnendi fuere, quo *sæpe plura quàm armis expediuntur.*

Multi deinde in Toga se offerunt, quos primo aspectu posthabitos velut inutiles abjicias, secus æstimandos, si altius mentem inspexeris; Nam ingeniis quibusdam velut auro inest sua scoria, quod è fodina extractum ignari ne aspiciunt quidem, & velut vulgarem glebam contemptim pede protrudunt, periti verò diligenter servandum curant, non quale in præsens, sed quale ex arte utentium futurum sit, æstimando, sic ingenia aliquorum valent, non prout per se sunt, sed prout rebus scite accommodantur, alia magis, alia minus, tamen non inutiliter profunt, cùm angues etiam aut viperæ si non ea parte qua nocent, sed qua profunt capiantur, conficiendæ theriacæ & unguentis serviant. Sunt igitur aliqui in deliberationibus circa statum, alii in re judiciaria boni, illi in domesticis, reliqui quæ cum exteris negotiis tractanda veniunt, valent; in bellico consilio, in togato, in foederibus sancientibus, in legationibus agendis, in proventibus perquirendis & quæstura præstant, alter exequendo, alter docendo, re hic, verbo ille, imò nonnulli, quibus eloquium haud promptum est, rem tamen ipsam sine verborum apparatu, sed pro naturali
judi-

iudicio simpliciter loquuntur, non *quare*,
 eloqui per contentionem valentes, sed
quid fieri debeat, digito planè monstrantes.
 In quam rem Principem lynceum esse op-
 portet, ne aliquorum fidat ornatis in spe-
 ciem sermonibus, quibus (cujuscunque
 rei quæstio inciderit) theatrales Oratio-
 nes super quavis re proferre in promptu
 est, dicteria & sententiolæ fluunt, ratio-
 nes conquiruntur, tamen imponunt rebus
 verius (dum pro affectu loquuntur)
 quàm rectè suadent, hi dum eloquio præ-
 valent, & prompta ratione efferuntur, re
 tamen ipsa inferiores sunt, eloquentiores,
 sed non prudentiores, imò nec rectiores,
 dum pro privato loquuntur ambitu; quæ
 pestis adeò tacito sensu intra consilia se in-
 gerit, ut vix eam altioris vir iudicii adver-
 tat & caveat, quia nondum palam esse ce-
 pit inter exempla nociturorum, præfer-
 tim verò circa consilia bellica, ubi timidis
 Oratoribus ratio in promptu adest, ut pu-
 gnare nunquam, pacisci semper hone-
 stum, licèt per iniqua pomposè suadeant,
 quò magis verò authoritate in vulgus va-
 lent, eò plus consilio nocent, dum aut pro
 suo ambitu, aut pro meticulositate rebus
 & vulgo imponunt, quàm ut pro publica
 causa loquantur; Militaribus autem viris sa-
 tis est rem verbo dicere unico, imò parcius
 loqui, plus agere, loco facundiæ illis est.

Ad.

Ad eorum ingenia venio, qui, *cùm virtute sint præditi, non tamen extra aliqua vitia sunt*, ut hæc ipsa, in gratiam bonæ virtutis dissimulare suafum fit Principi, qui enim non valet in uno, præstat in altero, nemo simul per omnia bonus, cùm natura hominum semper aliquid ex imperfecto habeat, eo tantùm pensatur, si non per omnia mala fit.

Promptus aliquis consilio, cum sit alias pro mobilitate ingenii *inconstans, vagus, secretorum impatiens?* perquire consilium, sed quod in rem exequi debeas? tacitus apud te statue; *Ignis* ille tum *Morosus?* semove à convictu & separatim in parte habe, tunc assumendum & adhibendum negotio, dum seriò res aguntur. Hic deinde *ingenio hebes*, nec per consilia danda probatur, verùm exequendis rebus satis cordatus & promptus? utere ea parte, quæ valet. *Subinsolens* ille, *ingenio asper, subarrogans*, non tamen posthabendus ideò, rebus enim quæ cum gravitate aguntur audendo, instando commodissimus; Potius igitur talia ingenia medius inter gravitatem & comitatem humaniter tractet Princeps, (si præsertim sint è magnis) imò aliquid indulgeat, quo faciliores ad reliqua habeat per molliora cicuratos, verè dictum: *Qui nescit dissimulare nescit regnare*, etiam boni Parentes subinsolentibus filiolis

lis aliquid concedunt, ferunt ingenia morosorum, dant veniam fragilitati, & condonant non nihil petulantiae, ut sensim sine sensu ad meliorem frugem reducantur, quam si asperè tractati recalcitent planè, excussa Parentū aut authoritate aut amore. Multò verò magis consultum sit Principi, ut indulgeat civium ingeniis præsertim in libera Republica natis, faciliores postea habiturus, malit imò sponte concedere quod negare difficulter possit, ut potius gratiæ suæ debeatur. Plerumque verò comperi, generosioris esse mentis, imò plus ex usu Principis in posterum valituros, qui primo aspectu duri tractatu videntur, quam qui statim & facilitate placent, nam hi molles quidem naturâ, sed etiam leves & rarò fide in Principem constantes, illi durius quidem reducuntur, sed virtutis quam semel concepere tenaces; equi, quo generosiores & fortiores naturâ, prima vice excutiunt fessorem, sæpe recalcitrantes suis equisonibus molesti, qui verò statim flexu molles, sæpius posthac ignavi & desides.

Dicam adhuc: Amas convictu amœnos, nec *Melancholicos tum taciturnos abjice*, hilaritas propius levitatem, Melancholia propius Constantiam est. Melancholici sæpius considerativi, judiciosi, dum verò toti intra se contracti sunt, majore vi super
omni

omni re expedienda secum intrò deliberrant & agunt, quàm si sint per exteriora effusi & distracti, levitas illa plerumque est, quam hilaritatem vocamus, aut gravitas morum, quam Melancholiam nuncupamus.

Adamaſti placidos? nec *ſubcholericos* improbabis, nam ad urgendum negotium ſunt accommodatiſſimi, non fruſtra herus ille ex omnibus ſuis miniſtris præponebat Cholericos, quaſi nihil habituri eſſent de activitate, qui nihil haberent ex cholera, flegmatici deſides plerumque & otioſi, imo nullius frui, dum eos falſo nomine quietos, tum placidos vocamus, libenter quieſcunt, dum nihil facere ſciunt.

Ab Cholericis haud remoto gradu diſtant *audaculi*, *ignei* tum *ſubſurioſi*, qui certè profunt ad incutiendum aliis terrorem, ſi præſertim res agenda veniat cum protervis, quibus ad opponendum, niſi ejuſdem ingenii miniſtros habeas, moleſtiam ferre debeas ipſe, nec quod voluiſti aſſequare, ſi deſint tibi perficiendæ rei inſtrumenta. *Audaces igitur* (ut alienis verbis in rem utar) *adhibe ad expoſtulandum, blandos & graves ad paciſcendum, aſtutos ad obſervandum*, (præſertim ſi cum exteris aliquid negotii agendum interveniat) *protervos & parum abſurdiores, ad res quæ aliquid ex iniquo habent tranſigendas.*

Neque eos omittam qui lateri Principis dum perpetuo hærent, oculos & totum ejus affectum in se convertunt: Ergone obliviscatur eorum Princeps qui remotius absunt? modesti potius sunt dum accedere verentur, vocari quàm se morosè obtrudere malunt, illi verò sæpius intrusores sunt, quàm obsequii in Principem diligentes, fortunæ Principis magis quàm Principi amici. Naturam solis sequatur Princeps, qui non ea tantum illuminat quæ prope sunt, sed quæ subtus terram jacent, calore fovet & producit, etiam Princeps in omnes æquè propensus fit, tam qui prope, quàm qui sunt à longe, imò sponte eos accersat, meliores negotiis habiturus, quàm forsitan sunt, qui alias specie diligentia sponte obtruduntur, non quia promptiores obsequio, sed quia ardentius ex omni negotio lucrum petunt. Nulla ætas sterilis virorum est, id modò distinguit, dum Princeps bonos studio quærit, aut secus eos solum videt, qui è proximo obtruduntur, qua ratione in habendis bonis ministris plus casus aut fors, quàm electio potest, ideóque sæpius fallit.

Laudas frugales, nec *prodigos* inter inutiles ministrorum habe, dum enim pro luxu privato prodigunt sua, quid si alicui specioso officio pro dignitate Principis adhibeantur? imò potius in eam partem sedulo

dulò dirigendi: utere his pro legationibus splendidis obeundis, pro excipiendis exteriorum personis, omni humaniori cultu & impensa tractandis.

Probas sobrios? Nec eos abjice, qui dum erudito luxu instruunt mensas, & hilariori indulgent Baccho, quasi in solam amœnitatem convictus intenti, in res serias incuriosi, facilè expiscantur, tum occulta animorum arcana ab incautis & suspectis eruunt, quæ alias per serias recondantur, & assequi difficilè sit; tales plerumq; castrensibus negotiis exequendis valent, delinendis aut capiendis militum animis, quasi pro libertate militari per fiduciam sine scrupulo totum agentes. Non leviter profuit Regi Galliæ sui ministri (subinsolens quidem, sed pro tempore necessaria) in liberum Bacchum indulgentia. Fortè stipendiarium è Germania militem (Barclaus Euphormionis Satyrici parte IV) Tribuni in Gallias & ipsi Germani adduxerant, Regi operam suam navaturi. Ex his unum vir inter Gallos clarissimus vocavit ad cœnam, gnarus utique quàm pretiosum esset amicitiae pignus quod bibendo cum Germanis sancitur. Itaque hominem largiori potu invitavit ad hilaritatem convivii; crebræ poculorum formæ & bibendi rationes commeabant, cum Germanus in experimentum benevolentiae quam hospes præferebat, lacescero Gallo præit, exsiccatque ingen-

ingentis modi scyphum, neque Gallus con-
 territus, mirantibus nobis surgit, & , ut
 scias, (inquit) te in amicum incidisse, non
 modò conditionem quam fecisti non recusò, sed
 ecce & in benignissimam litem mutua vice
 laceffo. His dictis poculum primò in quod erat
 invitatus perpetuo spiritu haurit, idemque ite-
 rum ingesto mero plenum in hospitis gratiam
 jam tumentibus membris infundit. Delecta-
 tus tam proluxi amoris indicis ille Tribunus,
 in pedes vix tum patientes oneris surgens. Tu
 verò inquit nec putes collocatam in ingratum
 tantæ amicitie operam; scis non parvam
 militum manum sub signis meis esse. Hos ego
 totis duobus Mensibus in castris habebo, vestro
 ærario nihil graves (quandoquidem id jam
 temporum iniquitas absumpsit) stipendium
 deinde si placet & licebit persolvetis. Ad tam
 grandem unius poculi mercedem, tum subito
 quidem horrore stupuimus, sed multò deinde
 amplius cum promisso fides esset. Hucusque
 Barclaus.

Quid pluris? verbo dicam; Nullum
 esse ingenium quod non sit usui, si ea parte
 utaris & capias quâ bonum, non quâ no-
 cet, dum nec rofas ea parte capis, quâ
 pungunt, sed quâ contactu molles, nec
 gladium ea parte prendis quâ scindit ab
 acie, sed quâ manubrium habet; demum
 apes non ideò abjicis & inter inutilia rei
 œconomicæ computas quod aculeum ha-
 beant,

beant, dum subinde suave mel portant; mordent sanguisugæ dum profunt, etiam aliqui hominum cum non fuerint aliquatenus ad gustum, occasione altera utilissimi sæpe in rem nostram fuere, ac erunt, vel si absint, ingens sequi debeat privatim publicæque rerum jactura.

Sic utatur Princeps ministrorum ingenii pro varietate negotiorum accommodandis, veluti periti venatores, pro cujusque natura canes venationi adhibent, alios feris indagandis, alios sequendis, alios deinde falconarios, alios aquaticos habent, sic ingenia ministrorum, velut instrumenta varia in parte seposita habeat Princeps pro natura cujusque accommodanda, velut negotia exequenda se offerunt. Sed hoc facile utcunque fit, dum Princeps perspecta ingenia suorum habet, pro capacitate (prout opus) iis usus, verum illud multi laboris: Quomodo illa probet prius & pernoscat? cum amant plerique tegere vitia & ingenium subdolum occulunt, prætextu virtutis prima obsequia promptè expedientes, ut gratiam Principis assequantur, mox erupturi in malos dum summa adipiscuntur; Varia variis in eo placeant, mihi alibi pauca dixisse, aut hic unicum insinuasse sufficiat, videlicet; ut Princeps *Non saltu, sed per gradus* à parvis muneribus ad majora sensim ministros provehat,

vehat, non opinando de virtute alicujus, sed per diversa quemque experturus: Quæ sola electio ministrorum minimè fallit, non enim tam sagax sit minister, ingenium subdolum tegendo, quin illud prodatur, per diversa officia (imò tempora) vexatus. Si verò fiat electio à sola opinione de virtute alicujus, tum ex applausu vulgi, vel propter aliquod obsequium promptè semel præstitum, fallitur sæpius Princeps, nam *multi quoadusque privati sunt, majores privatis & magnis apti muneribus videntur, cum non sint, imò multi non videntur, cum verè sint, quos actio sola declaret viros, si adhibeantur; Differunt aliqui prudenter & consilia suggerunt, cum nec promptè agere, nec cum prudentia exequi sciant, item alii secus, cum non sciant grandia loqui, verum intra modestiam verbi, opere multa præstare possent. Boni sunt nonnulli in paucis, in pluribus verò hebescunt, cum sit diversum præesse uni, aut regere plurimos, incipere reliqui & res tentare alacres, perficere nequaquam possunt, unde prima judicia de hominibus fallunt nos, nisi per tempora & res diversas sint probati. Adde (quod maximum) sciunt aliqui varia, tum probè se gerunt etiam in maximis, sunt tamen velut vulgares nautæ, tantum in pacato & in impedito regere scientes, dum tempestas adest &*

Syrtes occurrunt, stupore rem expediunt, & confundunt verius non agunt, cum non confundi in adversis, nec decipi prosperis, verum constanter agere, unicuique magni animi, nec fucatae virtutis signum sit. Sola igitur provectio per gradus declarat & probat ministrum, nec fallit Principem (praesertim circa officia quae magna sunt, aut à quibus ministrum amovere, si in negotio displiceat, postea multum sit laboris, imò multae molestiae & periculi, & simul Principem levitatis arguat.) secus agendo quid mirum? si fiat aliquando, ut Principem *pœniteat fecisse hominem.* Verum ut practice res brevibus pateat. Facturus belli Ducem Princeps, eum praesertim legat, qui & gregarium bene egit, & decurionem, dein Centuriatum, & majores legionum Praefecturas per gradus probe exegerit, qui per velitationes, per statarias pugnas, contra gravem peditatu, aut equorum velocitate pugnantem hostem, defendendo sua, aut obsidendo aliena, demum per omnia pedestris & equestris militiae momenta, in proprio, in hostico probatus sit, unde Princeps experiatur facile belli administrum, disciplinam militum servare scientem, in adversis consilio & agendo promptum, in hostico non rapacem, verum ad gloriam sui Principis & populi totum accommodantem,

uti

uti certè sunt omnia ritè perspicienda in eo, qui Dux belli creandus fit. Jam verò in *Toga* probet itidem & provehat Princeps ministrum, per minora primùm obsequia, per Secretariatus, Commissiones, Legationes, sed maximè per consilia danda in regimine particulari, & per universum, conservando potius sua, quàm insolenter appetendo aliena; dein avertendo aut etiam decernendo bello, foederibus faciendis, societatibus exterorum parandis, adversis molitionibus (tam ab intra quàm ab extra) maturè prævidendis, nec manu semper, verùm consilio sæpius sine sensu amovendis, probatum; demum naturam sui status & populi scientem, per suorum & exterorum Historias versatum, persuadendo potentem & *promptum*, administrando fidelem, donis & corruptionibus impervium, secreti patientem, privata publicis posthabentem, conscientia pacatum, *Ingenio* (quod maximum) *modestum*: Probet inquam per minora munia & legat ministrum Princeps, nec errabit [Clientes etiam aut amici (antequam in confidentiam intimiorem admittantur) per tempora & occasiones prosperorum tum adversorum sensim probandi erunt, ne poeniteat creditæ amicitiae & secretorum; satius cunctatione in eo peccandum suadeam, quàm properantiâ.]

In reliquo dicere & mirari proclive est ;
 Cur fit ? quia passim in aliquas contempti-
 biles personas , favore & intimâ confiden-
 tiâ Principes propendeant. Sic fuit *Sejanus*
 apud Tyberium homo non ex æstimatione
 civium lectus , verùm aucupandæ
 gratiæ Principis arte sola eminens , & alios
 alibi aut legas , aut videas prævalentes gra-
 tiâ Principum , Eunuchos , Musicos , ton-
 sores , pigmeos , ignobiles , & nihil altum
 spirantes libertos , qui occulto in gratiam
 Principis fato plerumque antehabentur il-
 lis , qui majorum dignitate & sua virtute
 inter cives eminentiores. Cujus rei causam
 dare in promptu est. Cùm enim servilis
 ingenii sint ministri , æquum aut iniquum
 (quidquid à Principe imperatum fuerit)
 pari alacritate & fide exequantur , vel
 quia ab ignobilibus & nihil altum spiran-
 tibus , nec periculum sibi (non enim inso-
 lescere tam facilè promptum illis est)
 nec censuram factorum suorum metuit
 Princeps , quia *bonesta ac inhonestâ æquè*
laudant , ut proinde iis præsentibus , libe-
 rius secretiora negotia transigat Princeps ,
 quàm si adessent generosioris spiritus mi-
 nistri , quorum aspectu (conscius leviter
 dictorum , factorum) Princeps mordea-
 tur , licèt taceant. Vel denique quod ma-
 ximum , cùm illi mentis infimæ liberti ,
 sint plerumque consodalibus suis contem-
 ptui ,

ptui, totos se in obsequia Principis mancipant, ad ostium & limen interioris cubiculi excubantes, ad quemque nutum intenti (præsertim si sit valetudinarius Princeps, aut secretiori secessu multum gaudens) ut proinde diligentia obsequiorum affectum Principis necesse mereantur, secus verò illi ministri, qui sunt altioris mentis, tum amœnioris convictus, cum se acceptos vulgo & æstimari apud consodales vident, sæpius in eorum conversationem abstrahuntur, ut majorem partem obsequiorum Principis (per diversa distracti) absentes negligant. Principi verò (imò Hero cuique) non id maximè gratum, cum sit eloquio facundus, conversatione amœnus, cultu splendidus, licet ne illa quidem in ministro sint ingrata imò æstimatu digna, verum illud prius in cliente probandum quæritur, ut obsequii sit diligentissimus, in omnes occasiones sui heri & nutus intentus, imò (ut vulgus ait) *ad limen ipsum excubans, nec abstractus*, quò eò lubentius depressioris mentis liberti præstant, & totos se sub placita Principis, *sine ulla exceptione propriæ libertatis* abjiciunt, quò magis obsequium suum à Principe acceptari vident, à sodalium verò convictu exsibilantur.

XIV.

REFUTANTUR
SCRIPTORUM
QUORUNDAM
SCOMMATA,

*Malignè aut per Levitatem in
Polonam gentem jacta.*

Ego & rideo sæpe sæculi moderni quosdam scriptores, dum leviter properi sunt ad scripta, tum ad typum, scioli magis quàm scientes, cum verò à voluminum magnitudine non ab operis elegantia tum veritate narrationis famam aucupantur, magis nomini suo notam inurunt, quàm si tacuissent orbi ignoti, simul enim officium scribentium prostituunt, ad aram Vulcani commo-
dissimè dedicandi, non perinde est scribere multa & bona simul; Nonnunquam indignor insolentiæ, interdum illudo levitati, sæpius compator ignorantæ, si tum aliorum, tum nostra non probè norunt, dum procul absunt, tacituri tamen potius quæ dicere

dicere non sciunt. Rectè quidam: Mendacia antiquorum Scriptorum modestiora esse ait, modernorum Historicorum (ut ipsi ajunt) veritate, cùm enim non bene perpensa, varia leviter & effusè narrant, eò ventum est, ut quidquid laude aut vituperatione dignum, non naturâ suâ id, sed vano scriptorum testimonio fiat, qualemcunque formam factò dederint, nec qualis quisque sit, sed quàm amicos aut probos scriptores habeat, sufficiat. Rectè hos scriptores comparem Annalibus *Tamusi*, quibus lepidè succenset *Seneca* (cùm de brevi sed plenâ operum vitâ differit, Epistola XCIII) *Non ut diu vivamus curandum est, sed ut satis, longa est vita si plena est: Quid illum octoginta anni juvant per inertiam exacti, non vixit iste sed in vita moratus est, nec serò mortuus sed diu, octoginta annis vixit, interest mortem ejus à quo die numeres: &c. Paucorum versuum liber est & quidem laudandus atque utilis: Annales Tamusi scis quàm non decori sint & quid vocentur, equè est vita quorundam longa, & quod Tamusi sequitur Annales. Parcâ famæ, ipsumque nomen scripturum calamum abstraheo, modestior in eorum nomina, quàm ipsi in meam gentem. Ridet utique non horret scopulus assurgentem vim fluctuum, qui dum trudent, protrudentur potius, & franguntur ipsi: dum*

frangere volunt, lambunt non percutiunt
 rupem, nec ranunculus deglutiat bovem,
 licet hiantem protendat buccam, nec isti
 blaterones accusent aut mordeant nostra,
 qui potius suam levitatem & insana judicicia
 excusent, si modò satis excusare valeant.
 Non igitur quàm vana illi narrent, sed
 qualiter se res apud nos ex vero habeant,
 brevibus expedio. Vestitus nobis Polonis
 est, non ad eum modum quali nunc utun-
 tur Occidentales Europæorum populi,
 sed propius normam, quâ dudum anti-
 quus orbis utebatur, clarè testantur Histo-
 riæ, picturæ, Numismata veterum, ne-
 que modernum Gallicum aut Germano-
 rum vestitum justè Christianorum dicas,
 nec item nostrum barbarorum, uti lingua
 sic vestis, gentem à gente, non fidem po-
 pulorum distinguit, æquè nostra talaris ad
 gravitatem togæ composita, quàm Occi-
 dentalium accisa & curta vestis, Catholi-
 cum tum Politicum virum non dehone-
 stare sed ornare potest, tam sub nostro ton-
 so & subrafo pillo non calvescunt ingenia,
 quàm aliorum pillosus vertex, mentem
 sanam cum judicio maturo tegere potest.
 Habuit dudum Polonia viros, habet in
 præsens, & per Dei gratiam erunt, sunt
 nobis ingenia non lepida, sed solida, non
 acuta, sed pro candore gentis recta, non ad
 ostentationem, sed quantum opus est in-
 structa.

*Vestitus
 Polono-
 rum.*

*Inge-
 nium.*

structa, dumque minus præsumunt, pacata; Non scimus superflua, verùm scimus prout usui necesse habemus, illa subtilitas ingeniorum, plerumque præsumptuosa est, sæpius verò insolens, hinc figmenta in statu Togato, sæpius verò circa Divina, unde procul absunt nostri; Pacata exinde nobis est toga; Deum item non per curiositates quæstionum, sed candida simplicitate scimus & colimus, uti Æternum & Bonum, non habet Polonia *Vitembergam & Lutheros, non Genevam & Calvinos*, aut quæ alia sint Pseudo-Doctorum monstra, nec immeritò Orator ille Nobilis * nomine Vladislai IV Regis Romam missus, coram Pontifice gloriatus, quia **POLONIA MONSTRA NON PARIT.** Hinc sequitur, quia verus nobis inest sancti Numinis cultus & quæ sunt sacrorum; vidimus occidentem, scimus & nostrum Polonum Septentrionem, ut extra insolentiam verbi dicere liceat, Occidentales in cultu ædium sacrorum esse liberales, Polonos in ea sanctæ liberalitatis parte planè effusos, & Occidentalibus per altarium ornamenta, ni æquales, certè superiores.

*Religio.** *Georgius Ofsolinskius.*

Armis sectoriis non punctualibus utimur Poloni, videlicet arcuato gladio, quem *Acinacis* nomine vocamus, quomultas gentes domuimus, utque Polonæ acinaci

Arma.

in posterum indefessa sit virtus, Deus per gratiam providebit, dicerem victoriosa bella in Germanos, Hungaros, Moschovitas, Suecos, Turcas, Tartaros, & alios quosvis, nisi brevitatis scripti abstrahe-
ret, tum præsertim ne dentem invidiæ moveam aliquorum, si quædam punctatim pro gloria nostri memorem, verùm Historici pro me interim loquantur, prout credo modernum bellum *Polono Epæum*, etiam erit pars magna, nec incuriosæ ad posteros Historiæ, cui scribere tandem vacabit.

Urbes

Urbes, non passim ad Occidentalium cultum nobis ædificatæ, non enim hic in urbibus habitant Nobiles, sed disgregatim, prout alicui rus, nemus, collis, & planicierum amœnitas placuit, sedes sibi figunt & arces, inde cum raræ Nobilium videantur domus in urbibus, adest quidem, sed rarior per solos cives ædificiorum splendor, malim utique decus libertatis quàm urbium, hoc enim inter potissimas causas, quod hucusque libertas populi vigeat, cum non simul; verùm per rura & curias disgregati manemus, deest enim inter disgregatos contagiosa factio, rari in turbas cœtus, nec æmulatio, nec offensa ex separato, nec item adest jurgium, nec molestus vindex; remoti à Principe, etiam à censore tum ab
of-

*Status
Politicus.*

offensa; vita liberior & magis quieta. Imò ab eadem causa rarior hic est hæresis, si enim peregrinum dogma invehatur, non tam facilè per disgregatas Nobilitatis curias volitet, nisi statim novitate rei evanescat, quàm si in gravi aliqua populo urbe, velut nocitura pestis contagione serpat primò, mox totam occupet radicata, atque uti hæc, sola separatione, nobis etiam multa in præsens Reipublicæ nocitura, facilè vitantur, dum nisi vocati in commune, convenire abstinemus. Urbem Venetam per suos canales in diversas dissectam regiones, non tam facilè in cœtus & turbas coalescere posse, modicam quidem, sed inter potiores publicæ quietis causam à quibusdam poni, quid mirum?

Non diffitear in quibusdam Polonorum *Mores* partibus plebeculam esse asperioris vitæ & morum, imò propius simplicitatem, sed uti hominem homini, etiam gentem genti conferre si liceat, tum plagam orbis, alteri plagæ, fateatur quisque necesse, quia Europæus occidens dudum ante fuit habitatus (exuta morum prima barbarie) & in cultu populi, ingeniorum, studiorum, urbium, Provinciarum, ferè jam consenuerat, cùm primum noster Septentrio capiendis hominibus aut noscebatur, aut parabatur. Hic illa proclamata *Hercinia Sylva*, vastitate horrenda, ferarum

potius altrix quàm hominum, nullus proinde habitator, sed novella primum soli populique cultura; Esse utique velut homini sic populis suas ætates, pueritiam submorosam, juventutem amœnam, viriles annos graves & cultos, ideóque Septentrioni nostro adolescentiam primam agenti, frustra (nisi acerbus censor sit) aliquis succenseat, dum præfertim satis recompensat aliquam vulgi ruditatem, ingenuæ Nobilitatis morum & ingeniorum decora venustas.

*Dominium
in subditos.*

Verùm aliqui ab Occidentali Monarchia scriptores, in nostram plebem tum ruricolas, absolutum Dominatum, velut aliquid ignobile & horrendum nobis obijciunt. Quid ergo inde inferant? quàm ut nomine Monarchiæ & absolutæ potestatis, vim Tyrannidis occludi velint, & proinde Monarchicum statum (dum sub suis Monarchis vivunt) tacitè lugeant, aliena sub invidia aut titulo, accusaturi sua, dum palam loqui non licet. Acerba ne loquor? minimè; nam proportio eadem est, non personarum, sed juris, dum quisque è nobis Polonis, sui vulgi & bonorum, parvus quodammodo & absolutus Monarcha est. Etiam noster Dominatus in plebeculam, intra leges conscientiæ est, dum scit quisque è ruricolis, quid operis septimanatim, quid tributi annuatim dominis pen-

pendat, ut per æquitatem nil extorquere liceat supra. Si verò sint aliqui æquitatis violatores, tam iniquo jure tyranni esse possunt in suos, quàm vestri (si eveniant mali) in vos, cùm annales vestri passim malos ac bonos Principes vobis fuisse palam testantur, eoque graviori in vos servitute, quo magis in ingenuos illa exercetur, nostra verò plebecula, nisi ad inferiorem parendi sortem nata est, nec totam libertatem vivere sciat. Sunt aliis, sunt item mihi pro mea sorte (sed magis per *Dei* gratiam, qui *Suscitat à terra inopem*, qui *Esurientes implevit bonis*) sunt inquam castella, sunt rura, sunt subditi, cur ergo insolentius meos habeam, cùm sciam hos mihi datos à Deo, & me simul datum illis, illi mihi subjectionem, ego vicissim justum in eos dominium (non extra leges conscientiae) debeo, utique nos etiam Poloni, Barbarorum & immanitatis nomina, non intra honesta titulorum ponimus, æquè nobis virtus cordi, honestas decori.

Pro divitiis gentis non loquar, nec superbus gloriabor, habeant sibi alii quid quid in oculis volunt, nobis sufficiat copia virorum inexhausta, copia frumenti, falis, pecorum, ovium, piscium, mellis, lanæ, cannabis, lini, equorum, ferri, plumbi, arborum, nitri, omnium superflua.

flua, adusque commodandum exteris abundantia, veræ & solæ ad vitam humanam, alendo, tegendo, tuendo, pace & bello necessariæ divitiæ, tum commoditates; tamen argenti ac æris fodinæ non defunt. Experta dudum (sed nunc præsertim) Europa, opes Polonas, cùm aut pro Polonia, aut contra, intra Poloniam (velut alibi dixi) magnis exercitibus tota concuteretur, cùm nec divitias Polonæ Cereis consumere, nec conficere viros, nec ferrum fatigare possët. Aliis gentibus quibus industria operum aut mercimoniorum instrumenta sunt opum, alieni & sui portus, naves, longinqua itinerum, creditor, fidejussor, huc & illuc commeantes tabellarii, demum venditor & emptor (ne reliqua opportunitatum commemorem) ad rem conferunt necessariò, quorum cursus si casu quopiam (ac bello præsertim) præcidatur, unius jacturam anni, aliorum multorum recompensa stabilire & in ordinem reponere vix potest, nostra Ceres si hodie langueat, altero anno parvo apparatu vomeris, iterum tota renasci potest, nam solâ terrâ (quæ cuique ad manum adest) instaurando opus habet, quò minus requirit ex adjunctis, eò citius (inter aratorem & terram paucos contrahentes) habetur.

Non producit fatear solum Polonum
aroma-

aromata, vinum, fericum; Nostris tamen
 donis sine adminiculo cæterarum gen-
 tium abundè vivere possumus, aut nisi
 hæc ipsa exteri ad nos advehant, dona Ce-
 reris nostræ necessariò petitori, sibi magis
 quàm nobis injuriam faciunt. Adest ex-
 inde nobis solvendo militi pecunia, neque
 (ut forsàn alibi) exercituum stipendia tem-
 porum oblivione, sed ære ex præparato ad
 assẽm solvuntur, cùm & solvere exerciti-
 bus, & super hæc donativa ex præparato
 dare sufficiamus, quotidiana ejus rei docu-
 menta præ oculis habemus, ut cùm mini-
 mum nummorum hodie Polonia (bello
 exhausta) habere videretur, invenerit ta-
 men magnis exercitibus solvendo, auri
 millones; vel si à penuria temporum desit
 tandem aurum solvendo, adest dives panis
 nutriendo, adest lana tegendo, adest fer-
 rum armando, sunt viri portando, nec
 bellum proinde (defendendo sua) langueat:
 venditent alii sua quia satis mediorem ha-
 bent ad comparanda ea quæ vivendo sunt,
 nobis gloriari sufficiat, dum ipsum habe-
 mus bonorum finem, prout ad vitæ ser-
 viunt necessitatem. Utiq̃ non aurum
 aut quidquid aliud (quæ sæpe miramur
 homines) *sed terram lacte & melle affluentem*,
 velut potissima terræ munera, pro-
 misit *Deus Israël*; tum *Isaac* inter prima
 benedictionis dona *Pinguedinem terræ* pre-
 catus

Pectu-
nia.

catus est suo *Jacob*. Est quidem plerisque gentibus sua annona, sed à Polonæ Cere-
ris & aliarum circa rerum ubertate tamen
diversa, cùm alii populi habeant (aut in
parte, aut vix quidem) quod satis est, nos
verò habemus per omnia, quod sit supra,
nec eo bello diu sustinemus, quod nobis
necessum habemus, sed ex superfluo,
quod ultra abundè reservamus. Ipsissi-
mam causam expendisse videtur Nobilis
scriptor Hispanus (*Didacus SAVEDRA Polit.*
Symbol. XLIX.) dum præfert com-
moda divitis agriculturæ, omni argento
& auro suo, quod Indiæ noviter repertæ
in Hispanos largè effudère; ait enim: *Nec*
ditiores in Regnis fodinæ, quàm Agricultura
ra, norant illud Ægyptii, qui sceptrum sic
efformabant, ut infernè in vomerem aratri
desineret, volentes innuere, in eo potissimum,
potentiam illius & amplitudinem consistere.
Plus emolumenti acclivia montis Vesuvii la-
tera adferunt, quàm Potosus mons cum inti-
mis suis visceribus licèt argentiferis. Et
paulò post. E solis pene terræ fructibus tam
opulenta & locuples fuit Hispania posteri-
bus sæculis: &c. Tum infra. Hæc incom-
moda sunt quæ Indiarum detectio secum attu-
lit, ut negligatur agricultura spe illarum
opum, eæ enim quas è terra colligimus, magis
naturales sunt, certiores, & magis omnibus
communes, quare agricolis privilegia conce-
dere.

dere oporteret, eosque ab oneribus belli, aliisque eximere.

Cultura opificiorum non quidem est *Opificia*
 apud nos passim exquisita, partim quia
 non pro mediis ad sustentamenta vivendi,
 sed magis pro ipso fine, è vulgo quisque
 contendit & glebam vertit, ideòque (si
 verum dicere licet) industria operandi non
 excitatur, dum quæ vivendo necessaria
 sunt, parva opera ad manus habentur, par-
 tim quò *Deus* occulto quodam fato vo-
 luerit habere, ut etiam aliorum populo-
 rum industria nobis profit, ne velut orbis
 incolæ separati dum sine aliorum admini-
 culo viveremus, absoluta felicitas nobis in
 superbiam verteretur. Hæc igitur omnia,
 quæ providus Pater omnium DEUS in
 nos gratiosè effudit dona, è gratiora no-
 bis, quò magis sunt penes condimentum
 AUREÆ LIBERTATIS, ut nisi *Libertas*
 ad invidiam verbi in eo dicendum sit, di-
 cerem aliquid ipse, verùm pro me loqua-
 tur Stanislaus Orichovius, *Meritissimè Ci-
 vem Polum dicere posse:*

LIBER SUM.

LIBRORUM
LEGENDORUM
RATIO.

Lii utuntur floribus pro aspectu, nonnulli causâ odoris, verumtamen omnium usum apes prudentissimè confundunt, quæ non vana illa, sed (mel decoquendo) fructum studiosius petunt, ut idem flos effectu alius atque alius sit, prout eum sibi accommodavit perquirentis studium. Eandem sæpè imaginem excellenti depictam arte vidi, aliorum ne aspectum movisse quia rudes erant, ab aliis aspectam quidem, sed incurioso & transitorio intuitu; Cùm enim non intelligerent artem, non mirabantur artificem; Jam verò à reliquis & aspectam & diligentiori consideratione pensatam, ut centum spectatores, centena & semper nova picturæ artisve eruerent in laudem Magistri decora, cùm alteri hoc, illud alteri, huic minus, alteri magis, imò nonnullis maximè, aut aliquid, aut placuisset totum, prout rectum ignarumve fuit iudicium aspicientis, sic ferè

ferè proborum Authorum scriptis evenit, cum enim alii pro vana curiositate libros legant, alii sparsim (hac & illac) per paginas rem libent, quid infelicius scriptori, quàm in talium jocularum incidisse manus & judicia. Verùm qui pro desiderio sciendi lectioni immorantur, nec simplicem narrationem modò, sed causas etiam rei & scripti perquirunt, idque secundo & tertio scriptum revolvendo; ea vera uti *Legentis* utilitas est, etiam ipsius *Scriptoris* talem meruisse *Lectorem* vera felicitas dici potest. Hæc mea item quæ porrigo, prout judiciosum, gravem, aut secus morosum, leviusculum, tædiosum aut distractum *Lectorem* merebuntur, non dubito quin similia videantur legenti. Sed tamen ut promiscuè petam à te *Lector*. Ne mihi vitio quæso veritas, si tibi suggesti quæ apud prudentiores legi, aut ipse videndo, vivendo pernovi. Parvi momenti nonnulla videbuntur tibi hîc scripta, aut minus in rem fervientia? falleris; Cùm enim sine sedula consideratione aliquod eorum transmittes, atque ideò partes ejus naturamve non capis, non meo sed tuo vitio rejicies, damnabis. Fieri autem aliter non potuit quin breviter scriberem; Aut enim curulis sella ab hac honesta (carptim per otium) scribendi occupatione in senatum me avocat, aut etiam qualisqualis mihi

mihi librorum lectio, tum ipsa præsertim
suggerit praxis, hoc in scriptum conge-
rendo, velut Geographi universi formam
modico in globo, ego quod opportunum
dictu in promptu habui, brevi includere
debui scripto. Utere igitur felix, neque
Authoris rectam mentem & intentum
injurius carpe, si haud dextrè accommo-
danti fecus cadat. Nullum verò in hoc fra-
gmento me suggestisse puta monitum Ci-
vi, Populo, Principi, cui suus desit *Modus*,
Qui est sal & anima virtutum. Tu quoque
utere cum *Modi.* Vale.

OPE-

OPERIS CONTENTA.

- I. **P** Rincipum Christianorum
Norma, adjecto militari
monito. fol. I
- II. Ratio Legationis Mittendæ,
Agendæ, Recipiendæ, ap-
posito discurso de loco Po-
loniæ legatorum. IIII
- III. Quomodo vivendum penes
Principem. 152
- IV. Seditio Militaris & Provin-
cialium sopienda, tum quo-
modo obviandum, ne fiat.
163
- V. Responsum in gratiam cujus-
dam sermonis privati, bo-
none fiat Reipublicæ Polo-
næ? Ubi non pluralitas vo-
cum verùm consensus pon-
deratur. 181
- VI. Methodus lectionum filiis
suis instruendis præscripta.
192
- VII. Hastatus eques, præstat
equi-

- equiti ferentario. 214
- VIII. Lineamenta humanæ
mentis. 227
- IX. Qui in Republica pluri-
mum agendo valent? 232
- X. Cautio Reipublicæ, seu Du-
rationis Omen. 239
- X. Rerumpublicarum Ruitura-
rum signa. 257
- XII. Minores aut magnæ vir-
tutes, diverso modo in ani-
mis vulgi se habent. 259
- XIII. Diversis ingeniis diver-
sè utendum, Qui non valet
in uno, præstat in altero.
270
- XIV. Refutantur scriptorum
quorundam scommata, ma-
lignè aut per levitatem in
Polonam gentem jacta. 288
- XV. Librorum legendorum ra-
tio. 300

PERISTROMATA

REGUM;

Seu

Memoriale Principis Monitorum,
Symbolis expressum,

AUCTARI I

loco positum.

Nil hic novi Principi suggeritur, quod ante dictum non habeatur, Symbola tantum sunt, seu idea & imago supradictorum,

cujus aspectu cum delectatur Princeps, simul doceatur oportet; Non melioribus aulaeis Palatium Principis, imò cubiculum interius ornetur, quàm iis, quæ cum ornant, etiam delectando doceant; sæpe alias curis distractus Princeps, tum affectu bono aut malo abripitur, quæ omnia dum conturbant animum, etiam à recto consilio abducere amant mentem in devia, nec semper adest copia consilii, aut si adsint consultores, non obvium fit cuique dicere, imò non semper suggerere audent, quod in rem opportunam veniat.

Per hæc igitur cubiculi ornamenta, quæ
intui-

intuitu familiari non magis in oculos, quàm in animum se ingerunt, doceatur Princeps, nec alia Principis aula melius accommodata, quàm in qua murta etiam & inanimata, salubria loquantur, & parietes loco monitorum sint. Hinc usitatum erat magnis in orbe heroicis, excitandi animi gratia, accommodatis menti suæ uti Symbolis, Alexander Magnus pingi sibi volebat Leonem, dein alii, alia Symbola aut signa in annulis, tum alibi fingi curabant, Pompejus, Cæsar, Augustus, &c. tum inter Catholicos Principes (ut multos præteream) Carolus V. Cæsar, Symboli nomine fingebat sibi *Herculis columnas*, sed negativâ in affirmativam versâ, cum inscriptione PLUS ULTRA. Ac recentissimè inoster Vladislavus IV. magnanimitatis, munificentiae & Regiæ comitatus vivum ipse Symbolum Rex, delectatus novo Symbolo, quod in cubiculo ejus ingeniosè parieti insculptum erat, & usque hodie visitur, videlicet Aquila (Poloni stemmatis decus) non jam armiger Jovis irati, sed dona ferens & gratiam clementis, adsculpto in pedibus fasciculo frumenti, cum inscriptione PANEM NON FULMINA. Item alii Reges, Principes, Viri illustres, cum Symbolis non uterentur, salutaria tamen diæteria & potiores sententias gravium

vium authorum, super fenestras, ostia, pa-
 rietes, monitorum loco inscribi sibi cura-
 bant, & hodie adhuc nobis in more est,
 ut quæ incurrant in oculos, infundantur
 in animos & præmoneant mentem, in
 iis verò maximè seu affectibus vitandis,
 quorum passio ut plurimum nos afficit,
 seu consiliis publicè aut privatim promptè
 habendis, quæ sæpius exequenda veniunt.
 Utinam hæc etiam quæ Aulæarum sub
 specie hic suggeruntur monita, non Pa-
 latii Principis ornamenta sint, sed potius
 animorum, tum intimæ mentis imago, &
 viva sculptura.

O

PE-

308 ANDREÆ MAX. FREDRO
PERISTROMA PRIMUM.

P Rincipis mobilium, rem præstantissi-
mam esse Bibliothecam, rectè qui-
dam effatus, sed plerumque in conqui-
ren-

rendis authorum libris, curiositas nonnullorum magis laborat, quàm rectè sciendorum cupido, ut fatius dicendum sit, Principis cubiculum non majus ornamentum ad Majestatem compositum admittere posse, quàm unum alterumque in mensa librum, cùm non Bibliotheca mutis libris docta, sed mens Principis salubribus consiliis referta pensatur, quàm proborum Authorum, sed præsertim Historiæ lectio & Geographorum notitia copiosè ingerit, nam hæc ad summam regiminis conferunt; Hinc altior æstimatio personæ Principis suboritur, & edictorum, dum incolæ advertunt Principem suum, non à proprio tantùm genio, sed altius ab anteaactorum temporum notitia eruere consilia recta, velut è profundo montium operosè foditur nobile aurum. *Hinc omnia* Princeps habeat, seu novas leges (si ad salutem populi ultra conferant) suggesturus, seu antiquas super quas juravit, observaturus, ut ad earum normam se componat, neque in devium legis abeat perjurus, odia civium imò maledicta experturus, non populi vitio, sed verius suo. *Hinc* consilia pacis, belli, foederum eruuntur. *Hinc*, quales ministròs legat Princeps? quæ sit per licita & honesta colligendi ærarii cura? quomodo populum publicè intra auctoritatem simul & amorem regat? quomodo

privatam domum & suos habeat, alienis exemplis discitur. Item quomodo, intra Justitiam clemens sit Princeps, nec extra clementiam Justus? quomodo liberalis sit sine prodigalitate, aut parsimoniam amet, sed proximior liberalitati? Quanta inesse debeat bono Principi Catholicæ Religionis & cultus Divini cura? *Hinc* inquam (id est ex antea actis præteritorum) *Omnia* discat Princeps, & eadem de se seu victurus seu moriturus judicia populi amet aut vereatur, prout virtute paravit sibi amorem, aut secus illicitè gestis meruit posteritatis infamiam, velut in aliis laudatum aut reprehensum aliquid legit. Uti verò veterum scripta conducunt ad rerum notitiam, sed maximè profit, si populi sui factos sæpe revolvat Princeps; Aliena scire curiositas est, sua * verò necessitas, nam ad rem magis conferunt.

* *Idem alibi dictum, sed hic compendiam prædictorum est, prout hic aliqua repetica (sed quæso sine murmure) legas.*

Imò etiam ex se natos honestis artibus imbui velit Princeps, futuræ spei eos paraturus, tum communi juventuti Scholas & Magistros provideat, convenienti proventu ditet, præmiis artes & ingenia provocaturus, substituendo commissarios, qui singulis annis (Academias visitaturi) in studia juventutis inquirant, ut iis præceptis instruatur, quæ ad naturam sui status & genium populi conferant, non quæ curiositatibus exoticarum quæstionum ludant,

dant, tales enim Respublica in posterum habitura viros, quales à pueris formari sibi curat juvenes, judiciosos, rerum Patriarum gnaros & amatores, aut secus molles, leves, in novitates exoticas curiosos, suorum ab antiquo institutorum negligentes, libertatis prodigos.

Hæc dicta sufficerent pro reliquis omnibus, nam verè HINC (id est à lectione librorum) habentur monita OMNIA. Verum sigillatim quædam insinuare mihi propositum est.

Religionis & pietatis Pace & Bello potissima sit Principi cura. *Ne ritus sacrorum inter ambigua culti per prospera obli-*
teven-

terentur. Sed cultum Divinum & bonum Ecclesiæ impensè promoveat, spirituum immunitatibus non detrahat, reverenter eum ordinem habiturus; in ornamenta altarium sit liberalis, in Eleëmofynas largus, mendicis, pupillis, afflictis, promptus, nec dando tantum, verum sæpius ope legis & promptè ferendis decretis subveniendo, ne litigii protractu & ambagibus juris graventur, imò ne à potentioribus opprimantur; Cavebit etiam Princeps, ne Hæreticos in familiaritatem cubi- culi intimioris adsciscat, licet alias obsequio promptos, sed tamen religionis hostes, nec ideò rebus Principis (præsertim quæ ad Divinorum curam vergunt) faventes aut fidds. In reliquo sint non fucate pietatis, palam in Principe signa, sacro quotidie publicè intersit, nullis negotiis ab ea cura distrahendus, quidquid enim sanctum privatim egerit Princeps, sibi uni profuturus in præmium, quidquid publicè? omnibus proderit in exemplum, populus verò conformat se exemplo Regis, & quo inclinari videt sequitur, undè ultra hoc, quia timenti Deum Principi omne magnum opinione populus adstruet, quasi omnia cum bono Deo agenti, fiet etiam ope Divina, ut omnia succedant in melius, licet quandoque videantur adversa, aut secus improspèrentur, si

humana studiosius, *Divina* negligenter habeantur. Etiam intra Arma, virtutis & per omnia conscientiaë eadem sit ratio, advertat Princeps, ne sui milites per licentiam Colonis sint graves, ne maledictis populi, ultra incommoda res sua gravetur; Imò in hostico eadem modestiâ res agatur, sine flagitiis in fæminas, pueros, sacra, templa, mortuorum sepulchra; sed Castrorum sit publica pietas, vota incipiendo & finiendo bello, *Deo* ferantur, in pactis potissima sit Religionis ratio, ut pro hac magis quàm pro reliquis certare videatur. Dum verò pace & bello eadem inerit Principi virtus & Divinorum cura, eadem adesse poterit à spe auxilii Divini rerum prosperitas, nec pax erit sterilis, nec bellum illi grave, concutietur, sed non frangetur, inclinabitur aliquando? sed non ruet tamen, imò quandoque cadet, sed ideò ut altius assurgat, is inquam Princeps, cui non fucataë virtutis & cultus Divini, inerit zelus.

SCRIPT. FRAGMENTA. 315
PERISTROMA III.

Non aptius symbolum veritatis,
quàm in imagine Sanguisugæ, quæ
MORDET DUM facem sanguinis
O 5 fu-

fugendo PRODEST nec prodesse potest, nisi mordeat. Ad morsum sanguisugæ frontem contrahit æger, sed tamen pro amore sanitatis sponte admittit; *Veritatis* etiam natura est, ut non aliter proficit, nisi mordeat aures audientis, dum errores, vitia, defectus, velut vulnera quædam detegantur oportet, quibus medicamenta recti consilii, non aliter adhibeantur, nisi sint in aperto, veritas prima fronte aspera, sed eventu læta, adulatio ridet aspectu & placet auribus, sed animum postea offendit, nam tristis eventu est. Non igitur Princeps veritate offendatur, si bene sibi consultum velit, sed potius veraces consiliarios amet, pro melioribus habiturus, qui dum errores pollice tangunt, apparet quia morbum vident & intelligunt, ideoque facillè sanant, illi verò qui mollia loqui amant, aut rem non intelligunt, aut deformi adulatione laborant, Principem Remque publicam perdituri. Sed tamen veritas etiam cauta imò discreta esse debet, similior sanguisugæ, leniter noxium sanguinem extrahenti, non serpentibus dentatis venenum infudentibus in vulnera, ne sub specie veritatis aculeatis sermonibus laboretur, ne inverso veritatis nomine, magis ignei dicendo simus, quàm zelosi. Princeps itidem extra omnem affectum sit, ne consultores pro communi bono

bono zelantes, igneos aut turbulentos vocet, nam quædam rectè sanari non possunt, nisi vivacius urgeantur. Etiam verbi Dei præcones, si in obstinatiores auditores incurrant, non certè beatam vitam uti melioribus per mollia trahendis proponunt, verum arguunt vitia, iudicium, fulmina, erebum, occidium comminantur peccantibus, nec tamen à rectè suadendi præceptis abeunt.

F Abula (litigantis venti cum sole , hu-
jus de Gratia , illius de Potentia) ma-
gni in rebus humanis mysterii , æquissi-
mum

mum Symbolum esse potest, videlicet,
 quantum gratia possit supra violentiam.
 Non eripuit sed potius fortius vestem as-
 stringere cingulo, causam viatori dedit in-
 surgens ventus, fatigavit? sed ipse fatiga-
 tus, molestiam fecit, sed majorem ipse
 tulit, dum frustra vim exeruit, severius
 expoliare studuit, eoque majus ingenium
 ad resistendum viatori movit, ut se, adver-
 sus vim muniret, cingulum vesti super-
 induceret, prout est verissima malitiæ in
 seipsam sævientis imago. Sæpe dum exar-
 mare volumus, potius præcavendo, ar-
 mandi se occasionem damus, dum mina-
 citer extorquere volumus, exacerbamus
 verius quàm obtinemus, quò ardentius
 flagitamus eò impensius negatum habe-
 mus, quò magis diffidimus, eò diffiden-
 tiæ in nos majoris causam suggerimus,
 nemo enim diffidit, nisi qui seipsum occul-
 tæ malitiæ arguit, nec amorem sibi deberi
 judicat, qui ipse non amat; Cessavit vis
 & sævitia venti, videamus mollius quid
 possit certamen? Adest cum sua serena fa-
 cie *Sol*, splendentes simul & calidos mittit
 in viatorem radios, rident prata, coalescit
 aër, sudat à gratia calor viator, solvit pri-
 mùm fibulam, cingulum discingit, dein
 vestem sponte detrahit, seque in terram
 ad confessionem victoriæ, coram trium-
 phatore sole, lassus benignæ litis gratia,

abjicit viator. Sic gratia profecit quantum vis non potuisset. Suasum sit cuique Principi, ut per molliora cum sibi subiectis agat, filialiter magis quàm serviliter eos habiturus, ea tamen moderatione, ne infra Majestatem effusa lenitate se abjiciat, imitaturus solem, qui ex alto radiat, nec descendit tamen, ne si nimis proximum se inferioribus admoveret, aut combureret omnia, aut radios (qui vim ad calefaciendum distantia acuunt) intorquere tum hebescere cogatur, sic Princeps dum humaniter agit, non tamen oblitus sit debitæ gravitatis, quæ eò gratior populo, quò magis ex alto veniens, humilioribus gratiosè communicatur. Sic mancipantur populorum animi & trahuntur in amores Principis, promptum pace & bello obsequium, & quæcunque voti sui sunt, intra amorem oblaturi. Non ignoravit eam gratiæ vim *Stephanus Bathoreus* Rex noster, qui bellicosus Princeps dum esset, dicere solebat: *Se tot equitum turmas sine publici æris dispendio in aciem educere posse, quoties posset accommodata in rem vultus serenitate, levare pileum?* Cùm enim haberet in usu, ut se non infrequenter communicaret Optimatum convictibus, hunc blando alloquio, illum leni aspectu, alium nutu, singulos verbo dignabatur, *comitate & alloquiis officia provocans*, tum in majus argumentum gratiæ (sed

(sed hæc intra Regiam gravitatem) propinato per prægustatores Regio poculo, omnium rapiebat animos & parabat sibi amores, levabat insuper promptè pileum, in majus condimentum comitatis, & simul futuri belli magnificentum interferebat discursum, sic Optimates Principis sui comitate deliniti; in eo quod gratissimum erat bellicoso animo, promptum studium pollicebantur, hic cohortes peditum, ille equitum hastatorum turmas, dein alii ferentariorum subsidia; simul Stephanus loquentium observabat affectus, prompta levatione pilei, grata sibi esse quæ offerrentur, testando, munificum se data occasione vicissim præstaturus, ut ille prompta gratia, tantum assequeretur (nam supra mercenarium exercitum, ex gratuitis Optimatum subsidiis, cum hic magna eorum potentia sit, decem aut amplius militum millia subsidio belli educebat) quantum alter pro imperio assequi non potuisset.

322 ANDREÆ MAX. FREDRO.
PERISTROMA V.

AD formandum Principem pœnæ aut præmiorum arbitrum, habui in promptu Symbolum, *Bilancis appense*, adscripto

scripto ad stateram, NE PRÆPON-
 DĒRET, sed commodius è Palatio
 Varsaviensi, Aquilam Polonam, adscul-
 pto in pedibus fasciculo frumenti (quæ
 hodie usque in cubiculo impensis Vladi-
 slai IV marmoribus incrustato visitur)
 depromere visum, cum inscriptione
 PANEM NON FULMINA
 Majestatis Regiæ fulgor per seipsum per-
 stringat oculos & terroris argumentum sit
 in animis subditorum, vel sine fulminum
 minacitate, quid si hæc stemmatibus ap-
 pingantur? quid si fulmina ferat Majestas,
 rarius gratiam loquatur? Non certè in
 populi auribus vox ulla magis terrori
 quàm Principis sit, nec ulli sub sole ma-
 gis periculosum sit suum nomen, quàm
 vocari aut dici Regem. Præstat igitur ut
 intelligatur à potentix & superioritatis
 æstimatione, quàm videatur in Majestate
 terror; Æquior utique in suos Aquila
 Polona, cùm in statu legibus circumscri-
 pto, Majestatem suam non in potentia
 nocendi, sed in potestate bene faciendi
 fundatam habere mavult, dona gratiosi
 Jovis, non arma irata, populis ferendo,
 si enim hic pœnarum decreta Rex ferat,
 non potest sine cæteris, imò *neminem se*
captivaturum nisi jure victum, juramen-
 tum super ea lege deponit, si verò præmia
 in benemeritos largiatur, solus sine cæte-
 ris

ris eorum arbiter est; hinc, thronus Regius in amore populorum fundatus, tutior est, quàm si terrore potestatis fulciretur. Non hic in Regem ficarii, non venena, non prodiones apparantur, sed potius usitatum Regum Poloniæ Symbolum in alto manet. *Quod in sinu cujusque civis, Rex obdormire securus audeat*, ut hæc sit nostri Jovis arx tutior, & munimentum inexpugnabile, cum non egeat munimento, dum videlicet, Armigerum suum excussis in partem fulminibus, vertit potius in gratiæ dispensatorem. Vis Princeps neminem timere? sis innocens, vis amari ab omnibus? præmium & gratia sint tibi promptè & in obvio, pœna nisi coactè sequatur & ex tacito.

O Pinione res constare & Omne ignotum
pro magifico esse, non ex vano di-
ctum, quædam enim dum parva sunt,
ma-

magna tamen opinione ab ignoto creduntur, seu revera cum sint magna, opinione majora indicantur, si non videantur; Continuus aspectus levipendium inducit, aut pro familiaritate aut pro fatietate videndi, hinc proximè sequitur, ut quæ ignorantur, scire, audire, & simul habere ardentius ea cupiamus, rebus enim pretium à raritate inest: si Adamantes tam obvii forent quàm filices, pretium eorum vilesceret. Etiam Princeps quò raritatem non obviæ Majestatis inducat, secessu eam tueatur oportet, dum enim parcius eam communicat, nec semper præsentem aut vulgariter obviam exponit, sed per intervalla indulget. Populo, majus desiderium visendi sui facit, & ex eo metum format prorsus amittendi, si tantum desiderium habeatur videndi, modicè absentis. Prolatum exinde habemus, ut qui remotius degunt à Principe, & de persona Principis quiddam supra humanam speciem augustius credant, & de Majestate quiddam sanctius opinentur, & potentiae aliquid immortale adstruant. Nec ex vano proinde artem quærendæ (sed nimis affectatæ) Majestatis, observavit *Historicus* in illo Barbaro Rege à cujus aspectu & alloquio populus arcebatur, quò plus venerationis inesset. Imò Deus ipse, cum inter homines mysteriorum suorum Majestatem fundatam vellet, ingredi passim sanctuarium

ve-

vetuit, & nebula occupavit templum Salomonis, secretam loci venerationem loquens, cum circa dedicationem Majestas Dei templum ingrederetur; multo magis Principi uti homini, profit secretum non obviae Majestatis, cum humana sat per se imperfecta sint, nisi quadam arte tum adminiculo juventur, ut nonnulla ad opinionem adstruere, nonnulla celare, aliqua demere necesse habeamus. Si igitur Princeps in obvio sit populi aspectu, multa in eo haec aut illa imperfecta notentur, imo aliqua cum sint probata, sed per diutinum intuitum, tamen ad contemptum trahantur, quid si aliqua vera vitia insint? Nam etiam Princeps est uti mortalium caeteri, non extra humanam fragilitatem aut imperfectionem positus, ut in sermone, aut gestu, aut in persona, aut in affectu, aut in animo aliquid illi ad veram perfectionem necesse desit, quod verò haec parcius visenda exhibentur, eò minor datur occasio interpretandorum Principis factorum, aut secus si haec sint supra vulgaria hominum in Principe, adhuc majora verò credentur, si potius interpretetur vulgus & divinet de iis, quam ut quotidie videat. Absit tamen ut perpetuum secessum quasi claustra aut carcerem, imò cubile ferarum (quae nisi nociturae in palam prodeunt) Principi suadeam, sed modum requiro, ut potius quietem

tem lassatæ Majestati secessu indulgeat Princeps, & eam juvet (ne continuo aspectu fatigetur) resumptis viribus vivacius pro dignitate sui posthac operaturam, quàm ut perpetuo torpeat occultata, nam majore adhuc vitio delitescat in abdito Palatiorum secessu Princeps, quàm si semper palam sit, *sevie & superbæ cogitationis indicium est, secreto suo satiari*, ignorabitur Princeps, & ipse (quid factu opus sit) ignorabit, curam populi negligenter habebit, nam sæpe in fronte suorum (licet taceant) legere multa potest, si videat, tum populus refovebitur aspectu Principis, si videatur, neque ideò ex vano rumore aut delationibus servilium libertorum, de personis & rebus judicabit, sed revera sciet, neque unius alteriusque blanda sæpius quàm vera loquentis clientis agetur in adversum versutia, sed à multis multa & veriora discet, *neminem omnes fefellerunt*, hinc quid in limite agatur, qualis de hoste, quanta de suis fama? quæ populi pressura, aut per tribunalium justitium, aut per exactorum avaritiam? quod sit meliorum civium in se Remque publicam studium? non pro affectu clientum, libertorum, janitorum, in hos aut illos, verùm ipse oculis suis, ideòque probè discet; Alias si in occulto torpeat, pupillus verius & statua ipse Regis, ille verò clientis sub nomine Rex verè

verè habebitur potestate, per quem aut in cubiculum ad Principem deferentur scienda, aut extra exportabuntur exsequenda, non enim prout significatum aut vicissim responsum est, sed prout deferenti clienti placuerit, indicabuntur est fiet, velut qui perspiciliis utuntur, falsas formas rerum oculis accipiunt, minores aut majores, tum coloribus aliter variantes quàm sint, sic Princeps qui sua curæ clientum credit, nec se ipse præsentem rebus sciendis commodat, aliter quàm sunt, de rebus falsò sciet & judicabit. Secessum igitur suadeo, non eum tamen in quo soli occurrant ridiculi pigmei, histriones faceti, psittaci garruli, simiarum lusus & muscarum captura, nam cubiculum Principis rimarum plenum est, nihil non occultum fert, quod occultum creditur, videntur omnia, etsi non videantur, si verò evulgata erunt casu levia, etiam de magnis idem erit in posterum rumor & judicium. Honestas potius sit per secessum mentis relaxatio, graves discursus & colloquia, hortorum deambulatio, hastiludiorum à remoto prospectus, lectio Historiarum, tabularum Chorographicarum imò Topographicarum inspectio, ordinationes rerum in castrinum; Aut eum secessum suadeam, qui per venationes remotius à loco residentię trahatur, aut devotionis alicujus sub prætextu susceptum

ptum iter, & alia grandia & verè sint Regalia. Rara tamen dies fit quin visendum se partim populo circa devotiones & sacra publica in templo exhibeat Princeps, partim purpuratorum alloquiis in Palatio se commodet, facilis aditu, responsis promptus, sed *præmeditatè gravis*, nec obviè effusus aut vulgaris; ut plura ex nervositate interpretentur, quàm ut prolata & audita facilè intelligant omnes, velut nostris Regibus in more & instituto est, ut partem publicorum judiciorum exerçant ipsi, & decreta ferant, unde se populo sæpius communicant videndi, & vitissim ipsi suos vident.

PERI-

Post secessum Principis secretum con-
sillii requiro ; Nullum verò consilium
fatis secretum sit , si adsit aut garrulitatis ,
P aut

aut levitatis vitium, licet in abditissima tricliniorum parte feratur; si admittantur ad rem, leviculi, minorenes, tum importuni arbitri, si super hæc aut Princeps ipse, aut illi qui adhibentur, licet graves ætate, verum moribus sint propè minorennium levitatem, ut quæ secreto concludere, ea postquam è conclavi egressum est; primò coram speciosis confidentibus, dein coram uxoribus narrent; hæc item habent suas aut suos confidentes, tum hi deinceps alios & alias, ut quod secretum hodie putabatur, cras per urbis compita tum in foro inter muliercularum confabulationes palam narretur; nihil verò evulgandis secretis magis obnoxium est, nosque decipit, quàm cum personatos confidentes suspensæ in speciem frontis falsò nobis adsciscimus in conversationem, si verò uni secretum narras, non iam secretum est, sed fama fori, quomodo enim alter taceat coram aliis aliena? si tu ipse non taces tua? nisi falsò credas, magis alterum fidum tibi fore, quàm fueris ipse tibi. Quidam deinde aut per impatientiam dicti, aut per captationem vanæ gloriolæ, ex eo prudentiæ famam aucupantur, quia quæstionibus super quacunque re ludunt, & cum è consilio egressi fuerint, de prudenti consulto coram familiaribus gloriantur, quo illi potiùs levitatem produnt,

dunt, quàm ut prudentiæ famam sibi parent, quæ potius à facto non à vanitate verborum paratur. Summa igitur cujusvis consilii sit, ut secretum habeatur, seu sit consilium togatum, seu multò magis si sit militare, quòd eò impensius celandum erit, ne ad hostem deferatur & præcaveat, imò ne præveniatur prius, quàm forsàn de exequendis nostris cogitamus. Non arte alia nisi stratagemate secreti *Noctua* (quam loco Symboli hìc posuimus) aves noctu venatur, nullas habitura, si lucis aspectu propositi consilium in palàm proderet, eò felicior aucupio, quò illæ minùs periculi à secreto noctis suspicantur, cùm præsentissimum adest. Sic consilia omnia privata & publica, bellica verò maximè optatum finem sortiantur, si secreta sint, nam verè cujuscunque *consilii Anima secretum est*, qui secreto facere aggreditur, habet, modò tamen secretum licitarum rerum quæ honestè perfici possunt, præsidium sit, non ut subsidium fallaciarum ab eo petatur.

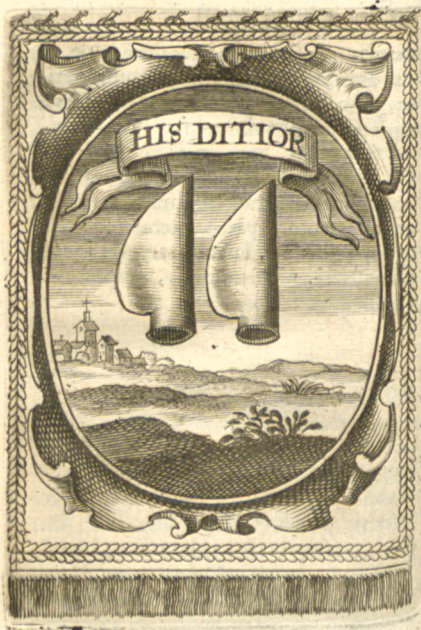

P Rocul à curis hominum nutritus qui
sit, non satis rideat agricolam visurus,
plenis saccis frumentum è domo expor-
tat-

tantem, velut amissurum in terram projicientem, cum alias rei œconomicae peritus laudet industriam, probet curam, quæ sic amittendo lucratur, projicit unicum ut demetat decem, dat terræ largius sua, ut vicissim cum fœnore recipiat illius dona, ut Principis libertati aptior nulla imago statuatur, quàm hæc in manu seminante, non damno sed lucro habituri, quod in ministros dignos erogarit, aut secus illud amissuri, quidquid indignis contulit gratiæ & muneris; Nam velut ager frugifer, decuplum pro eo quod creditum tenuit, reddit agricolæ, sic bonus minister dexterritate & scientia obsequi, reddit munifico Principi plus quàm accepit, dum bello aut pace scientem se ministrum præbet, Provincias Principi parat, populorum amorem conciliat dum providet ut per omnia res Principis floreat nec labatur, quæ aliàs incitiâ administratorum in adversum necesse abeat. Minore quidem (fateor) ærarii & gratiæ dispendio, obvios in obsequia sua intrusores paret sibi ministros Princeps, sed etiam graviore damno eorum inertiam experiatur, ut malit plus in bonos erogare, dando lucraturus. Non in Toga verò, sed magis in Sago eam impensam optimi lucri loco habebit Princeps, quod bonis militibus parandis effuderit, nisi malit inertem turbam ærario & Provinciis

gravem, aut amet Præfectos, qui pro seipſis garruli, loquaces laudipetæ, non quorum facta meritorum famam ex vero loquuntur, licet taceant ipſi; Ergo ne illos probet perſonatos, Martem in ore, leporem in corde geſtantes. Sunt item aliæ impenſæ non magis populo lucroſæ, quàm Principi utiles, ſi provideat commoditatem portuum, vecturarum, tabellionum, impendat in reparationes viarum, pontium, in amovenda obſtacula fluviorum, in purgandos canales, & facilitatem navigandi, in promovendam agriculturæ curam, ſi, inquam, non parcit impenſis Princeps, **DANDO ACCIPIT.** nam ditenteſcente populo, commodiſſima per licitas collationes ditandi ærarii aderit via, & fons ab opibus populi inexhaustus. Fortalitia item ſi exſtruantur pro ſecuritate limitum, ut ſui ſecurè intrò vivant, abundantius Principi tributa per quietem collaturi, tum ſi aliquid indulgeat ex onere tributorum; exhausto populo Princeps, ut cùm ab onere reſpirarint, reſumptis viribus, tantò plus oneris poſtea ferant. Aut ſecus amittit Princeps, ſi unius ſpecioſæ vicis cauſâ per collationes exhauriat populum, exſiccando venas ærarii, ſibi ipſi ablaturus, quod ſic à ſuis extorſit. Imò non remittat tantùm ex oneribus populo, ſed etiam aliquid largiatur de ſuo, diviſo vi-
ritim

ritim aut vicatim frumento in necessitate
 annonæ, & quæ alia levandæ publicæ ino-
 piæ serviant. Sic bonus Paterfamilias non
 vanam impensam tum laborem ducit, si
 colat agrum, & substernat fimum oleri-
 bus, tum deducit canales in prata, ut eò
 magis pullulent opimum fructum latura,
 nam sic perdere, lucrum facere est. Etiam
 privati cives qui nonnihil erogant in lici-
 tos & honestos convictus parandis amicis,
 dando lucrantur; parcitas nemini lucrosa,
 verùm sterilis est, latent in angulo ignoti
 divites parci, pleni nummis, inopes egre-
 giorum amicitia.

Nullæ opes magis sunt ad naturam
hominum & Provinciarum accom-
modatæ, quàm quæ ab agricultura paran-
tur.

tur, non qui fodit aurum, sed qui terræ fructus colligit, dives censeri potest, aurum si habeas, non ea statim promptè habentur quæ vivendo sunt, sed nisi in auro parandis vitæ necessariis medium aptissimum est, si verò panis dives adsit, simul adsint necesse omnia, copia pecorum, equorum, ovium, lanæ, lini, ac proinde tota nutriendo, tegendo homini accommodata vivendi adest ratio (velut copiosius hac de re alibi dictum) multis ideo expertum Principibus, imò caro stetit ea Cereris inopia, ut cum aliàs affluerent auro & nummis, viribus tamen deficerent & succumberent bello, aut secus, quibus cùm aurum non adesset, tamen propter copiam annonæ in multos annos sufficerent bello. Neesse igitur quisque providus Princeps, licet cætera transeat, vomeris tamen apparatus (id est agriculturam) præ omnibus quæ divitiarum nomine censentur, præponat; illamque instaurari curet, providendo ne agricolæ vim à militibus patiantur, aut per tributa & exactiones emungantur, sed quieti degant, immunitatibus certis donentur, nam hic verus est fons opum populi inexhaustus, hæ solæ aurifodinæ certiores imò diuturniores, quàm illæ, quæ nomine Metallorum de subtus montium eruuntur, nam aut diuturnitate temporum deficiant, aut tædio impensarum

rum tum laboris sponte deferantur, sed apparatus vomeris parvo compendio habetur, terra item cuique ad manus est, ut felix opibus esse possit, qui tam facili medio, supra ingeniosum lapidis Philosophici commentum, vulgarem glebam, in aurum commodè vertere sciat, lucrum item honestissimum dici potest, & revera nemini sit fraudi, quod inter terram & aratorem contrahitur, hinc ex copia Cere-
ris, sequitur copia pecorum, equorum, & (quod priùs dicendum erat) multitudo habetur populi, dum verò adest annona & Populus, nonnisi Principis scitè regentis industria restat, ut à multis manibus multa, imò ut habeat Omnia. Sed de populosità separatim mihi dicendum est.

INtēr cætera, Cracoviensis arcis orna-
menta, pulchro architecturæ com-
mento, superius tabulatum majoris tricli-

nii, prominentibus defuper millenis capitibus hominum, per diversos habitus & facies distinctis, visentibus admirationem, simul & tacitam loci Majestatem loquitur, quasi à multitudine capitum & numero Populi, optimum sit Principis ornamentum; Multi populi multæ sunt manus, seu habendæ pinguiter paci, seu propulsando bello, imò Princeps qui multis populis præest, solus potens dici potest, hinc agricola, hinc operarius, hinc argenti fossor, hinc nauta, hinc miles, hinc minister, hinc puteus ærarii inexhaustus. Placet dicterium Hispani cujusdam legati Venetiis fortè auditum, cum enim Senatus ille, cistas graves auro visendas legato præsentaret, forsân in tacitam viriunt ostentationem, & simul exprobrationem exhausti Hispanorum peculii, argutiâ dicterii usus est, quærendo satagenter, *utrumne illæ cistæ haberent fundum?* quasi innueret, grandibus etiam peculiis esse suum fundum, aut secus illum Principem qui terris, qui populis præest; uti potentissimum, ditissimum etiam dici posse, cui si desit peculium, capita tamen virorum & multæ manus, tum pinguis ager, loco magni peculii (qui sine fundo dici possit) restant. Vidit orbis, ut ii Principes qui magnis populis præessent, etiam sine multo auro & impensâ, eas Civitates & Provincias

vincias caperent, quæ & mercatu, & num-
 mis, & quæ divitiarum nomine vocari
 possunt, abundarent. Viris & annonâ cum
 dives esset Polonia, ad miraculum usque
 Europæ, bello gravata, potentissimorum
 tamen Principum arma fatigavit, & hodie
 Dei auxilio superior esse potest. Quo-
 modo verò populositas in Provinciam induca-
 tur, in iis quæ (si Deo tandem placet) à
 me parantur, aliàs insinuabitur.

Qui amat pacem præparet bellum, ait
Lampridius. Non diutinam imò pa-
cem nullam habeat, cui in pace meditatio
belli

belli tædiofa est, difficulter verò in illum movetur bellum, quem hostes sciunt esse armis virisque non imparatum. *Non habetur pax, nisi cudadatur*, per studia pacis, à meditatione belli & prompta defensione sui. Ne videlicet sub nomine pacis, publicæ ignaviæ sit nutrimentum & causa, sed potiùs à cessatione laboris & requiete, virium refocillamentum habeatur, ut juventutis animi per exercitia ad magna incitentur, ne torpescat per inertiam virtus, sint perditum legiones, tum equitum hastatorum turmæ (nec alia magis lucrosa Principi impensa) quæ exercitus faciant nomen, castra metaturæ, velut pro securitate limitum & regionis, sed veriùs pro condiscendo usu belli, & continua meditatione castrorum, hoc velut seminarium militiæ instauraturus Princeps. Sint item certis anni temporibus per vicos delectus, adhibitis gnaris belli Præfectis, qui habiliores armis exercent, ut velut tela aut arma sepositi in parte, prompti bello & occasionibus habeantur; Qui secus otiosam amat pacem feriat, odit potiùs illam, & veriùs amat bellum, imò sponte periculum sibi accersit, inertem belli & imparatum se invadendi occasionem daturus, si præsertim vicinos Principes habeat in sua intentos, & captandis rerum momentis promptos. In summa dicam; Armamentaria Prin-

Princeps provideat majoribus & minoribus tormentis, fistulis manualibus, pulvere nitrato, elichniis sulfureis, hastarum copiâ, ephippiorum, framearum, calcarium, plumbi, palarum, ligonum, vehiculorum manualium, & (super omnia) copiâ annonæ, nam sine illa, vis tota exanimis fit, & langueat mortua.

PERISTROMA XII.

RECTè dissimulantis titulum ille tulit,
qui non se minùs otiosum aſebat, quàm
cùm otioſus eſſet, imitatus orbes cœleſtes,
cùm

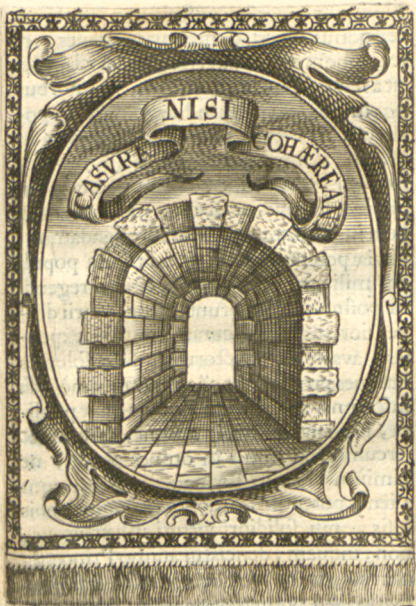
cùm intensissimo motu ferantur, sine strepitu & sine intuentium sensu moventur, ut nisi translatione signorum successiva ab ortu in occasum proderentur, sententia eorum argueretur, qui tantam cœlo adscribunt velocitatem; Unde verissima magnis conatibus rerum depromi potest norma, ne egisse prius videamur, quàm dum sunt perfectæ. Etiam in rebus Principis dissimulatio valde profit, sed fieri non potest, nisi pravos affectus intra dissimulationem coërceat, aut in rebus aut in personis multa dissimulaturus, specie nescientis multa videndo, specie non intelligentis audiendo, imò quod præstat studiosè omittendo, ut nesciantur omnino; rectè Seneca: *Non vis esse iracundus, non sis curiosus*, singula sciscitando, singula rimando, præsertim à garrulis, leviculis, & quibus sermonis multum, iudicii parum, qui visâ tum audita rectè non intelligunt & secus interpretantur, pro studio in hos, aut odio in illos, falsa narraturi, ut Principis acuant affectum, imò etsi quædam verè intellecta, sed minùs scitu opportuna, sæpe enim quod leviter factum aut effatum est, mox sponte facti poenitet, ergo ne sciat de iis Princeps? sæpè pro levitate affectus humani tum per convivales jocos multa elabuntur, quæ in sequiorem sensum trahi possint, sæpe pro recta simplicitate

citate ingenii magis, quàm pro maligni-
 tate nonnulla imputamus, imò succense-
 mus Principi & rebus, vel ideo quia non
 rectè intelligimus; velut aliqui de vulgo,
 cum de Divinis loquuntur, sæpe non re-
 cta fabulantur, non ut sic credant, sed
 quia opinantur, tamen intra simplicita-
 tem verbi, non intra peccatum dictum
 manet, aliquando tonare, pluere, etiam
 æstuare injuriæ loco habetur, sic in Prin-
 cipem dicta *spreta exolescunt, si irascere,*
agnita videntur, ideóque infra animum
 Principis sint; Imò sponte ad eos rumores
 subrideat, velut pueriles lusus accepturus,
 qui serio aut joco dicti seu facti, stoma-
 chum & risum intuentibus, non animum
 aut offensam movent. Prudens imò inge-
 nuus in excipiendis rumoribus ille Græ-
 corum magnus, qui duos ex ephebis sedi-
 tiosi sermonis accusatos, cùm in rationem
 dictorum inquirendam coràm accersisset,
 ac fortè alter ingenuè confabulata fassus,
 subjungeret, *si forte lagena & merum sus-*
fecisset, etiam te dignum morte judicassemus,
 subrisit tantùm, liberósq; dimisit: Si
 igitur singula in quæstionem vocet Prin-
 ceptus, eveniet quod levibus scrupulis impli-
 catæ conscientiæ, quam periculosam ma-
 gis, quam sinceram erga Deum vocant,
 imò fiet ut rumores ipsa inquisitione irri-
 tentur & crescant, hinc sequitur major
 Prin-

Principis in suos diffidentia, & simul
offendentium suboritur ex inopinato me-
tus, ut fiat, si deprehendi se videant, levi-
ter cogitata, seriò perficere conentur,
remedium periculorum ipsa pericula rati.
Etiam in mutuis Civium offensis, dissi-
mulatio proffit, qui enim non dissimulat,
sed pro affectu impetuosè opponit se of-
fensis, in speciem obviaturus, auget po-
tius & irritat materias, quæ aliàs sponte
cessaturæ sopirentur, uti ignoratæ; qui-
busdam enim rebus velut morbis, opti-
mum est remedium à tempore, ut eo ipso,
sanentur, quia nulla ipsis adhibita medi-
cina. Non atræ bilis tantum affectus dissi-
mulandi Principi, sed etiam bene faciendi
& amoris, ne statim ac aliqui prima fronte
Principi placent, iis munera committat,
eos pro intimioribus adsciscat pro meliori-
bus habiturus, nam *serpentibus etiam splen-
didum virus sui tegumentum natura dedit,*
& lucentes indulsit squammas, cùm fe-
ralem de subtus comminentur mortem
tangentibus, sæpius verò qui meliores &
Nobiliore ingenio, moribus modesti
sunt, ut ideo tristes & suspensi facie, quasi
nihil intelligentes imò superbi videantur,
cùm eos tempus & rerum gerendarum
occafio verè declaret viros, inde fit, ut
Principes leviculi credendo, & faciles af-
fectu, sæpe in amores aliquorum feran-
tur,

tur, quibus nihil boni & solidi ingenii, præter amœnam faciem inest, unde incur-
runt plerumque præcipites, in horaria in-
genia & nullius momenti ministros, qui
Principis negotia involvant potiùs difficul-
tatibus, quàm ut expediant. Hæc in affe-
ctibus, sed multò magis in publicis nego-
tiis dissimulatio necessaria, ac in *Bello*
præsertim. Provocat aliquando hostis,
illudit, huc & illuc invasionem molitur?
hæc omnia non alia re vincas, quàm dissi-
mulatione, non leviter in aciem provo-
lando, sed consilium & arma, nisi ubi res
& ratio suadeat vertendo, omnia expensis
rationibus non pro affectu sed graviter a-
cturus. *Taciturnitas* etiam est pars dissimu-
lationis, imò ipsa Mater, ne æquè facta aut
facienda pari levitate buccinemus, unde au-
thoritatem factis diminuamus, quæ priùs
evulgantur, quàm fiant, tacere qui scit,
scit esse prudens, imò prudentis faciem
induit, etsi sit mediocris prudentiæ; dum
tacet, non prodit quis intus sit, quibus af-
fectibus laborat, aut secus vitiiis obnoxius,
imò tegit omnino quæ juvat ut ignoren-
tur, si verò sit prudens, sapientior pro ta-
cituritate judicatur. Vas nisi vacuum so-
num habet, gravibus pondus inest, sic
homo ratione vacuus, plus in pompam
sæpe loquitur, quàm qui aliàs ponderosæ
sint mentis & recti judicii; Adde, quia
rarius,

rarius, ideóque præmeditata loquendo, majore sapientia in rem loquimur, *multiloquium* non fit, ut in levia non erumpat, cum defunt & exhauriuntur dictu gravia. Dicta verò Principis, rumor studiosè excipit, periculosas consequentias format, & interpretationes imponit, aliquando ex aliter subauditis aut non rectè intellectis. Vulpes dum jacet ut mortua, felix est aucupio, nisi mortem simulasset, capturâ avium nullâ gauderet, non enim proximiùs convolarent captu faciles: sic dissimulatio, ignorantia, & somni imago, multis profit, ut surdis & nihil intelligentibus, quasi in res serias incuriosis, velut nolentibus, quæ in rem sint opportuna, eveniant. Dissimulationem tamen volo sinceram in rebus, non ut sit velata astutia, ne sub præsidio dissimulationis cuniculos hominibus & rebus struamus, multa illicitè involventes, sed ea dissimulatio probata sit nec fallax, quæ *Virtutis* rem habeat, metas licitorum non excessura, sibi cauta & modesta, aliis minimè gravis, nec insidiosa, nec insolens.

Nexus & concordantia causarum mira in rebus, supra hominum captum posita, nisi Divinæ prudentiæ tum potestatis

statis vis est, ut bona malis, & mala quan-
 doque bonis eventibus causam suggerant.
 Ne igitur adversis confundatur Princeps,
 sed potiùs advertat, intentus in omnes par-
 tes, quomodo ex adversis bona eliciat, vel
 ut à seipsis sponte eliciantur. Sic morbus
 nos immodestia vivendi arguit, ut in po-
 sterum melioris virtutis & pietatis in
 Deum admoneamur. Sic bellum inso-
 lentiam pacis & iners otium coërcet, ut
 novis periculis præcauti, meditationem
 belli induamus, ne imparati offendamur,
 obviæ potentia præda futuri; item populi
 aut militares motus, modestiam regendi
 in posterum suggerunt, tum ærarii dili-
 gentiorem suadent curam, inutiles expen-
 sas, avaritiam exactorum, & insolentes
 rationes produnt, ut coërcantur, imò ipsa
 infortunia aut privata domus, aut publi-
 ca, prudentiam nobis acuunt, ut cauti &
 circumspecti simus in omnes partes, ne
 nimium fidamus fortunæ, amicis, tum
 alienæ potentia, imò quandoque nobis
 ipsis, nisi solidiori virtuti inhæreamus;
 non, inquam, dejiciatur animo Princeps,
 nec frangatur adversis, nec insolescat pro-
 speris, sed potiùs constans sit, fortis, in-
 trepidus, nec leviter flexu facilis, post ne-
 bulam Phœbum expectans, aut secus, lu-
 cente Phœbo, vix tamen sudum per totum
 experturus cælum.

Etiam

Etiam concordiae civium symbolum idem mihi, *Fornix* murata, lapidum aggestu in unum centrum procumbentium subsistens nec ruens, alias *casura*, nisi *cohereant*. Sic nisi adsit Civium *Concordia*, nulla substat Respublica & Regnum, licet alias potens, debile tamen fiat, per Optimatum & populi discordiam. Falluntur valde Principes, si innitantur igneis è *Calimachi* & *Machiavelli* officina ingeniis, non enim distractis in partem civibus securius inter dissentientes regnaturi, verum potius involuturi sua omnia. Tyrannorum ea ratio regnandi, non bonorum Regum est, quâ virtus non indiget, sed metus tantum & conscientia male factorum exprimat, dum verentur, ne sibi per flagitia regnantibus periculum adsit ex unanimitate, uti certè nemo Principum aut metuat aut diffidat populo, nisi qui ipse malus sit. Bonus verò Princeps quid suspicetur? dum pro virtute præest, aut cur distrahat? cum nec Tyrannis discordia civium recto eventu succedit, sed potius in præcipitia ducit; Nam primò occultæ factiones, molimina, verborum jurgia, dein unus contra alterum præsidium & vires sibi comparat, quò potentiùs contra valescat, mox palàm motus, & in aperto micant arma, ut simul periculo tota Provincia resque Principis involvatur, aut enim is

Q

qui

qui succumbit, metu poenæ deteriora molitur, *privata vulnera Reipublicæ malis operiendo*, ad hostes transit, instigat in arma vicinos Principes, occasiones operit, suggerit occulta, studium offert, præsertim si adsint vicini Principes, qui in occasiones intenti, fomenta bello promptè subjiciant, *in turbido commodius* (ut ajunt) *piscaturi*. Aut qui viribus præponderat, à confidentia potentiæ insolescat, imò forsàn ab æmulum ruina, licentiam & ausum in altiora transferat. Sic Cæsar subverso æmulo Pompejo, in Rempublicam involavit. Adde, si Ministri magnis Togæ aut Belli negotiis præsent, quæ nisi mutuo consilio & studiorum concordia (dum unus alterum juvat nec in diversa trahit) rectè perficiuntur, quid ni officiat tunc dissensus? dum unus alterum aut præcurrere, aut consulto præpedire studet, aut æmulatione rem distrahit, nec juvat, ut ideo res pacis & armorum, in deterius damno regni & Principis agantur. Potiùs consultum sit Principi maximæ prudentiæ loco habituro, ut ortas civium magnorum discordias, imò populi etiam dissensus, toto studio componat pro authoritate; præsertim in Republica, ubi sub nomine libertatis, civibus nonnihil plus licet; deputatis in eam rem probatæ virtutis ministris, extra privati studii culpam positis &

boni

boni publici studiosis, qui animos civium componant, tum advertant, ut amoveantur semina offensarum, aculei linguæ, calami, & factorum noxa, pro exprobratione, jurgio, æmulatione aut litibus. Sic Principis securior erit Majestas, nec casura, nisi hi lapides distrahantur.

Q 2

P E-

358 ANDREÆ MAX. FREDRO
PERISTROMA XIV.

ERror errorem trudit, tum unus ex
altero nascitur, nisi abrumpas. Ini-
tium namque erroris, mater foecunda est
&

& occasio sequentis. Nullum verò remedium errorum efficacius dari potest, quàm *sponie cessare*, facile utique inceptum corrigas, nisi errare pergas, non enim alter exitus ejus viæ, quàm *cadere* est. Fallax eorum ratio, qui pro obstinata malitia, errores erroribus tuendos volunt, cùm potiùs labyrinthum sibi nectunt inexplicabilem, aut cudunt catenam, ligando sui & involvendis rebus eò accommodatior, quò longior repetitis nectitur annulis, quam brevior utique esse præstaret, solvendo aut abrumpendo faciliorem. Quidam è vulgo perseverantiam in errore falsò constantiam vocant, cùm ea potiùs obstinata malitia sit; cessare deinde ab eo quod malum factu deprehenditur, non levitas est, sed potiùs virtus, & sibi potentis animi signum, qui non abripitur affectu, sed dominium in omnes habet. Sed tandem ut particulatim quædam memorem, seu in profundendis ultra in res frustra inceptas expensis, seu in continuandis offensis mutuis, cessatio magis quàm perseverantia securior est, velut in chartarum lusu, plus profit infortunatis lusoribus cessatio, quàm ut pro recuperandis amissis insolentiori lusu & affectu abripiantur, & reliquum quod superest perdant: Item si haud rectè in consilium prolata advertas, corrige & meliora dein-

ceps, licet à prioribus diversa loqui, non levitas, sed constans sibi prudentia est, in Bello etiam incepto, sapius foedus, aut saltem in tutiora receptus profit, quàm armorum vana ostentatio, velut ille proborum Ducum, cùm ab imperitis rerum, falsò argueretur fugæ ex receptu, ingenuè respondit: *Non fugio, sed quod retrò tutum est, sequor*: Seu circa errores fidei plus profit rubor & pœnitentia, quàm Syllogismus & argumentum stabiliendæ opiniononi ad falsam ostentationem prudentiæ, quæ non prudentia fit, sed potiùs obstinata aut ingeniosâ malitia, imo callida versutia.

E Quus paleis nutritus, non sufficit nec
durat longius ferendo labori, sed nisi
avenâ fatur. Paleæ implent & distendunt

Q4

ven-

ventrem, sed crura macilenta & pedes gra-
 ciles reddunt, non enim solidum nutri-
 mentum adferunt, nec vires falsitate cibi
 corroborant, etsi plenis vasis vorandæ ju-
 mento substernantur, pura avenæ grana li-
 cet in minori quantitate, magis tamen
 essentiali nutrimento eduntur. Avaritiam
 & injustè collectas opes depingenti, non
 accommodatius occurrere potuit Symbo-
 lum. Colligit avarus opes, insomnes du-
 cit noctes, æstuat, esurit, rationes expen-
 sarum scrupulosè conquirat, *sic ex Domino*
procurator, imò successoris rationarius,
 pauper tamen est, velut pulchrè in rem,
 Seneca: *Divitem credis? arca est*, quis ple-
 nis faccis invidit? quis loculis? habent,
 nec utuntur. Nec saturitatem equo à pa-
 leis, nec solidas auro opes dicas per illicita
 collectas, splendet opulentus? sed super-
 ne nec diu, lætatur, sed lætitiâ falsâ; imò
 adstructâ potius quam ab intimo animo
 venienti, cingitur in tempus numerofo
 comitatu? *mel muscæ sequuntur, lupi cada-*
ver, frumentum formicæ, escam hæc turba co-
mitatur non hominem, adsunt Coloniae, ar-
 ces, splendidior gaza, ergone solida hæc
 & successoribus transmittenda dicas? pa-
 learum pastus, non solidioris (ut sic dicam)
 fortunæ cibus est, aut enim unica occasio-
 ne hæc amittantur, nec ad successores ve-
 niant, aut ventura, haud duratura posses-
 sione

fione acquirantur. Quis fures, quis publicos raptores, etsi suæ artes sint illis quaestui, quis veneficos (licet à sua magia & suggestu geniorum, alienæ avaritiæ opus, obrutos protrahunt oculos) vidit sibi, suisque posteris dites? *palarum pastus* nec solidus cibus est, aut veriùs non sincerus per virtutem, tum pro æquitate labor; *quo plùs sunt potæ, plùs sitiuntur aquæ*, non extinguunt sed augent sitim, quia non solidi potus naturam ferunt. Miramur exinde Principum aut *Optimatum* dites gazas, ad posteros haud durabili hæreditate transmissas, ut nulla nobiliori ad æstimationem expensâ notæ, momento diffluerent, quia forsân alienus per iniqua extortus, non propriæ (per licita) industriæ, fuit labor, videlicet opes aut per injusta bella & prædas; aut per oppressionem minorum collectæ, aut nummi è publico ære & quaestui, tum per iniqua corrafi litigia. *Æquior sit ex virtute hæreditas, sanctiori augurio comprobata. Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* Parva gaza, sed hæredi certior, parva? verùm solida, dum per æqua media & felici operâ collecta, ut potius hanc malis modicè relictam, quàm illam in speciem tumentem, sed revera vacuam; Vis igitur esse dives, sis justus, tua non dilapida, aliena non extorque, ora simul & labora, sis in egenos

364 ANDREÆ MAX. FREDRO
liberalis, publico bono haud parcus, sic
amittendo felix posteris acquires, & dives
eris.

PERISTROMA XVI.

S Alamandra igne nutritur, struthioni ferri pastus salutis est, nam illi & huic utraque pro natura sunt, aut secus si convertantur in mollius nutrimentum, omnino sint nocitura. Etiam populis quibusdam non pro natura aliarum Rerumpublicarum, sed planè ab aliis diversa gubernandi ratio, & consilia succedunt, licèt opinioni & usurpatis vulgo institutis contraria, sed tamen quia naturæ suæ accommodata, ideòque conservant statum. Summæ sit prudentiæ pro commo suo Regni consulenti Principi, ut pro natura veterum institutorum & morum populi (modò tamen virtuti in contrarium non abeant) edicta modumque regendi accommodet, neque in novitates sit curiosus, licèt specie meliores, sed quia tamen ad earum usum populi non sunt accommodati, nam verè officiat magis statui ea medicina, quàm profit. Laudatur consilium *Cleomenis* qui labenti Reipublicæ Lacedæmoniensium, non aliud subsidium tulit, quàm ut pro veteri more revocatis antiquis legibus & institutis *Lycurgi*, naturæ suæ Rempublicam restitueret, amovendo usum pecuniæ & demoliendo muros, quæ utraque pro antiquis institutis habere non licuit, sed quorundam novorum civium curiositas, & speciosa (ex mente sua magis quàm pro natura status)

ratio, habenda fuggererat communiora quidem aliis populis & usu receptiora, imò rationi magis consentanea (cùm & munire sua, & ærarium coacervare communis Rerumpublicarum ratio probet) sed quia naturæ Lacedæmoniensium contraria, ideóque magis nocitura, quàm ut proficerent; ait Plutarchus in Cleomene. *Non multò post Lacedæmonii cùm attigissent modò priscam disciplinam ejusque vestigiis institissent, veluti presente & gubernante Lycurgo, multa fortitudinis dedere documenta, Principatum Græciæ recuperantes.* Sunt item populi, qui nec totam libertatem nec totam servitutem ferre sciant, ideóque mediocritate regiminis probè eos habeas, tum alii, qui nisi Monarchica potestate regantur, insolescant planè, hos libertate Aristocratica frustra indulgenter regas, nisi ut sint Principi sibi que ipsis graves, non enim tam pretiosam sciant vivere cum modestia libertatem. Dein alii sunt, qui & in libertate nati, & nutriti, hanc loquuntur, eam amant, huic student, hanc nisi vivere sciunt, Monarchiæ nomen odio habentes. Nec ideo minùs felix sit Princeps si talibus præsit, si pro nativa libertate indulgentius habeantur, ducendo veriùs quò velit pro authoritate, quàm ut pro potestatis terrore impellat Populum, *velut generosos equos mol-*

molliori freno faciliùs rectorus, trahis? mordent frenum; ducis? sponte veniunt; impellis? recalcitrant; mulces? ad omnem nutum sunt obediendo prompti; potenter instas? duri tractatu; suades? cicures sunt, mansueti, regendo dulces. Quæ sit aliorum populorum natura? pro se ipsi loquantur, pro meis Polonis dicere audeo, si molliùs, imò indulgentiùs, Parentis non herili potestate habeantur à Principe, tantùm illi venerationis & obsequii præstant ad vota responsuri, quantum nec Monarcha per superba jussa & minas, obtineat à suis, licèt in parendi sortem natis, undè non ex vano dictum, Regem Polonorum legibus aliàs circumscriptum, tantum apud suos posse, quantum sit dexter parandis civium animis, pro comitate, benignitate, pro magnitudine animi bello probata, pro justitiæ distributiæ æquitate, & per omnia in optimos cives gratia; Vult extraordinarias collationes populorum? habet. vult nova subsidia bello? habet. vult ingenuorum civium corpora & sanguinem? spontè sequuntur, idque ex amore suadentis Principis, non pro debito imperii; ejus inquam Principis, qui animos civium sibi parare scit, dum eum nihil à legibus deviantem imò faventem libertati vident, vel secus dum advertunt libertatem populorum nauseantem, his aut illis legibus

tum moribus succensentem, faciles vice-versa ipsi ut succenseant Principi, diffidant, illata morentur pro *vetandi* libertate; per omnia velut speculum oppositos colores, sic illi virtutes, amores, inclinationes, etiam (pro natura vulgi) vitia quandoque suorum Principum representant. Non diffitear, esse quædam in statu nostro instituta, ab aliis formis Rerumpublicarum diversa, imò (sine censura verbi dictum fit) aliis planè contraria, sed quia naturæ status & populorum accommodata, curiosius magis quàm pro recta suadentium prudentiâ immutentur, cum nisi invigilandum fit, ne in pejus vergant, utique iisdem institutis pace & bello stetimus diu, nec (si aliqua infint mala) in legibus malum illud est, sed in nobis, nosmet potiùs correcturi, ne rebus abutamur, quàm ut instituta & leges corrigamus. Etiam ingenia singulorum noscenda Principi, ut pro natura cujusque adhibeat ministros rebus (prout multis hac de re alibi disseruimus) Princeps enim quisque bonus, hortulanum agit, ut enim in hortulano est, ut herbas tum plantas pro natura cujusque scitè ferat, disponat, transportet, inflectat, substratu fimi, aut rigatione foveat ne sterilecant, aliarum item (si nimiùm pullulando exuberent) ramusculos amputando, aut suffulciendo, aut denique ut

minus

minus profuturas & sterilescentes prorsus
excindendo, hortum diligenter curet,
sic Princeps ingenia suorum alia mollius,
alia durius oportet habeat, transportando
de negotiis in negotia majora aut minora,
prout rectius accommodantur, alia item
gratiâ & munificentiâ juvet ne deficient,
ut exemplo munificentiae Principis, reli-
qui in obsequium prompti ferantur; aut
secus, aliis crescendi occasiones demptu-
rus, ne insolescant, pro natura quemque
Ministrum habiturus. Verbo dicam velut
in hortulano est, ut amœnitas & suus fru-
ctus sit horto, etiam in Principe magis
quam in Civibus est, ut bonos aut malos
ministros habeat, imò ut bonos reddat.

Optima *Festinatio*. sed tamen associata
lenitati & circumsp̄ctioni, etiam
lenitas nimis tarda sit nec affectu gaudeat,
nisi

nisi cognatam habeat *festinationem*; Usitatum diu Lemma superponere mihi Symbolo placuit, nec novum addere; ut eò magis vis illius ingeratur oculis & menti Principis, ex familiaritate antiquæ vocis. Adest festinatio non sine tamen circumspèctione, innuitur circumspèctio, nec tamen sine verbo Festinationis, quasi unum sine altero haud rectè succedat, imò vitium sit, amoto rectè agendi temperamento, partim dum festinatio in præcipitantiam vertatur, partim si lenitas tarditatis nomen mereatur. Festinas in amicitiam alicujus parandam? fac lentè, ne pro levitate affectus in importunos amores præceps feraris, & te pœniteat paulò pòst admiffæ amicitiaë intimioris & creditorum secretorum, sed proba priùs tempore amicum, an fidus, an constans, an tuus, non tuæ fortunæ amicus. Festinas in adipiscendum aliquid, fac lentè, ne vitio præcipitantiaë, magis impedias res tentando, quàm ut assequaris, sunt enim quædam res & negotia, velut vasa vitrea, quæ nisi lento & delicato tactu, apprehendi tum gestari possunt, imò nonnulla nocent magis & offiunt nobis adepta quàm si planè non obtineantur; aliquibus enim hominum inest falsus quidam in res appetitus, (velut medici in ægrotis observatum habent) ut sæpius cibos tum potus nocivos

con-

concupiscant, qui non implent gustum, sed potius morbum augent, sic quædam aut negotia, aut officia, aut amici, aut gradus fortunæ placent nobis & appetuntur, quæ conducibilius sit non habere, quàm adipisci, ut ea fortuna, infortunii loco censi possit, nam aut inhabilitatem agendi pro nuditate virium & ingenii, aut tædium perseverandi in nobis arguit; velut illi, ad opinionem magnitudinis profuisset inferioris fortunæ gradus, quàm si summam adipisceretur, de quo Historicus observatum reliquit: *Dignus visus fuisset imperio nisi imperasset.* Festinas (dico adhuc) ardentius laborare pro depellenda injuria, id super omnia fac lentè, nec te affectus ducat sed ratio, nonnulla tempus sanat, quæ ratio aut vis non posset, aut secus remedio irritantur; quædam *injuriæ non tangunt, si non intelligantur.* Festinas (ut verbo claudam) ad mutandum statum, ad faciendum aliquid circa te aut tuos, ad erogandum, ad demendum, fac lentè, omnes partes & circumstantias circumspice, aut deinde facturus? fac urgeter, vivaciter, non languidè, ne gratiam factorum amittas & agendi venustatem. Hæc in privatis; quid dicam in publicis? circa statum negotiis moderandis, in personis, præmio, aut poenâ, gratiâ vel gravitate habendis, in eligendis ministris, in pro-

proponendis materiis, in suadendo aut dissuadendo, incipiendo aut finiendo, tum super omnia, in societatibus exterorum parandis, in foederibus sancendis, in movendo bello, **FESTINALENTE**, ut sis circumspectus, *bella incipere cuiusvis etiam ignavo licet, finire nisi cum Victor velit, principium in nostra potestate, finem in Dei manibus esse*, sæpe cum aliquid acquirere volumus, nostra potius perdimus, ut satius sit pro ratione temporum, pauca amittere, quam ut (pro paucis certando) totum amittatur, sic aliquid perdere ne totum amittas, lucrum est. Adsint nobis per omnia negotia, pedes alati, celeriter consulta exequendo, sed tamen testudine lenta vehamur in deliberando, ne affectu in res ducamur, sed ratione, nec initio res metiamur, prout se occasiones offerunt, sed prævisio fine, an possibile sit adeptu; multis enim opus habemus quæ difficilia sint assequendo, ideóque inconsultè ceptorum arguamur. Demum an sit aliquid cum virtute conjunctum? an ad leges conscientiae compositum? videndum; cui bono serviant omnia? si offendant Deum, si implicent conscientiam. Multa tempus sponte adfert, multa sanat, aliquibus rebus optimum remedium ex tarditate, præcipitantia cæca est, cum eam falso nomine festinationem vocamus, verbo.

374 ANDREÆ MAX. FREDRO
verbo claudam, multa fuissent bona, sed
quia non secundum tempus sed properan-
ter aut præpostere incepta, evenere pessi-
ma.

PERISTROMA. XVIII.

F Alluntur Principes qui sola opinione
 Majestatis & nomine Principis ma-
 gnos se venditant, si absit *virtus*, *alti* po-
 tiùs sunt, sed ab eminentia loci, non ipsi
magni, nisi sint cum virtute; *pigmeus in*
turri aut in monte, *magnus est*, si illum *basi*
sua metiris; *aufer basim*, *parvus pumilio est*:
Colossum demitte in puteum, *retinet tamen*
magnitudinem suam, sic *magni* virtute aut
alti loco distinguuntur per virtutem. Cu-
 pressus, suamet proceritas & venustas ar-
 guit, quod *Altum crescant*, *cæterum steri-*
les, umbra forsan in æstu profit, aut de-
 truncatus stipes igni vel ædificio: sic ali-
 quorum Principum nisi morientium for-
 tuna profit successori, aut dum vivunt,
 solam umbram veri Principis ferunt, ve-
 nustæ formæ & nullius fructus, pro adspe-
 ctu sed non pro usu virtutis accommodati;
 laudatur fœcunditas plantarum (ideóque
 appetitur & impensiori cura in hortis fo-
 vetur) olivæ, pomorum, ficuum, Ca-
 stanearum, à fructu magis aut ab utroque
 simul, quàm à sola forma pensatarum. Si
 Princeps, nudo nomine Majestatis magni-
 tudinem suam venditet? fallitur, nisi stu-
 deat simul virtutibus Regis, Magnanimi-
 tati, justitiæ, clementiæ, populi sui &
 ejus institutorum amori, & per universum
 prudentiæ regnandi, seu ut infra Regum
 titulos abeam, si aliquis Civium quia pur-
 puratus

puratus est, multo titulorum congestu nomen suum substruit, quia opima prædia, colonias, arces possidet, quia popularem auram falsa opinione virtutis aucupatus est, se ideo magnum venditat? non verò ut sit boni publici (ultra respectus & rei privatae amorem) studiosus, Regi & Patriæ simul fidus, nulli gravis, sed potius in minores patronus, erga Deum Religiosus, talem potius etsi sit (è magnis) purpuratus, etsi senator, statum senatoris, non senatorem voca, ac potius MAGNUM NIHIL, aspectu Magnificum, rerum vacuum (velut *super utrem inflatum*, Symbolifatione Polona alibi inscriptum tulimus) Sciat igitur Princeps, se virtute sola *Magnum* reddi, loco verò Principis Majestatis, *altum* dici, ab illa pensari & ponderari, ab hoc tantum suspici. Virtutem potius amet, ne velut Cupressus sit altus & sterilis, aut velut sylvestres ficus, quæ licet frugiferæ, dum super inaccessas rupes crescunt, homines nulli de earum fructu participant, sed corvi tantum aut milvi: sic Princeps (absit) vanis tantum adulatoribus, delatoribus leviculis, & per omnia malis, sit usui, bonis verò Civibus terrori & incommodo.

PERISTROMA XIX.

DUm Principis utilitati magis quam
scriptoris famæ studerem, non ea
conquisivi quæ illatu nova & inaudita ha-
bean-

beantur , fed potius , licèt dudum audita
 aut alibi lecta , in rem tamen optimè ac-
 commodata intuli , prout ad depingendam
 vim præsentis symboli , Curtii verbis ufus
 sum : *Nihil tam firmum esse cui periculum
 non fit etiam ab invalido.* Natura ut argue-
 ret fortium potentiam , & admonet non
 insolentis vitæ , minima & contemptibilia
 in terrorem opposuit magnis , ut forsan
 argueret non per omnia perfectæ & tan-
 dem cessaturæ fortitudinis. Elephantum
 naturæ indidit , ut murem timeant , Leo-
 nibus ut galli cantum formident , ferrum
 ut rubigo consumat , tinea vestem , ver-
 miculus solidam ut corrodat quercum.
 Nec inter homines Principibus tum Opti-
 matibus sua magnitudo satis firma & secu-
 ra est , præsertim si à virtute illi recedant.
 pro flagitio & contra instituta regnaturi ,
 dum à tot manibus periculum sibi metue-
 re necessum habent , quot ipsi periculum
 sunt. Sola innocentia secura , nec fert me-
 tum , Occupant ingressum arcium præ-
 toriæ cohortes , excubant ad januas tricli-
 niorum jurati janitores , cingunt latus no-
 biles aulici , si tamen multis à te periculum
 paratur ; pervia hæc sunt nec satis secura ,
*etiam manus eas , quibus te credidisti , haud
 securus aspicias* , nota , occulta , parietes ,
 anguli , tabulata , mensæ , pocula , somnus ,
 vigilia , amici , liberti , mercenarii stipato-
 res ,

res, periculum loquuntur, nisi amore habeantur sibi, sed metu contineantur. *Vite denique tuæ Dominus, quisquis contempserit suam.* Fallitur Princeps, si sola Majestate securum se credit, nisi suus thronus super amores civium sit fundatus, ut Patrem eum populi magis agnoscant, quam Dominum, justum, clementem, munificum. Qui amor solus ante fores Principis si excubat, fidus Principis custos est, plus præsidii præstaturus, quam stipatorum sarissæ, quam sclopeta, quam gladii, quam demùm claustra & arces. (*alibi plura in eo diximus, hic verò dictum sufficiat*) Vis neminem Princeps timere, sis innocens, amari magis stude quam metui, gravitatem retine, promptus sis afflictis, aditu facilis, justitiæ & legum amator, Divinorum cultor, dein *Neminem time.*

H Umana caduca sunt, fragilia, nec
Principes à mortis tributo immunes
natura fecit, omnes contribuimus mortali-
tati,

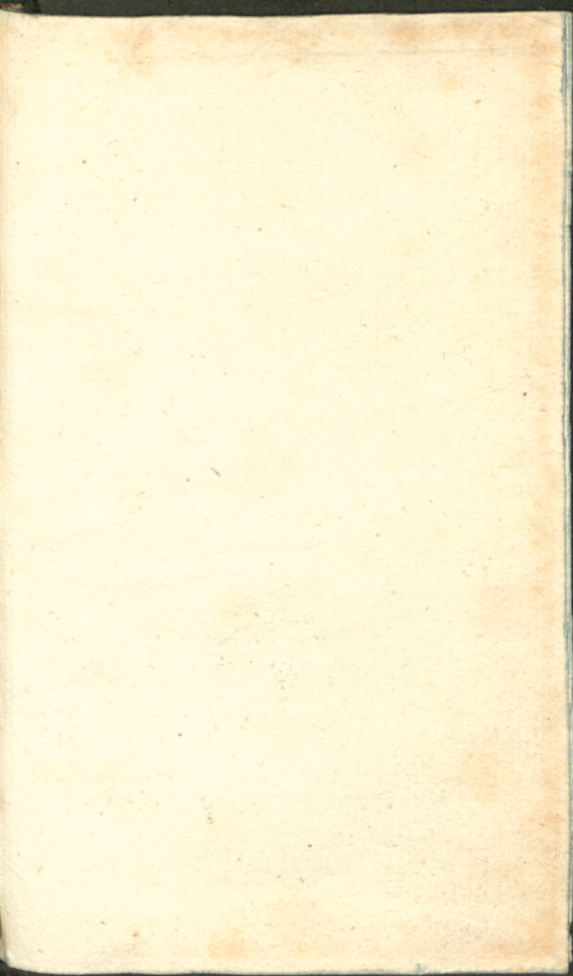
tati, id modò distinguit, utrum intra famam recti aut infamiam malefactorum ad mortem transferimur, sola ex solidis *virtus* est; hæc vivit nec moritur, hæc vivorum famam loquitur, hæc mortuorum desiderium excitat in subditis, ut amissuros Principes doleant, aut præsentés ament, simul & revereantur. Rectè Seneca, *animum bonum* id est virtutis amantem vocavit, *Deum in humano corpore hospitem*. Regnandi igitur tempora virtutis magis quàm annorum numero Principes metiantur. Sat longa vita si plena est, apage cum inscriptione tumuli. *Mortuus hic septuagenarius, & nullum diem vixit*, sed titulus ille placeat. *Mortuus anno duodequadragesimo, & supra mille annos vixit*. Princeps ita vivat, ita rebus præfit, ut tandem Cedendum sibi Successori cogitet. Crasne? vel posterius? non ad annos, sed ad nomen citamur, hic vivit Rex, hic Senator ille Nobilis; minister status, Civis, Agricola, Liber, servus, omnes distincti pro statu vivimus, æquè ut homines morimur. Paret se cœlo & posterorum memoriæ Princeps, illa sola & unica Patria est, qui eam Princeps cogitat, felix sibi & subditis vivit, non enim nisi virtuosus sit oportet, qui huic meditationi incumbit, imò felix etiam moritur. Utinam felices sitis Principes, DEO & Patriæ victuri, Cœlo morituri, imò sic tandem *Renascenturi*.

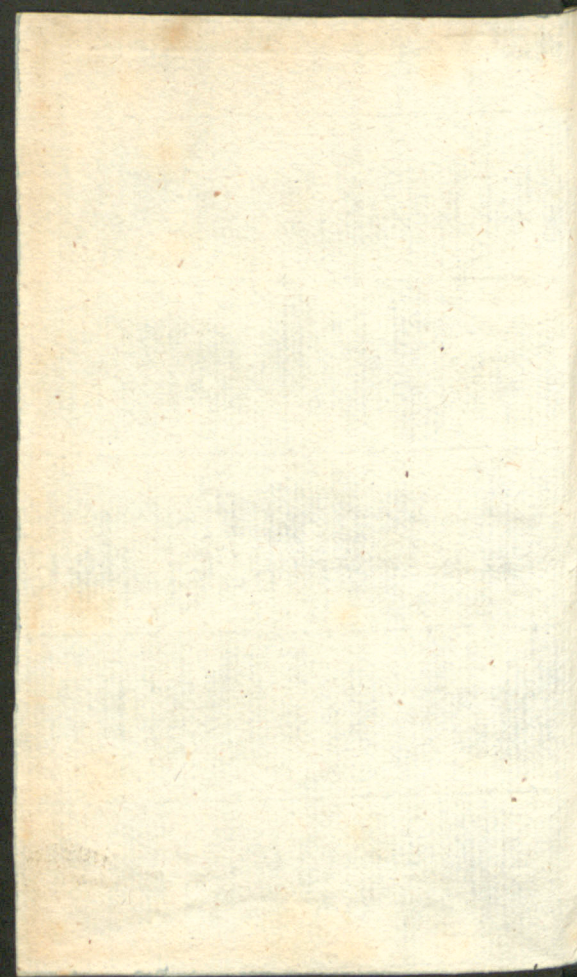
SECRET FRAKCIJA 1881

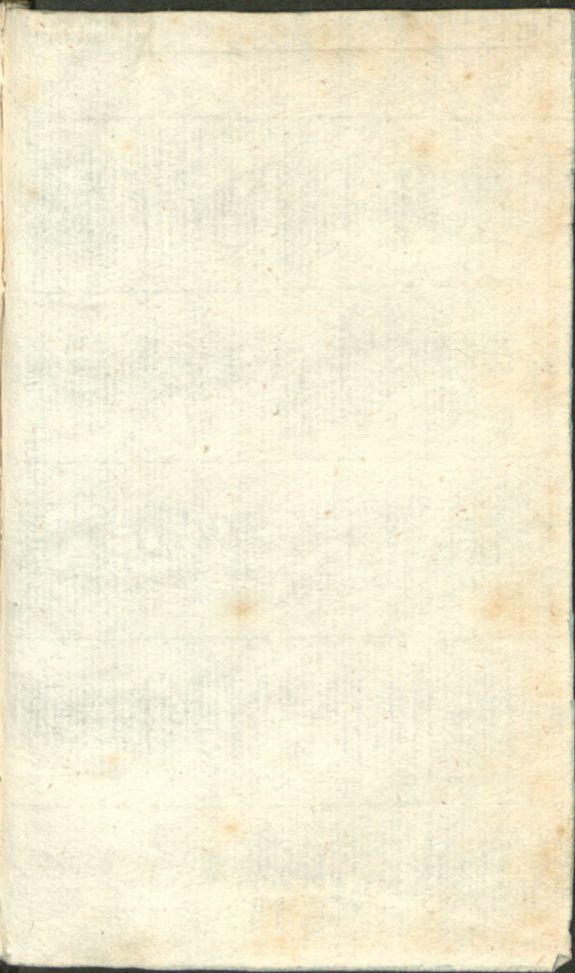
Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

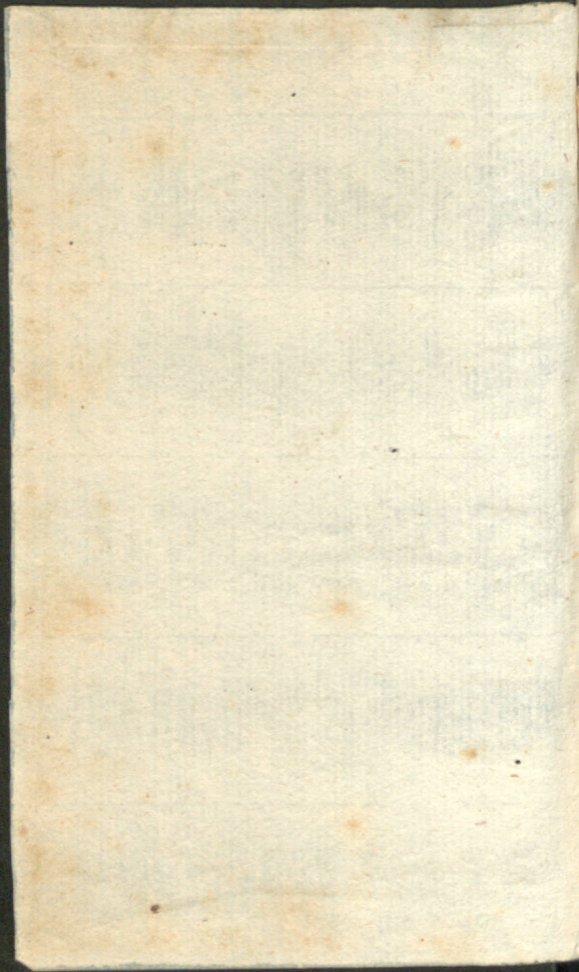

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through or a second page of text.

4778.

